

ANNALER

FOR

NORDISK OLDKYNDIGHED,

UDGIVNE

AF

DET KONGELIGE

NORDISKE OLDSKRIFT-SELSKAB.

1844-1845.

KJÖBENHAVN.

TRYKT HOS J. D. QVIST, BOG- OG NODETRYKKER.

1845.

DEN NORDISKE OLDTIDS BETYDNING FOR
NUTIDEN; AF N. M. PETERSEN.

Je ne sais si l'illusion d'un coeur véritablement humain, à qui son zèle rend tout facile, n'est pas préférable à cette âpre et repoussante raison, qui trouve toujours dans son indifférence pour le bien public le premier obstacle à tout ce qui peut le favoriser.

Rousseau og l'abbé de St. Pierre.

MENNESKESLÆGTEN lever åndig af illusioner. Den svundne tid overhoved, oldtiden især, thi hvad er svundet som den? opvækker hos dens opmærksomme beskuer en begejstring, der ingenlunde svarer til dens rå virkelighed. Man forestiller sig menneskene i almindelighed, forfædrene i særdeleshed, langt bedre, end de i gerningen vare. Man tror, at de levede under en lykkelig, fri forfatning, men i virkeligheden var den i mange henseender bunden og fortrykt, rå og vild og blodig. De stærkt fremtrædende skönheder, som rage frem i denne råhed og vildhed, den harmoni, der åbenbarer sig i de store fenomener, og overdøver larmen og smertens skrig i alle underordnede sfærer, alt hvad godt er og stort og skönt, som dukker op af den platte almindelighed, bemægtiger sig fantasien, forhøjes ved den, og breder sig, som solens skin over jorden, ud over det hele; thi mennesket, der føler den trykkende nutid, har kun to veje, der føre ham ud fra dens elendighed; enten sætter han paradiset foran sig, tilbage i fjærne, ubekendte tider, eller han lægger det hen i den dunkle, ubestemmelige fremtid; et paradis, en himmel må han have. Ja, tilvisse er det en

af de sjældneste åbenbarelses i livet: en ren nydelse af nutiden, et menneskeliv som plantens, der ikke spekulerer, men nyder og er glad, og ytrer denne sin lykke ved at skyde ud i de skønneste former, der udvikler lutter gedigne tanker uden grublen og uden harme, der ikke forarges over stenen, som ligger i vejen, men bøjer sig uden om den, uanfægtet i sin villies renhed, der ikke har øje for andet, og ikke higer mod noget andet, end det himmelske lys. Selv digteren, hvis rette bestemmelse det er at leve dette liv, lever det sjældnen i sin fuldkomne uplettede renhed.

Og dog er ikke blot digteren, den lykkeligste blandt de dødelige, hele menneskeheden er i grunden bestemt til at føre et sådant liv. Dens rod går dybt ned i den materielle jord, men dens krone løfter sig op imod den fri og åbne himmel, og bevæger sig, selv fri, i idéverdenens luftning. Her slagre idéernes luftige skabninger omkring den, imedens det sande himmelske lys strømmer ned på den, og bringer dens spraglede farver, dens mangfoldige former til udvikling, indtil de endelig trænge sig sammen i den ensfarvede, i lysets strålehav rødmande frugt med sin simple og enfoldige kerne, der indslutter i sig en ny mangfoldighed og en uforgængelig rigdom. Men imedens menneskeheden er i færd med denne udvikling, træde de, der kalde sig dens ordførere, højrostedede frem, pege ned på den jord, hvori den er plantet, og hvorfra den henter sin første næring, på staten med alle dens særheder og svagheder og unoder og brøst, og de råbe til den: Du tror, at du er frihedens barn, at frihed var nogensinde til; gak i dig selv, og erkend, hvor du er og hvad det er du attrår! Brug din forstand! det er altsammen illusion. Da sukker mennesket: Ja, mit liv og de mange andres, som færdes omkring mig, og hvad tiden har håret i sit skød, det er altsammen illusion; hvad skal jeg da vente

og håbe om det, som tiden endnu skal føde? Ikke desmindre lyder der en anden røst til menneskeheden, og til den skulle alle lytte: Frihed er til, og sandhed er til, og godhed er en virkeliggjort sandhed; de have været til i tidernes løb, og de skulle aldrig forgå; livets illusioner gøre ikke selve livet til intet.

Det, som vi her have berørt, er ett af grundfenomenerne i den menneskelige natur. Hvor tit den end er vorden skuffet, hvor ofte den end er bleven bedragen af virkeligheden, så har den dog en uudslettelig higen efter at vorde bedragen på ny, og der er en uafsladelig strid imellem det, den har, og det, den attrår. Søger man grunden til dette fenomen, så ligger den åbenbar i virkelighedens utilstrækkelighed og i menneskeåndens fortrinlighed, der ikke kan tilfredsstilles ved det, som virkeligheden yder. Thi livets sandhed ligger ikke i dets ydre åbenbarelse, men i dets indre idé. Denne idé spirer i jordlivet, ligesom planten, der søger sin næring i dyndet; den er omgivet af mangfoldigheden, men den attrår kun enheden. Det, som forstanden opfatter, er alle de enkeltheder, hvoraf livet tilsyneladende består, men det, som den evige fornuft hylder, er hverken dette eller hint, ikke engang alle disse enkeltheder tilsammen, som sådaane, men det er enheden, harmonien, som åbenbarer sig i dem alle, og hvad der ligger udenfor denne enhed, hvad der ikke går ind under den, det lader den gerne falde som noget tilfældigt, som noget, der modstrider dens væsen. Den giver afkald på det virkelige, for at drage den evige sandhed til sig. "Wer sich nicht über die wirklichkeit hinauswagt, wird nie die wahrheit erobern".

Hvo der ikke vover sig ud over virkeligheden, hvo der hænger sig fast i den, og ikke ser noget højere under den, vil aldrig erobre sandheden, men endnu mindre vil han vinde sandhedens reneste åbenbarelse: kærligheden.

Hvo kan tvivle derom, når han betænker, på hvilken måde han hænger fast ved sine venner, ved sine elskede. Hvilket menneske man end tager, hvem man end betragter, når man undersøger deres enkeltheder, deres legemlige og åndelige tilstand, så støder man overalt på mangler og fejl og skrøbeligheder, og når vi gribe i vor egen barm, så indse vi tilfulde grunden til at det må så være. Hvor meget og hvor stærkt tiltaler os ikke desmindre deres hele personlighed, med hvilken inderlig kærlighed omfatte vi ikke hele deres væsen! og hvorledes går det til, at det er netop disse fejl, som vi tillige elske, som vi, når de engang imellem aflægges, med en vis forundring savne, fordi personligheden har gennemtrængt også dem, så at vi igennem disse fejl skue et renere, et elskeligt væsen.

Anvende vi dette på vor betragtning af den forgangue tid, så vil det være indlysende, hvad fortidens sandhed er for os, og hvorfra den kærlighed kommer, med hvilken vi omfatte den. en kærlighed, der ikke blot er et forbigående ungdommeligt blus, en ungdomsdrøm, men som med årene voxer, og bliver til en stadig flammende lue, der ikke slukkes, men næres ved uafsladelig tænkning over de enkelte ting; så vil det tillige vorde indlysende, hvorfor vi ikke blot omfatte denne fortid med kærlighed, men hvorfor dens betragtning i modsætning til nutiden er så gavnlig, ja er så nødvendig til vor fremadskridende udvikling. I tiden, som er sluttet, kunne vi nemlig igennem alle tidens tilfældigheder komme til dens idé, til sandheden, og hvor vi se den, der elske vi den; hvad der kunde vorde, er fuldent, de slette tilfældigheder ere sunkne tilbage i deres intet, og ubildede af dem kunne vi klare idéen for os, i det højeste ere vi kun hildede i vor egen tæknings svaghed; men i nutiden ere vi ligesom begravede i enkelthederne, vi hænge fast i dem og kunne ikke komme ud over dem, hvert øjeblik forstyrre de os, og for ord-

ningen af lutter småligheder kunne vi aldrig komme til det hele, til det store. Nutiden er endnu i arbejde, og næsten al dens gerning er flikværk, næsten alle dens bestræbelser gå ud på, til et gammelt indgroet onde at föje et nyt gode; hvo der vil noget, kan ikke hvad han vil, fordi der bestandig står noget hemmende for ham, som han først må have ryddet tilside. Men det, som vi af fortiden opfatte, det som begejstrer os, og som vi ynde og elske, er det gode; dette gode er ånden, det onde er kun virkelighedens strid for at komme til sit væsen; og så vist som nutiden, som en virkelighed, stedse ligger i strid (gjorde den ikke det, så var den en død uting), kan man også om den sige, at den stedse ligger i det onde.

Men der er fremdeles med hensyn til indflydelsen på vore handlinger, på vor uddannelse, en stor forskel på tingen, som kan vorde, og tingen, som har været. Når vi betragte det første, det vi have for öje, men som endnu kun er et billede i luften, en poetisk fiktion, så opvækkes der hos os et velbehag, og betragtningen frembringer en æsthetisk virkning, der vel ingenlunde er ubetydelig eller uden indflydelse på vor uddannelse, men dog må stå tilbage for den historiske sandhed. Når visse karakterer og handlinger skulle være en spore for vor handling, når de ikke blot skulle have en poetisk virkning, men en moralsk, så må de i os ikke blot frembringe en stemning, men en villie, og dette sker kun ved deres historiske realitet (den historiske tragedie frembringer just derfor en større virkning, end den, der bevæger sig som en aldeles fri digtning), denne realitet nemlig taget i sin renhed, og afklædt sit tilfældige. Vi kunde derfor (og digteren fryder os undertiden med en sådan udsigt) skabe os et ideal af den rene tænkning, og stille det foran os; men vi foretrække, når elementerne dertil ere tilstede, at stille det tilbage i fortiden. I det første tilfælde fordres

der en større og renere kraft til at ile frem imod det blotte billede uden nogen ydre tilskyndelse; i det andet derimod drives vi tillige frem ved den kraft, som ligger bag os, i det forbillede, som den foregående tid og vore egne fædre have efterladt os.

Hvad vil jeg nu sige med disse almindelige, noksom bekendte, bemærkninger? Kun dette: at man ved betragtningen af oldtiden, for såvidt denne betragtning skal virke ind på nutiden, stedse må holde sig til dens ånd, ikke til dens nøgne legemlige virkeligheder. Dette: at enhver udvikling skrider frem igennem modsætninger, og hvor disse ikke allerede findes, der skabes de; thi det ene udvikles stedse af de modsatte. At nutiden ikke kan undvære oldtiden, just fordi den er dens stærkeste modsætning; og at den illusion, som virkelig er tilstede, ikke lammer og hemmer nutidens udvikling, men tværtimod er en spore for den, og ved de indre, dybtliggende, kraftige løftestænger, som den sætter i bevægelse, hæver den i vejret, og fører den ud fra sin egen bornerthed. Kun dette: at livets poesi overhoved kun i modsætning til den magre virkelighed ser ud som en illusion, men er i grunden livets kerne; at uden den vilde der intet sandt liv være til, og uden den var det heller ikke værd at leve. At oldtiden, just fordi den kan hæve sig ud fra de historiske begivenheders materielle baggrund, kaster sit poetiske genskin hen over nutiden, og derved bidrager til at stille denne, der ellers vilde gå under i døde former, sit rette mål for øje. Dette: at enhver form er en lænke, hvori ånden er bunden, at oldtiden er løst af sine lænker, fordi den er forgået, og at nutiden, som er bunden og må være det, stundem trænger til at ryste sine lænker, thi også den skal sprænge dem, skal forgå og fødes på ny.

Hvis nu dette ikke allerede i og for sig er klart for alle, så vil det, for at bane os vejen til den nordiske

oldtids betragtning, være tjenligt, at vi stille os den klassiske old for øje, og overveje, på hvilken måde *den* virker ind på nutiden. Thi *dens* indvirkning nægter ingen, og *dens* ypperlighed fremhæve alle. Thi her, siger man, er rigdom, i norden armod; her er sydens lune varme, i norden nøgne klipper og is; her har fantasiens gliurende lys sit hjem, over norden ruger den dorske tåge; her udsød tænkningen sin rige blomsterfylde, i norden beherskedes alt af den rå kraft. Og hvad var da i virkeligheden denne klassiske old? Dersom man kun betragter enkelthederne i de græske folkeslags forfatning, og i sin dom alene holder sig til dem, hvad bliver der da af den højtprieste græske herlighed? Vare Spartanerne et elskværdigt folk, som det er værd at ligne? At piske nøgne drenge offentlig for at hærde dem; at tage vansføre børn fra deres forældre, og at lade dem dø af hunger, ikke engang formedelst nød, men af grundsætning; at opmuntre børn til at stjæle, når de kun ikke lade sig gribe deri, og mere deslige, er dette træk af humanitet? at behandle et underkuet folk (Heloterne) som umælende dyr, er det menneskelighed? Og disse ustadige, lunefulde, vankelmødige og forfængelige Athenienser, der aldrig selv vidste hvad de vilde, og måtte holdes i godt lune ved offentlige skuespil, vare de virkelig et så elskeligt, et så dybt tænkende folk, som man gerne vil bilde os ind? Var det ikke af deres fordærvelse at kunsten spirede frem, og af Sokrates' død at filosofien udviklede sig? Kan den stat være et mønster for stater, hvor kvinden var foragtet og uden dannelse, hvor kun skøger deltog i det selskabelige liv, hvor sæderne vare besudlede af unaturlige laster, hvor to trediedele af beboerne vare trælle, for at én trediedel kunde lege statsborgere, hvor der under frihedens ægide herskede den største, den lunefuldeste despotisme? Vare de laster, som man nu tillægger Nygrækerne, ikke allerede

til hos deres fædre? og når man betragter den uafsladelige splid og strid imellem Grækenlands tvende hovedstammer (Joner og Dorer), hvad bliver der da tilsidst af den hele hellenisme som en enhed?¹ Og disse plumpe Rømmere, disse kunstens ødelæggere, fortjene de i virkeligheden al den tilbedelse, man har ydet dem, det over hele den civiliserede verden udbredte herredømme, som man har forundt dem? Er den glans, hvori deres literatur og kunst træde frem, noget andet og mere, end et genskin af Grækernes? Er den livsfilosofi, de have åbenbart i deres handlinger, tilrådelig for verden? Når alt kommer til alt, så er det bedste, de have, nogle efterlignende digtere, som i almindelighed ingen anstændig yngling kan læse i deres helhed, så er udbyttet af deres tænkning sammentrængt hos én mand, en fejj sjæl, der i gerningen besad, og hvo skulde ikke beundre det? en uforlignelig gave til at behandle sit sprogs klangfulde malm, til at stille hvert ord på det sted, hvor det bør være, men som på tænkningens himmel dog kun var en tindrende stjerne af anden størrelse, oprunden i en fordærvet tidsalder, af hvilken der udviklede sig en anden, besudlet med de

---

¹) Angående disse for resten ikke ubekendte sandheder kan jeg nu henvise til Brøndstedts særdeles tiltrækkende Rejse i Grækenland; her hedder det blandt andet (I D. s. 27): "Den uro, den personlige forfængelighed, den skinsyge og ugunst, den letsindighed og lettroenhed, den barnagtige inkonsekvens, som i høj grad er påfaldende hos vor tids Grækere — og som forhindrer alt kraftigt samhold — disse negative sider ere måske vel potenserede ved mangelhånde uheld igennem århundrederne, men ikke derved indbragte i den græske nations karakter, *de ere nedarvede fra deres fædre, hos hvem vi kun mærke det negative mindre, fordi de herligste positive egenskaber, dyder og glimrende fortjenester holdt hine i tømme.*" Og på et andet sted (s. 58) omtales "Grækernes gamle arvesynder: egoismus, gensidig skinsyge, mangel på ærligt sammenhold og barnagtig ustadighed".

afskyeligste laster. Så er det da vel sandt, at denne oldtids historie, når den opfattes i sin virkelighed, ingenlunde viser os folkene i den glorie, hvori de nu stå for os; at det må være os, der ser noget andet og noget mere deri, end det der ligger i de adspredte enkeltheder; at vor ærbødighed for den oprinder deraf, at vi lade det øvrige være hvad det var, men befragte og fryde os over og varme og kvæge vor sjæl med det billede, som vi selv have skabt, ved i visse brændpunkter at samle de stråler, der i fortiden gik vidt adspredte fra hinanden. Så er det vel sandt, at vor dannelse netop består og har udviklet sig ved sin modsætning til oldtiden, at vi skyldte den ikke så meget til selve de gamle folk, som til det ideal af dem, vi have opfattet og uddannet, ikke til deres virkelige udvikling, men til den udviklingsånd, som åbenbarer sig hos dem; kort, at det, vi hos dem hyldede, i grunden ikke er andet end den rene og skønne menneskelighed, der, mere eller mindre, kommer til syne hos alle folkeslag, og som mere eller mindre tiltaler os, efter som vi selv have hævet os til et vist trin af dannelse, og efter som vi hos de gamle folk finde noget, der står i samklang med denne dannelse. Dette kættereri torde jeg næppe have vovet at ytre, hvis jeg ikke havde fundet det hos en mand, der var en af den klassiske oldtids varmeste venner, men, som med al sin kærlighed til den, agtede sandheden over alt. Hans mening er den, at det er ikke den klassiske oldtids rene skære virkelighed, således som den åbenbarer sig for den blotte forstand, der bidrager til vor dannelse, det er den højere ånd, der lever i denne virkelighed.¹ Og således er det heller ikke den nordiske oldtids

---

1) "Unsere moderne bildung beruht grossentheils auf dem gegensatz, in welchem uns das classische alterthum gegenübersteht. Es wurde schwer und betrübend zu sagen seyn, was von ihr zurückbleiben möchte, wenn wir uns von allem trennen sollten,

rå virkelighed, på hvilken vi skulle fæste vort blik, når vi spørge, hvilken betydning den har for nutiden; men det er den nordiske ånd, hvis der gives en sådan, og denne ånds åbenbareiser, vi skulle have for øje.

Uden tvivl vil denne anskuelse blive endnu klarere, når man betænker, at det er ikke blot den klassiske old, ikke blot oldtiden overhovedet, der således illuderer os; det samme er tilfældet med selve kristendommen. Heller

---

was diesem alterthum angehört. *Wenn wir den zustand der völker, die dasselbe ausmachten, in allen ihren geschichtlichen einzelheiten erforschen, so entsprechen auch sie nicht eigentlich dem bilde, das wir von ihnen in der seele tragen. Was auf uns die mächtige einwirkung ausübt, ist unsre auffassung, die von dem mittelpunkt ihrer grössten und reinsten bestrebungen ausgeht, mehr den geist als die wirklichkeit ihrer einrichtungen heraushebt, die contrastirenden punkte unbeachtet lässt, und keine, nicht mit der von ihnen aufgenommenen idee übereinstimmende forderung an sie macht. Zu einer solchen auffassung ihrer eigenthümlichkeit führt aber keine willkühr. Die alten berechtigten zu derselben; sie wäre von keinem anderen zeitalter möglich. Das tiefe gefühl ihres wesens verleiht uns selbst erst die fähigkeit, uns zu ihr zu erheben. Weil bei ihnen die wirklichkeit immer mit glücklicher leichtigkeit in die idee und die phantasie übergieng, und sie mit beiden auf dieselbe zurück wirkten, so versetzen wir sie mit recht ausschliesslich in dies gebiet. Denn dem auf ihren schriften, ihren kunstwerken und thatenreichen bestrebungen ruhenden geiste nach, beschreiben sie, wenn auch die wirklichkeit bei ihnen nicht überall dem entsprach, den der menschheit in ihren freiesten entwickelungen angewiesenen kreis in vollendeter reinheit, totalität und harmonie, und hinterliessen auf diese weisse ein auf uns, wie erhöhte menschnatur, idealisch wirkendes bild. Wie zwischen sonnigem und bewölktem himmel liegt ihr vorzug gegen uns nicht sowohl in den gestalten des lebens selbst, als in dem wundervollen licht, das sich bei ihnen über sie ergoss."* *W. v. Humboldt* Ueber die Kawi-sprache. Abhandlungen der königl. acad. der wissenschaften zu Berlin, aus dem jahre 1832. 2 th. Berlin 1836. s. XLII.

ikke i den er det den nøgne virkelighed, der gör denne tro til det, den er, til det, den stedse vil blive: menneskehedens frelsende lys igennem mørket. Også her, midt i selve sandhedens klareste region, gör illusionen sig gældende, og viser de forsvundne tider i en glans, som aldrig er bleven dem til del. Med længsel vender mennesket sig til hin første kristelige tid, hin, som man mener, lykkelige alder, da troen i sin oprindelige rethed som en klar strøm raadt igennem menigheden, hin tid, da sandhedens og fredens rige var, som man bilder sig ind, virkeliggjort på jorden. Ikke desmindre er det poesien og kunsten, som vi skyldte de gængse og unægtelig i mange måder henrykkende forestillinger, vi have om apostlenes personlighed; det er os desuagtet slet ikke ukendt, at, på et par nær, vide vi i virkeligheden om de andre kun hvad løse sagn fortælle os; og kristendommen har sin sagnhistorie ligeså godt som enhver anden tidsalder, der kommer til verden. Hin hulde yngling, hin næsten kvindelige Johannes, for hvem alle kvinder sværme, og hvis billede bringer selv mænd til at smelte, er en ideel inkarnation af kærlighedens væsen, et legemliggjort udtryk af den længsel, der i sandhed skal tilfredsstilles her og hisset, men dog vide vi med vished, at han var en tordensön. De første menigheder vare ingenlunde så lykkelige, som de leve for os i det ideal, vi selv have dannet: selve apostlene kivedes, og menigheden var fuld af tvist og af overtro; sandhedens rige blev til et fantastisk tusendårige, thi virkeligheden var så slet, at man måtte rykkes ud fra den; tiden levede af underværker, og kunde ikke være dem foruden, og den fyldte selve det himmelske rige dermed (man erindre sig hint gigantiske vintræ med dets enorme grene og klaser og bær). Ja, denne trang til noget højere, som ej var virkeliggjort i tiden, indvirkede endog på forestillingen om selve troens

væsen, og har indvirket derpå igennem hele den følgende tid. For dem, der have gennemskuet kristendommens væsen, og tillige have fulgt dens historiske åbenbarelse, kan dette ikke være skjult. Her vilde det ikke være passende, at give nogen udvikling deraf; men vi kunne dog tyde hen på de kendsgerninger, som historien har optegnet på sine sanddru tavler; at den kristne tros væsen er ånd; og ikke desmindre har dog det, der kun er vedd og bark, der kun tjener til at fastholde og udvikle den indre marv, det, der kun er til, for som skal at indeslutte kærnen, fra den første tid af og til alle tider af en stor hob, ja bartad af alle, været antaget for og gået og gældt for det indre væsen, for kerne og marv; — at den kristne tros væsen er frihed; og ikke desmindre har den næsten stedse været et redskab for et enkelt folk eller for et enkelt parti, som hver gang formede dette redskab således som det tjente dem bedst; — at den kristne tros væsen er fred; og ikke desmindre bekrigede de kristne folk hinanden, hjemsøgte hinanden med skændsel, mishandlede uskyldigheden og trådte fredens frugter under fødder, og alle påkaldte de fredens gud om lykke for deres våben, alle håbede de til ham, at han skulde velsigne og helliggøre deres vold; — at den kristne tros væsen er kærlighed; og ikke desmindre har ingen tro under kærlighedens kâbe opvakt så gudsbespottende forfølgelser, som den, der forkyndte, at hellighedens gud var legemliggjort på jorden. Hvis man nu, for at kunne fatte det højeste på jorden, for til liv og sjæl at kunne vorde gennemtrængt deraf, må fornægte virkeligheden, og holde sig til dets ånd; så er det indlysende, at det overalt ikke er virkeligheden, men ånden, der skal søges, gribes og fastholdes; og de, der bestandig, når vi drage de forsvundne tider frem, og inderlig vederkvæges ved deres betragtning, gyde koldt vand over os ved at foreholde os deres virkelige mangler

og fejl, dem kunne vi ikke andet, end svare: men når kristendommen ikke var til i hele sin fylde, uden en eneste gang, i én personlighed, når den ikke var således til i århundrederne før Konstantin, når den ikke blev til da, når den ikke er til i pavedømmet, og heller ikke i den skare af kirker, som udviklede sig af dette, er den da ikke virkelig til? svæver den kristelige ånd ikke over dem alle? har denne samme, uomskiftelige, uforgængelige ånd ikke åbenbaret sig i alle disse skrøbelige og forgængelige former? åbenbarer den sig ikke hver dag, i enkelte lykkelige timer, i de skønneste og reneste personligheder? Fordi denne ånd endnu ikke tilfulde har gennemtrængt nogensombelst stat, er det ikke desuagtet statens eneste formål at realisere den? Men på samme måde går det os med alle de henrundne tider; det er just derfor vi med så inderlig sjæleglæde betragte disse tider, ikke fordi vi ere blinde for deres mangler og brøst, ikke fordi vi jo noksom kende deres skrøbeligheder, men fordi vi i vor tid, så vidt vi mægte, ville realisere deres gode sider; fordi vi til vor egen udvikling behøve et åndepust fra fortiden, som mennesker fra hele menneskehedens fortid, som nordboer fra nordens henrundne old.

Disse bemærkninger havde næppe været fornødne, hvis der ikke i vor tid havde hævet sig adskillige stemmer imod den sætning: at uagtet al den søndring og adspлтtelse, som de menneskelige ting føre med sig, gaves der fordom en nordisk enhed; at det var ved denne enhed norden var stor og stærk, at der derved blev sat en dæmning for fremmed overvælde, hvilken først blev nedbrudt, da enhedens hånd brast. De have søgt at påvise det adspлтtede, der kom tilsyne i norden: de have gjort opmærksom på, at det var delt i mangfoldige små, adspлтtede riger, der ingen forbindelse stode i med hinanden; de have villet vise, ja de have víst, at selv i det,

om hvis væsentlige overensstemmelse man hidtil ikke har næret nogen tvivl, i adskillige sæder og skikke, åbenbarer der sig en påfaldende forskellighed. De kunde på samme måde vise os, at sproget var adsplittet i mange dialekter, så at det ingenlunde i ett og alt var det samme, o. s. fr. Det er især imod dem vi rette den almindelige bemærkning: at det er forstanden, der gennemtrænger det enkelte, men fantasien, der opfatter det hele, at disse evner ikke kunne undvære hinanden, og at der til dåd ikke blot kræves kold indsigt, men levende begejstring.¹ Det er derfor forgæves, at de påminde og advare os, der ere begejstrede for det gamle norden, og se det i sin harmoni, i det de sige: men her er dog en forskel, og her er atter en forskel; i det de, når vi tale om enheden, tilråbe os: men enighed var der ikke; og i det de således give sig til at kløve tiden og at splitte den ad i sine smålige enkeltheder, og tro måske dermed at have sagt os noget, som vi ikke allerede vidste og måtte vide, förend vi erkendte enheden. De sige bestandig, at vi skulle læse tal, men at addere forstå de ikke eller bryde sig ikke derom; vi derimod addere, og tænke, at det vel da må forudsættes, at vi også kunne læse tallene. Vi erkende enheden i det menneskelige åsyn, men det er aldrig faldet os ind at nægte, at der åbenbarer sig tusende forskelligheder deri. Vi forstå ved enheden idéens harmoniske åbenbarelse i det tilfældige, ikke ensformigheden. “La paix! Elle est dans l’harmonie, sans doute; mais d’âge en âge on l’a cherchée dans l’unité.”

Fra dem, som det er om at gøre, at opfatte oldtiden, vende vi os endnu til dem, som have nutidens udvikling for øje. Gives der nogen, som med den begejstring, der kun avles i afsondring fra verden, og kun næres ved

¹) la froide raison n’a jamais rien fait d’illustrer. *Rousseau.*

fortsat granskning i nattens stille timer, tilråber sine landsmænd, tilråber alle: Ser tilbage! Beskuer oldtiden og dens færd! så vender han sig med det samme til nutiden i dens hele virkelighed, og må da spørge sig selv, i det han vover at tænke på en ny tid, på ny skikkelser og former: til hvem det er han taler, til hvem han retter sine ord, og hvo han mener der ville lægge dem på hjærte. Thi menneskene ere overalt af en dobbelt art.

Det ene slags (vi opfatte dem i deres yderligheder) ere de, hvis hele omhu går ud på at bevare de gamle former, at beskerme den gang, hvori alt allerede går; det andet ere de, der stedse søge at drage det gamle over i en bedre retning. For de første ere form og væsen det samme, og de formå ikke at adskille dem. Når staten forandrer skikkelse, så mene de, at folket heller ikke mere vil være til, og når konfessionen forandres, så tro de, at selve troens grund hører op¹. De sidste tænke bestandig på væsenet, og anse formen for en biting, for et middel, der er mere eller mindre skikket til en højere hensigt. Begge disse slags mennesker ligge i en bestandig strid; men de første træde mest frem i verden, og må det, thi det er den staten fornemmelig har sørget for, som for sine uundværligste og nyttigste tjenere; det er dem, der skaffe alle de løbende arbejder fra hånden på den måde, som andre allerede have gjort det for dem. Deres dannelse består just deri, at de vide, hvorledes andre for dem have båret sig ad, deres kundskab deri, at de lære deres forgængeres kunstgreb, deres dygtighed deri, at de kunne anvende dem bedst, og deres fortjeneste i at kunne ende dagens forretning, så at intet bliver liggende og dynger sig op. Når maskinen kun arbejder, så er det bevis nok på, at der er liv i den. Sådanne

¹) Når bogstaverne her se noget anderledes ud end ellers, så ville de også mene, at deres sprog er blevet forvansket.

mænd virke igennem alle statsindretninger; samlede ere de at betragte som enkelte afsondrede lag, der hvert sørger for sig, og slutter som så: når laget befinder sig vel, så kan det hele ingen nød lide. Men det andet slags ere de, som stedse skue fremad; de finde ingen hvile i tiden, men oprøre folkenes stille vande, at de ej skulle forrådne. De have ingen ret sans for det som er, men kun for det som var, og for det som skal vorde. De findes igennem alle stænder, fra kongen indtil hyrden, og nære sig som de bedst kan (Spinoza sleb glas, Rousseau afskrev noder), thi der er i almindelighed lidet sørget for dem, og der kan heller ikke sørges for dem, da de hverken udgøre noget lag eller nogen særegen kaste, og ingen kan vide, om de skulle blive til, eller hvorledes eller hvor. De udklækkes ikke i masse som hönsene i den ægyptiske ovn, og tilhægges ikke som statuer i værkstederne, men skyde op hist og her som urter, hvis frø ligger skjult for ethvert menneskeligt öje i jordens skød eller på havets bund. De kunne vorde til hvad det skal være, men kunne aldrig vænne sig ret til, i verden at være noget; for vanen have de en medfødt skræk¹. De arbejde ikke, som hine, til visse timer og tider, men når ånden kalder dem, og de kende ingen lykke, finde ingen stund vel anvendt uden dem, i hvilke idéerne få liv og udvikle sig i deres sjæl. Når disse vidunderlige væsener pludselig som stjerneskud skyde frem, når de fra den ideelle verden, i hvilken de leve, udslynge funker, lyn på lyn, så møde de overalt modstand og fjender, der sky dem som det fordærveligste uvejr; og lønnen for deres dåd er ofte tilsidesættelse, had, foragt, forfølgelse, stundum en voldsom død. Det er disse menneskehedens velgørere, som middelalderen førte til hålet og brændte til aske, men hvis minder efter døden

---

¹) Le joug propre des ames faibles et des vicillards, savoir celui de l'habitude. *Rousseau.*

fare om i tiden som hellige skygger, og hvis tanker, når tiden er moden, blive til virkelige gerninger. Men staterne have nu, og det er et glædeligt skue, at humaniteten har gjort sig så gældende, ikke blot anelse om deres ret til at være, men de sørge for dem, om end med en vis ængstelighed, når de komme tilsyne.

Af begge disse klasser findes der nogle i hvert land, sköndt i höjst forskellige grader; yderligheder af begge ere ej almindelige, dog hyppigst af den første. Desto sædvanligere ere de mellenliggende rækker: Nogle, der ere så fordybede i dagens syssel, og ikke have tanke uden for den, som gerne harmes, fordi de forstyrres i deres gode ro, og vende sig bort fra idéen, som fra en uting; andre, som længe og kraftig gøre den modstand, som selv under denne modstand efterhånden lade sig vinde for den, men til at erholde deres gunst, må enhver beflitte sig på et langmodigt sind; andre endelig, der strax forstå idéen, når den kommer tilsyne, samle sig om den, og arbejde, hver i sin kreds, på at virkeliggøre den, ikke som blinde følgesvende, men som seende. Nu ere disse ikke få. Desuagtet kan mangen skön tanke, mangt et ædelt forsæt gå under i tidens sköd, som en krusning på havets skum. Sker dette, så er der endda intet at sørge over; idéer forgå ikke. Hvis ikke på tredie dag, så om hundrede år stå de op igen.

Den nordiske oldtid har betydning for nutiden, for såvidt den er en oldtid, for såvidt den er en særegen nordisk oldtid, og fordi der i den åbenbarer sig en nordisk enhed; thi enhed er uadskillelig fra det åndige væsen, og det er kun nordens ånd der lader sig mane, dens legeme er for længst smulret hen.

Oldtiden i almindelighed har betydning for os, fordi den er fjærn; og enhver udsigt i det fjærne, det åbne, til alle sider vidt udbredte rum, hæver sjælen og forædler den. Den udstrakte himmelhvælving med sine drivende skyer, eller nathimlen med sine funklende stjerner, eller det oprørte hav med sine hvide toppe af skum, med skibenes flagrende vimpler og langvejs lysende sejl, eller den vilde ørken med den gule sandflade, med de enkelte grønne oaser, og med den på jordfladen rugende, tunge, ligesom drømmende luft; det er oldtiden. Således er nutiden ikke. Det er den travle høstmark, hvor arbejderne, beskæftigede hver med sin dont, kun have sans for denne, se ned til jorden, og sjælden hæve blikket til himlen eller se omkring sig og udad. De ere øjeblikkets børn, og derfor ere de trældommens; thi det er kendemærket på træledåd, at udføre det arbejde, som skal göres, fordi herren vil det, fordi det er foresat, fordi det trængende, uafviselige øjeblik kræver og fordrer det; men det er frihedens værk, hvortil enhver tillige kaldes af indre uimodståelig trang, som han ikke gör fordi han skal, men fordi han må, hvortil han ikke formås ved ydre pligt, men hvilket han ikke kan aflade formedelst hans naturs tvang og hine evige guddommelige drifter, der aldrig hvile.

Men oldtiden har ikke blot betydning, i det den er fjærn, i det der imellem os og den ligger et vidt og åbent rum; den vorder tillige stor, i det den rykkes os nær. Vi vende vor sjæls serør imod den, og den blege måne, som almindelige öjne kun skue som en flad skive, viser sig for det vel udrustede blik som en ophöjet kugle, med bjerge og dale, höjere og dybere end på vor nutids jord. Da begynde vi at forundres, da give vi os til at forske og at granske, da se vi noget, som ikke er til hos os; og vare vi hidtil billedede i dagens smålige gerning, så få vi nu en anelse om, at der kan være noget mere, noget

større, noget ædlere til, end denne. Når det fjærne således rykker os nær, når det derved vorder stort, så få vi begreb om storheden af vort sjæleöje, som kan opfatte disse uhyre rum, som kan samle disse vidtadsprede stråler, som i sin dybde har et brandpunkt, hvor det mest adskilte vorder til ett billede, og det forskelligste til en samlet enhed.

Således have til alle tider alle ædle og ophøjede sjæle betragtet oldtiden, og når de finde den stor, sker det især derved, at de sætte den imod den snævre nutid. Når Rousseau vil vække sine medborgere op af den træghed, hvoraf han tror dem betagne, så viser han dem hen til den henrundne tid og dens mennesker; og han håber, ved de billeder af storhed, som i den stilles dem for öje, at kalde dem bort fra deres snævre kreds, deres indskrænkede syssel; ved at stille store, ophøjede dyder for dem, tror han at kunne vende dem bort fra deres dagligdags laster. „Når man læser den gamle historie”, siger han, „så tror man sig hensat i en anden verden og iblandt andre skabninger. Hvad have Franskmænd, Engellændere og Russer tilfælles med Rommere og Grækere? Hartad intet uden den ydre skikkelse. Hines sjælestyrke betragte de som historiske overdrivelser. Thi hvorledes skulle de, der føle sig selv så små, kunne fatte, at der engang gaves mænd så store? Og dog vare de til, og vare menneskelige væsener, som vi. Hvad hindrer os da i at være som de vare? Vore fordomme, vor bildede tænkning, vore smålige lidenskaber, der have forenet sig med egenkærligheden i alle hjerter og med statsindretninger, som geniet aldrig har dikteret.” Når han vil drage dem, der tænke over staten og dens institutioner, bort fra den idelige travle syslen med småting, fra den bestandige flikning og oppudsning af statsmaskineu, fra den snæverhjertede beskæftigelse ikke engang med et eller andet

hjul, men med istandsættelsen af en eller anden tand på dette hjul; når han vil, at de skulle overlade bearbejdelsen af disse enkeltheder til de lavere håndværkere, og selv gennemskue og styre det heles gang, så viser han dem hen til hine gamle lovgivere, til hine stiftere af stater og folkeskabere, der af naturen modtog vilde rå horder, og lode dem af sin hånd udgå som dygtige folkeslag. „Når jeg betragter de nyere nationer”, siger han, „så finder jeg hos dem mange lovskrivere, men ikke én lovgiver. Oldtiden havde tre: Moses, Lykurg og Numa; og alle tre have især lagt vind på genstande, som ville forekomme vore retslærere latterlige; alle tre have haft et held, som man vilde finde umuligt, når det ikke var så faktisk bevist”. Og nu viser han, hvorledes Moses i ett statslegeme forenede en sværm af ulykkelige flygtninge, uden kunster, uden våben, uden talenter, uden dyder, uden mod, flygtninge, der ikke engang kunde kalde en håndsbred jord sin, men udgjorde en horde, der var fremmed på jordens overflade. Og af denne omvankende trællehob dannede Moses et politisk legeme, et frit folk; medens den vankede om i ørkenen, og ikke havde en sten, hvortil den kunde hælde sit hoved, gav han den en varig forfatning, som udholdt tidens prøvelser, lykkens omskiftninger, erobrernes anfald, som flere tusende år ikke have kunnet ødelægge, næppe engang forandre, og hvis uforgængelige levninger endnu den dag i dag vække forundring. Nu viser han, hvorledes Lykurg foretog sig, at danne et folk, der allerede var fornedret ved trældom og ved lasterne, som ere dens følger, hvorledes han pålagde det et jernåg, hvis lige aldrig et folk nogensinde har båret; hvorledes han uophørlig, i dets love, i dets lege, i dets huse, ja i dets kærlighedsytringer, og i dets fester, viste det fædrelandet; hvorledes han forædlede det ved at gøre denne lidenskab, den brændende kærlighed til fædrelandet, til den

eneste lidenskab, gjorde dem stærke, gjorde én by til hersker over Grækenland, så at den bragte det persiske rige til at skælve. Nu viser han, hvorledes Numa var Roms sande stifter; hvorledes han forenede Romulusses røvere til et uopløseligt legeme ved at forvandle dem til borgere, mindre ved love, som de i deres rå fattigdom endnu ikke så hårdt trængte til, end ved milde statsindretninger, der forbandt dem med hinanden og hæftede dem alle til jordbunden; ved at gøre deres by til en hellig stad, i det han helligede den og dem ved tilsyneladende ubetydelige og overtroiske skikke, hvis styrke og virkning kun få folk kende, men hvortil selv den vilde Romulus havde gjort det første grundlag. Når Rousseau endelig vil vise, hvorledes oldtidens enhed står i modsætning til den adsplittede nutid, så oplyser han, hvorledes det var én og samme ånd, der ledede alle gamle lovgivere i deres institutioner. Alle søgte at finde bånd, der kunde befæste borgerne til fædrelandet og til hinanden indbyrdes; og de fandt dem i særegne skikke og religiøse sædvaner, der i følge deres natur altid vare udelukkende og nationale; i lege, som holdt borgerne samlede, i ovelser, som på én gang forøgede deres legemlige styrke og vakte stolthed og selvagt; i skuespil, som mindede dem om deres forfædres historie, deres ulykker og deres dyder, deres kampe og deres sejre, og idelig hængede dem til fædrelandet. Imod denne oldtidens storhed stiller Rousseau en stærk skildring af nutidens fordærvelse, så meget stærkere, som han levede i en ulykkelig tid. Vi henvise læseren til ham selv ¹⁾, og ville kun bemærke, at for oldtiden var fædrelandet det højeste, som det endnu var for Rousseau; men at tiden, uden at sætte fædreland og

¹⁾ Gouvernement de Pologne, chap. 2. 3. eller, da hans skildring kaster vel stærke skygger omkring sig, til Schiller über die ästhetische erziehung des menschen, 1-8 br.

nationalitet tilside, har et endnu højere mål for øje, menneskehedens ordning; og på vejen til dette mål vakler den frem og tilbage, står stundum stille og forsøger, vinder atter mod og iler fremad. For oldtiden var der en enhed, som den så, og har virkeliggjort; men nutiden er adspлтt i sig selv, adspлтt i sin tro, som den famler efter, adspлтt i sine statsindretninger, som den ikke kan få samlet i en kort sum, adspлтt i sine sæder, som den ikke kan forene uden i flitter og tant. Og det er især de tvende brøst, af hvilke den lider: regeringernes forhold til folket, og religionens forhold til staten. Begge disse vare i oldtiden ordnede. Regeringen udgik fra folkets midte, og var kun den ene side af folket selv; nu er den vorden folkets modsætning og skranke. Religionen var en statsindretning og staten underordnet; men kristendommen udtaler det som sin grundsætning, at den er uafhængig af enhver stat, højere end alle menneskelige statsformer, og i det den stilles ind under disse, taber den lettelig en del af sit væsen. Hvorledes tiden efterhånden vil rede sig ud af disse forlegenheder, og ordne disse forhold, hvorefter den tydelig nok stræber, er det ikke vor sag at oplyse; men vi have henvendt opmærksomheden derpå, fordi det vel mere end nogen anden ting viser, at nutiden kan lære af oldtiden, ikke midlerne, men dog bevidsthed om et formål, at den af oldtiden kan lære, at producere sig selv i enhed og kraft; og at den stedse, medens den uafsladelig, om end tilsyneladende standset, rykker frem mod sit mål, for at nå dette, må se tilbage og se fremad, og idelig spørge tænkeren: „Vägtare, hvad lider tiden?”

Når vi ikke igennem forstandens glar, men i et åndigt skue ville opfatte nordens oldtid som betydningsfuld

for nutiden, når vi ikke ville tage dens arme og ben i øjesyn, men dens åsyn, når vi ikke ville have den i sine tilfældigheder, men i sit indre væsen; hvad er det da, som åbenbarer sig igennem alle de ydre tilfældigheder i *vor* oldtid? hvad er det, som udtaler sig igennem dens åsyn, hvad er det den tænker i sit indre? Hvilke ere de idéer, som i den komme tilsyne, og af hvilke vi, der selv have idéen til formål, endnu kunne lære, ja kunne opbygges? Denne oldtid er ikke menneskeheds oldtid, den er *vor*, som nordboer tilhøre vi den og den os; og hvad der fra den første færd gik igennem Norden, det er endnu vort, hvis vi ikke have skiftet væsen og ere affaldne fra det vi vare.

Nordens egenhed er renhed, renhed i sæder og renhed i tænkning; og denne renhed udgår fra en vis dyb stille alvor, en indre ro, en dybsindig grublen. Så fører Nordens natur det med sig. Jorden avler, men den er ikke yppig; den udvikler langsom isblomsten af sit skød, den udskyder også, ligesom med overlæg, brogede væxter, men ikke hine Sydens mylrende, overgivne, alt overdragende slyngplanter; den er besindig. Og så er nordboen. I hans liv have de stille dyder deres hjem, ikke det pralende overmod. Ærlighed, oprigtighed, trofasthed høre ham til af naturen; falskhed har hjemme i syden. Blufærdighed og kyskhed ere den nordiske kvindes naturlige smykke; letfærd og løsaftighed, der i syden ingenlunde bære disse navne, have kun deres hjem under en glødende himmel og i en overgiven natur. Norden er en Thorvaldsen, syden en Canova¹. Den samme simpelhed kommer

---

¹) Netop denne modsætning imellem begge er udtalt af Höyen (B. Thorvaldsen, i Dansk ugeskrift, anden række, nr. 108): „Så dybt rodfæstet var Thorvaldsens sans for denne renhed i følelsen, så modbydelig var ham forkælet kunst og smægtende føleri, at han, for ret at bekæmpe dem, søgte at åbne sin fremtids blik for det yndige, selv hvor det fremtrådte under en fjærn oldtids stive former”.

tilsyne i nordboens sprog: hvor simple, hvor enfoldige, hvor ukunstlede ere ikke disse det gamle sprogs sætninger, der ikke have andet til hensigt, end at udtrykke tanken; svulst er en ting, som det slet ikke kender. Have vi da ikke ret, når vi til nutiden sige: Bliver fra os med disse sydens unoder, som vore fædre ikke kendte! Bliver fra os med eders franske sæder, eders tomme galanteri, eders indholdsløse conversation, eders stikkende persiflage, eders uterlige lefleri! Bliver fra os med eders tyske svulst, med denne falske intetsigende ordbram, med denne skvalder af opskruede ord, hvor man længe skal lede, førend man kommer til tanken. Bliver fra os med disse filosofiske systemer¹, der voxe op det ene efter det andet som paddehatte i den fugtige jord, og ligeså hurtigt tørre hen, der i en forskruet terminologi sige os sandheder, så simple, at verden har vidst dem i langsommelige tider, eller der, isteden for at iføre tanken oprigtighedens simple klædebon, indvikle og udvikle sandhed i løgn og løgn i sandhed, og så tilråbe os: falder ned og tilbeder! ser, her have I ti bind, og ville I have det, så kunne vi deraf gøre eder tyve bind, og i disse ti bind, eller hvor mange I ville, ligger verdens frelse. I sandhed vi vide det: én sætning er nok til verdens frelse.

Nordens egenhed er kamp, men en kamp, der vil noget, og går lige på sit mål. Naturen fører det således med sig. Hvad den vil må den ville for alvor, thi den har vanskelighed med at bryde igennem; til alt hvad den vil må den samle sin kraft på ett punkt, og aldrig tabe sit mål af sigte. Syden er også i arbejde, men dens bevægelser flyde hen til alle sider; det er bølger, der idelig skvulpe op og ned, men aldrig fæstnes til is; det

¹) Naturligvis sigter jeg hermed ikke til studiet af dem, men til anvendelsen deraf. Ikke at kende dem, vilde være uvidenhed, men ikke at erkende andet end dem, forblindelse.

er en gæring, hvis produkt ikke kan holdes fast, men idelig fordunster. For syden er selve bevægelsen hovedsagen, den kan ikke lide at være rolig, den vil idelig nyde; for norden er bevægelsen kun et middel, en nødvendig betingelse for at komme til ro; det elsker kampen for at komme til hvile. På legemlig vis har dette åbenbart sig på mangfoldige måder i den nordiske fortid. Det var den første fordring til enhver mand, at han var rustet til kamp; enhver fejsk mand var en niding. Det var for nordboen uundgåeligt at kæmpe med bjærgene, med skoven og dens vilde dyr, med bølgen og det brusende hav. Det var nordisk færd at tumle sig på havet for at opsøge lejlighed til den lige og fri kamp, og målet var at bringe bytte hjem, og at nyde det i tryk rolighed, omgivet af hæder. Hvilket ærværdigt skue er ikke derfor en nordisk ølding, der har set meget, erfaret meget, og nu meddeler ungdommen sine erfaringer og leder den, og i tankens stille ro forbereder sig selv til hint liv, som han endnu går imøde; hvilken modsætning til den sydlige gubbe, der med sine grå hår er en gæk og gantes. Det var nordisk færd, at ty til fremmede lande, for der at vinde fast bolig og at danne ny stater; og i selve norden, når tanken om en statsforbindelse var fattet, at forfølge denne tanke fra slag til slag, indtil den var virkeliggjort, og når den var virkeliggjort, at holde fast ved den. Disse to ting vare uadskillelige: fasthed i kampen og fasthed i det, som ved kampen var vundet. Men sligt finder kun sted der, hvor kampen udgår fra det indre, fra en uimodståelig indre drift og ikke fra en ydre påvirkning. Have vi da ikke ret, når vi tilråbe nutiden: Bliver fra os med denne sydens bestandige fluktuation, der aldrig véd hvad den vil, der næppe har nået en ting, førend den bliver ked deraf, og kaster den fra sig! Bliver fra os med disse statsomvæltninger og revolutioner, hvoraf den ene alloser

den anden, og hvoraf den ene ikke er bedre end den anden, med denne forføngelige leg med løfter og eder! Bliver fra os med disse demagogiske omdrev (thi således ser jeg at man nu vil have det oversat), der kun forstyrre det rolige fremskridt, med disse politiske optøjer, der hverken have andet mål eller anden virkning, end at bringe den udannede hob til at le! Er ikke genstanden selv for ærværdig, for hellig til at berøres af latter? Have vi da ikke ret, når vi tilraabe nutiden: Vogter eder, og betænk, hvorledes I ere afvegne fra eders simple fædre; vogter eder for det, som vil blive eders fordærvelse, eders undergang, denne evige efterligning af fremmede indretninger, som I ikke have nogen brug for; vogter eder for at vorde det, som I aldrig skulle være, et ekko af andre! Ekko er tom luft, der vorder aldrig nogen legemlig skabning deraf. Have vi ikke ret, når vi især sige til de Danske: Hvorledes er dog det gået til, at I så sjælden kunne noget af eder selv, men gerne gøre det efter, som Nordtyskerne gøre! Når de reformerede, så reformerede også I tyve år efter; når de brændte hexe, så brændte også I dem I kunde finde; når deres bønder rottede sig sammen og gjorde oprør, så forsøgte eders bønder det samme tyve år efter, og bleve slagne på nakken. Hvorledes have I nogensinde kunnet forglemme, at det bedste kommer ikke til eder derudefra; det bedste er kun det, der ikke gives, men idelig erhverves; det bedste have I i eder selv, i den selvdannende kraft, der kun optager det gode, og selv forarbejder det; det er en arv fra eders fædre, som I hverken skulle sætte overstyr eller forvanske.

Nordens egenhed er storhed, en søn af styrken; og det er det skønneste af alt: denne renhed i tanken, denne kamp for at virkeliggøre den, og så det, som vindes derved, opnåelsen af et stort formål. Den nordiske natur er stor, stor i sin vildhed, og stor i sin odling. Fjeldet

forkynder det med sin høje top og sine nøgne ller, de store søer med deres dybe grund og spejklare flade, de store saftige skove, de lange bølgende marker, den uendelige grønning med sin friske farve; selv isfladen, hvori livet er stivnet, vidner om storhed. Så er hverken sydens hentørrede løv, eller dens gnstue, sygnende natur, der igennem en visnende, svindsotig tilstand forkynder sit liv og forbereder sig til et nyt. Naturen er stor overalt, men dens særegne nordiske præg er just det, som drager alle hen til de lande i syden, som bære dette præg. Således var også det gamle Norden stort, stort i dåd og bedrifter, og der åbenbarede sig i det en bestandig udvidende kraft. Hvo vil nægte, at da havde Norden en betydning for verden, for Evropa, og da var det danske navn udbredt og hædret, ikke blot i Norden selv, til ishavets kyster, men også på Atlanterhavet, på de irske hølger, på Frankeriges kyst og i Englands hjerte. Vil nogen nægte, at det var Danmarks bestemmelse, at beherske Norden, at hine forunderlige oldtidssagn ikke ere betydningsløse, men udtale det, som går igennem Danmarks ældre historie, det pulsslag, som bankede i Danmarks hjerte, at det idelig måtte udvide sig, at det måtte samle Norden i sig, og selv være Nordens Danevirke, det pulsslag, som efterhånden hørte op at banke, da det tyske væsen ikke blot brød ind over grænsen, men satte sig fast i Nordens midte, og for en tid lang blandede sig med, ja overmandede nordisk ejendommelighed. Driften var der, instinktet virkede, den udvidende kraft var i fuld gang, men bevidstheden blev kvalt i tidernes løb; folket drømte, og hver gang det endnu fægter en anden april, drømmer det om fordums storhed.

Når jeg betragter oldtiden, så forestiller jeg mig det gode ved den, og stiller nutidens skrobelighed og mangler

derimod. Hensigten dermed er naturligvis at vække nutiden, ikke at nedsætte den. Skulde jeg derfor være blind for dens fortrin? Ved sin egen oldtid alene kunde nordens umulig have udviklet sig. Lader os da for et øjeblik forlade de gamle dage, for, når vi ere oplyste ved den senere tids erfaring, så meget desto tryggere at kunne vende tilbage til dem.

Vi have taget del i den almindelige dannelse, vi have optaget i os den europæiske odlings elementer. Vi ville ikke for stærkt gå i rette med os selv, og undersøge: om det var nødvendigt, at lade visse nedarvede goder fare, for at kunne modtage andre? om den almindelige europæiske dannelse virkelig har gennemtrængt os, eller om det var stort mere vi fik, end en nordtysk side deraf, så at vi altså modtog den på anden hånd? Vi ville ikke spørge: om vi have bevaret os selv deri, eller vi blot have ladet os påvirke? om denne almindelige europæiske dannelse har udannet sig hos os på nogen så ejendommelig måde, har antaget nogen så ejendommelig form, at Evropa har lyttet til os, til vor fremgang deri, til vor udvikling deraf, eller om det ikke var så godt som kun vor gamle nordiske litteratur, som andre trængte til, medens de af det øvrige havde nok af sig selv? Vi ville ikke dvæle ved: om ikke vore tre adspaltede literaturer måske just fordi ere så adspaltede, ere så ringe og for intet at regue imod Englands, Frankeriges, Tysklands? om vi i den religiøse sfære have gjort noget fremskridt, eller vi endnu efter trehundrede års forløb stå på samme trin som Luther? om vi i filosofien have produceret nogen ny retning? om vi i poesien, og dens funkerlyse jø over den hele jord, have haft i sit slags enslige digtere uden just dem, som nordens ånd hegejstrede til at bryde en ny bane? og om noget af alt dette, thi derpå kommer det jo an, er nedlagt i geniale sprogværker (udenfor nordisk sprog kan der naturligvis ikke være tale om nordisk

literatur) så fortrinlige, at de bevægede fremmede til at nyde dem i deres oprindelige sprog, således som vi studere andre literaturers heroiske værker i deres oprindelige tungeomål, udenfor hvilke de slet ikke kunne nydes i deres fylde? Vi ville ikke indlade os i undersøgelsen af alt dette; vi vide, at vi have haft nogle så ejendommelige digtere, at de ere uoversættelige; vi erkende, at nordboerne høre med til verdens oplyste nationer, at de i åndsdygtighed og åndskraft og i deres sprogs uddannelse ikke stå tilbage for noget andet folk i verden, der har så ringe materielle midler til deres rådighed, som de. Under denne forudsætning stille vi os da ind med i de dannede folks rækker, og spørge: hvad de gøre og have at gøre, og hvad vi derfor ligeledes have at gøre? Når vi ere rykkede frem til samme trin med dem, så have vi også i forening med dem noget at udføre.

Med kristendommen trådte vi ind i denne kreds, vi fulgte med i flokken; men vi stode ved strømmingens yderste kant, og toge liden del i, enten at fremme eller hemme bevægelsen; vi vare lidende, og lidende have vi modtaget den; men vi have haft godt af de goder, den bragte os. Hvorledes skred imidlertid Evropa frem, og på hvilket vendepunkt stå folkene nu? — Enhver tid, der fødes, vorder til af en nutid og en fortid, „ved en formæling af den stund, som er, og den, som flyer”, og ved tit og ofte våguende, fremskyndende og advarende, minder fra alle de flygtede, i tidens skød allerede begravede timer. Men stundum have folkene glemt sig selv, eller de finde sin egen fortid så bar og nogen, at de, om end fra først af med halv bevidsthed, drages uimodståelig henimod en fjærn og fremmed, der ved sin storhed fængsler blikket, og ved sin åndige kraft bemægtiger sig og gennentrænger al åndig virksomhed. Således droges middelalderen over til Grækenlands oldtid, og gjorde den til sin. Da hævdede der sig en ny dag over jorden, i det

den klassiske old, forgangen i sig selv, opstod i tænkningen, og kastede sit strålende genskin over de europæiske folk. De adsplittede stammer forenede sig i en ny verden, og opdagede selv verdener på jordens overflade og i åndens rige. Tanken blev til en verdenstanke, og dens udgydelse til et verdensherredømme. Da universalmonarkiet var opløst, strålede tanken endnu herligere, endnu vældigere blev dens ytringer. Forestillinger, der ikke havde været til siden Miltiades' dage, fødtes på ny. Der skulde herefter kun være mennesker, og deres, alles naturlige ret var frihed og lighed. Da nåede den på det klassiske studium grundede dannelse sit kulminationspunkt; store undere havde det gjort i middelalderen, men nogen så stor begivenhed vil det aldrig mere frembringe i verden; „dæmningerne gennembrødes, og det blev til en oversvømmelse”. Dette er den nyere tids historie i kort begreb, det er virkningen af det klassiske studium fra dets begyndelse til den franske revolution¹, det er virkningen af dets rolige opfatning og af dets overdrivelse: odling og dannelse i enhver retning, og endelig sprængning af det hele.

Alt hvad der hidtil havde befalet studsede, og folkene selv bævede og skjælv i deres inderste marv. Trangen førte dem tilbage til sig selv. Instinkt, som forudføjte hvad der måtte ske, som i overmættelsen anede hvad der vilde følge, havde allerede tyet hen til en anden næring, og begyndt at samle til nodens stund. Mennesket veg for nationen, det klassiske for det folkelige, romantikken

---

¹) Det var det klassiske studium, og den ånd, som altid gennemtrænger det, når det drives for alvor, ej blot til skolebrug, det var det, som i naturlig forbindelse med tusende andre sammenstødende omstændigheder, frembragte revolutionen. Dette vil måske nogen finde tvivlsomt, men for kun at nævne et eneste eksempel derpå, hvo véd ikke, at Plutarch fødte contrat social, og contrat social revolutionens grundtanke.

udviklede sig af sin egen fortid; det originale gjaldt fremfor alt. Deraf henrykkelsen over Ossian, over Indien, over Shakspeare; derfra kom man til ridderpoesi og folkedigtning. „Således opstode på ny middeltidens og i det blå fjærne de islandske sagaer. Først nu, da den klassiske forverdens velbekendte mønstre ikke længer vare de eneste, blev det egne og oprindelige deri rigtig erkendt og skattet; men denne begerlighed efter det originale beviste mere hvad man savnede, end hvad man besad. Hungrende kastede man sig over alt hvad der lignede det; man skånede hverken det egne eller det fremmede, og kunde dog ikke tilfredsstille sig selv. Overalt blev det oprindelige druknet i en flod af efterligninger. I alle disse forsøg viser sig en stor dannelsesevne, men den har endnu ikke fundet form og skikkelse. Således viser den nyere og nyeste dannelse sig som et kaos af de mest uensartede organiske stoffer, af kærlighed og had, begerlighed og lede, snart forenede, snart frastødende hinanden, og endnu forvente vi, at den guddommelige ånde skal svæve over vandenes overflade.”

„Dog kunne, uagtet al tilsyneladende forvirring, elementerne i dette kaos udskilles efter deres naturlige slægtskab. To store masser af tradition ere optagne i den europæiske dannelse, begge meget ulige, men begge underordnede kristendommens indflydelse. I det ene lever endnu den græske, men især den rommerske forverden, der fulgte med ved overgangen fra den gamle dannelsesalder til den ny. Det andet ligger i folkenes oprindelige anlæg og forfatning. Begge have vekselsvis haft overhånd, uden at skille sig klart fra hinanden. Først ved vore dages oprivning og omvæltning er modsætningen imellem århundrederne bleven kastet midt ind i det nærværende; og medens den i alle samfundsforhold ytrer sig i striden imellem republikanisme og fevdalisme, er den, mere eller mindre

skarpt, men overalt trådt frem i al evropæisk videnskab og kunst, under adskillige navne, såsom under modsætningen af det antikke og moderne, det klassiske og romantiske, det sydlige og nordlige. At noget af disse modsatte elementer skal kunne udkaste det andet, er en forfængelig forventning, og skete det, så meget desto værre. De ere begge for dybt indgroede i hele det evropæiske liv. At en ny dannelse af den nærværende kaotiske tilstand skulde kunne fremgå på anden måde, end ved en ny forening imellem begge, det kan man heller ikke indse. Om och huru en sådan förening kommer att ske, det beror dock af många orsaker, och ytterst (emedan vår tid drivit allt till det yttersta) deraf, huruvida religionen, som är det innersta bandet mellan alla odlingens elementer, kommer att nyföda sig sjelf.”¹

---

¹) Tankegangen i disse bemærkninger om den evropæiske dannelse og de noget forkortede slutningsord findes i indledningen til Betragtninger i afseende på de nordiske mythernas anvendende i skön konst, af G-r (Iduna, 7 h. s. 86 fgg.). Jeg hensætter deraf endnu for de læsere, som ikke have adgang til skriftet selv, følgende ord af nordens dybsindigste tanker: „Hver bestræbelse må stå sin prøve, og fremtiden får da at vise, om denne kærlighed til det gamle er foranderlig som tiden selv, eller har alvor nok til at forandre tiden, om den er en kraft, som samler sig, eller en svaghed, der kun prøver ny stillinger. Imidlertid horer man allerede talrige roster, der ivrigen råbe imod en tilbagegang i tænke måde og bestræbelser, som især skal vise sig hos den opvoxende slægt. Findes en sådan virkelig, fører den, som mange mene, tilbage til et dybt barbari, så vilde det allerede være en fortjeneste at stå stille; og det er en fortjeneste, som vi gerne overlade dem, der ville rose sig deraf. Med dem have vi intet at tale. Tiden er i alt fald døv for deres råb, at gøre holdt. De ere, hvorledes man end bærer sig ad, utrøstelige. Vi ville blot først og fremst med hensyn til den påklagede tilbagegang forklare os selv, og sige, at der findes en tilbagegang, som ikke blot er mulig, men til alle tider og under alle omstændigheder er rosværdig og gavnlig, og det er: *tilbagegangen til sig selv.*”

Når tvende ting skal forenes, så forudsættes dertil tvende modsætninger, og foreningen er desto inderligere, desto frugtrigere, jo mere hver især har udviklet sig indenfor sin kreds, jo mere de ere fuldkommen mand og fuldkommen kvinde. Skal da det klassiske og det nordiske forenes, hvilket er nødvendigt, hvis de begge findes hos folket og begge skulle gennemtrænge det, så forudsættes, at de begge, før foreningen kan finde sted, må drives til deres yderligheder. Med det klassiske studium kan det vel allerede siges at være sket; næsten al saft og kraft er udsuget deraf, når man endnu bliver ved at suge, får man kun det bitre; hele det lærde apparat er gennemgået, kornet er udtærsket, og det tørre strå ligger tilbage; pedanteriet er overvundet (de småstænk, der endnu findes hist og her, kunne kun gøre sig gældende hos de lærde spidsborgere) og af selve frugten er der udpresset den lilligste most. Men det nordiske, det ejendommelige, det hjemlige står endnu langt tilbage; dets udvikling er næsten kun begyndt, det er et barn der skal voxe til, før at formæles med den ventende mand; förend møen er udviklet, kan der ikke være tale om formæling; og uden den skal manden, ene, forladt, elsket af ingen og ikke begrædt af nogen, som en för og vissen pebersvend gå i sin grav.

— „Denne stedse mere klarblivende selvkundskab er menneskelivets indre historie, en historie, som ved begivenhedernes ydre fremskridende ikke blot vinder i omfang og udsigt fremad. Den er tillige en tilbagegående historie. Hver ny gryende dag i den ene er for den anden et på det henrundne tilbagekastet lys, hvorved den søger at bibeholde eller atterstille den af ydre forandringer bestandig forstyrrede indre sammenhæng, og at bringe enhed og overensstemmelse i det hele. Fortiden vinder i betydning i samme grad, som fremtiden mere udvikler sig. Dette er så vist, at i verdens *yderste* tider bliver det sikkert de *første*, som mest interessere alle.”

Alt i verden har sit hjem, sit hus, sin arne, sin slægt og sine minder; men ingen skal gå under deri, han skal rejse; og når han har gjort rejsen og vil nyde frugterne deraf, skal han først bortkaste alle dens tilfældigheder, drage det varige ud af den, og så gå tilbage til sig selv, til sit oprindelige væsen. Uden det er den hele rejse nyttig. Nordboen, der overgiver sig til det klassiske studium, gør en rejse, det er et fremmed land, en anden himmelegn han gæster; lad ham på denne rejse glemme hjemmet, og fordybe sig aldeles i det fremmede, lad hele hans væsen blive gennemtrængt deraf, da fører han en uforgængelig sjælerigdom tilbage med sig. Men når han atter kommer til sit hjem, og der vil blive ved at være fremmed, så går han tabt i det mindste for sit folk. Han må efter sin hjemkomst på ny leve sig ind i sit forrige liv, drage dets gamle minder tilbage, og jo herligere de ere, jo herligere det fremmede var, desto nøjere ville begge forene sig i én skön virksomhed for hele det følgende liv. Men det er sandt, de fleste begynde jo rejsen, ja de blive, eller bleve for ikke længe siden, med ferlen over hovedet truede dertil, förend de endnu kende noget til deres eget, og förend de ere modne til noget ophold i det fjærne. Derfor komme de tilbage som en Jean de France, der næppe kan mindes sit modersmål, som ingen grund har fået i ham, men idelig snövler fransøsisk. Det latterlige deri kan alle se. I de simpleste huslige forhold er enhver mand vis, folkene blive aldrig vise.

Hvad der skal komme ud af denne tvist imellem det klassiske og det hjemlige (thi det nordiske er jo det hjemlige hos os), kan da ej være tvivlsomt. De skulle gennemtrænge hinanden, og der skal, når tiden kommer, komme en stor tid, med en talrig og herlig afkom. Det klassiske vil aldrig forgå, thi det bærer det evige, det uforgængelige i sig, og det hjemlige kan vel sættes

tilside, men forsvinde, hvorledes skulde det det, såkænge hjem er til?

Det gamle norden besad, uagtet sine mange enkelte afvigelser, en uadskillelig enhed i forfatning og sæder, i religiøs tro (mythologi) og i sprog; og det i så høj grad, at den selv nu, efter at mangfoldige fremmede elementer have trængt sig ind, og have søgt at tilegne sig overherredømmet, ikke aldeles er tilintetgjort. Der var hos de nordiske folk en uudslættelig bevidsthed af, at de vare nordboer, og at de som sådanne stode i en skarp modsætning til andre folk mod syden og østen, hvilken bevidsthed heller ikke endnu den dag i dag er udslettet. Hvorfra kunde ellers den begejstring komme, der, uagtet sine svingninger frem og tilbage, nu opflammer så mange, den begejstring, som opstår ved den blotte tanke om et almindeligt nordisk broderskab. Er denne begejstring kun et forbigående blus, kun en lygtemand, avlet i nutidens sump, eller er den ikke meget mere en uudslukkelig ild, der antændt i oldtiden har holdt sig vedlige, rigtig nok i lang tid har været dæmpet i de hartad udslukte kul, men nu kun behøvede et pust for atter at udbryde i lyse luer. Dette, at der nu kan tænkes på, med alvor og for alvor, uagtet alle politiske afsondringer, kan tænkes på, at tilvejebringe en nøjere forening af hele norden, for således at danne et bolværk imod fremmed, altfor overvejende indflydelse, viser jo mere end noget andet, at der må være noget i norden, som aldrig har været adsplittet; og kun den tanke, at dette har været i evindelige tider, at det støtter sig ikke på et flygtigt indfald af enkelte mænd, men på hele fortidens uforgængelighed, kan give denne forening sin virkelighed, sin kraft og sin fylde.

Statens forfatning i det gamle norden har sin enhed deri, at den opstod ved en forsamling på tinge, der grundede sig

på en slægtforening. Udviklingen var overalt den samme. Flere slægter forenede sig i små stater, med en drot, lagmand, eller hvad de videre hed, i spidsen. Således opstode Norges fylker, Upplands folklande, Gøteriges lagmandsdømmer og Danmarks små kongeriger, der mangen gang kun omfattede en ø. Disse mange små-riger forenedes ved erobring. Historien angiver os navnene på mange sådanne erobrere, indtil enevoldsmagtens princip (*at vera einvaldi* er, som bekendt, det gamle udtryk¹⁾) endelig fik overhånd og blev eneherkende: Ingild Trætjelje, Iver Vidfadme, Harald Hildetand, Harald Hårfager, Gorm den Gamle. Denne udvikling, hvis retning var den samme, splitter sig rigtignok ad i tvende hovedformer, den monarkiske, hvor folkeslægter og kongeslægt stå som modsætninger, på hele nordens fastland; den republikanske, hvor kongeslægten mangler, kun på Island, men hvor modsætningen dog bestandig træder afvejlende frem i én eller flere mægtige slægter. Denne sidste forfatning modstrider vel ikke det nordiske grundprincip, slægtherredømmet, men dog dette princip almindelige nordiske udvikling, og kunde derfor heller ikke finde sted uden på en afsondret fjærn ø, hvor den snart måtte tabe sig i evindelige borgerkrige, og endelig opløses. Den er således et enkeltstående, vistnok højst tiltrækkende, fenomen, et forsøg, der snart viste sin mangel af berettigelse, medens det monarkiske princip hævdede sin nordiske ret, og vil hævde den så længe nordiske stater ere til. Thi den nordiske grundtanke med hensyn til statsordning, der, såvidt jeg skønner, udtaler sig i den nordiske histories årbøger, ligger i slægtherredømmet, den ufravigelige grundtanke, at den ene slægt stedse står frem over den anden, og at én slægt hersker over dem alle; og dette vil uden tvivl vare ved til evindelige tider, så-

---

¹⁾ Haraldss. Hårf. kap. 3.

længe nordiske folk ere til. Der kan vel også hos os opstå hine fri almindelige grundsætninger, som ere indbefattede i det bekendte gallikanske løsen: frihed og lighed, og enkelte mænd kunne måske endog tænke på at virkeliggøre dem; men at de nogensinde ville gennemtrænge noget af de nordiske folk, anser jeg for umuligt. **KONGEN** vil til evige Tider for alle nordboers øren være en hellig lyd; den vil stedse, sålænge hjærterne slå og armene kunne lofte sig, samle alle til fælles dåd; og at såre hans hjærte eller hans are, vil af enhver sand nordbo stedse anses, ikke blot for kådhed, men for nidingskab. Således sige også de Svenske:

En Kung är själen uti nordens lemmar,
de vissna bort och stelna den förutan.

Denne enhed i den nordiske forfatnings udvikling kan gerne, om man vil, være en følge af en vis simpelhed og enfoldighed, af den bestræbelse, stedse at udrette med få midler det, hvortil der ej behøves mange, og ikke at sætte alle kræfter i bevægelse, for at regere, hvorved måske mange kunne gå tabte for andre, tildels endnu højere eller ligeså vigtige formål. Vistnok er den monarkiske forfatning den simpleste af alle, og der fordres uden tvivl til en såkaldet fri forfatning, når den ikke skal vorde fordævelig, dybere tænkere og ædlere, højmodigere hjærter¹⁾; men den vise har sjælden været en ypperlig statsmand; når Plato dannede en stat, så digtede han den. Al regering er dog stedse bunden til en form, og det formlige er nadskilleligt derfra, men åndens rige er formlost, og horer til en højere verden.

---

¹⁾ La suprême puissance d'un seul est une idée simple, qui peut être comprise par les peuples les plus grossiers; l'organisme d'un gouvernement libre demande des têtes plus fortes pour le concevoir, des cœurs plus nobles pour l'exécuter. Sismondi Hist. des Français, t. 1, s. 313.

Den monarkiske forfatning er imidlertid ikke noget særkende for norden; den genfindes ligeså hyppig i syden, så meget mere, som forfatningen der også for en stor del er udgået fra gotiske stammer, ja tildels ligefrem fra de nordiske folk. Men den er forskellig derfra i flere henseender. I syden findes på flere steder en forbundsforfatning, der er fremmed for norden; princippet har også i norden virket mere konstant, mere varigt og uafbrudt; heller ikke er det monarkiske princip, efter sin nordiske karakter, således som ofte og tidlig har været tilfældet i syden, drevet til sit yderste, til sin sidste grændse, således, at folket forsvinder under magthaverens hånd; men det var stedse herskende, hvad der udtales så enfoldig og klart i fortalen til jyske lov: kongen giver loven og folket tager den ved; så at der stedse, i loven såvel som i de historiske begivenheder, udtaler sig en vevirkning imellem konge og folk, i det kongen begynder, men folket ender, kongen beslutter, men folket samtykker, kongen kalder, og folket følger hans kald, det vil sige, styrken gik fra enheden ud igennem mangfoldigheden. Dette er så bekendt, at jeg ikke holder det for nødvendigt at udvikle, hvorledes det overalt giver sig tilkende, ved kongevalg, når sådant skulde ske, ved leding, ved skattepålæg, overhovedet ved alle offentlige foranstaltninger og påbud. Overalt træffer man folkets erkendelse af kongens ret, og overalt kongens agtelse for den almindelige villie, for folkevillien. Men ved folket menes her ikke nogen rå sammenløben hob, ikke den store skare af blotte arbejdere, der umulig den gang kunde have nogen indsigt i statens anliggender (navnlig var hele trællestanden, der i oldtiden og en del af middelalderen svarer til den arbejdende klasse hos os, udelukket fra al deltagelse); ved folket forstås hovederne for landets dannede skægter, til hvilken stand

de end for resten hørte, de, der i deres egen kreds havde betydelig indflydelse, og derfor kunde have indsigt i det hele.

Det varige, det konstante i princippet udvikling viser sig deri, at, når man måske undtager den første begyndelse til udviklingen, som vi ikke kende ret nøje, fordi den måtte være en blot forbigående overgang, så ytrer der sig, ligesom i selve slægtbegrebet, således også i staten, en bestandig higen, efter samling, en higen, der idelig måtte kæmpe med enkelthederne, og idelig søgte at overvinde dem, eller med andre ord, der lå i magten en varig bevidsthed om, at den måtte samle det adsplittede, og gøre det til enhed. Betragtningen heraf er i mine tanker en af de mest tiltrækkende sider af de nordiske rigers historie. I slægtbegrebet ligger nødvendig den tanke, at slægten ikke må opløses, at dens besiddelser ikke må adspilttes, at den ikke må bestå af delte villier, at det særlige må forsvinde for det almindelige; ligeså, at den slægt, der optager flere i sig, må assimilere dem med sig, ikke give hver især sine særegne rettigheder. I den nordiske stat, hvis begreb udsprang af slægtbegrebet, udtaler det samme sig; og grunden til det politisk adsplittede Norden ligger kun deri, at denne bevidsthed, der overalt kommer frem i det mindre, ikke var stærk nok til i det hele at gennembyrde de tilfældige hindringer, ligger deri, at fremmede elementer kom til, som rykkede bevidstheden bort fra sin rette nordiske bane. Idéen dukker derfor kun op i enkelte store personligheder, og den sank for en tid under, fordi den største del af magthaverne (hvilket især må tilskrives deres indvandring fra et land, hvor adspiltelsen var bleven herskende) glemte det hele, og kun tænkte på sig selv. Den udtaler sig derimod i oldtidens sagn om store samlede erobringer, i landskabernes forening til riger, i forbindelsen af det ved naturen afsondrede Norden- og Söndenfjeldske Norge, i forbindelsen af Svearige og Götarige, og derefter

bestandig fremskridende i landskabslovenes forening til en almindelig landslov, o. s. v. Selv en forening af hele norden også i politisk henseende træder tidlig frem, og tiden stræber bestandig derefter. Dette udtaler sig i Knud den Store med hensyn til nordens materielle forening, og da var England, som den gang endnu havde bevaret sine nordiske elementer, ikke blot indbefattet deri, men var endog bestemt til at danne foreningens grundlag. Det udtaler sig i dronning Margrete, der, efter hendes øvrige planer at slutte, ingeniunde agtede at herske over tre adsplittede riger. Det udtaler sig selv i Kristian den Anden, sköndt han greb til det ulyksaligste middel, ved boddeløxen at hugge det modstridende bort. Det er overhovedet mærkeligt, at denne tanke, der ligger så dybt grundet i slægtbegrebet, selv i middelalderen ikke ganske kunde gå under, i middelalderen, hvor den religiøse enhed ellers alene gjorde sig gældende, og næsten aldeles fortrængte idéen om det politiske.

Imidlertid — jeg for min part skal ikke trættes med nogen, om der i det gamle norden herskede stræben efter statsenhed eller adspjittelse. Folkeenheden kan ligge, men ligger ikke nødvendig i regeringen. Det er ikke i de nøgne statsforholde, men kun i deres sammensmæltning med folket, ja ikke engang i regeringens styrke man kan søge den højere åndige enhed, hvorom her egentlig er tale. Der gives jo endog dem som mene, at en svag regering under visse omstændigheder kan være til fordel for folkets ejendommelige udvikling¹; men uden at drive tingen til

---

¹) Cependant quelque avantage qu'un peuple puisse trouver à recevoir l'impulsion d'un gouvernement éclairé et vigoureux en même, l'impuissance de ses maîtres est presque toujours pour lui un avantage; car il est bien rare, que les forces de leur gouvernement ne soient pas employées à le contenir plutôt qu'à le pousser en avant. Sismondi Hist. des Français, t. 5, s. 60.

denne yderlighed, vil det være indlysende for enhver, der ikke ser udenpå, men ind i historien, at flere lande (som det forrige hellige rommerske rige) til visse tider kunne i politisk henseende være næsten aldeles adsplittede, være fulde af afsondring og forvirring, uden at man derfor kan benægte folkets, sprogets, litteraturens og hele den åndige tænknings enhed.

Der var enhed i det gamle nordens sæder og skikke, og der måtte så meget mere være det, som disse sæder og skikke i almindelighed udsprang fra den samme religiøse tro, og havde sin dybeste grund i denne. Der var ligeledes og måtte være overensstemmelse imellem lovene, der ikke, således som senere, udgik fra en undertiden hul eller adsplittet og fra mange steder sammensanket spekulation, men fra selve sæderne. Denne nordiske enhed gennemtrænger alt, det huslige og det offentlige liv. Den viser sig, hvad enten man betragter den hedenske dåb eller giftermålet eller begravelsesskikke; man finder den i offer-skikke og offergilder, i hestekødspise og børneudsættelse, i markeder, lege og andre offentlige møder. Den viser sig i religionens forhold til staten som dens gennemtrængende element, i stændernes forhold til og afhængighed af hinanden. Alt dette var herskende på omtrent samme vis over hele norden, og for at kende og rettelig forstå det ene lands sædelige forfatning og forholde, må man nødvendig ty hen til det andets. Afvigelser træde naturligvis frem, når denne enhed skyder ud i det enkelte; midlerne, man anvendte, vare ofte forskellige, men ikke tingene; og forskel i landenes fysiske beskaffenhed ophæver ikke enheden i folkelige skikke.

Og igennem denne de nordiske sæders enhed åbenbarer der sig også, al tidens vildfarelse uagtet, både

milde og stærke tanker. Lader os derfor ikke afskrækkes fra vor hedenolds betragtning, lader os ikke tro, at den for os er uden betydning, endskøndt vi vide, at vore forfædre vare vilde hedninger, at deres guders altere bleve besudlede endog med menneskeblod, og at trælles rygge bleve brudte på Thors sten; at deres land var råt og deres himmel tåget, ja at noden undertiden var så stor, at de måtte udsætte deres børn; endskøndt vi vide, at de gjorde mennesker til trælle, at lighed og frihed vare begreber, som de ikke kendte, at en folkefrihed, som selv vore tider ikke have virkeliggjort, ingenlunde var, som nogle have tænkt, fuldkommen begrundet og udviklet i det gamle Norden; endskøndt vi vide, at Normannen, der for at søge ære og bytte flakkede om på havet, og hjemsøgte fjærne kyster, var en grusom hedning, der fandt glæde i at ødelægge og plyndre, der ikke bragte kulturen med sig til syden, men sig selv ubevidst hentede *den* derfra, som han var istand til at modtage. Dersom Odin var stræng og Thor var grusom, så herskede også Frej over de lyse Alfer; dersom jordens blodige kamp blev fortsat i Valhal, så forbandtes også himmel og jord med en liflig strålende bro; dersom armens rå kraft gjorde udslaget i kampen, så forherligedes den også ved en fostbroderlig trofasthed, der havde sit sæde i hjertet. Vare sæderne vilde og rå, var det en hæder at anfælde vikinger, så var det også kendemærket på den retskafne mand, at han lod den fredelige handelsmand fare i fred og beskyttede ham og hans færd. Satte man en ære i at overvinde enhver uven, der kunde bære våben, hørte drab til dagens orden, og ansås de ikke for udåd, så holdt man dog den for en niding, der overfaldt en uforberedt, en slumrende fjende, så kaldte man dog den lykkelig, der på havet stødte på et vrag, og kunde frelse de skibbrudne, så gjaldt dog den for en brav mand, der unddrog sin egen

drabsmand, når han engang havde taget ham i sit hus, og delt brødet med ham, fra den visse blodhævn. Var følelsen for det sømmelige ikke så fint uddannet, ikke så lutret, som nu, så foretrak dog mangan stolt bonde, at være den første blandt sine lige for at være en med navnbad hædret tjener ved sin konges hird. Var kvinden den stærkeres bytte, så var hun også genstand for den dybeste ærefrygt. Uskyldighed, blufærdighed, kyskhed, og alle det huslige samlivs stille dyder svævede som milde alfer om de hytter, der vare farvede med blod; de styrkede kraften, hemmede voldsåden, formildede det hårde sind, og gave de lidende hjerter lise.

Der findes i den nyere tid næppe nogen sådan sædernes enhed, thi hvad der åbenbarer sig som sådan er et ydre tilsyneladende skin; der er i det højeste enhed i form, men der er adspjaltelse i væsen, thi det, som de nyere tiders sæder og skikke udgå fra, er ikke troens enhed, i almindelighed ere de endog kun en fremmed indført mode. Troen selv er, om man vil, ensformig i sit ydre, men i virkeligheden er den adspjaltet, fordi den hverken hos lavere eller højere i sin helhed er til; der er vel brudstykker og måske store brudstykker af den hist og her, men den gennemtrænger ikke det hele. Sæder og skikke, i den betydning som oldtiden havde dem, ere derfor heller ikke til, men kun ceremonier. Alle gøre det samme, men de tænke sig noget yderst forskelligt derved; alle deltage deri, fordi de nu engang skulle, fordi deres afsondring vilde vække opsigt, men deres sind har meget ofte ikke den allermindste del deri. I oldtiden derimod bekendte enhver åben sin tro, selv om den fornægtede alt uden ham selv; nu bekende alle den befalede, og manges deltagelse bliver derfor til tomt eftergjort væsen, stundum endog til hykleri. Denne opløsning er fremdeles, og måske især, kendelig deraf, at man næsten overalt har tilintetgjort

alle folkelige fester, alle fra folkenes indre følelse og trang udgående forlystelser, og ikke har vidst at sætte noget andet isteden, end hvad der kan forlyste øjet og kødet. Fantasien og følelsen, der udtale sig i oldtidens blus og lege og gilder, ere forsvundne; de findes kun enten i de enkelte familiers skød eller i bøger, aldrig i større samlinger i livet; og hvis de engang træde frem som en folkeytring, så standses denne sædvanlig af lovens håndhævere, thi de forudsætte, at folkeytring er råhed; men det bliver den kun, fordi den ikke er knyttet til nogen religiøs grund. Hvor skulde vi i vore dage finde noget, som kan sammenlignes med virkningen af det levende ord: den af alle erfarne mest erfarne gråhærdede gubbes, der i hele hirdens nærværelse fra sit sæde ved kongestolen meddelte sine råd; lagmandens eller dommerens, der tolkede loven på tinge; og den i kampen deltagende skjalds, hvis kampkvæde blev sjunget på valpladsen, lærtes udenad af alle kæmper, og forplantedes fra slægt til slægt? (det bevingede ord er hos os lænket i lange forestillinger, tykke akter, tørre rapporter); hvor noget, der kan sammenlignes med hine gilder, hvor bragebægeret gik rundt, hvor minde blev drukket ved arveøllet? (udtale vi noget, så er det abstrakte idéer); hvor noget, som kan sammenlignes med fosthrodrerlagets højtidelige indvielse og dets trofasthed i liv og død? (slutte vi akkorder med hinanden, så angå de huse eller penge); hvor noget, der kan sammenlignes med hine forsamlinger på tinge, under åben himmel, tilgængelige for alle, hvor de enkelte private foretagender sammensmæltede med det, som angik hele landets offentlige vel, hvor slægterne sluttede deres ægteskaber, hvor de handlende samledes til markeder, statsmændene til rådslagning, og alle, mand og kvinde, til fælles lege, til fælles fortællinger, til fælles gilder? (når vi nu forsamles, så har hver forsamling sit øjemed, og ingen af dem forenes i én almindelig interesse,

omfatter på én gang alle, vækker på én gang den bevidsthed, at hvad enten de gifte sig eller de handle eller de rådslå ere de lemmer af ett og samme folk). I oldtiden havde enhver forsamling myndighed og kraft til selv at dæmpe ethvert udbrud, som forstyrrede det hele (forsamlingen var sit eget politi); nu véd man næppe noget andet middel til at forebygge misbrug, end at hemme brugen. Det er overhovedet påfaldende (den nordevropæiske udvikling førte det således med sig), hvorledes alt fordem var åbent, og hvorledes alt nu er lukket: kirken er lukket, rådsforsamlingen er lukket, skuepladsen er lukket, selskaber og allehånde møder ere lukkede, selv spadseregange i guds fri natur ere lukkede. Når alt således er lukket, kan man da undre sig over, at hjertet er lukket med?

Oldtidens love ere kun komne til os som brudstykker og enkelte sagn; af dem kan man ikke danne sig nogen almindelig forestilling. Men de hedenske elementer, langt fuldstændigere, end disse brudstykker gengive dem, ere uden tvivl gåede over i middelalderen, og have der blandet sig med de kristelige. Det vilde være en i mange henseender lærerig betragtning, at adskille disse elementer fra hinanden, for at oplyse, hvorledes de efterhånden smeltede sammen, og at fortsætte sammenligningen til den nyere tid. Det vilde da vise sig, om den omhu for alle, den humanitet, der åbenbarer sig i de ældre love, f. ex. i de fattiges væsen og i agtelse for dyrene, har holdt sig uforvansket til den nyere tid; om den senere lovgivning har bevaret sin nordiske karakter i det mindste i sit grundlag, eller om den er dannet ved et lidet ordnet og ikke tilstrækkelig gennearbejdet aggregat af sydlige stoffer. En ting synes at være klar: den ældste lovgivning var simpel, enkelthederne gik fuldkommen op i det hele; den nyere blev adsplittet, grundloven selv blev næsten tilintetgjort i dens tillæg, og vidtsvævende paragraffer,

måske en svagere efterligning af det vidunderlige tyske retsprog, trådte efterhånden isteden for hine gamle sætninger, der vare så enfoldige, at de ofte bleve til ordsprog.

Nordens mythiske enhed trænger ikke til udførlige beviser. De egentlige mythers kreds og de mythiske sagn udgå overalt fra samme grundlag. De mythiske væsener vare alle nordboer bekendte, og i det væsentlige vare forestillingerne om dem og deres virksomhed de samme. Hedensk ofring med samme anråbelse af guderne og samme offerskikke var fælles for hele norden. Rigtig nok blev én guds dyrkelse som hovedgud foretrukken hist, en anden her; og af enkelte mænd blotede den ene især heste, den anden hornkvæg, men alle sådanne afvigelser forstyrrede hverken den almindelige tro eller dens almindelige ytringsmåde; de blotede det, som de selv lagde mest vind på og agtede højest, de fulgte den almindelige regel: giv guderne det bedste! Der er næppe nogen af disse blades læsere, som tvivler om denne overensstemmelse; og de forskellige meninger dreje sig kun, dels om den nordiske mythologis forhold til andre, dels om dens anvendelighed i nutiden, dens brugbarhed som vehikkel for skøn kunst.

Når man betragter den nordiske mythologis forhold til andre, så ligger den germaniske nærmest; og det vilde være en i flere henseender vigtig betragtning, hvis den lod sig anstille: hvor dybt ligheden går imellem dem. Man er sædvanlig tilhøjelig til at betragte dem ganske som ett; men det er et stort spørgsmål, om man ikke derved skuffer sig selv eller den mindre kyndige læser. Man finder i det vigtigste fremmede værk over dette æmne, i Grimms Deutsche mythologie, hele den nordiskes indhold optaget; men jeg gad vidst, hvor meget der blev tilbage, når dette blev skåret bort. Der forekommer i

tyske sange og sagn nogle navne, som Wodan, Dunar, Muspel, o. desl., hvis overensstemmelse med de nordiske ingen vil nægte, ja når man betænkter, hvorledes de ældste germaniske sprogs former ere fuldstændigere, end de ved sammentrækning og assimilation fremkomne nordiske, så må man villig tilstå, at hine navne uden tvivl også i Tyskland ere ældre, end i norden. Men udenfor disse navne finder man kun lidet stof, og når man vil forøge det, må man ty hen til langt senere folkelevninger fra middelalderen, eftersom selve det oprindelige mythiske stof er udslettet eller adspredt af tiden ¹.

Det spørgsmål, vi opkastede, lader sig derfor ikke besvare; næsten alle elementer dertil mangle; vi have nok til at danne os en levende forestilling om det ejendommelige i den nordiske mythologi, men vi have intet til uden dens hjælp at befæste begrebet om den germaniske. Vi må derfor lade spørgsmålet falde; i denne retning kunne vi intet sige derom, og ville kun, hvad der ikke er mere end billigt, have os vor ret forbeholdt til at kalde vor egen mythologi hvad den er, nordisk, og ikke at have den om-døbt til tysk, som om den da skulde tækkes os bedre. I dette ønske ligger ingen bornert eller forfængelig nationalstolthed; selve behandlingen af stoffet vinder, når det fremstilles ublandet således som det unægtelig ligger i de nordiske kilder, og modsætningen til andre træder stærkere frem, når disse skarpt adskilles derfra.

Det er imidlertid højst rimeligt, at der imellem den tyske og nordiske mythologi har fundet en grundlighed

---

¹) For at overtøde sig herom, behøver man kun hos Grimm, der sikkert ikke har overset det mindste, at efterlæse artiklen om Nornerne. Hverken deres navn eller deres særegne virkemåde, som vi kende af vor Edda og tildels af Saxe, kan eftervises i tyske kilder; hvoraf ingenlunde følger, at de ikke der have været bekendte, men efterretningerne ere fortærede af tidens tand.

sted, dog så, at hver har haft sine særegenheder, omtrent således som ved sprogene, hvilket vi siden skulle betragte, og således, at mythologien i norden, ligesom sproget, har beholdt sit særegne udtryk og nordiske præg. Denne bemærkning er os af vigtighed, thi det er os kært, når vi ville gøre brug af den, at vide, at den horer os til, og er noget for nordisk natur ejendommeligt; vi tør da håbe ved dens anvendelse at få noget af det udtrykt, som vi have anset for nordiske fortrin modsat det sydlige, noget af nordens renhed, stræben og storhed.

Man har, som bekendt, anstillet mange undersøgelser, for at vise ligheden imellem den nordiske mythologi og hartad al verdens, og man har forsøgt næsten i alle mulige retninger at forklare de enkelte mythers og de mythiske væseners betydning; disse undersøgelser ere blevne så mange, at sandheden, som kun er én, tilsidst hartad går under i denne mangfoldighed; og „når man”, som Wieselgren siger, „genomvandrat de lãrdaste mythologernas systemer, och sett alla de nyares upplysande correspondenslãror, blir man solblind af idel upplysning”. Ligheden har dog hidtil kun vist sig i overensstemmelse imellem enkelte navne, hvilken for en stor del kan være tilfældig, og i en eller anden almindelig mythisk forestilling; men man har endnu ikke påvist noget folk, hvis hele mythiske kreds er tilfælles med nordboernes, altså heller ikke noget, hvis mythologi kunde give tilstrækkelig vejledning til den nordiskes forklaring. Dette synes at bekræfte det vi ønske, at vor mythologi, om ikke i sit første grundstof, så dog i sin udvikling er vort eget, er nordens værk.

Man har ved andre betragtninger villet vise forskellen imellem de tre vigtigste mythologier, og derved fået ud, at den nordiske er de andres fuldendelse. Ved den nyeste fremstilling hos os i denne retning er det udtalt: „at menneskesjælen på sit første standpunkt, sin umiddelbare

naturlighed, er substantiel, og at den indiske mythicisme derfor er substantiel polytheisme"; „at ånden dernæst må træde ind i en sfære, hvori den finder sig som frit subjekt, og at den græske mythicisme er denne subjektive polytheisme"; at endelig „subjektet kun ved at gøre sig objektivt, genvinder en højere ved friheden formidlet objektivitet, og at i følge heraf er den gotiske mythicisme objektiv polytheisme." Eller: „Brahma er symbol på den substantielle naturånd, Zeus på bevidsthedens subjektive ånd, Odin på verdenshistoriens, d. e. menneskeslægtens ånd". Oversætter man dette i et simplere sprog, så er meningen den, hvis jeg ellers har fattet den, at i den indiske mythologi har menneskesjælen endnu ikke bevidsthed, i den græske har den bevidsthed om sig selv, i den nordiske bevidsthed om verden. Deraf følger da, hvilket forfatteren også vil, at i de tre mytologier vise sig tre faser af den religiøse udvikling, der i den sidste er fuldendt; og da „mytekredsen er folkets erkendelseskreds", så er denne kreds sluttet i den nordiske mythologi. Denne betragtning svækkes imidlertid betydelig derved, at ingen mythe, ingen mythologi, overhovedet ingen tro, kan finde sted uden bevidsthed, og at bevidsthed om sig selv og bevidsthed om verden ikke indtræde efter hinanden, men er en akt, der på én gang foregår i sjælen, i det den ene nødvendig betinger den anden; heller ikke begynder den mythiske udvikling i én mythologi, og udvikler sig i en anden, men hver for sig gennemløber nødvendig de mythiske momenter, hvad enten disse nu ere tre eller flere; og endelig kunne hverken nordboerne eller Goterne overhovedet anses for noget mere verdenshistorisk folk, end Grækerne eller selv Inderne. Alle folk have deres mythiske, heroiske og historiske tilværelse; ja, hvad mere er, at mythologi har til sin sidste enhed monotheisme, og er ikke andet end denne enheds opløsning i forskellige retninger, dens

åbenbarelse under forskellige former. Dette kommer til syne endog i kristendommens historiske åbenbarelse, i hvilken den ægte kristelige monotheisme, læren om den eneste sande gud, fordunkles ved denne guds antagne åbenbarelse i mangfoldige menneskelige personligheder, ja selv i livløse ting (helgener og relikvier), over hvis tilbedelse idéen om den eneste levende gud trænges tilbage eller hartad udslettes. Kristendommen selv har således, fra begyndelsen af, da den trådte ind i verdens mangfoldighed, gennemløbet selve de hedenske stadier, og er på en stor del af jorden endnu bleven stående i denne sfære.

Hvad der herved alene kan komme i betragtning er dels det, som alle mythologier have tilfælles, hvori de alle ligne hinanden, dels det, hvorved den ene nødvendig adskiller sig fra den anden. Hvad de alle have tilfælles, er den guddommelige grundtanke, som går igennem dem alle; det, hvorved de skille sig fra hinanden, er den jordiske form, det levende billede, hvori denne grundtanke kommer til syne; thi enhver mytne er jo ikke andet, end et billede af idéen. Forestillingerne om verdens og menneskets skabelse, livets grundidéer, verdens undergang og det tilkommende liv (hvilket jo udgør grundstoffet i alle mythologier og i al religion), spørgsmålene: hvorfra ere vi komne? hvad skulle vi gøre? hvor skulle vi hen? disse ting ere over den hele jord tænkingens genstande, og forudsætte alle troen på det overmenneskelige, på det guddommelige; men denne almindelige tro åbenbarer sig i grundforskellige forestillinger om alt dette, således som det bliver ikke blot almindelig tro, men særegen genstand for troen. Den platoniske personifikation af idéerne (gentaget i de Treskovske idéer som væsener), den kristelige engletheori og den nordiske alfælære udgå fra samme idé, men fremstille den i højst forskellige former, eftersom

man mere eller mindre har kunnet nærme sig idéens renhed. Ligeså er Zeus og Odin, Venus og Freja i deres væsen de samme, men i deres form forskellige, og således alle øvrige mythiske væsener. Overalt er tanken én, men billedet et andet. Og kun derved, at mythologiens væsen ligger i billedets væsen, kan der nu, da den i religiøs henseende har tabt al sin betydning, være tale om dens vigtighed for, dens anvendelse i skøn kunst, hvilket er den eneste brug, vi nu have for den.

I det jeg hensætter nogle bemærkninger desangående, føler jeg tilfulde, at jeg i denne sag er lægmand, og at mine tanker derom måske kunne forekomme de indviede som højst enfoldige. Dog gives der nogle almindelige sætninger, hvis gyldighed ikke vel kan drages i tvivl, og der haves i det mindste ett fast punkt at gå ud fra. Og det er dette, at al kunst i sin grund er poesi (dette ord taget i sin hele almindelighed), er fremstillingen af en idéens åbenbarelse i legemlig form: ved digtekunsten dens åbenbarelse i ordet, ved musikken i toner, ved maleriet og billedhuggerkunsten i synlige former. Den højeste og i grunden den eneste kunst er poesien selv, idéens opfattelse i tanken, hvilken hver gang ligesom af sig selv antager sin tilsvarende legemlige form, og ikke kan være til uden denne; enhver kunstner er som sådan og må være skabende digter i sit indre, førend nogetsomhelst kunstværk kan udgå fra hans hånd. Men tankens fuldkomneste åbenbarelse er ordet, digtekunsten er derfor den fuldkomneste kunst, og de øvrige kunster, når de hæve sig over det håndværksmæssige, slutte sig kun til den som underordnede led. Ordet er tankens fortrinligste organ: alt hvad der kan gives ved andre former, kan opfattes i det, og opnår først derved sin fuldendelse, eller med andre ord, enhver af de underordnede kunster virker hver for sig stærkere på og igennem den enkelte ydre sands, men ved ordet

alene virkes på den indre sands i sin helhed. Men deraf måtte man da også formode, at den mytologi, der indeholder stof for poesien, også må indeholde sådant for de øvrige kunster; thi hvad disse afbrudt ville i tid og rum, det vil digteren ganske, og der hvor idéen er i hele sin fylde, der må også dens enkelte momenter være, og kunne findes og formes. Når dette ikke i virkeligheden lader sig udføre, så ligger hindringen hverken i idéen eller i dens tænkte billede, men i mangel ved de stoffer, i hvilke dette skal formes, eller i kunstnerens udygtighed til at overvinde deres modstand. Det, som da mangler en mytologi, når den virkelig har poetiske myther, kan ikke være andet, end noget tilfældigt, en uddannelse i tiden, som kan være bleven den ene mere til del, end den anden. Hvor poetiske elementer ere tilstede, der kunne de også gå over til kunst.

Men derved, forekommer det mig, falder det vigtigste af det bort, som indvendes imod den nordiske mytologis brugbarhed i de skønne kunster: at den er rå og udannet, at den mangler attributer, at idéerne i den, hvilket er en følge af den nordiske mangel på sandselighed, ikke allerede ere trådte over i tilsvarende legemlige skikkelser. Denne mangel er åbenbar, men just denne mangel er et fortrin for den kunstner, der ikke vil blive stående ved én gang tilfældig antagne former, men selv vil digte, thi han kan her digte med større frihed; det er en mangel, en stor mangel, for begynderen, men synes at være et fortrin for den fuldendte kunstner.

Forholdet her er omtrent det samme som ved den nordiske digtekunst. Den nordiske digtnings hovedmangel er, at den er et forstandsværk; den sætter sin kunst i omskrivninger eller allegorier, men begge dele er kunstleri. Alligevel er det aldrig faldet nogen ind, at nordens historie, fordi den i det gamle Norden næsten slet ikke har mod-

taget nogen virkelig poetisk behandling¹, ikke skulde være skikket til at modtage en sådan. På samme måde indeholder den nordiske mytologi meget, der blot er forstandsleg, og som derfor, i det mindste ikke i sin ældre form, kan blive genstand for kunsten. Ved begge bliver det nødvendigt, at gå tilbage til det ældste og oprindelige. Sker dette, så finder man i digtningen fortrinlige mønstre, f. e. de eddiske sange, og i mytologien idéer, iforte en mythisk dragt, der just formedelst sit særegne nordiske præg må have noget særegent tiltrækkende for nordens beboere.

Men hvad der nødvendig må gå forud for en kunstmæssig behandling af en mytologi, der endnu ikke har modtaget nogen sådan, er: først en fortsat granskning over de nordiske mythers væsen, en tydelig afsondring af det, som kun er forstandsleg, og det, som er virkelig mythe; dernæst en fortsat behandling af digterne, som de øvrige kunstneres forgængere, og det er sandsynligt, at der i deres sjæl og under deres begejstring vil fremstå mangan anskuelse, der undgår den egentlige granskning; og endelig, at begynderen, sålænge granskning og digtning ikke nogenlunde fuldstændig have behandlet de mythiske æmner, afholder sig fra en udførelse, hvortil forudsætningerne ikke allerede ere ham givne, hvis han ikke selv er i stand til at opfatte dem, hvis han ikke først og fornemmelig selv er digter. Under disse betingelser, når en Thorvaldsen vil behandle de mythiske æmner, ligesom Oehlenschläger den nordiske historie (hos Evald blev jo endnu det nordiske stof kun hugget til i franske former), vil den nordiske mytologi, ligeså vel som enhver anden, kunne blive en

---

¹) Der gives, som bekendt, nogle enkelte, men kun få undertagelser; f. ex. Evind Skjaldespilders sang om kong Hagen den Gode, i hvilken en virkelig poetisk idé er udført uden prosaiske omskrivninger.

genstand for skön kunst; og for såvidt den er ny, og indeholder nordiske elementer, vil den yde et rigere bidrag, end det, der kan ventes fra idelige gentagelser af det gamle.

Hvilke rigere æmner kan man fordre, end den alt-skuende og altbeherskende alfader Odin med hans ravne eller den tordnende Thor, den længselfulde Frej, eller nornerne ved Urds kilde og Yggdrasils ask? Hvilket mangfoldigere, end en fremstilling af kampen i Valhal? hvilket höjtideligere, end den kristne Hagen Adelstens modtagelse hos de gamle guder? Alene Thor i sine forskellige skikkelser, hvilken rigdom! Ynglingen Thor og Ymer, Midgårdsormen og Thor, ifort sit bælte og hele sin jættestyrke! hvilken opgave for kunsten, i denne yngling at lade os se det samme væsen, som skyernes mægtige herre! Hvilket maleri vilde det ikke være, som i en helhed opfattede Odin, Hæner og Loke ved menneskets skabelse! Hvilken afvexling og hvilke modsætninger ligger der ikke i mythen om hammerens hentelse: den fnysende Freja, den ved tanken om kvindedragt undseelige Thor, og Loke, allerede iført som tærne, der gotter sig over dem begge! Hvilken genstand for en skildring af somandslivet og scener på havet, når havets gud åbenbarer sig, snart som den stormende, rasende Øger, snart som den rolig thronende Læ (Hler)! Men hvo kan opregne alle disse tilfælde, hvor mythens idé er så bestemt, så rig, så karakteristisk, at den ikke mangler andet end udførelsen. Der vil i sandhed hverken være mangel på æmner, som kunne modtage en rig poetisk behandling, eller mangel på attributer, som kunne gøre personerne kendelige nok; der behøves kun kunstnerens levendegørende tanke og skabende hånd. Og går man udenfor den egentlige mythekreds, hvilket folk har da en mangfoldigere, en mere poetisk sagukreds, end netop de nordiske? hos hvilket trænger selve det mythiske dybere

ind, end i disse underfulde fortællinger? Er den nordiske Stærkodder mindre heroisk, end Hercules? og kan den på havet flakkende Hading ikke ligeså vel som Odysseus egne sig til episk behandling? Vil man ikke blot have stoffet givet, men også behandlingen, så at kunstneren ikke har andet at gøre, end at blande farverne og gribe mejselen? Hvad vilde der i så fald være blevet af den kristelige kunst? Hvor lidet var der dog i grunden givet af apostlenes personlighed, og dog har kunsten vidst af dette lidet at skabe en hel række af talende, udtryksfulde billeder. Man glemmer her, som så ofte, at det er ikke nutidens opgave, at tage oldtiden som den er, for at gentage den (da måtte den være givet i en rig fylde), men det er nutidens opgave, af oldtidens elementer at skabe en ny og en rigere tid.

Men om end noget eller alt, hvad der hidtil er betragtet, forsvinder, og om end meget deraf kan have ledet mig på vildspor, så bliver dog sproget tilbage som den vigtigste oldtidslevning, der har betydning for nutiden. At jeg dvæler noget længer ved dette, er naturligt, dels fordi denne materie er mig mere hjemlig, dels fordi sproget er og stedse vil blive åndens fuldkomneste åbenbarelse på jorden. Lad de andre kunster end være nok så fortrinlige, sædvanlig ere de dog midler for luxus, om end af den ædleste art, midler til at smykke kirken eller kongeborgen eller den rige privatmands bolig, men ordets vidunderlige magt gennemtrænger alt fra kongeborgen til hytten. Hele denne afhandling er desuden bleven til alene for denne sidste afdelings skyld, og min hensigt var, ikke blot at drage oldtiden frem (den har kun værd, for såvidt den

virker ind på effertiden), men fra selve nutiden at skue ind i fremtiden.¹

Genstanden for vor betragtning vil da være: først den oprindelige og i tidens løb ingenlunde udslettede enhed

---

¹) Efterat denne afhandling allerede var henlagt færdig til pressen, optog bladet Fædrelandet slutningen af en sproganmærkning (indført i Historiske fortællinger om Islændernes færd, 4de d.), hvori jeg havde udtalt ønskeligheden af et almindeligt nordisk skriftsprog. Denne anmærkning, hvis hensigt kun var, foreløbig at meddele en og anden velynder af norden denne idé, må have vakt nogen opmærksomhed, thi Nyt aftenblad vilde, når ikke hint blad var kommet det i forkøbet, have optaget den og forsynet den med noter, og der fremkom hist og her nogle ytringer om dette indfald, som ingen kunde finde rede i, og som de derfor uden videre behandlede som en uting. Det vil nu, håber jeg, af de følgende bemærkninger skønnes, at tingen er såre simpel, og at det jeg vilde var det samme som de andre vilde, kun at jeg gav tingen sit rette navn. I en forsamling i Norge har jo H. C. Ørsted allerede udtalt ønsket om en nøjere forening af de nordiske sprog, men når en nøjere forening bevirkes, hvad andet kan da blive dens følge og sidste endemål, end et fælles skriftsprog? Dansk og Svensk ere jo allerede hinanden så lige, at de ikke udgøre to sprog, men to store dialekter af et og samme tungemål (de afvige jo som skriftsprog ikke engang så meget som jysk og sjællandsk almuesmål, dersom man vil skrive dem, at sige nøjagtig); når de da vedblive bestandig nøjere at forenes, så må de vel endelig og tilsidst som skriftsprog smelte sammen. Adskillige underlige meninger, som ved denne lejlighed kom til udbrud, ville nu, håber jeg, ved en nøjere betragtning falde bort af sig selv som fremmede for idéen og ikke tagne af virkelige forhold, men af luften. Men én ting tror jeg allerede her strax at måtte væge mig imod; det er den forestilling, som alle have haft, at jeg nu strax vilde vende op og ned på sproget, skönt jeg tydelig nok havde sagt, at jeg så ud i en fjærn fremtid, at tiden ikke skulde foregribes. Hvad øjeblikket gör, er altid lidet og afrevet, og det kommer stykkevis frem, men dette lidet skal samle sig i de kommende dage, og da skal det vorde til noget.

af de nordiske fastlandssprog; dernæst det, som i følge tidens krav efterhånden må kunne udvikle sig af denne overensstemmelse, eller muligheden af et almindeligt nordisk skriftsprog. Kun under den første forudsætning kan det sidste være tænkeligt. Men for at bane os vej til disse hovedsætninger, forudskikke vi nogle betragtninger over sprogudvikling i almindelighed, som kunne tjene til at oplyse og begrunde dem.

Sproget haves i tre skikkelser: Først som den mundtlige tale i almuens mund, hvilken ikke kan skrives; skulde den det, da måtte der opfindes et nyt skriftsystem, thi de tegn, vi have, er ikke bestemte derfor og aldeles uskikkede dertil. Opskreven vilde desuden denne tale mangle det, som vi sætte så stor pris på, skönhed og harmoni. Men vi bekymre os heller ikke derom, thi vi have noget bedre, vi have et skriftsprog. Dette findes atter i tvende former: synligt som skrift, hørligt som skriftsprog (vi ville, for at undgå enhver mulig misforståelse, benytte de tvende ord, skrift og skriftsprog, i denne deres modsætning). Af disse er den synlige skrift en død masse, uden værd og betydning, uden for såvidt den er et tegn for noget højere, for noget levende, for det hørlige sprog i den såkaldte dannede tale, sproget i sin störste harmoni og skönhed, eller rettere den til enhver tid levende bestræbelse for at gengive det i disse, thi i deres fuldendthed kunne de aldrig nås.

Hvorledes er nu dette skriftsprog blevet til? Det er en aldeles ideel opfatning af almuens eller den daglige tale, sammenlignet med og henført til sprogets oprindelighed, det gamle sprog. Heraf indses nu let vigtigheden, såvel af almuens mål, som af det gamle sprog og af kundskaben om dets udvikling i tiden. Thi dersom der intet almuesmål var til, så havde vi ikke det, i tidens løb tildels forandrede, behørige stof til skriftsproget; og var der ingen oprindelighed til i sproget, intet gammelt sprog

og ingen tidsudvikling deraf, så manglede vi det behørigt stof til at tænke over sprogdudviklingen, så kunde vi ikke skabe noget ideelt, hvorved almuens platte og tildels forvirrede tale ophøjes til harmoni og skönhed, til et tungemål for dybsindige og fintfølede mennesker.

Og hvorledes forholder skriftsproget eller den højere tale sig til skriften? Det vi kalde skrift, sproget således som det ligger skrevet for os, svarer ligefrem til musikkens afbildning ved noder. Alle kunne let lære at læse noderne, men de kunne ikke spille dem så let; det er en kunst. Når man lægger de samme noder for flere virtuoser, så spille alle efter dem, alle spille de samme noder, den samme melodi, men den ene spiller den så, den anden så, og hvilken uendelig forskel er der ikke imellem det, de sige! Således er også skriftsprogets udøvelse en kunst. Det er overalt og ingensteds. Det er ingensteds til som en naturting, hvad der således er til, er kun dialekter; det tales i sin fuldkommenhed hverken i det ene landskab eller i det andet, hverken i en større kreds eller i en mindre. Det, som denne eller hin i almindelighed taler, svæver enten ned imod almuens mål, eller hæver sig i visse måder derover, men stedse røber hans mål, hvilken landsmand han er; det er en mellemting, hverken almuesmål eller skriftsprog. Dette bliver egentlig først da til, når virtuosen opfatter det skriftlige grundlag, og udfører det efter det levende sprogbillede i hans sjæl, hvilket først udvikles ved megen eftertanke og dyb følelse og et vist naturligt anlæg. Det skifter om, alt efter de forskellige foredrags natur og deres formål, og efter den forskellige personlige dannelse. Der gives dem, som aldrig lære det; når vi høre dem, må vi mangen gang først overføre deres tale til det ideal, som lever i vor sjæl, ligesom den gode musiker, når han hører en yndig melodi slet udført, for at kunne forstå den, og for at kunne holde ud at høre

den, fører den over til det ideal, han allerede har dannet sig deraf. Skriftsproget er således, ligesom den fuldendte musikalske udførelse, ikke til, uden hver gang det bliver ret udført, og det er en af sprogkundskab udsprungen og med smag opfattet, aldeles ideel udførelse af det, der synlig kun foreligger i matte og kun halvt betegnende tegn. Hvad der mangler, må kundskab og smag og øvelse supplere.

Skriftsproget kunde tænkes at fremkomme og at forplantes uden skrift (ligesom kompositionen kunde tænkes udbredt ved at man idelig spillede den for), men denne forplantning kunde ikke med nogen sikkerhed ske uden i meget små kredse, og det er en stor vinding, at den kan trænge igennem til alle. Den kunst, at gengive det skrevne ord (ligesom den, at gengive musikstykket, som foreligger i noderne) således som den, der skrev, tænkte det, har ingen af os modtaget igennem øret alene uden synligt billede; den erholdes ved undervisning, men uddyrkes kun ved eget studium og ved lang øvelse. Kun igennem den skrevne form og ved dens ideelle opfatning er denne kunst (ligesom al kunst, igennem billedet og idéen) bleven forplantet fra slægt til slægt, fra oldtiden til nu, og kun således udbredes den i stedse større og større kredse indtil sprogets yderste grændser.

Skriftsproget henter sit stof, dels fra den almindelige tale, dels fra de fra slægt til slægt nedarvede skrifter, dels fra fremmede sprog; beriges kan det ved dem alle. Og det idealiseres ved almindelige, vel i tidens løb omskiftelige, men i deres grundlag uomskiftelige love, som gå ud på at give sproget sin fuldkønneste form, og hvis gyldighed ikke kan erkendes uden ved studium af sproget i dets forskellige skikkelser, heller ikke anvendes i de enkelte tilfælde uden ved dannelse og smag. Hvorledes skulde nogen, når han tager flere gamle danske skrifter

for sig, der hørlig jo aldrig ere komne eller kunne komme til hans kundskab, kunne sige: Således lød det sprog, hvori de ere skrevne, således var den tids skriftsprog, med mindre han i sig har opfattet de da herskende sprogløve? Og hvorledes skulde nogen, hvilket dog udkræves, kunne udfinde den højeste skönhed og harmoni i sproget, således som de udspringe af og ytre sig i dette, når han ikke kan sammenligne det, som i forrige tider og som nu har gjort og gör sig almengældende for alle dem, der taledede og tale det reneste sprog.

Vort öjemed fører os dernæst til at betragte sprogets foranderlighed, såvel skriftens som skriftsprogets (medens dialekterne i almindelighed formedelst tænkningens mere indskrænkede stof, når de ikke udenfra forstyrres, lettere bevare sig); thi til udviklingen af et almindeligt nordisk skriftsprog fordres en nogenlunde almindelig skrift, og et for alle dannede lige forståeligt skriftsprog, der er nedlagt og kan udbrede sig i denne skrift.

Skriften kan forandres. Skriftsprogets grundlag, det synlige udtryk derfor, er til i skriften, men højst ufuldkommen; forandring ved den må derfor idelig finde sted, for at den bestandig mere kan nærme sig til, kan blive et bedre middel for det ideelle sprog. Det er ligeså simpelt, at retskrivning kan modtage et endog ganske andet udseende, som at man fandt det bedre og bekvemmere, at udtrykke sang ved tal isteden for ved nodetegn. Ved middelet kommer kun i betragtning, at det er bekvemt til sin hensigt. Når det ikke duer mere, men fører idel ulejlighed og forvirring med sig, så forkaster man det, og vælger et bedre. Så have alle fornuftige mennesker gjort ved alle andre ting (hvo der kan få en bedre plov, lader sig ikke afskrække fra dens anvendelse derved, at han må lære at bruge den); alle folk have også gjort det med deres skrift, stundum ved tom efterligning, men stundum også

med eftertanke og overlæg (man betragte alene den danske retskrivnings skæbne igennem århundredernes løb). En gang bleve alle tegn opfundne, en anden gang forøgede, en tredje gang forandrede; opfindes, forøges og forandres kunne de endnu. De skrig, der opløfte sig, fordi der sker en forandring, skal ingen agte på; man skal kun lytte til dem, som spørge, om forandringen er fornøden og god, om den fører til noget, til noget godt og gavnligt.

Skriftsproget forandres. Det er en nødvendig følge af dets egen ideelle natur. Med tanken selv forandrer sig tankens udtryk. Udvidelse af kultur fordrer udvidelse af sprog; „hos alle verdens folkeslag følger sproget sædernes afvexlinger, holder sig eller omskiftes som de¹.” Ligesom enhver anden kunst kan også skriftsproget vorde fuldkomnere, erholde større lethed, større sikkerhed, større rigdom. Ligesom billedhuggerkunsten forædles ved at studere antikken, således kan også sproget forherliges ved det antikke sprogs studium; begge hige efter de skønneste former, tankens fuldkomne åbenbarelse i det legemlige; og ligesom ingeniøret i almindelighed opfatter i sin dybde alt det foregående, og deraf udvikler en vidunderlig ny ejendommelighed, således kan der også ved gode génier og deres virksomhed i sproget af alle de gamle, tildels forliggede elementer udvikle sig en ny skabning, som ingen uden de, der have set den menneskelige ånds underværker, kunne tro på eller endog kun ane. Denne ny skabning vil, ligesom hist ved billeder, således her ved skrift opbevares for den følgende slægt, blandt hvilken de indviede ville fortolke den, når også den er hjemfalden til tiden.

Eller under en lignelse: Sproget i dialekterne er markens vilde urter, der sørge for sig selv, og voxer og

---

¹) Rousseau, Emile, livre 2.

trives så godt de kunne. Skriftsproget er en kunsthave; markens væxter, hjemlige og fremmede (kun ikke drivhusvæxter, der i det højeste høre til kunstscolen), de skønneste, som findes kan, tages dertil; de vandes og plejes, ordnes og bevares med omhu. Man lader dem ikke komme og gå, som de ville, men rykker hist op, og planter til her, alt efter idéen; og overlader ikke haven til det blinde tilfælde. Den bliver ikke det ene år som det andet, thi skönhed vil afvexling. Der hersker en evindelig travlhed, en bestandig ligen og tragten, ikke efter at beholde det, man nu engang har, thi deriblandt kan være meget uskönt, men af naturens velsignede rigdom at udsøge den bedste, og at lade den udvikle sig. Og man skulde ikke gøre det samme med den dyrebareste plantning, med menneskeåndens ædleste gerning, for hvis skyld alle foregående tider have været til, have virket, og til hvis forskönnelse de have efterladt deres ædleste frembringelser. Stundum river man endelig alting op, graver hele haven om, og begynder forfra på et nyt anlæg. Det samme have folkene gjort med deres sprog; der er ikke bleven sten på sten, ikke jordklimp ved jordklimp. Så ville de endnu gøre. Menneskeånden finder aldrig hvile ¹.

---

¹) Neque sine ratione ipsum *vulgarem illustrem* decoramus adiectione secunda, videlicet, ut id cardinale vocemus. nam sicut totum hostium cardinem sequitur, et quo cardo vertitur, versetur et ipsum, seu introrsum, seu extrorsum flectatur: sic et universus municipalium vulgarium grex vertitur et revertitur, movetur et pausat, secundum quod istud! quod quidem verè paterfamilias esse videtur, nonne cotidie exstirpat sentosos fructices de Italica sylva? nonne cotidie vel plantas inserit, vel plantaria plantat? quid aliud agricolæ sui satagunt, nisi ut admoveant et removeant, ut dictum est? quare prorsus tanto decorari vocabulo promeretur. Dantis Atigerii de vulgari eloquentia libri duo (Parisiis 1577) s. 30.

Sproget er altså ikke noget stillestående, ikke noget færdigt, men noget fremskridende. „Sproget, opfattet i sit virkelige væsen, er noget idelig og i hvert øjeblik forbigående (vorübergehendes). Selve dets opbevarelse ved skrift er altid kun en ufuldstændig, mumieagtig opbevarelse, der behøves til at sandseliggøre det levende foredrag. Sproget selv er intet værk (ergon), men en virksomhed (energeia). Det er åndens arbejde, der bestandig gentager sig, det nemlig at gøre den artikulerede lyd skikket til tankens udtryk”¹. Et værk er færdigt og endt, en virksomhed fuldendes aldrig.

Men færdigt kan sproget naturligvis kaldes, dels når det er dødt, dels når det som levende betragtes i et vist tidsrum, og altså antages så længe at stå stille. Det således færdige sprog er genstand for den, der vil lære et tungemål, der er ham fremmed², men det er ikke færdigt for den, der vil uddanne et sprog han allerede kender. Loven er således færdig for dommeren, der kun skal kende den, og anvende den i det foreliggende tilfælde, men ikke for statsmanden, der spørger, hvorledes den lov, som er, kan vorde bedre, thi fuldkommen er ingen. Sproget er færdigt, når det er dødt, men færdigt bliver det aldrig så længe det lever. Livet er jo aldrig og ingensteds færdigt. Hvor var for Oehlenschläger det færdige

---

¹) Humboldts forhen anførte afh. s. lvii. ²) Rask gjorde det, som bekendt, til princip i alle sine sproglærer, at give sproget som det er, og han gentog idelig denne sætning. Ikke desmindre forskede han bestandig efter det oprindelige; og hans gode genius sagde ham det, som han næppe vilde tro, i det han skrev, at han ikke skulde være sproglærer, men sprogforsker. Lad sproglærerne kun forsøge, hvorvidt de kunne komme, når de anse det for ethvert ords og enhver ordforms tilstrækkelige grund, at de haves, at de ere til; sprogene selv, hvis de ikke ere aldeles henslumrede, ville snart lære dem, at deres gerning har liden varighed, at den er øjeblikkets barn, og ikke tilfredsstillen uden øjeblikkets trang.

sprog, da han skrev sine første værker, som henreve hele norden? I hvilken skole og af hvilken sprogmaster lærte han det? I ingen og af ingen. Han tog det gamle stof, som han vidste at give liv og at forynge ved sit snille; og efter ham udviklede der sig også i andre sfærer et poetisk sprog, der aldrig før havde været til i Danmark.

Også et modersmål kan siges at være færdigt i en vis ordkreds, for såvidt dets grundlag, der oprindelig opstod ved og var et produkt af tænkning, overgives til efterslægten som en fuldendt gerning, der af de følgende slægter modtages og benyttes mekanisk. Således skrider menneskeheden jo i alting fremad ved at benytte de foregående tiders erfaringer og opfindelser, og det meget ofte på samme mekaniske måde; for granskeren har oprindelsen interesse, ikke for den, der bruger dem. En meget stor mængde af udtryk for de almindeligste og simpleste forestillinger ere blevne ligegyldige, fordi oprindelsen ligger så langt tilbage, at der ikke kan tænkes andet derved, end selve den genstand, som ordet betyder; alle disse bruges som meddelelsesmiddel, ikke som udviklingsmiddel. Den nuværende slægt har naturligvis andet at gøre, end at gennemleve hele deres fædres sprogliv på ny; dens fremgang vilde da kun vorde ringe. Den er til, for ved hjælp af det óverleverede at udfolde ny tanker i et nyt liv, og her har udviklingen ingen grændse. Den står ikke noget øjeblik stille, før den ny ytring atter er bleven til en gammel og fuldendt; men da begynder sproget en ny vending, og vorder således i den fremskridende tid et bestandig fremskridende produkt af den fremskridende menneskelige tænkning.

Og denne sprogets forandring, er den noget tilfældigt, eller sker den med bevidsthed? Den er en følge af tænkningen, der ikke er noget tilfældigt, og standser eller skrider frem og tilbage med den. Den iværksættes derved,

at enkelte mænd forsøge den og bringe den i gang; og den har fremgang, når der i folket er en levende trang til uddannelse. Når disse mænd ikke kende deres modersmåls rigdom, eller ere for magelige til at skaffe sig kundskab derom, så tage de de udtryk, der ligge dem nærmest for hånden, og sproget vorder da opfyldt af fremmede ord; når de derimod ere hjemme i deres hjem, når fædrenes mål begejstrer dem, så bliver deres sprog et levende billede af det hjemlige, af folkets ejendommelige liv. Digterne ere, som bekendt, disse rette sprogskabere; men når de skulle virke som de bör, må de besidde kundskab. Sproggranskerne gå dem derfor til hånde, og jo bedre begge virke, hver på sin vis, desto større viending er at vente for sproget: jo større kundskaben nemlig er, og jo bedre den bliver anvendt. Men naturligvis bidrager også enhver anden, mere eller mindre, til det samme mål; skadelige ere kun de, hvis kundskab er halv, og som derfor, isteden for at befordre, ikkun frembringe forvirring.

Når man i sprogenes historie vil søge oplysning herom, frembyde sig tusende erfaringer. I Italien blev Dante skaber af et poetisk sprog, hvortil der hos hans forgængere kun fandtes enkelte spirer. Han gennemvandrede i sit stærkt bevægede liv Alperne og Apenninerne, og søgte tilflugt i de franske bönderhytter; han gjorde det til sit livs store formål, at kende og at sammenligne almuesmålets dialekter, hvori arkaismerne vare nedlagte; og det pragtfulde sprog, som han derved havde vundet, blev mønster og regel for alle de følgende italienske digtere. Men han holdt sig ikke blot til *sit* tungemål og dets nærmere analogier; han fyldte sit sprog med en utallig mængde fremmede ord, som han knyttede sammen med de indenlandske sprogrødder. Det således udviklede sprog måtte derfor under Petrarks griffel gennemgå en ny forandring. Petrark, som indså, at ethvert tungemål har sin

særegne karakter, og at det enes love ikke uden forstyrrelse kunne anvendes på det andet, forkastede alle de hebraismer, hellenismer og latinske talemåder, som Dante havde indført; han forskød alle de fremmede ord, som stødte hans fine øre, og da han tillige optog en simplere og naturligere konstruktion, førte han det italienske tungeomål tilbage til sig selv, befæstede det i sin egen jordbund, og forbandt kun dermed böjninger og ord fra de med samme nærbeslægtede dialekter¹.

Ikke mindre besynderlig er den forandring, det svenske sprog undergik i tiden efter reformationen. Det var i mange måder blevet forvansket, men det vendte sig om, og gik tilbage i sine gamle spor (et fenomen, som de formodentlig ikke kende noget til, der idelig råbe, at sprogene ikke kunne gå tilbage). Endelserne med det danske *e* bleve ombyttede med det svenske *a*, det danske *a* med *å*, det danske *y* med *ju*, og de bløde danske konsonanter bleve til hårde („*fod* blev til *fo*, *rig* blev til *rik*, *lade* til *låta*, *dybe* til *djupa*” etc.). Dette mærkelige fenomen kan vel tildels forklares deraf, at der, som Wieselgren har bemærket, gaves ligesom tvende slags sprog, et lavere talesprog, der anvendtes i breve, forordninger o. desl., og et højere mere videnskabeligt skriftsprog, så at begge disse gik ligesom jævnsides ved hinanden, i det sprogets ældre form vel var trængt tilbage, men ingenlunde aldeles udslettet; men derved er det dog ikke endnu i alle sine enkeltheder oplyst, hvorledes det tilbagetrængte, til en snævrere kreds indskrænkede sprog kunde vinde sejer over det andet mere almindelige. Sikkert skete det ikke derved, at man lod sproget skøtte sig selv; men derved, at den højere dannelse og smag gjorde sig

---

¹) Udførligere efterretning om denne sprogforandring findes i Bruce-Whyte *Histoire des langues Romanes*, t. 3, hvoraf ovenstående tildels ordret er taget.

til herre over den udannede masse, og at her, som andensteds¹, kundskab, levende og virksom kundskab og en god og kraftig villie virkede ovenfra nedad. Grunden dertil må da vistnok søges i en stærk kærlighed til fædrelandet, og, fra Gustav den Første til Stjernhjelms, i enkelte mænds ivrige bestræbelser for at bevare nationens ældgamle ejendom, bestræbelser, der hos nogle endog gik så vidt, at de attråede optagelsen af alle sprogets gamle, allerede tabte og af bevidstheden forsvundne endelser, hvilket naturligvis ej kunde lykkes². Sådanne mænd skyldes det også, at den uendelige sværm af fremmede ord, som oversvømmede sproget, efterhånden bleve udryddede og ombyttede med svenske³, og Sverrige havde derved den fordel, at det tyske sprog, sköndt dets indflydelse var overmåde stor, ikke fik den afgörende overmagt, som i Danmark.

Og hos os, hvilken forandring har ikke sproget undergået fra Holbergs tid indtil nu, og hvilken lider det ikke dag for dag! Hvilken afstand imellem sproget i Melampe

---

¹) Se f. ex. Dantes nysanföerte skrift *de vulgari eloquio* s. 29, afsnittet: *quod ex multis idiomatibus fiat unum pulcrum*. ²) Se om dette fenomen, som jeg også har berört i det svenske sprogs historie: Sveriges sköna litteratur af Wieselgren, 3die d. s. 25 fgg. 195 fgg. Om de mænd, der have virket derfor, vil man også hos denne forfatter finde interessante bemærkninger. ³) Som exempel anföre vi Stjernhjelms försæt, „att beslita sig om att till och med i stället för grekiska och latinska terminis, om görligt kan vara, uppfinna och inställa välgrundade tydliga svenska konst- och skils- eller afskedsord, förmedelst hvilka alla till dess vetskap behörige saker, leder och delar kunna särskiljas, och hvart till sin märklige egenskap afskedas och beskränkas, på det ett godt svenskt hufvud, deruti ingen Latin kommen är, äfven så snart förmedelst sitt modersmål skall kunna fatta och lära dessa konster och vettenskaper, som en gammal uti Latin genomkökad *academicus*”. Wieselgren, a. st. s. 196.

og i Hakon Jarl! Hvor ere alle de franske udtryk blevne af, hvormed Holbergs stil, selv når han vilde gengive den daglige tale, var overfyldt, og hvorledes er det gået til, at de fleste ere blevne ombyttede med tyske? Hvilken forskel imellem den ældre Snedorfs sprog og vort! og hvor ere de ord og former blevne af, som han idelig brugte, og som ingen nu bruger mere? Hvorledes ere de ord komne i gang, som i begyndelsen havde alle imod sig? Hvorledes ere nogle, som vare ædle, sunkne ned til det lavere sprog, og andre antagne i det højere i deres sted? Hvorledes ere andre optagne til at udtrykke de simpleste begreber, som man skulde tro intet sprog kunde undvære udtryk for? medens atter andre i sig selv let forståelige ord enten ere ganske tabte, eller i det mindste have tabt deres oprindelige betydning? Hvorledes ere forældede, i en lang tid ligesom henlagte ord komne tilbage, så at de nu tage sig ud som de mest dagligdags? Hvorledes gik det til, at tyske ord og vendinger strömmede ind i sproget ligesom af sig selv og vedblive at gøre det, ja at selv konstruktionen trues med nedbrydelse? Alt formedelst forfatterens kundskab eller vankundighed, alt i følge den dannelse, de selv have modtaget, og efterhånden, ofte aldeles umærkelig, påtrykke folket ¹.

---

¹) Nogle beviser på disse forandringer vil det være passende at anføre, men de ere naturligvis så mange og af så mangfoldig art, at det her anførte ikke kan blive andet end nogle enkeltheder: Holbergs *plaisir* og *contentement* blev til *fornøjelse* (vergnügen), *merite* til *fortjeneste* (verdiens) og utallige af samme slags. — Hos den ældre Snedorf forekommer almindelig: *straffer* (nu straffe), *lydede* (nu lod), *stridede* (nu stred), *vores* (nu vor), *dem* (nu sig), *sørgsløs* (nu sorgløs), *fortællelse* (nu fortælling), *skjaldrer* (nu skjalde), *det almindelige* (publikum, nu almenheden), *erfarenhed* (nu erfaring; f. ex. den erfarenhed er sikker, at ingen voxer til sit tredivte år), *bøjelser* (nu bøjninger), *adskillig* (nu forskellig), *öjekreds* (horisont, nu synskreds; f. ex. de så solen

En sprogforandring, der i øvrigt er nøksom bekendt, må vi her kortelig berøre, den forskel nemlig, der findes

skjule sig under vores øjekreds), *øjemerke* (nu hensigt), *bevægende grunde* (nu bevæggrunde), *anstalter til folkenes formerelse* (nu til folkeformerelsen), *inseler* (nu øer), o. s. v. — Om ordet *beundre* siger Snedorf: „hvilket jeg ser nu at være antaget af dem, som i begyndelsen opholdt dem allermest derover”. Før ordet *vorder*, som ingen nu tager i betænkning at bruge, skrev han et særeget stykke til anbefaling, at det igen måtte optages i sproget; det stammer, siger han naivt nok, fra mornen Urda (*at verða* kendte han ikke), og den tyske familie *werden* er kun en sidelinie dertil; det er endnu ikke, tilføjer han, ganske gået af brug i cancellistilen, hvorfor skulde det da ikke kunne bruges almindelig? Han ønsker, at det måtte gå det, som de ord *beundre*, *besynge*, der i et helt år fornøjede nogle lærde og nogle fruentimmer så meget, at de hver dag opfandt en ny måde at bruge dem på. — Fra Videnskaberne selskabs ordbog udelukkede man fra begyndelsen af „sådanne selvgjorte ord, som *lidenskab* og *gjenstand*, der strede mod sprogets analogi.” (Fortalen til 3die b. s. IV). — „Der foregås,” siger Snedorf, „i ethvert sprog daglig forandringer, hvorved adskillige ord og vendinger, som tilforn have været ligegyldige, forringes og forældes så meget, at de tilsidst blive anstødelige og virkelig vanhæde de ting, som de forestille.” *Fruentimmer* er således i den højere stil fortrængt af det forældede *kvinde*, hos Staffeldt finder man derimod *fruer* (for kvinder, af t. frauen). — Hvorledes kunde det falde Odin Wolf ind (i Journal for politik 1797, 3die d. s. 283), at gøre en lang undskyldning, fordi han havde brugt ordet *hverv*, som alle nu kende og uden mindste betænkning anvende, og at retfærdiggøre sig dermed, at Bording allerede flere steder havde brugt det i Danske Merkur? Fordi man den gang var uvidende om sit eget sprogs rigdom (ordet findes ganske almindelig i breve langt tilbage i tiden), og i det man med iver søgte at uddanne sproget, ikke først gjorde sig bekendt med det ældre, med det forhånden værende. Forfatterne vendte og drejede sig derfor på alle måder, for at finde det rette ord, når de, som Odin Wolf, ikke ligefrem vilde tage det tyske, i dette tilfælde *opdrag*, for *auftrag*, „der tit” siger han, „giver

imellem de gamle og de nyere sprog, og den måde, hvorpå disse efterhånden bortkaste deres kunstige flexioner.

oversætterten meget bryderi." — Det gamle danske ord *spekt* findes nu ikke mere, endsküdt det meget vel kunde være bevaret, da vi både have stammen *spag*, og afledningen med *t* er ganske almindelig, så at vi uden ringeste ulempe kunde have afledt *spag*, *spægt*; men vi holde os nu alene til *fred* og *ro*, thi begge disse findes i det tyske sprog, ikke blot i de nordiske. Det gammeldanske *understå* gik en tid lang jævnsides med *forstå*, men det sidste vandt fuldkommen sejer, thi det var tysk verstehen. *Hel* have vi endnu, men ikke i den gamle betydning frisk og sund, uden i helbred; og at tale om jordens *frugtommelighed* (frugtbarhed) vilde nu forekomme os ganske forunderligt; o. s. v. — Rahbek eller, efter Molbechs ordbog, Baggesen bragte først ordet *omegn* i gang; hvorledes kunde man undvære et ord for en så simpel ting? Molbech brugte først det svenske *områd*, der i sin rigtigere form *område* nu er ganske almindeligt. — Hvorledes tyske ord og vendinger strømme ind i vort sprog, kan man let overbevise sig om, når man vil gennemlæse vore romanoversættelser. Man finder der, og det endog i de bedre, udtryk som disse: „hesten støjede, og vilde løbe *durch*”; „vi have *betrukken* de ny værelser,” hvilket skal betyde: vi ere flyttede ind i dem; „*å tre dage* vil han være her”, det vil sige: om tre dage, og mange flere af samme slags. Meget hyppig finder man nu *sær* brugt på en sær måde, som i *sær mærkelig* (sehr merklich); og i et skrift, hvor jeg mindst havde ventet det, i en i den fine læseverden noksom bekendt bog tales der ganske uskyldig om dybe *slugter*; endnu findes dette ord ikke i Molbechs ordbog, men det vil vel ikke vare længe, førend man læser om *felser og slugter*; og hvorfor ikke? Man behøver kun at antage tysk retskrivning, og så blive ved i samme retning, som flere og flere følge, det hele sprog vil da, inden man selv véd deraf, gå ad Tyskland til. — Dansk konstruktion har hidtil i almindelighed været lidet anfægtet, men også den trues med fald, hvilket viser sig ikke blot i nogle oversættelser fra det græske (f. ex. Sophocles af Fibiger), hvilke derfor næppe kunne læses, men også i adskillige oversættelser fra det franske, hvor fransk konstruktion, uagtet al kendelig anvendt flid, slynger sig næsten

De enkelte villier, der i indskrænkede tidsdele gøre sig gældende, samles, når man betragter tidens uendelige række, i en højere eller højeste almenvillie; og denne sprogets ånd bøjer det ved dets slutning tilbage til dets begyndelse, da alting var regelret. Det er naturens almindelige kredsløb. Opmærksomheden på kønnet, der nu har tabt sin oprindelige betydning, sloves, og med kønsforskellens ophør følger opløsningen af højningssystemet,

igennem alle sætninger, i hvilke sprogene afvige noget fra hinanden, så at man, for at forstå den danske oversættelse, må tænke sig den oversat tilbage på fransk. Sådanne oversættelser ere almindelig udbredte; man døjer dem så godt man kan, indtil man endelig får smag på dem. I sandhed, jeg kan næppe tro, at der i verden gives noget andet så tålmodigt folk, som vi; i Frankerige vilde sådant ingen opmuntring finde. — Disse eksempler antyde hvad der vistnok trænger til en omstændeligere og mere systematisk udvikling, at også modersmålet i tidens løb har været udsat for forandring og daglig omskiftes. Når en sådan udvikling engang gives, vil det være i øjne faldende, hvor lidet sigende den ytring er, som et af vore blade fremkom med: hvor urimeligt det var at tænke, at det danske sprog, der nu havde stået i trehundrede år, skulde kunne noget betydelig forandres. Forfatteren til denne ytring må da kun have kendt den sidste stump af sit sprogs historie, eller i det han havde ringe blik for sprogejendommelighed, have antaget at således som sproget nu er, var det også på Hvitfelds tid, og således som det da var er det endnu. Men dersom han blot med nogen opmærksomhed havde læst nogle blade i Hvitfeld, måtte han snart have truffet på ordformer, der ikke findes i Molbechs ord-bog, som *møde* (det findes der rigtignok, men kun i den underlige forbindelse *møde og möje*, d. e. möje og möje), *arbejde*, *gesellighed*, *forsuegenhed*, o. s. v., og dersom han havde noget skøn på grammatik, måtte han snart have fundet, at han, for ret at forstå ordformerne hos Hvitfeld, måtte vende op og ned på alt hvad han selv havde lært i skolen. Snarere skulde det da hedde: at eftersom det danske sprog i trehundrede år havde forandret sig så meget, er det at vente, at det i de næste trehundrede år, især da tiden nu skrider raskere frem, vil forandre sig endnu langt mere.

som udgik derfra. Afvigelserne drages efterhånden ind under den almindelige regel; og for flertallet bliver (som i Engelsk) kun én böjningsendelse tilbage, hvilken i grunden også er aldeles tilstrækkelig. Derimod vender opmærksomheden sig, uhildet af formernes mangfoldighed, til selve begrebet, og udvikler det i sine, ofte ligeså utallige, retninger og forgreninger. På denne erfaring henvende vi især opmærksomheden, for at ingen skal anse flexionens mangfoldighed for en væsentlig hindring ved nærliggende sprogs forening. Dens opløsning vil i følge naturens orden også af sig selv indtræde, og den spores stedse fremskridende, jo mere et sprog onfatter og udvider begrebernes og idéernes rige.

Sprogets berigelse (vi tænke nærmest på nordiske tungemål) finder sted derved, at nyt stof træder ind deri, når det gamle er opslidt og er blevet uskikket til at være den udvidede tænknings tilsvarende udtryk. Betragter man først måden, hvorpå denne berigelse foregår, så sker den stedse, når sproget har den behørig ro til sin udvikling, efterhånden og gradvis, og det er en lykke for ethvert sprog, når den ikke går for sig under altfor voldsomme storme. Den naturlige fremgang er, at tilføre det nyt stof, ikke ved en kunstlet sprogrensning at udfeje det gamle; dette falder bort af sig selv. Når ny og gode og bedre udtryk vindes, så bortfalde de ældre, de mindre træffende og brugbare, fordi de ere blevne overflødige, ligesom planten, hvis rod har fundet sundere og kraftigere vædsker, med begerlighed drager dem til sig, og lader de dele visne hen, der have udviklet sig ved en usund og kraftløs næring. Betragter man stoffet selv, så kan dette enten være hjemligt eller fremmed. Hvis det første haves i mængde og af en god natur, så er det sidste overflødig; ikke desmindre kommer det ofte ind formedelst sprogenes vevselvirkning på hinanden, og fordi intet folk står som et

afsondret led i menneskeheden, men udgør en del af det hele. Dette fremmede stof kan enten ligge fjærnere eller nærmere; fjærnere f. ex. når græske og latinske ord optages i nordiske sprog, nærmere, når f. ex. tyske optages. I begge tilfælde blive sådanne udtryk, om de end på en vis måde naturaliseres og vinde borgerret, i deres rod ligefuldt fremmede; og den hjemlige, for folket ejendommelige tænkning er udsat for fare, når de vinde overhånd. Men faren er ikke lige stor. Ved de fjærnere er den så godt som ingen, ved de nærmere meget betydelig. De første ere altid få; de kunne indkomme så tidlig, at de, deres fremmede betoning uagtet, smelte aldeles sammen med sproget (som hos os ordet *natur*); de kunne undertiden også have en så god klang og indslutte så ædle tanker, at de endog gøre god virkning i det højere sprog (f. ex. adskillige græske ord i den højere poesi); men i almindelighed høre de blot hen til skolen og de afhandlende stilarter. Skolen (og deri fortænke vi den ikke) finder det lettere og bekvemmere, igennem fremmede udviklinger at tilegne sig den almindelige kundskab; men hele folkets højere og højeste uddannelse igennem videnskab og kunst vil stedse bero på, hvorvidt det kan tilegne sig den på folkets egen ejendommelighed grundede, vistnok ved den almindelige kundskab fremskyndede, men iøvrigt af al fremmed indvirkning uafhængige tænkning, hvis nærmeste og naturlige organ er folkets ejendommelige sprog. Medens derfor f. ex. mange latinske ord (til kunstdord tage vi ikke engang noget hensyn) ere meget gængse, ja næsten uundværlige, dels i daglig tale, dels i foredrag, som nærme sig dertil, ville de bestandig blive fremmede for al højere literær fremstilling, for alle de kredse af litteraturen, der ikke gøre tale om videnskab og kunst, men selve kunstfremstillingen til sin genstand og sit öjemed. Kun i den komiske poesi tåles sådanne udtryk, der i øvrigt ikke

have noget uædelt ved sig; i det højere sørgespil, i den alvorlige lyrik, overhovedet i al højere poesi finde de ingen indgang, fordi de vilde drage selve poesien ned i en lavere sfære. (Her kan man hverken tale om produkter eller eksperimenter, hverken om at afficeres eller assimileres, o. desl.). Ret farlige kunne derfor alle deslige udtryk ikke blive, thi de høre kun hen til en enkelt snævrere kreds, i folkets bedste åndige ejendom have de ikke deres hjem, og der ville de aldrig kunne trænge sig ind. Farlige blive derimod alle omplantninger af et nærliggende sprog, der har rod tilfælles med modersmålet; just fordi ligheden er så stor, overgangen så let, just derfor udslettes modersmålets ejendommelighed ved det fremmede, og næsten uden at man tænker derpå, kommer det tilsidst dertil, at man ikke mere kender nogen forskel imellem det hjemlige og det fremmede, at man anser selve det fremmede for det ægte hjemlige; da bliver der fare for sproget, og igennem det for folket, thi da tænker det ikke mere igennem sig selv, men stedse igennem noget andet, og dets ejendommelighed, der dog er så dybt grundet, at enhver ting har den af naturen, kan således svinde hen, at det ikke vedkender sig andre tanker, end dem, der allerede ere det foretænkte af et andet folk. Vender derimod folket sig fra det fremmede, tilbage til sig selv, så optager det nyt stof fra dialekterne og det gamle sprog. Den første betragtning i denne henseende må gå ud på nødvendigheden af denne berigelse, den anden på det ny stofs behandling; det man har at betænke er, hvad der skal optages, og hvorledes det skal optages. Det første beror på sprogets trang; men denne trang, kan man vel antage, er altid tilstede, thi eftersom tænkningen bestandig udvider sig, fordrer den også bestandig en ny tilstrømning af udtryk, og enhver ny vending i tanken medfører en ny vending i ordet. Men er trangen der, så opstår der en

betænkning, hvorledes den kan tilfredsstilles, det er, hvorledes et ord, der er forsvundet af bevidstheden, kan komme tilbage i den, hvorledes det, som er glemt, atter kan friskes op. Det er da rimeligt, at når et folk skuer tilbage på sit foregående liv, så vil det, som den gang har gennemtrængt det, ikke som en forbigående ytring, men som et varigt indtryk, lettere kaldes tilbage, og som et lysende punkt stille sig for det; ja, hvortil er hele historien, uden til det, at den kalder menneskehedens og det enkelte folks dåd tilbage i menneskets og folkenes hu. Således må også det ord, der på ny skal vågne til bevidsthed, have været til, ikke i en eller anden snæver kreds, men hos det hele folk; og det må blive så meget mere antageligt, som det ikke blot har været herskende hos et enkelt folkeslag, men hos alle af den hele stamme. (Når vi foreslå, at optage svenske eller norske ord, så sker det heller ikke, fordi de ere svenske eller norske, men fordi de ere nordiske, og fordi de som sådanne engang også vare danske.) Det, at ordet engang har været til i bevidstheden hos fortidens mest dannede mænd, vil tale for, at det atter kan komme til bevidsthed hos de nulevende. Hvis disse kendes deres fortid, så er det jo allerede til for dem; de kende det i dets gamle skikkelse, og have intet andet at gøre, end at iføre det den ny. Det hele spørgsmål drejer sig altså kun derom: *hvis* bevidsthed der herskal komme i betragtning? De ukyndiges eller de kyndiges? Vi mene ubetinget: de kyndiges. I det vi nævne ordenes ny skikkelse, komme vi til at tænke på deres form. Vi behøve næppe at bemærke, at ingen Holger Danske med gammeldags harnisk, bue og skjold skal stille sig ind imellem nutidens lette jægere. Der, hvor Oehlenschläger har været heldig, har han også stedse indført den utallige mængde gamle ord, som han optog, og som nu ere så almindelige, at ingen i passende forbindelse vil tage i betænkning at bruge dem.

i den skikkelse, som stemmer overens med det nuværende skriftsprog. Denne ordenes rette form bestemmes ved overgangslovene, men for at iagttage disse har man hidtil måttet følge det blinde instinkt, da man forgæves ser sig om efter nogen theoretisk udvikling¹. Spørges der endelig om, hvo der nærmest har adgang til at optage og forme det ny stof, så må svaret vel blive, at adgangen står åben for alle, og at den gör det bedst, som har mest forstand derpå. Men den nærmeste adgang tilhører unægtelig digteren, og iblandt de fordringer, vore dage gøre til ham, er også den, at han grundig har studeret sit sprog, og med smag véd at behandle det. I den højere digtning og i alle de fremstillinger, der nærme sig til den, hvor der skal tales om alt hvad der kan være genstand for menneskelig tænkning, må der også findes udtryk og hjemlige udtryk for alt. Her, hvor der ikke skal virkes på en snæver skolekreds, men hvor talen henvendes til det hele folk, og hvor det skal påvirkes i sine inderste menneskelige og folkelige interesser, kan der og må der, hvilken frihed stedse har været erkendt, uden skade for kunsten og sproget, ja til begges fremme, optages og anvendes en stor mængde forældede ord, former og vendinger, som, på det inderligste sammensmæltede med den øvrige sprogudvikling, derfra uden omstændighed endog gå over i det almindelige sprog, så at dette, hvilket er fuldkommen i sin orden, uddannes ovenfra nedad². Så-

---

¹) Deraf kan man også forklare sig de pletter, som hist og her findes på vor elskeligste digters ellers så yndige sprog. Han måtte selv bane sin vej; ingen sprogforsker havde jævnet den for ham. ²) Det er en stor mangel ved vore sædvanlige sproglærere, at de overhovedet tage så lidet hensyn til det poetiske sprog, der i alt fald kun anføres som en undtagelse. Netop i dette ligger sprogets kerne, og just for den skal man åbne ynglingens blik, da han jo ikke skal dannes til skriverkarl, men til menneske.

danne digterværker eller kunstfremstillinger, ved hvilke f. ex. digteren, når han bevæger sig i oldtiden, har ladet sig gennemtrænge af dens sprog, eller ved hvilke han, når hans personer træde op i middelalderen, igennem selve sprogets malm gengiver denne, have derfor til alle tider tjent til at befordre sprogets uddannelse, og imod dem kunne nok så mange erhvervelser udenfra, som dog aldrig umiddelbar ville indvirke på folket, komme i nogen betragtning. Men disse bemærkninger kunne også med næsten ligeså megen føje anvendes på udtrykket for den højere filosofiske granskning. I samme grad som denne baner sig en ny vej i tænkningens rige, i samme grad vil den finde sig fristet til, ja tvungen til, gennem ny og ejendommelige ord og vendinger, der ikke knytte sig til fremmede kunstord, men bevæge sig ud fra et igennem en velordnet organisme tilvant og hjenligt grundlag, at give den ny tanke og tankevending sit tilsvarende udtryk; medens derimod enhver filosofisk granskning, der kun låner og bevæger sig i et fremmed sprogs mekanisk tilvante former, noksom derved giver sig tilkende som en eftersnak uden indsigt, som et bulder af en tom tønne.

Når sprogene skride frem i uddannelse, så sker det derved, at de overgives fra slægt til slægt, og at den følgende stedse forøger og forædler hvad der blev den overleveret. Det, som fædrene dannede, fra de årleste dage af, blev til ved eftertanke; det, som efterkommerne have modtaget, skulle de smykke og forskønne med endnu større eftertanke og overlæg. Det er på folkenes fremfærd i denne henseende man skal kende dem, hvad de ere og hvad de kunne vorde. Eulige stå de ikke. Intet sprog i verden kan eller skal undgå fremmed indflydelse eller skyde den fra sig; intet skal, så lidet som mennesket selv, føre et afsondret liv, men det skal bestå kampen med alle, og sejre i den. Kun ett er fornødent: at be-

vare sig selv midt i den fremmede omgivelse. „Ethvert sprog besidder smidighed til at optage alt i sig, og ud af sig at kunne forlene alt udtryk. Det kan aldrig blive til en absolut skranke for mennesket. Forskellen er kun, om udgangspunktet for kraftophøjelsen og idéudviklingen ligger i sproget selv, eller er det fremmed, med andre ord, om det begejstrer dertil eller kun hengiver sig passiv og medvirkende”¹. Dertil ønske vi at føre enhver, til den tanke, at hans eget sprog må begejstre ham, og at han ingen ægte begejstring véd at finde udenfor det; dertil, at det uafsladelig er ham levende, hvorledes det i sig selv er noget stort og herligt, at han i det, uden at måtte ty til fjærne fremmede midler, kan bringe sine tanker til den störste klarhed, og kun ved det kan sætte hjærtets inderste fibrer i bevægelse; og hvis det ikke allerede er således, at det i det mindste har kraft i sig til at vorde det, at kilder ligge det nær, som kan åbne det sine rige væld, og at det er hans og de bedstes villie, der skal åbne disse kilder, og sætte denne kraft i bevægelse.

Fra begyndelsen af var sproget bundet i organernes lænker, og det udgik fra et naturinstinkt, som er kende- ligt nok i de første ords dannelse. Derpå blev det frigjort, og overgivet til tanken. Men i tankernes mangfoldighed hæve de gode sig endelig over den gærende masse, de beherske den, og da begynder villiens herredømme. I kamp med naturen og det tilfældige skal sproget hæve sig over begge, det skal, ligesom hele menneskeheden, udvikles ved kultur, det er overgives til villiens frihed; og hvor vidt dette sker, mere eller mindre, tjener just til prøve på sprogkulturens fremgang. „Die kultur soll den menschen in freiheit setzen, und ihm dazu behülflich

---

¹) Humboldts anf. afh. s. ccxxi.

seyen, seinen ganzen begriff zu erfüllen, Sie soll ihn also fähig machen, *seinen willen zu behaupten*, denn der mensch ist das wesen, welches will" ¹.

Endnu en bemærkning: Vi indse vel, hvorledes politiske forholdte kunne have indflydelse på sprogene, men denne betragtning ligger aldeles udenfor vort øjemed. Vi ynde hverken partier eller partivæsen, og ere i denne henseende aldeles upartiske. Men vi kunne heller ikke tage noget hensyn til forholdte, som ingen kan gennemskue, og må lade alt det uberørt, der ligger uopdageligt i fremtidens skød. De, der gøre tænkningens rige til deres genstand, kunne overhovedet ikke inlade sig på det tilfældige, ligesom den, der bestemmer sig til en rejse, i sin rejseplan hverken kan optage muligheden af et endnu ikke opfundet befordringsmiddel, der kan fremskynde, eller af en dampkedels sprængning, der ganske kan hemme den. Hele vor betragtning kan alene bevæge sig indenfor en kreds, hvori tænkningen gör udslaget, og hvor villien kan bestemme sig med ubildet frihed.

Efter disse almindelige bemærkninger gå vi over til vort egentlige æmne.

Det gamle nordiske sprog har betydning med hensyn til det nuværende danske sprogs uddannelse. Denne sætning have vi ofte ved andre lejligheder fremsat og søgt at oplyse. Vi have påstået, at ingen kan besidde nogen fuldstændig indsigt i nuværende Dansk, uden at kende det gamle, og uden at have kunnet forfølge udviklingen i tidernes løb. Vi have forsøgt at oplyse det med hensyn til historiske ting, med hensyn til de nu i landet almindelige stedsnavne og andre ligeså hyppig forekommende genstande; ja vi mene, det må være klart, fordi ingen, uden det gamle sprog og uden at tage sprogets udvikling

---

¹) Schiller über das Erhabene.

i betragtning, kan indse gyldigheden hverken af sprogets nuværende former og afvigelserne fra de sædvanlige, eller vil kunne forklare de almindelige, antagne ord og den måde, hvorpå de have fået deres betydning, eller bestemme, hvilken betydning der er den oprindelige, og hvorledes de andre deraf afledte imellem sig rettelig skulle ordnes. Men al denne kundskab er jo endnu mere nødvendig for enhver, der agter videre at uddanne sproget. Hvo der vil bringe en ting videre frem, end den nu er kommen, må dog allerførst kende tingene; uden indsigt finder ingen uddannelse sted.

En side af denne sprogbetragtning ville vi endnu berøre: sprogets uddannelse ved almuesmålet (dialekterne). Man har i den nyere tid hos os, ligesom næsten hos alle europæiske folk, der værdige modersmålet en omhyggeligere betragtning, end forhen, henvendt opmærksomheden på denne for sprogudviklingen særdeles vigtige genstand; man har overtødet sig om, at der i almuesproget ligger en rig skat af former og ord, der, hvor meget de end hidtil have været tilsidesatte og foragtede, dog kunne komme skriftsproget tilgode, ikke ved en overilet bestræbelse for at tvinge dem ind i dette, men ved en næsten umærkelig overgang og optagelse deri. Men hertil vil kundskab om det gamle sprog, om de gamle eller de dermed mest overensstemmende former, være aldeles nødvendig, både for at forstå almuesprogets former og ord, således som de ytre sig i dette, og for at bringe disse ord og former i harmoni med det allerede herskende skriftsprog.

Almuens mål hører til selvsamme sprog som skriftsproget, desuagtet viser der sig imellem dem og dette en betydelig forskel. Grunden dertil ligger enten deri, at almuesmålet har bevaret adskillige ord, som skriftsproget i sin nuværende skikkelse slet ikke kender, eller deri, at almuens former afvige fra skriftsprogets. I det første tilfælde må man gå tilbage til det gamle sprog, for at overtøde

sig om, at almuesordet ikke er nogen affødning af et løst indfald, men at det virkelig har sin gyldighed og sin rod i hele den nordiske tale; når Jyderne f. ex. sige *astsæl*, et ord, hvis begreb skriftsproget ikke er i stand til at udtrykke på nogen anden ligeså fuldkommen måde, så vise isl. *úst* og isl. *sæll* og selve forbindelsen *ústsæll*, at Jyderne kun have bevaret hos sig hvad der engang var hele nordens ejendom, og derfor endnu uimodsigelig hører det til og ingen anden. I det andet tilfælde må grunden til forskellen søges i overgangslovene. Disse ere hos almuen på hvert sted så særegne, og gå derfor i deres helhed så vidt ud fra hinanden, at det er skriftsproget umuligt at angive, end sige at optage dem; det vilde også derved udsættes for, at berøves en stor del af sin smagfuldhed og skönhed; almuesproget siger f. ex. *now, nöw, nõw* med endnu flere næsten utallige og uopfattede afændringer, skriftsproget derimod *nü*, netop således som oldsproget. Det er derfor nødvendigt, når et almuesord skal optages i skriftsproget, først at kende begges overgangslove, og derpå, hvortil den gamle sprogform er det væsentligste middel, at føre almuesordet tilbage eller, om man vil, frem til skriftsprogets, således at ordet og dets form kunne harmonere dermed. Det er f. ex. almindeligt i Fyn, at det bløde *d* (*ð*) i enstavelsesord falder enten bort eller går over til en blød lyd af *j*, i skriftsproget derimod bevares denne *d*lyd, der er nærmere ved oprindelsen. Skal da f. ex. et ord som en *mad* (eng) optages i skriftsproget (man ser det der af og til under formen *ma*), så må det hverken optages i almueformen *mā* eller i almueformen *māj* (former, der som nys bemærket, fremkomme derved, at *d* enten bortfalder eller går over til *j*), men i formen *mad*, som harmonerer med den i skriftsproget herskende overgangslov, der bevarer *d* uforvansket; og at denne form er den rette, erkendes ved at gå tilbage til det gamle sprog, hvor ordet

hedder *math* (*th* er, som bekendt, den gamle betegnelse for *ð*) i alle landets provinser (det findes således på flere steder i Langebeks Script. rer. Dan.); og den isl. biform *míð* viser ydermere ordets oprindelse og oprindelige betydning. Dette er just derfor den rette almindelige form, og der kan i skriftsproget ikke være tale om nogen anden, hverken om *ma* eller *mae* eller *made*, lutter mislykkede forsøg på at udtrykke almueus udtale; ligeså lidet, som der i skriftsproget er tale om former som *ta'*, *sie*, for *tage*, *sige*. Det er ligeledes almindeligt, at almuesproget lader det bløde *d* i midten af ordet imellem to selvlyde gå over til *j* (også i skriftsproget finder det stundum sted, som i ordet *møde*, *möje*); man siger da i Fyn *mejl-tömme*, ligesom Mejlart, men skal det første ord optages i skriftsproget, så må dets rette form blive *mideltömme* eller *medeltömme* ligesom Midelfart eller Medelfart; og når man går tilbage til det gamle sprog, så genfinder man skriftformen i gl. d. *methel*, isl. *meðal*. Eller, for at tage et eksempel, hvor selve skriftsproget er udartet: almuen i Fyn siger *nåre*, en provinsiel udtale, der svarer til skriftsprogets *nadvere*; men ved at gå tilbage til oprindelsen, til det gamle sprog, viser det sig, at ordets oprindelige slutning er *verd* (isl. *verðr*, måltid), og kun denne form giver vidnesbyrd om ordets rette betydning; den bekræftes derhos af sv. *nattvard*. Dette eksempel oplyser da, at skriftsproget undertiden har givet efter for og har optaget almuesmålets form, men dette er sket af ren uvidenhed om ordets oprindelige skikkelse og betydning. Slige tilfælde ere temmelig hyppige. Forfatterne, der vare ubekendte med det gamle sprog, kunde desårsag ikke ret forstå hvad de hørte og hvad de selv sagde, og de fandt ingen sprogværker for sig, som gave dem nogen tilstrækkelig oplysning derom; men da de dog skulde bruge ordet, så skrevede det hen, som det forekom dem at være rigtigst, andre

skreve dem efter, og således opkom der en brug, som ingen gyldighed havde og ingen kan have, fordi den ikke har nogen grund; og efter skriften dannede sig atter en falsk udtale. Således finder man snart at *stode* en kolbotte, snart at *støbe* den (*stupa*); Videnskabernes selskabs ordbog anfører begge former, og foretrækker *støbe*, Mollbechs ligeså, og foretrækker *stode*. Således skriver man nu: *fortog* eller *fortoug*, sköndt dette ord ikke har noget at gøre hverken med *tog* eller *tov*; det gamle ord *tå* kendte man ikke; o. s. fr.

Når dialekterne slutte sig til det gamle sprog, og skriftsproget er udgået fra begge, så er det indlysende, at det nordiske oldsprog må have megen betydning for de tre nordiske hovedsprog, eftersom disse have deres grund deri, og ere således oprundne og udgåede fra det samme tungemål, at dets ejendommelighed endnu, uagtet al den forandring, de i tidens løb have modtaget, i dem giver sig tilkende.

Men enheden bliver endnu mere påfaldende ved dens modsætning; og nærmest kommer da i betragtning den nærmest liggende stamme, den germaniske. Det var jo tænkeligt, at også den kunde drages ind under den fælles nordiske enhed, eller at den nordiske stamme kunde drages ind under den germaniske, i det den kun var et tilfældigt sideskud deraf. Vi skulle nogle øjeblik dvæle ved denne betragtning.

De nordiske sprog udgøre en for sig inderlig sammenhængende sprogstamme, der har sit eget fælles oldsprog¹⁾,

---

¹⁾ Man finder det undertiden dadlet, at det islandske sprog i denne, som i mange andre henseender tages til udgangspunkt; Islandsk, siger man, har aldrig været talt i Danmark eller Sverrige. Men de, som fremkomme med sådant, må enten være ukyndige om de nordiske sprogs virkelige sammenhæng, eller de ere ikke i stand til at stille sig sådanne undersøgelser rette mål klart for

og de afvige i alle væsentlige dele fra den germaniske stamme. Deraf følger, at Dansk og Svensk lettere må kunne falde sammen med hinanden, uden i deres væsentlige grundlag at forstyrres, medens derimod Tysk og Dansk ikke kunne smelte sammen, men det første må, ved enhver nøjere forening af dem, ophæve det andet.

De nordiske sprogs lighed giver sig for det første tilkende ved overgangslovene, der ere et af de vigtigste kendetegn på sprogenes slægtskab eller forskellighed. Ligesom Latin (med hensyn til den ene del af dets elementer) og de nordiske sprog henhøre til samme æt, fordi de have mangfoldige ord tilfælles, men med den forskel, at de beslægtede bogstavlyde regelmæssig kun omskifte med hinanden fra klasse til klasse¹; ligesom derimod Tysk og

---

øje. At man tager det islandske sprog til udgangspunkt, sker kun fordi den oprindelige enhed i det er bedst bevaret, fordi man i det har den levende for sig; man kan ligeså vel og med selvsamme føje vælge det ældste danske eller norske eller svenske sprog til udgangspunkt; de falde i alle væsentlige ting sammen med hinanden og med det islandske. Men ved at vælge fastlandssprogene bliver kundskaben ufuldkommen; sprogmindesmærkerne ere tilstrækkelige til at påvise den fælles overensstemmelse hos alle, men de ere for få og ufuldstændige til i hvert sprog for sig igennem en stor mængde eksempler at opstille det grammatiske system, hvilket derimod træder klart frem i de rige og mangfoldige islandske oldtidslevninger.

¹) Nogle eksempler på overgangen fra Latin til de nordiske sprog til oplysning for dem, som ikke allerede kende dette mærkelige sprogfenomen, ere: lat. *f* svarer til nord. *b*: *fero*, isl. *bera*, bære; *fundus*, isl. *botu*, bund; *frater*, isl. *bróðir*, brøder; lat. *p* svarer til nord. *f*, senere også *v*: *pater*, isl. *faðir*, fader; *pes*, (ped-is) isl. *fótr*, fod; *sonuus*, for *sopuus*, isl. *svöfn*, søvn; *super*, isl. *yfir*, over; lat. *c* svarer til nord. *h*: *caput*, isl. *höfut*, hoved; *cutis*, isl. *húð*, hud; *culmus*, isl. *hálmr*, halm; *curro*, isl. *hors*, hors (hest); lat. *d* svarer til nord. *t*: *deus* (dent-is), isl. *tönn*, tand; *duo*, isl. *tveir*, to; *dece-m*, isl. *tiu*, ti; lat. *t*

Dansk heuhøre til samme sprogklasse, fordi de have bogstavovergange tilfælles, men indenfor en snævrere kreds i samme bogstavklasse; således høre alle de nordiske sprog til én stamme, fordi bogstavovergangene i dem alle ere fælles; og denne stamme adskiller sig fra den germaniske, fordi bogstavovergangene vel ere nærliggende, men ikke de samme.

F. ex. nordisk *t* som forlyd er tysk *z*:

isl. *teikn*, sv. *tekn*, d. *tegn*; t. *zeichen*;

nord. *t*, *d* som udlyd er t. *s*, *ss*:

isl. *út*, sv. *ut*, d. *ud*; t. *aus*;

isl. *hvít*, sv. *hvit*, d. *hvid*; t. *weiss*;

nord. *t*, *d* som midlyd er t. *ss*:

isl. *vita*, sv. *veta*, d. *vide*; t. *wissen*;

nord. *t*, *tt* som midlyd er t. *tz*:

isl. *setja*, sv. *sätta*, d. *sette*; t. *setzen*;

nord. *d* som forlyd er t. *t*:

isl. *djúpr*, sv. *djup*, d. *dyb*; t. *tief*;

isl. *drekka*, sv. *drikka*, d. *drikke*; t. *trinken*;

---

svarer til nord. *þ*, senere *t*: *trés*, isl. *þrir*, tre, o. s. fr.; og ord som lat. *corda* og isl. *hjörtu*, hjerte i flert., ere derfor, med behørig iagttagelse af overgangslovene bogstav for bogstav de samme, eftersom *c* svarer til *h*, og den lat. selvlyd *a*, især i endelser, svarer til den isl. *u*, og omlyden foran i det islandske ord er fremkommen af dette *u* isteden for det oprindelige *hjartu*, som hører til de nordiske fastlandssprog. Til de fjærnere overgange, f. ex. lat. *fores*, isl. *dyr*, dör; lat. *quatuor*, møsog. *fidvor*, isl. *fjögur* (for *fjög*-var, lig *tvis*-var), fire; lat. *lingua*, isl. *tinga*, tunge, o. desl. tage vi her intet hensyn, thi de vise kun endnu mere fjærnheden, ikke nærheden, og det er kun den sidste vi vilde oplyse. Derimod kan det måske interessere en og anden at bemærke, hvorledes man ved hjælp af disse overgangslove kan skelne imellem de ord, der senere ere indkomne, og dem, der i den dybeste old have fulgt med sproget; thi i de førstnævnte er overgangsloven glemt, f. ex. i *frugt* af *fructus*, *kors* af *crux*, *krop* af *corpus*, *kort* af *curtus*, *pine* af *pœna* o. s. v.

nord. *þ*, *t* som forlyd er t. *d*:

isl. *þrúga*, sv. *truga*, d. *true*; t. *drohen*;

nord. *p* som udlyd er t. *f*:

isl. *upp*, sv. *up*, d. *op*; t. *auf*;

nord. *p*, *b* som midlyd er t. *f*, *ff*:

isl. *kaupa*, sv. *köpa*, d. *köbe*; t. *kaufen*;

isl. *vápn*, sv. *vapen*, d. *våben*; t. *waffen*;

isl. *drepa*, sv. *dräpa*, d. *dräbe*; t. *treffen* (hvilken tyske form senere er optagen såvel i sv. *träffa*, som i d. *treffen*);

nord. *k*, *g* som midlyd er t. *ch*:

isl. *sækja*, sv. *söka*, d. *søge*; t. *suchen*;

isl. *vikja*, sv. *vika*, d. *vige*; t. *weichen*;

nord. *s* som forlyd er t. *sch*:

isl. *slá*, sv. *slå*, d. *slå*; t. *schlagen*;

isl. *smelta*, sv. *smälta*, d. *smelte*; t. *schmelzen*; o. s. v.

De nordiske sprog assimilere, de tyske ikke:

isl. *rettr*, sv. *rätt*, d. *ret*; t. *recht*; o. s. v.

Overensstemmelsen imellem selvlydene i de nordiske sprog og afvigelsen i det tyske træder allerede tildels frem i de anførte eksempler; flere ere lette at finde; som:

isl. *tíð*, sv. og d. *tid*; t. *zeit*;

— *hús*, — — *hus*; t. *haus*; o. s. fr.

hvoraf tillige ses, at adskillige danske ord, som *smaus*, *forbause*, *arbejde* (gl. d. *arbejde*), *klein* i *kleinsmed* (gl. d. *klén*), det københavnske *kneipe*, o. fl. desl., i denne henseende ere ramtyske.

Også med hensyn til velklangstillæg afviger det tyske sprog fra de nordiske; det holder af at slutte stavelsen med *-n*, de nordiske foretrække den åbne vokal; som:

isl. *tíu*, sv. *tio*, d. *ti*; t. *zehn* (= lat. *decem*);

isl. *nú*, sv. *nu*, d. *nu*; t. *nun*.

Denne og lignende særegenheder gøre sig ligeledes gældende i højningen, f. ex. i navneformerne, der i de nordiske sprog endes på *-a*, *-e*, i de tyske på *-an*, *-en*; og den

nu såvel i Svensk som i Dansk herskende biordsendelse på *-en* (oprindelig *-a*, *-e*) er ligeledes ganske unordisk og indkommen fra Plattysk.

De anførte eksempler oplyse tillige, at Dansken blandt de nordiske sprog er det blødeste, i det de oprindelig hårde medlyde ere blevne bløde, og klangen i selvlydssystemet ofte er bleven til en dump trælyd. Hvo der vil fortsætte denne undersøgelse igennem dialekterne, der i almindelighed opsluge og fortære det oprindelige i langt højere grad, end skriftsproget¹, vil ydermere finde det der bekræftet; og grunden dertil ligger uden tvivl i det danske sprogs langvarige berøring med det plattyske, i så mange hen-seender uskønne tungemål.

Det kunde måske falde nogen ind at bemærke, at der just i de hårde og bløde medlyde af samme klasse ligger et bestemt kendetegn imellem det svenske og danske sprog, så at de i det mindste heri som tvende sprog skille sig fra hinanden; dette vilde være så, hvis hårdheden i det svenske virkelig var gennemført og bevaret, men det er ikke tilfældet. Også det har givet efter (f. ex. isl. *taka*, *tók*, sv. *taga*, *tog*, d. *tage*, *tog*), og har begivet sig ind på samme bane som det danske, uden at der i denne bevægelse kan spores bevidsthed af nogen regel. Desto lettere kan bevægelsen fortsættes.

Allerede det ovenfor anførte viser en påfaldende overensstemmelse imellem de nordiske sprog og deres modsætning til det tyske; men det samme vilde vise sig igennem alle sproglærens dele, dersom her var sted til at give nogen fuldstændig grammatikalsk udvikling. Vi ville i forbigående kun nævne nogle tilfælde, og derpå opholde os noget ved

---

¹) f. ex. *jeg*, gl. d. både *jæk* og *jak*, fynsk *je* med kort betoning, jysk *à*; *alligevel*, fynsk *iléjn*, hvor der af hele ordet ikke er blevet mere tilbage end et *l*, men hvor overgangen desuagtet nok lader sig udrede.

navneordenes böjning som et anskueligt eksempel. Kendeordet hænges i de nordiske sprog bagved navneordet, i det tyske står det selvstændig foran; lideformen kan på lignende måde i alle nordiske sprog dannes ved tillæg af *-s*, i det tyske må den omskrives¹; i begge tilfælde er det et stedord, som er smæltet sammen med hovedordet, i det første *hin*, i det andet *sig*. Skönt afledningen i mange dele har de samme endelser tilfælles, så kræve dog overgangslovene deres bestemt adskilte form (som isl. *-skapr*, sv. *-skap*, d. *-skab*; t. *schaft*; isl. *-naðr*, sv. *-nad*, d. *-net*; t. *niss*), og hvor meget end visse tyske forstavelser (som *be-*) have banet sig indgang, så ere dog andre så modstridende den nordiske form, at de kun i enkelte ord have kunnet indtrænge sig (som i *gemak*, gl. d. *mag*, men *vold*, t. *gewalt*; *sundhed*, t. *gesundheit*; thi når de nordiske sprog ikke kunne sammensmælte denne forstavelse med hovedordet, så forkaste de den aldeles), og andre ere så aldeles afvigende (som *zer-*, *sünder*), at de slet ikke have kunnet bane sig indgang. Können ligger i begge stammer til grund for navneordenes böjning; det har efterhånden tabt en del af sin betydning, og taber den stedse mere; skönt böjningen derved i mange tilfælde, især i det danske sprog, er bleven forstyrret, er den desuagtet ingenlunde gået over til den tyske (d. *syn* f. ex. der oprindelig var *hunkön*, blev til *intetkön*, men beholdt dog sit flertal; derved er rigtig nok bevidstheden om ordets form gået tabt, men endnu er den i det mindste ikke sprungen over, med mindre man vilde tilskrive det tilsvarende tyske ords flertal bevarelsen af det danskes). Ved endelig at tage navneordenes åbne former for sig, og fordele dem efter können, viser det sig, at de nordiske i det hele holde sammen; og når de skille sig fra hinanden,

¹) Se om disse og flere tilfælde Rasks fortale til den angelsaxiske sproglære.

så er det kun sket derved, at det senere sprog har givet endelser, der allerede vare til, en videre omkreds, end den, der egentlig var dem anvist; f. ex. isl. *hjarta*, fl. *hjörtu*, gl. sv. *hjärtä*, fl. *hjärtu*, gl. d. *hjärte*, fl. *hjärte*, svare ligefrem til hinanden; ligeså isl. *herra*, fl. *herrar*, gl. sv. *herre*, fl. *herra*, med bortfaldet *r*, der senere er kommet tilbage i *herrar*, d. *herre*, fl. *herrer*; og endnu stadigere igennem hele tidens løb isl. *tínga*, fl. *tíngur*, sv. *tunga*, fl. *tungur* eller *tungor*, d. *tunge*, *tunger*. Derimod har Svensken udbredt den tilfældig indkomne flertalsendelse på *-n*, der i Dansken kun spores i få ord (*öjen*, *ören*) til langt flere (*ögon*, *hjärtan*, o. s. v.), og Dansken har ladet den hyppige flertalsendelse på *-er*, af naturlig trang til at gøre forskel på ental og flertal, uden hensyn på kønnet gå over til intetkönsord, hvor den oprindelig ikke havde noget at sige (*hjärter*, o. desl.). Men i hele denne afdeling har det tyske sprog sin karakteristiske flertalsendelse på *-n* (*augen*, *funken*, *wellen*), der ikke engang har oprindelse tilfælles med den nordiske på *-n*, hvor denne kommer tilsyne. (Den nordiskes oprindelse plejer man at henføre til kendeordet, der i det tyske sprog aldrig hænges bagved). Tager man de lukte højningsmåder, så bliver de nordiske sprogs overensstemmelse og forskellen fra det tyske endnu mere i öjne faldende: Intetkönsordene have fra første begyndelse af taft deres endelse (*-u*), så at flertallet ikke erholder noget nyt tillæg, hvad enten det dannes med eller uden omlyd; f. ex. isl. *orð*, fl. *orð* (for *orðu*), *barn*, fl. *börn*, sv. *ord*, fl. *ord*, *barn*, fl. *barn*, d. *ord*, fl. *ord*, *barn*, fl. *börn*. Hvorimod det tyske sprog antager flertalsendelsen *-er* med omlyd (*wort*, *wörter*). I hankönsordene, hvor meget de end i tidens løb have vaklet, ved snart at bortkaste, snart atter at optage *-r* i de oprindelige flertalsendelser *-ar*, *-ir* (gl. sv. *daga*, senere *dagar*, gl. sv. *vini*, senere *vänner*).

overensstemmende med d. *dage*, *venner*) genkender man dog bestandig de oprindelige endelser på *-r*, når man jævnfører genstandsformen, hvis blanding med nævneformen har forårsaget vaklingen. Derimod danner 'det tyske sprog dette flertal på *-e* (*fisch*, *fische*). Og ligesom man i alle de nordiske sprog finder hunkönsordene med flertal på *-er* (*-ir*, *-ar*, *-r*) med eller uden omlyd (isl. *sjón*, fl. *sjónir*, sv. *syn*, fl. *syner*, d. *syn*, fl. *syner*), så finder man atter i det tyske sprog flertallet på *e* med omlyd (*bank*, *bänke*). Flere eksempler ville være lette at finde. Enhver nordbo vil også strax uden betænkning erklære former som *lænder* (sv. *länder*; i daglig tale hører man også hos os *mæner*) for aldeles unordiske og ligefrem overførte fra det tyske sprog. At sådanne kunne forekomme er imidlertid en advarsel om, at stærk og stadig indvirkning også kan kuldaste den grammatiske bygning. Endelig vil overensstemmelsen imellem de nordiske sprog og forskellen fra det tyske erkendes, når man vil betragte forholdsændelserne, for såvidt de forekomme under sprogenes udvikling; enten ere de fælles for begge sprogstammer, eller, hvis de ere forskellige, have de nordiske sprog den samme tilfælle; f. ex. flertallets hensynsform, nordisk: bevarelse af *-m*, tysk: overgang til *-n* (*königum*, *königen*).

For alle i öjne faldende er endelig ordforbindelsen og ordstillingen. Fra de nordiske sprogs første færd indtil nu har overensstemmelsen imellem dem stedse været så stor, at ingen kan tage fejl deraf, som kan læse et nordisk skrift, og fornemme noget ved det, han læser. Uden det vilde de hverken för kunne have udgjort ett tungemål, eller nogensinde atter kunne komme til at göre det. De nordiske sprog ere simple, smidige og lette; det tyske har en tung og slæbende gang. Tyskeren er ligeså svulstig (når han er svulstig) i sine sætninger, som i sine

tanker; mangen nordbo forsøger vel også derpå, men enhver ser det strax på ham, at hans hele dåd er efterligning, og sproget vil ikke stå ham bi. Og for at tage nogle enkeltheder: begge de nordiske hovedsprog vakle vel stundum i visse forbudelser, fordi det sydlige nabo-sprog har haft megen indflydelse på dem begge, men i almindelighed er dog den ordføining, hvorved det ene adskiller sig fra det tyske, tilfælles for dem begge; f. ex. kendeordets sammensmæltning med hovedordet, og dets gentagelse foran og bagefter, som er almindelig i Svensk og Norsk, og i Dansken i det mindste har sine visse tilsvarende forbindelser (*hele dagen*); nødvendigheden af det bestemte kendeords gentagelse ved flere ensartede genstande, hvilket i følge kendeordets stilling er uforlødent i det tyske sprog; enkelte stedordsstillinger (som sv. *jag, som*, d. *jeg, som*, t. *ich, der ich*); den nordiske h6jning af tillægsord i omsagnet, deres uforanderlighed i det tyske sprog; brugen af hjælpeordene *er* og *har* (sv. *har varit*, d. *har været*, t. *bin gewesen*); brugen af den handlende tillægsform og biformen (sv. *jag bliver sittande*, d. *jeg bliver siddende*, t. *ich bleibe sitzen*; sv. og d. *han kommer ridande, ridende*, t. *er kommet geritten*; sv. *har velat komma*, d. *har villet komme*, t. *ich habe kommen wollen*) o. s. v. Men især lader enhver nordisk periode sig adskille fra den tilsvarende tyske, dels ved de mangfoldige småord, der ved det sted, de indtage, og den måde, hvorpå de fordeles, bestemme en stor del af det ejendommelige i sætningens dannelse, dels ved ejeformens og ved gerningsordets stilling. Ejeformens frembringer i de hinanden modsatte sprog en særegen dannelse af grund-sagnets og genstandssagnets enkelte dele; gerningsordets frembringer en særegen skikkelse af sætningen og sætningernes afhængighed af hinanden. Medens de nordiske

sprog søge at forudskikke alt hvad der tjener til at bestemme grundordet, for at det, efter behørig at være forberedt, kan træde frem på sit rette sted i sin fulde kraft, griber det tyske strax til grundordet, og lader resten følge bag efter; og imedens de nordiske sprog lade gerningsordet gå forud for genstanden, hvis følge det ligefrem forudsætter, eller på en passende måde fordeler flere gerningsord foran og efter genstanden, lader det tyske sprog alle genstandssagnets dele gå forud, så at gerningsordene ganske forunderlig hyppes sammen, og komme skæbende efter hinanden ligesom vognene på et damptog.

Hvor tilbøjelig man end i Tyskland er til, at ville drage vort sprog, ja alle de nordiske (endog Grønlandsk) ind under det vistnok af hiulen allerede noksom velsignede tyske tungemål, have dog de mænd, som besidde indsigt i deslige ting, ingenlunde overset den væsentlige forskel, der findes imellem begge sprogstammer. Vi hensatte tvende sådanne vidnesbyrd, det ene af J. Grimm, det andet af en unavngiven recensent. Den sidstes ord ere: „So passend die deutschen sprachen in höhere und niedere fallen, so *unschicklich scheint es, die nordische sprache mit in diese eitheilung zu fassen.* Der germanische stamm trennte sich früh in einen nordischen und deutschen, und nur auf letzteren geht jener unterschied, welcher *sich vielmehr im norden auf eigene art reproducirt hat.*” J. Grimm, den grundigste kender af alle disse sprog, anfører fire sprogstammer: den gotiske (d. e. den mæsogotiske), den højtyske, den nedertyske og den nordiske, og ytrer derpå: „Die vier grossen stämme zeigen sich unter einander in mehrfachem verhältniss. So stehen der erste und zweite in unläugbar näherer verwandschaft gegenüber dem dritten und vierten” (i det den nedertyske danner et mellemed, en overgang til den nordiske). „In anderer

rücksicht darf man auch die drei ersten stümme dem einzigen vierten" (den nordiske) „entgegenstellen”¹.

Der kunde vistnok tilføjes endnu langt mere, for at oplyse, hvorledes norden allerede fra oldtiden af har modtaget en ejendommelig udvikling, og hvorledes det under utallige trængsler og fremmede indvirkninger har bevaret dette grundlag, om ikke uforvansket, dog således, at det atter kan hæve sig frem; hvorledes et almindeligt bånd, ligesom hint, der omslynger alle videnskaber, forener alle de nordiske sprog som dialekter og som skriftsprog, afsondrer dem fra alle nærliggende stammer, og knytter dem alle til en eneste, nu uforgængelig rod, det oldnordiske sprog, der vel ikke er til som en virkelig, men som en ideel enhed, hvis styrke just derfor er så meget større; men de egentlig lærde beviser derfor ville kun virke lidet på den, som ikke selv har gennemvandret de sprogmindesmærker, der bære vidne herom, eller på den, der overhovedet ikke er vant til, igennem et tilsyneladende ensformigt ydre at se en stor forskellighed, og igennem en ydre tilsyneladende forskellighed at opdage en dybtgrundet lighed. Vi henvende os derfor endnu kun til enhvers følelse, til det indtryk, sprogene gøre på ham, som genstand for sansen, således som de leve i tale og sang, på en dannet mands eller en huld kvindes læber; vi ere overbeviste om, at også da vil ligheden imellem de nordiske sprog og deres forskellighed fra det tyske træde så stærkt frem, at selv den, der kun fatter udtrykket i lyden, uden tilfulde at forstå dens mening, vil kunne bemærke det.

Den tanke, vi bestandig gå ud fra og vende tilbage til, at der er en dybtgrundet sammenhæng og enhed imellem alle nordiske tungemål, fører tillige til det håb,

---

¹) Man finder begge disse vidnesbyrd samlede hos Zeuss (die Deutschen und ihre nachbarstämme, s. 79) der just anfører dem for at bestyrke hvad han ligeledes anser for afgjort.

til den vished, at denne sammenhæng kan vorde endnu fastere, denne enhed endnu større, endnu mere levende, mere inderlig og varig. Og just derfor have vi bestandig troet, og ligeledes för, uden at nogen synes at have bemærket det, udtalt, at når svensk og dansk litteratur trådte i en nærmere forbindelse med hinanden, end hidtil, måtte denne kunne tiltage således, at den tilsidst blev til en virkelig sprogforening, til en enhed i tungemål; ja det er allerede forhen ytret, at sådant ikke blot kunde finde sted, men at det måtte finde sted, at det burde.

Denne tanke er ingenlunde ny, men den gör i vor tid forøget krav på opmærksomhed: tiden synes at ønske, at den skal stå ikke blot som en attrå, men blive til en virkelighed. Hvad man nu ved denne sag fornemmelig har at betragte er: om en sådan forening af de nordiske sprog er ønskelig og fornøden, dernæst om den er tænkelig og mulig at udføre.

Ny er tanken om denne sprogforening ikke, uden tvivl er den opstået hos mange; men klart udtalt er den, ikke blot som et ønske om, at de nordiske sprog skulde træde i nøjere forbindelse med hinanden, men i den fulde udstrækning, hvori jeg her opfatter den, allerede for henved hundrede år siden i den ældre Snedorfs Patriotiske tilskuer (første bind, slutningen af nr. 32). Her hedder det: „Sprogets almindelighed er af alle midler det bekvemteste til at opvække en nation, og at give den en friere og mere uindskrænket tænkemåde. Intet ønske kunde derfor være mere patriotisk, end om det var muligt, at give nationen et sprog, der var så almindeligt, som det franske og tyske. Ved forandringen i religionen (ved reformationens indførelse i Danmark) havde det måske ikke været vanskeligere, at indføre det Højtyske her i landet, end det var i Nedersaxen, hvor mængden taler et sprog, som næsten er ligeså adskilt fra det Højtyske, som

vores. Men da dette ikke mere er muligt, ønskede jeg til de nordiske nationers ære, at vi kunde finde sådant et middel til at forene det danske og svenske sprog, at indbyggerne i de tre riger udgjorde kun et selskab i henseende til videnskaberne. Hvor store fordele kunde ikke både sproget og videnskaberne vente sig ved sådan en forening, og skulde det ikke være umagen værd, at de, som arbejdede i begge nationers sprog og historie, gavede os en fortegnelse af de ord og egenskaber, som adskillede begge sprogene, tilligemed et forslag, hvorledes det ene sprog kunde, uden at tabe noget, lempe sig efter det andet, og berige sig med dets overflodighed. Mig synes, at næst et oprigtigt og bestandigt venskab imellem begge nationer, som er grundet på fælles fordele, kunde der ikke optænkes noget, som var bekvemmere til at sætte dem i ligevægt med andre slebne folk’.

Man ser heraf, at denne forfatter ikke har haft nogen klar forestilling om forskellen imellem de nordiske og det tyske sprog; han vilde ellers ikke først være falden på den tanke, at indføre det højtyske sprog i landet, hvilket nødvendig måtte medføre det danske sprogs totale undergang og udslættelsen af al nordisk ejendommelighed i Danmark; men man ser tillige, at han ikke blot indså ønskeligheden af de nordiske sprogs forening til et, men også tænkte på de midler, ved hvilke en sådan forening måtte iværksættes, og at han ikke forestillede sig en sådan gerning som et forsøg på sprogets nedbrydelse, men som et værk af patriotisme¹. Hundrede år gik imidlertid

---

¹) Patriotisme! vil uden tvivl manges udråbe; men ved den påtænkte forening vil jo dansk, norsk og svensk nationalitet forgå. Unægtelig, dersom sprogene lå så langt fra hinanden, at deres virkelige og sande ejendommelighed derved blev hævet og gik til grunde; da vilde vi, som en anden forfatter ytrer, ved det nye skriftsprog kun få en ny plage, og måtte isteden for de to sprog

hen, uden at nogen anden optog denne idé, eller pünsede på midlerne til at iværksætte den. Nu er den genfødt i

---

komme til at lære tre. Men sådant er ikke her tilfældet. Det ny skriftsprog, hvis det endelig skal hedde nyt, vil ikke rive sig løs fra dialekterne, men siden det just uddannes ved dem, komme til at ligge dem nærmere, og det vil ikke blive et nyt sprog, der afsondrer sig fra tvende andre, men blive et produkt af begge uddannelse. Det vil da næppe blive så forskelligt fra de nuværende, som f. ex. Holbergs, hvis nogen forstår at vurdere dets væsen, er fra vort. Dersom ingen dansk mand ret vil kunne forstå det, uden at kende til Norsk og Svensk, så kunde heller ingen forstå Holberg, uden at kende, og det temmelig meget, til Fransk og Tysk. Hvilken kundskab vil nu være mest national? Er det en nedbrydelse af det nationale at kende og forstå nordiske sprog, eller vil denne kundskab ikke snarere tjene til at styrke den nordiske ejendommelighed imod indbrud fra syden. Desuden — nationaliteten, det særegne folkelige i sin rette dybde, ligger og vil stedse, hvad sproget angår, ligge i dialekterne, der naturligvis under hvilket som helst skriftsprog beholde deres fri spil; jo mere derimod sproget hæver sig til skriftsprog, desto mere taber og må det særegne folkelige tabe sig, for at der kan opstå en større og i virkeligheden mere forædlet almindelighed. Dette er aldeles fornødent, for at skriftsproget kan blive til et bekvemt meddelelsesmiddel, ikke for de få, men for de mange. For at nå dette mål, må en stor del af det aldeles særegne, ikke forgå, men træde tilbage indenfor sin snævre kreds, og ikke gøre fordring på at være herskende i den større. Hvo tvivler om, at Øster- og Vester-Jyder i deres sprog, såvel som i deres sæder, ere højst forskellige, at Jyder og Sjællændere ere det endnu mere; men hvis det, på grund af denne dybt grundede stamforskæl, var faldet Jyderne ind, at skriftsproget skulde være jysk, Sjællænderne, at det skulde være sjællandsk, hvorledes skulde da dansk skriftsprog være blevet til? Dets væsen består just deri, eller skulde bestå deri, at det er hævet over alt det provinsielle; og et nordisk skriftsprogs væsen må ligeledes bestå deri, at det er hævet over, ophüjet over den nationale stamforskæl. Det er just deri, det skal vise sin herlighed, at ingen snæverhjärtet lidenskabelighed deri gör sig gældende,

tiden, nu vil den uden tvivl blive en genstand for eftertanken, nu hører den, hvad enten den opfyldes eller ikke, til en af vor tids vigtigste opgaver.

---

men at det er udtrykket for det ædleste, der kan udtrykkes i norden. Men man kan vel også være temmelig vis på, at denne beråbelse på nationaliteten, hvis begreb er noget svævende, i et tilfælde som dette, hvor der aldeles ikke tales om at udrydde den, men om at forædle den, snarere benyttes som et middel til at vinde gemytterne, for hvilke ordet har en god klang, end den udgår fra en alvorlig og dybsindig opfatning af begreberne; den er kun en omskrivning af det gamle omkvæd: lad det blive ved det gamle!

Da det latinske sprog i middelalderen var det almindelige meddelelsesmiddel for hele den katholske verdens kultur, var dette ikke da en stor vinding? Men denne tilstand kunde ikke bestå, thi dette sprog var dødt, det var uforeneligt med folkemålene, det blev dem påtrængt som noget fremmed. Nu har verden taget en anden vending, men den stræber på en bedre og heldigere vis frem imod det samme mål, kulturens almindelige udbredelse. Folke-målene ere, som det sig hører og bør, blevne udgangspunktet, men for at komme til målet, må disse samle sig i skriftsprog, der stedse udvide sig i større kredse, og stedse mere smelte sammen. Om dette mål nås, hvo kan sige det, men tiden er sig denne stræben bevidst. De store sprog skyde sig allevegne ud, til alle sider, for at opluge de mindre; men just derfor skulle de mindre overalt slutte sig sammen, for at også de kunne danne en størrelse, der kan bestå, når den store forening engang skal gå for sig; gøre de det ikke, så forgå de ganske. Det, som allerede har udviklet en sådan tilværelse, at det ingenlunde fortjener at dø, skal ikke overvældes, men det skal slutte sig fast til sin nærmeste slægt, for i forening med den at kunne være noget. For norden synes tiden til dette sammenhold allerede at være kommen. Dersom da nogensinde den tid kan komme, at de nordiske og germaniske sprog og literaturer på den ene side, og de romanske sprog og literaturer på den anden side kunne således slutte sig sammen, at Vestevropa havde ligesom kun tvende literaturer, en nordlig og en sydlig, så vil også det vorde en vinding. Hvad det nordisk-germaniske angår, da er deri ingen umulighed; der er ingen

En nøjere forening af de nordiske sprog, der, tænkt i sin fuldendelse, ikke kan være eller blive andet, end et almindeligt nordisk skriftsprog, er i mange henseender ønskeligt for hele norden i almindelighed og for os Danske i særdeleshed. Den vil medføre alle de fordele, som følge med en større og mere udbredt litteratur: større kraft indad og større indflydelse udad, to ting, der stedse følge med, og afhænge af hinanden. En forfatter, der skriver i et lidet udbredt sprog, har kun få læsere og endnu færre købere; litteraturens materielle tilværelse er i et sådant land lidet betrygget. Når nationen selv ikke kan føde sine arbejdere, og, hvad der er endnu værre, når den, fordi de ere så få og have så få midler til deres rådighed, har så liden agt for dem og for selve deres virksomhed, så må litteraturen, uden hvilken intet civiliseret folk kan bestå, enten indføres som en fremmed vare, der ikke har sin rod i folket, hvilket let kan have sprogets fordærvelse til følge, eller den må opholde sit liv ved kunstige midler, hvorved den åndige frihed let går tabt, og enkelte mænds indfald, lune eller andre tilfældige omstændigheder blive det ene bestemmende. „Mich dünkt,” siger J. Grimm, „die entwicklung eines volkes fordert auch für die sprache, unabhängig von ihrem innern gedeihen, wenn sie nicht verkümmern soll, erweiterte äussere gränzen”. Men så-

---

umulighed i, at alle sprogene tilsammen blive gensidig omtrent lige tilgængelige for alle dannede blandt de nordiske og germaniske folk. Den tyske litteratur er det jo allerede for alle nordboer, vi læse jo alle den tyske literaturs frembringelser næsten med samme lethed, som om de vare skrevne i vort modersmål; der fordres altså kun endnu, at de nordiske literaturer slutte sig sammen til én, og at denne udvikler sig til en sådan fuldkommenhed, og kommer til at besidde så stort værd, at den med samme begerlighed attrås i Tyskland, som den tyske nu attrås i norden. Her i det mindste er det indlysende, at jeg taler om fjærne tider; men giver blikket fremad ikke mod og styrke til at udholde øjeblikkets besvær?

ledes som forholdene ere, er dertil ingen udsigt for det danske sprog. I det det uddannede sig og skulde vinde i omfang, er det bestandig blevet mere og mere indskrænket, så at der ikke er levnet det rum til at udvide sig på. Det kan ikke vente, at vinde større område, hverken mod nord eller syd; det kan ikke komme til herredømme, uden ved at forbinde sig med norden eller med syden; men også kun derved kan det håbe at bestå, thi det er en almindelig naturlov, at alt, hvad der ikke *kan* blive større, bliver mindre, det, for hvilket der ingen mulighed er til at udvide sig, må efterhånden tæres hen og forgå.

Dette bliver endnu vissere, når det, i sin natur bundet til norden, stedse mere trues med at rives løs fra sin rod; når de tvende andre nordiske sprog efterhånden stedse mere bøje sig over imod hinanden, for endelig at indgå i en nøje forening, medens vort bliver stående som et afsondret led, der ikke har kraft nok i sig selv til at skyde rod på ny, og derfor må være udsat for at visne hen og at vorde til gødskning for en fremmed og stærkere opskydende sæd.

Herimod ville mange bemærke, at en sådan fare ingenlunde er forhånden; at modersmålet forhen har været udsat for langt stærkere storme, og er dog stedse gået sejerrigt ud af kampen; det vil gøre så endnu. I denne sag vil der uden tvivl herske en stor meningsforskellighed. Det kommer da an på, om de, der mene dette, og de, der mene hiint, kunne komme til rettelig at forstå hinanden.

Når der tales om fare for sproget, så menes der ved dette naturligtvis ikke dialekterne, men skriftsproget, det, hvori litteraturen lever. Dialekterne bevares lettere, da ingen i almindelighed tænker på at undertrykke dem; når de forgå, så sker det ved en langsom virkning ovenfra nedad, men selv da forgå de aldrig ganske. I almuens

mund vedligeholder sig stedse noget af det oprindelige sprogs ejendommeligheder, som intet skriftsprog kan udlette.

Men faren for det danske skriftsprog fordum og nu kunne ikke sammenlignes med hinanden. Forholdet er ikke det samme. Fordum var der intet så udviklet skriftsprog som nu, og det, der skulde volde dets ulykke, var heller ikke noget udviklet skriftsprog. Dialekters kamp med dialekter kan vel frembringe et så forstyrret virvar, som det vi virkelig finde i fortidens skriftlige mindesmærker, bøger og breve; men der, hvor næsten alt er blandet imellem hinanden, hvor alle former gå jævnsides, så at det er den skrivende ligegyldigt, hvilken han bruger, hvor han derfor bruger dem næsten alle, kan der ikke vel være tale om at sprogene odelægge hinanden. Dette kan derimod finde sted, når i det mindste et af dem er kommet til klar bevidsthed, og det med den vægt, som denne bevidsthed fører med sig, griber ind i, eller, så at sige, hugger ind i en anden, ordnet eller uordnet masse, og ved sin større kraft og styrke overvælder den.

Lader os, for at overtøye os om, om der var fare for sproget før eller nu er, i korthed betragte dets skæbne. I oldtiden var én dansk tunge herskende over hele norden, men som skrevet ord var den kun til i nogle få store og i mangfoldige små dialekter, hvis afvigelser dog vare så ringe, at de ikke forstyrrede tanken om sprogets enhed, hvilken derfor også har udtalt sig med klar bevidsthed i alle oldtidens levninger, hvor sådant kom på tale. Dette ene udelelige tungemål herskede ikke blot i norden, men udbredte sig endog til fremmede lande og kyster. Det sproglige bånd imellem Danmark og det øvrige norden var endnu på Valdemar Sejers tid ingeniunde opløst. Hele norden stod åben for den danske tunge, og der ytrede sig modsætning mod indvirkningen fra syden. Da denne endelig blev overvejende, havde den ingeniunde sproget,

men kun materielle fordele for öje, thi sprogets vigtighed var endnu ikke kommen til folkenes bevidsthed. Det danske sprog var kun til som dialekter, og udtalte sig næsten kun i enkelte folkelove, der havde deres grund så dybt i folket selv, at dettes idiom nødvendig måtte følge med dem; og det eneste sprog, som kunde true modersmålet (Latinen, som havde magten, lå for langt borte, til nogensinde at vorde folkesprog), var det plattyske, men dette var selv et for plat, udannet, slovt og stygt og i dialekter opløst tungemål, til at der fra det kunde være nogen betydelig fare forhånden. Man kan derfor ikke tillægge det danske sprog nogen særdeles sejrende kraft, fordi det i Niels Ebbesens dage kunde gå sejerrigt ud af en kamp imod en mat og i grunden slet bevæbnet fjende. Når der skal være tanke om fare, så må det da være enten i unionstiden, men da syntes det danske sprog endog på ny at ville åbne sig adgang til hele norden, og det vandt virkelig et herredömmе, hvoraf de andre nordiske sprog endnu bære uudslettelige mærker, — eller det må være fra reformationstiden indtil nu. Ja, fra reformationstiden indtil nu har vort sprog været udsat for fare, netop i hele den tid, da det udviklede sig til skriftsprog. Nu, da det dannede sig, gældte det just om, med hvilken indenfra arbejdende kraft det blev til, men just da opgav det sit gamle grundlag, og der var næsten ingen erindring i landet om, at noget sådant havde været til. Næsten under hele sin udvikling gik litteraturen ud fra, at den måtte drage sin næring fra fremmede, at den især måtte tage Nordtyskland, det höjtyske sprog, til mønster. Og faren er bleven så meget større i de seneste tider, fordi det, ikke blot, som fordem, i Hansestæderne, men langt dybere nede og langt stærkere inde i Tysklands hjærte er blevet klart, at det for den samtlige tyske literatur vilde være en vinding, at have den danske literatur ind-

lemmet i sig, at den derved tillige vilde uden synderlig möje erobre hele den gamle nordiske literatur, som den ej kan undvære; og faren er så meget større, fordi det danske folks öjne ikke blot have været lukkede for denne attrå, men fordi det, når tanken derom flygtig fór det forbi, selv ikke var langt fra at nære den i sin egen barm. Forhen var der altså i grunden ingen fare, thi der var ingen bevidsthed om nogen sprogstrid; nu derimod er der fare, thi bevidstheden er vågnet på begge sider, og det er en stor og stærk mand, der strider med en anden, der vel også fordem var stor og stærk, men nu er vorden til en dverg.

Det fenomen, som her tilsigtes, udviklingen af det nuværende danske skriftsprog, lader sig let forklare deraf, at forfatterne, som fremmede dets udvikling, levede ikke i folkets tanker, men levede, tænkte og følte i og efter fremmede folks tankegang, og skreve naturligvis overensstemmende dermed. De uddannede sig ikke igennem dansk literatur, der, hvor tarvelig den end var, dog måtte have kunnet yde dem et fast dansk grundlag, men de uddannede sig allerførst og fornemmelig igennem fremmed literatur, og førte dernæst den således erhvervede dannelse over på det danske folk. Først toge de Latinen; nogle danske småord: *og, som, må* o. desl. løbe rigtig nok med, men det øvrige udfyldte de med latinske udtryk, og som oftest kom der hele, stundum lange, sætninger ind med, som ikke vilde falde ret på Dansk, de gaves da på Latin; (exempel derpå ere iblandt andre nogle af Kristian den Fjerdes breve, han, der dog ellers var en så hjertedansk konge); og alt dette kaldte man Dansk. Derefter kom raden til det franske, og fremgangsmåden var den samme (exempler derpå findes næsten overalt i ældre breve og skrifter); og alt dette kaldte man ligeledes at skrive på Dansk. Endelig indså man, at dette fremmede dog var

fremmed; men det faldt ingen ind, at vende tilbage til folket selv; den tyske literatur, der lå så nær, og vandt en så betydelig uddannelse, frembød udtryk nok, der kun behøvede et dansk tilsnit for at se hjemlige ud. Man behøvede næsten slet ikke at tænke selv, man behøvede kun at overføre de tyske ord, så havde man alt hvad man trængte til, (enkelte mænds forsøg på selvdannelse stode endog og stå endnu som et særsyn og som en særhed); just det, at det tyske ord var alle bekendt, gjorde det antageligt, hele ordforrådet uddannede sig næsten på denne måde; og det sprog, der således fremkom, kaldte man dansk. Man kalder det så endnu, og vilde vistnok finde det forunderligt, om nogen vilde falde på at sige, at *åndrig*, *åndfuld*, *åndløs*, *ånde verden*, *åndelære*, *ånde-seer* (formede efter tyske sammensætninger med *geist*) eller *årbog*, *årgang*, *århundrede*, *årstid*, *fuldmagt*, *omdrev* o. s. v. ikke ere gode danske ord (medens man vel kunde tvivle om, om *årsæl* er det); ja selv de ganske meningsløse, som *markskriger* (marktschreier), *skildpadde* (schildkröte), *sloprok*, o. desl. ere jo ligeledes gode danske. Medens sproget således overfyldtes med tyske udtryk, gik naturligvis en stor mængde gamle nordiske ord, der tildels endnu leve hos folket, ligeså gode og mangen gang bedre, end de nu sædvanlige, tabte, og bleve udskudte eller ikke optagne af skriftsproget. Man kunde have sagt *mål*, *tungemål*, men man sagde heller *sprog* (sprache); man kunde have sagt *lød*, men man sagde heller *couleur* eller *farve* (farbe); man kunde have sagt *sæl*, men man sagde heller *lyksalig* (glücklich); man kunde have sagt *gild*, *gæv*, men man sagde heller *ærlig*, *brav* (ehrlich, brav) o. s. v. *Hvort* blev ombyttet med *hvorhen* (wohin), *sammen* med *sandhed* (wahrheit) o. desl. Af tvende nordiske sideord gik gerne det ene tabt, og kun det bevaredes, som havde rygstød i Tysken: af isl.

hóta og *þruga*, sv. *hota* og *truga*, bevaredes *true* (drohen) og *høde* er forældet; o. s. fr.

Man misforstå mig ikke! Jeg dadler ikke videre denne udvikling, jeg siger kun hvorledes den er, og jeg har flere gange gjort opmærksom på den fordel, vi kunne have af dobbelte, nordiske og tyske, udtryk (som *helbred* og *smudhed*, *tække* og *sirlighed*). Men jeg mener, at der er fare, når vi blive ved i denne retning, at der endnu hersker for megen tilbøjelighed til at følge den, og at vi ere lidet tjente med at optage ord, som ingen kan forstå, uden han tænker på Tysk (som *blodung*, *blodfattig*); at vi nu have nok af dette, at det er tid at vende om, og at vende tilbage til os selv. Det er aldrig faldet mig ind, at gå på jagt efter germanismer; når de ikke mere behøves, ville de heller ikke mere findes; men det forekommer mig temmelig naturligt at sige: Engang tyede I til Latinen, og søgte eders hjem i forverdenen, i det fjærne; I indså, at dette var et fejlgreb, og vendte eder til Frankerig; men dets toner lode dog altfor unordiske, I begave eder derfor til Tyskland, og nu sige I: her have vi da endelig hjemme. Nej endnu ere I ikke hjemme, tillader jeg mig at sige, I må gå tilbage til eder selv, til Danmark, til norden; først da ere I der, hvor I skulle være. Jeg påskønner i fuldeste måde den seneste tids mange agtværdige og vellykkede bestræbelser for at føre sprog og literatur tilbage til norden; og opmuntrer kun til at fortsætte dem, og nu, da tiden kræver det, at forstærke dem. Faren, som unægtelig var der, og som endnu er der, vil da efterhånden forsvinde¹.

---

¹) Når jeg, ikke dadler, men dog langt fra billiger den mængde af tyske ord og ordskikkelser, som modersmålet i sin sidste udvikling har optaget, men især beklager, at denne fortyskning endnu varer ved, ja, at den overdrives, og at man bliver ved troskyldigen at kalde det dansk, som i sin rod og i sin udvikling slet ikke er

Denne betragtning af ordforrådet er så meget vigtigere, som vi forhen have bemærket, at højuingssystemet har bevaret sin nordiske særegenhed; thi højuingen vil efterhånden opløse sig, dens opløsning er i vort sprog allerede i fuld gang, men ordforrådet vil bestå, og dets beskaffenhed vil da bestemme sprogets karakter, om det skal være tysk eller nordisk.

Det danske sprog i Norge synes at ville undergå forandring. Adskillige Nordmænd, i bevidsthed om hvad de forhen have haft og hvad de endnu have, bestemme sig til for sproget at vælge et nyt udgangspunkt, netop ligesom tilfældet var med det svenske sprog efter Kalmarunionens ophør. De ville med forsæt og med bevidsthed og med følelse af forynget kraft opføre noget nyt på det gamles grundvold, eller, da overdrivelser ved sådanne lejligheder sjældent udeblive, på det beståendes undergang. Derved må det gamle sprogforhold nødvendig forrykkes; og når dansk og norsk sprog hvert for sig skrider frem i sin retning, det ene mod Tysk, det andet mod Svensk, så må de stedse mere fjærne sig fra hinanden, indtil der af én og samme literatur bliver tvende forskellige literaturer.

---

andet end tysk: så vil man uden tvivl vise hen til andre nyere sprog, hvor blandingen er endnu større, og anse denne anke for ubeføjet. Hvor blandet er f. ex. ikke det engelske sprog! Men forholdet er her anderledes. Blandingens er her grundet i folkets udvikling: England var efterhånden rommersk, angelsaxisk, dansk, normannisk; alle sprogets elementer ere her givne. Men ingen erobrer fra syden (thi kejser Ottos tågefulde tog var sikkert uden virkning) har sat sin fod på Danmarks bryst, uden én, og han blev strax slået ihjel. Har sproget mistet noget af sin skærhed, så er det ingen følge af ydre tvang, men af en vis ukyndighed, uopmærksomhed eller ligegyldighed hos dem, der skulde have bevaret og forherliget det.

Denne fjærnelse er allerede kendelig efter få års forløb.¹ Stærke bevægelser i den norske literatur fremkalde

1) De læsere, der ikke have bemærket dette, eller nære nogen tvivl derom, henviser vi til de nyere norske skrifter, f. ex. til Aalls oversættelse af Snorre, der er en almindelig norsk folkebog. Vi ville hensætte nogle sætninger af denne, og udhæve de mærkelige ord, hvorved man vel må erindre sig, at disse ord, skönt de ikke forstås af os, forstås næsten overalt i Norge: På disse trolddomsyttringer fulgte afmagt, ligesom under *ölqveisns* virkninger endnu i vore dage. (Oversætterens anm. Iste d. s. 8.) *Fetet*, hvor den gang var skov (fetet kaldes endnu i vort sprog den slette etc. s. 15). *Greie*, tøj (s. 16) jf. Kong Harald lod sit hår *greje*, (s. 71) og oftere: at komme i *ugreje*. Efter skriftsprogets form skulde ordet hedde *grede* eller *greide*, rede. Begge brødre af *åbryne* og uden grund hinanden slog (s. 17. Oversætteren fandt ingen forklaring nødvendig). Kongens *ofstolte* mod, s. 18; heller ikke her ansås en forklaring for nødvendig). Han stak ild på *tyri-ved* (den fede og harpixagtige del af fyrtræet, s. 19). *Trålivet* (sejlivet; begge talemåder bruges endnu i vort sprog, s. 20). Længe havde kongen *ættet* et dyr (uden forklaring, s. 21). Hjorden *gætedes* af træfolk, karle og piger (ligeså, s. 23). Adils så ingen anden udvej end at fly *undaf* (sst. jf. enhver, som kunde undaf, s. 51). Svipdag lod hjærtet af en ulv stege på en *tén* (s. 27 jf. s. 47). En sal, som var ingen *mon* mindre eller mindre prægtig, end *upsalen* var (s. 28). Sex konger bleve *skibede* til sæde i den ny sal (sst. jf. s. 62). De skulde drikke *tvimennings* om kvælden, mand og kvinde med hinanden (s. 29). Da nu Svearne fik *spörgelag* på ham, kunde han ej forblive der, men fór vester *skovleds* til en å — Der *sloge de sig ned* — og der var *algod* levemåde (s. 31). En hær var kommen ham *på hænderne* (s. 39). Der blev et stort slag, endog (enddog) der var en stor *folkemon* (sst.). *Øllet* gram (sst.) Kong Olaf havde sit *åsæde* paa Geirstad. Der fik han *fodværk* (s. 40). Atle Jarl hin *Mjove* (smale, endnu brugeligt, s. 43). De besatte alle døre og *skålen*, hvori huskarlene sove (s. 46 jf. s. 62). En lok overgik de andre i fagerhed, *lyslek* og *storlek* (ord, som endnu bruges i daglig tale, s. 47). Hvor *møgen* var falden på isen, havde *soltøen* deri ædt huller (s. 48). *Røslig* konge (bruges endnu meget i vort sprog

rørelsen, der uden tvivl vil have stærk fremgang, fordi den følger ovenpå en lang hvile. Når mimosa en tid lang har været standset i sin bevægelse, da rører den, når kraften giver efter, i samme tid dobbelt så hurtigt sine blade, for at indhente det forsømte.

Meningerne i denne sag ere naturligvis meget delte. Nogle sætte sig imod denne forandring, fordi adgangen til den danske litteratur derved vil hemmes for den følgende generation. Men denne indvending vil kun have nogen gyldighed under den forudsætning, at man vil gøre et salto mortale, på én gang give sig til at udrydde alle danske ord af sproget, og optage lutter norske isteden

om en mand, der har et anseeligt udvortes, s. 58). Da *snuer* Harald konge om til Vermeland (s. 62). Tænderne, som *skakede* frem af hovedet (s. 71). Dog forandredes hendes *let* ikke det mindste, men hun var ligeså rød, som medens hun endnu levede. Kongen sad stedse over hende, og mente, at hun skulde *livne* op igen (s. 72). Derpå *seg* hun i aske (sst.). De *sovned* strax (s. 77). *Batner* (et almindeligt ord, som betyder forbedres, s. 79). *Farmandshougen* (s. 80). Da Harald var *syvti* år (s. 81). Kong Harald *skillede* nu, at det var gjort ham til spot (sst.) o. s. v. Og for at tage et andet sted (Sverres saga): *skovbrot*, *serie*, *tollesevie*, *afstråten* (s. 9.), *igjeld*, en *holme* (s. 10), *lendermænd*, *mysser* (d. e. mus, s. 11.) *nymæle*, *andenlund* (s. 12.) *vandet Rönd*, *förredagen* (s. 13.), en *enslig* sti (s. 14), *kanst* (d. e. lejlighed), *ledsagerne* (d. e. vejviserne), ikke *vetta* (som er forståeligt nok i vort bondesprog, s. 16.), *hveden* vinden kom, de *törkede* sig, en *énsti* (s. 17.), fange dem i en *qvæ* som *souver* (souder), *plistre*, *bråte* (s. 18), de fore *bént* mod hinanden (s. 19.), deres sind *mygnede*; *ordtag* (s. 20) o. s. v. Ved at læse skriftet selv, vil man næsten overalt finde flere, tildels endnu mere påfaldende ord og former, end disse. Og det er ikke blot i denne oversættelse, der måske kunde tænkes med flid at have nærmet sig det gamle sprog, at man ikke sjælden finder sådanne, men såvel i samme forfatters som i andres om almindelige nyere æmner handlende skrifter.

(en overdrivelse, som vi ikke ville opholde os ved). Under en naturlig udvikling taber litteraturen derimod ikke ved sprogenes forandringer, der ere ligeså hyppige, som naturnødvendige, men de vinde tværtimod ny friskhed og nyt liv. Forandringer i sproget lægge aldrig nogen væsentlig hindring i vejen for nydelsen af gamle skrifter; ikke for den lærde, der netop studerer det forældede; ikke for middelklassen, hvis læsning kun omfatter en vis del af litteraturen, der alligevel udgår og må udgå i ny udgaver; mindst for almuen, som gerne holder sig til det, der er noget forældet, for hvem det ydre ikke gælder noget imod det indre, som er så uskyldig i sin nydelse, at den ingenlunde vrager det, der støder de såkaldte dannede fra sig, og som nyder alle sine, tildels nedarvede, yndlingsbøger i en forældet, tildels uhyggelig form. Desuden står almuen eget mål allerede i en så skarp modsætning til skriftsproget, at den endnu mindre har grund til at ænse ringere afvigelser. Vi antage, at man ikke vil tænke på, at gå så vidt, som ovenfor er nævnt, eller hvis man tænker derpå, at man snart vil betænke sig, thi udskydelsen af alle rendanske ord, og en total optagelse af lutter dialektord og former, der for største delen ere de samme, som de, der findes i de gamle norske skriftlige mindesmærker (som *ætla*, *túlma*, *misþyrma*, *tigund* o. s. v.) vil snart vise sig som et forsøg på, ikke at uddanne sproget, men at omskabe det, og produktet vil ikke blive et værk af en ren villie, men af vilkårlighed, eftersom man dog umulig kan føre hele den gamle højning tilbage. Når derimod det norske sprog (vi antage, at et sådant vil blive til) vil uddanne sig på det nuværende grundlag på nordisk vis, så vil det, hvilket også Holmboe antager, efterhånden skride over mod Svensk; og når tidens fylde kommer, ville begge sprog, som vi andensteds have ytret, falde

sammen. Muligheden deraf kan ingen nægte¹; måden, hvorpå denne forening *kan* gå for sig, lader sig vel oplyse²; måden, hvorpå den *vil* gå for sig, ligger naturligvis skjult i fremtidens skød. For os har dette problem ingen videre interesse, end den, at vi ønske muligheden tænkt som en virkelighed, og tanken henvendt på den tid, da dansk litteratur må blive et enkeltstående afrevet led af nordisk litteratur.

Med de her og andensteds berorte tilstande for öje: muligheden af det tyske sprogs udbredelse imod nord, muligheden af et særeget norsk skriftsprogs udvikling, og af det norske og svenske skriftsprogs forening, vil det danske folk have valget: Dets sprog kan stå ene, eller mod syden forbinde sig endnu nøjere med det tyske, eller slutte sig til de nordiskes forening.

Det kan stå ene. Men da må det omskifte sin eftergivende natur. Bestandig trængt tilbage fra begge sider, bestandig blødt og svagt, bestandig uselvstændigt, skal det på én gang fatte mod og vinde kraft til at vorde noget selv, og det skal holde ud i denne stemning. Alt det er meget ønskeligt, men at det skulde ske, vilde fast være et særsyn. Literaturen, der den gang, da den havde en langt større virkekreds, ikke kunde vinde nogen agtelse

---

¹) En sådan forening kan ikke ske, siger man, thi „så længe Norge bevarer sin selvstændighed, vil det bevare sit sprog.” Det er en underlig måde at tale på; det danske sprog er jo ingen del af Norges selvstændighed. „Det kan ikke få et nyt sprog, thi da måtte det vende tilbage til middelalderens barbari.” O hvor kende de dog lidet til middelalderens barbari, de, som idelig føre det i munden. Var det italienske sprogs uddannelse en tilbagevenden til barbari, og var det luthersk barbari, der udviklede et højtysk skriftsprog? Sprogudvikling er jo ingen tilbagegang, men et fremskridt i kultur. ²) En del har jeg også nedskrevet derom, men holder det tilbage, da det endnu ikke er klart, hvilken gang udviklingen vil tage.

hos fremmede, skulde nu udholde den bestandige strøm fra syden, uden at tabe sin integritet, og vorde stor og blomstrende og rig på gode værker, og det hos et folk, der i alting har mest sans for det fremmede. Sligt vilde fast være et endnu større særsyn. Løsrevet fra det øvrige Norden, nøje forbundet med en tysk nationalitet, skulde det danske sprog holde sig rent og skært, det, som allerede er halv fortysket; og forfatterne, der allerede nu sætte en ære i, at være ligeså meget tyske forfattere, som danske, skulde opofre deres liv, hengive deres dåd til et folk, hos hvilket de liden eller ingen påskønnelse kunne vente. Alt sådant tager sig smukt ud som en idyllisk tanke; i det virkelige liv vil det ikke finde sted. Alle de ulykker, som følge med en indskrænket litteratur, alle de bryderier og al den snæverhøjtede usle kritikken, som bliver det herskende element i små snævre forholde, og i høj grad er det hos os, men hvorover de skribenter hæve sig, der bæres på en stor nations skuldre, al denne kamp for at være og for at bane sine tanker indgang der, hvor den store hob er tankeløs eller ligegyldig, og hvor de virkelige kendere ere så få, at de strax kunne tælles, alt dette vil tage livet af forfatterne, og lægge deres ånd i blytunge lænker, og de ville føle deres tryk så meget stærkere, jo ædlere gemytter de have. Hvorfra skal der komme sundhed i sproget, når det allerede indvendig er angrebet? hvorfra næring i kvisten, når den rives af fra sin stamme, og der ikke er ladet den rum på jorden til at udvide sig på? hvorfra tillid i litteraturen, når folket ikke kan bære den, når det som et siv vakler til alle sider, og ikke selv véd, hvor det har hjemme?

Det danske sprog kan slutte sig til det tyske, det kan med bevidsthed indgå en endnu nøjere forening med den tyske litteratur. Ethvert skridt længer frem vil uundgåelig føre til sprogets og litteraturens opløsning. De ville

aldrig indvirke betydelig på naboliteraturen, men tabe sig deri. Det er muligt, at også det, når overgangens pinagtighed er overvunden, kan vorde et gode; men lyksalige de öjne, som aldrig få det at se, og lykkelige de øren, som aldrig skulle få det at høre!

Det danske sprog kan endelig slutte sig til den nordiske sprogforening. Da de i sandhed ere ett sprog, som kun tidens fejltagelser have sönderlemmet, så kunne de også i virkeligheden blive til ett. Denne literatur vil da vorde stor og stærk, så stor og stærk, som norden kan yde den. Alle de adsplittede kræfter ville da forene sig til ett mål, nordens åndige udvikling, og nordens millioner ville have agtelse for deres bestræbelser, ville give dem løn for deres dåd. I det denne literatur erklærer sig for at være nordisk, og giver det tilkendende derved, at den vil hente frisk næring fra fortidens sprogrigdom (thi den besidder i sandhed en vidunderlig ejendommelig fylde) og fra de nordiske folks inderste sproggemmer, vil den kunne hævde sin selvstændighed; og sköndt den modtager den nødvendige tilströmning af almindelig evropæisk dannelse, vil den stedse kunne beherske denne strömning. Af det danske sprog, som det nu er, vil alt ikke kunne vedblive; meget, som var, er allerede nu sukket hen i tidens skød, meget, som er, vil nødvendig følge; men dette vil alligevel ske, hvis det står ene, og endnu mere, hvis det slutter sig til syden. Adskillige tyske elementer ville visselig falde bort, forhen ere endnu flere bortfaldne; er dette da så stor skade? Alt hvad nordisk er, vil derimod ikke blot bestå, men befestes. I en fælles nordisk udvikling vil Danmark aldrig blive det sidste led; det vil stedse være den vigtigste leder, mellemeddet, midtpunktet for kulturens strömning. Det har flere hjælpemidler til nordisk sprogkundskab i sit skød, det har allerede udviklet flere kræfter, og har udsigt til, når det vinder det øvrige norden for sig,

at kunne udvikle langt større. Danmark kan ikke undvære det øvrige norden, fordi det alene, uden den fornødne indre selvbestemmelse, vil tabe sig i en i alle retninger adspredt alsidighed, der vorder til opløsning; det øvrige norden kan ikke undvære Danmark, fordi det, nedsunket i sig selv, vil falde hen til ensidighed, til tomhed.

Sprogenes bevægelse er til forskellige tider højst forskellig; stundum stå de ligesom stille, til en anden tid, når der ligesom kommer nyt liv i folket, tager bevægelsen til, så at den endog truer med at sprænge sprogets grænser. Den voxer i almindelighed med en vis stadighed, og bliver ret mærkelig, når sproget, efter at det som en vild væxt har været overladt til sig selv, enten er i færd med eller for nylig har frembragt ypperlige åndsværker. Sålænge planten endnu skyder op i stængel og blade, lader man den gerne skotte sig selv, og overlader den til den algode naturs aldrig trætte omsorg, men når den udvikler sin fagre blomst, når den sætter saftfulde frugter, da begynder man at tænke på at indsamle dens frø for at betrygge dens vedligeholdelse, da undersøger man hele dens udseende, og gransker efter dens bygning indtil dens rod. Skönhed og nytte have hver på sin måde noget tiltrækkende, og ved deres magt drages man hen til eftertanken og spekulationen. Denne tid er tilvisse nu kommen for os. Tidsrummet fra Holberg til Ewald er fuldent, lad da tidsrummet fra Ewald til Oehlenschläger ligeledes være det, og lad dem hvert med sit særegne præg blive stående til lærdom for efterslægten. Men et nyt tidsrum fra Oehlenschläger til — en anden Oehlenschläger skal begynde. Dets præg skal være samfølelse, samvirksomhed, fælleskab i norden. Lad det da udvikle sig, ikke som en ruin af de foregående, men med samme selvstændighed, som de engang gjorde, ja med større, og med dybere kundskab, med større frihed. Lad det vorde

et barn af en kraftig og god villie, og lad alle, der elske Norden, betænke, at enhver skal give sin skerv til at berede den ny digterkonges komme, at han kan modtage sproget, beriget, udvidet, rensat og smykket, som sin allerede færdige arv, hvoraf han skal gøre den værdigste brug. Lad alle de minder være glemte, som kunne forstyrre den ny udvikling, lad ingen tænke på sit smålige selv, lad enhver rive sig løs fra vanens lænker for at hylde frihedens lov, og når den klarer sig for bevidstheden, så give kraften fra oven sin velsignelse til, at alt dette må blive virkeliggjort i livet!

Forberedelserne ere gjorte. Sansen er vågnet for Nordens sprogrigdom; i alle tre riger forene flere og flere sig for at bringe den for lyset. Så meget vide vi, at der på den flade mark, imellem fjeldene og omkring de store søer, i de gamle roller og skroller er stof nok til udtryk for alle vore tanker. Det skal udtrages, samles, ordnes og forenes. Så meget vide vi, at dette stof er ensformigt, at det alt tilhøre udgår fra samme oprindelse, og at det med kærlighed højer sig over imod og slutter sig til det andet; at der i det fælles gamle sprog og de nu på jorden levende dialekter ere elementer nok forhånden til hvad vi endnu behøve, til at danne et almindeligt tungemål, der kan bestå i sin ejendommelighed, og nu ikke trænger vil trænge til fremmede stiver og støtter.

Dertil vende da alle deres hu! Skriftsprogene selv indhyde dem dertil; de trænge hvert for sig til forening, og muligheden af deres uddannelse taler for muligheden af et større værk, deres forening. Når der overhovedet af dialekterne kunde danne sig et skriftsprog, så kan der af flere skriftsprog, når de kun i deres forhold berøre hinanden som dialekter, udvikles et fælles skriftsprog. Lige som Jysk, Sjællandsk og Skånsk, der atter havde deres underdialekter, have kunnet samle sig i et fælles dansk

skriftsprog, således må også Dansk, Norsk og Svensk som dialekter af et og samme tungemål kunne forenes i et almindeligt nordisk skriftsprog. Hvo der læser danske bøger og breve fra tiden før reformationen, ser det tydelig nok for sine öjne, at hist er noget som er jysk, og her er noget, som er skånsk, men ligeså tydeligt er det ham, at alt dette er dansk; ligeså vil han i nordiske bøger finde, at den ene er svensk, den anden dansk, men nordisk ere de alle. Medens hine mere indskrænkede dialekter herskede ene, var der et slags skriftsprog i hver, men intet fælles. Nu ere der tre eller to nordiske skriftsprog, men intet fælles. Hvorledes kan dette da vorde?

Det er åbenbart, at den sidste opgave er vanskeligere, end den første. Sålænge som dialekterne svævede frem og tilbage, var det lettere for et skriftsprog at forme sig; men nu, da nordlen allerede har tre (eller to) sådanne, have disse også erholdt en større fasthed, en mindre bevægelighed. Bevægelige ere de imidlertid, og det kommer kun an på, om der er en villie, der kan sætte dem i bevægelse; uden den, det er der ingen tvivl om, vil der intet udrettes, men de ville hver for sig tage den vej, som tilfældet fører dem på. Dersom det er dette, som altid styrer sprogene, så er al vor tale forgaves; men vi have vist ved bestemte eksempler, at det tværtimod er enkelte mænd. De, på hvis villie det fornemmelig kommer an, ere forfatterne, som drage hoben med sig. Deres kald er svært, thi de have ikke blot deres egne lidenskaber at tæmme, og fordomme at overvinde, de skulle også stedse have hobens fremgang for öje, og de skulle som gode førere hver gang ikke gøre noget skridt fremad videre end hoben følger dem. Men iblandt hoben (man tilgive dette ord, hvormed jeg ikke vil udtrykke noget nedværdigende) gives der også mange seende; og de nævnte eksempler, samt utallige andre, der også kunde

nævnes, vise, hvor meget de enkelte mænd ere i stand til at virke, når de virke med kraft og enighed. Det er altså til skribenterne vi henvende os, til deres indsigt, deres kraft og deres gode villie. Når vort forslag ikke nu eller herefter kan vinde dem, så er det tabt. Men sig de allerede nu det, som man idelig hører: Når du endelig vil reformere, så kom frem med noget görligt, så må jeg svare med Rousseau: Hvad der er görligt, det står til eder, det er det som I ville göre; skal jeg svare for eders villie? ¹ eller klage de over, at formen sætter sig imod, så må jeg svare i dette, som i alle lignende tilfælde: Tiden er nedsænkt i formen. Men hvad er det værd så længe at trættes og kives om en form? Når I ere enige i, at den ikke duer mere, så forandrer den! Det gode *skal* herske, og det slette *skal* gå under; det er væsenet. Eller vide I ikke hvad det gode er, eller formår I ikke at hævde det?

Hvad må der da göres, hvis udviklingen af et almindeligt nordisk skriftsprog nogensinde skal blive mere, end et indfald, et ønske, skal blive til en virkelighed?

Vi betragte først det ydre, skriften. Dens behandling er lettere, og tillige sværere end selve sprogets; lettere at fatte, men måske sværere at iværksætte, lettere, fordi man bevæger sig i et element, som villien bedre kan beherske, sværere, fordi enhver forandring deri må kæmpe med vanen, den ren mekaniske vane, der overalt lægger bånd på eller endog tilintetgör den gode villie. Det er imidlertid klart, at der må antages en for norden almindelig

---

¹) Proposez ce qui est faisable, ne cesse-t-on de me répéter. C'est comme si l'on me disait: proposez de faire ce qu'on fait, ou du moins proposez quelque bien, qui s'allie avec le mal existant. Un tel projet, sur certaines matières, est beaucoup plus chimérique que les miens; car dans cet alliage le bien se gâte et le mal ne se guérit pas. — Ce qui est faisable est ce que vous voulez faire. Dois-je répondre de votre volonté? Emile, préface.

skrift, lige skikket til at udtrykke grundlydene i de nordiske sprog. Midlerne til denne ere allerede forhånden. Megen ny gennemtænkning behøves ikke, kun erkendelse af den indsigt, som allerede er erhvervet, og som ligger åben og tilgængelig for alle.

Med hensyn hertil har jeg i denne afhandling anvendt en retskrivning, som jeg forestillede mig at være skikket til öjemedet, en sådan, hvorved den danske brug kunde bevæge sig over imod og slutte sig til den svenske. En ringe eftergivelse fra dennes side vil gøre dem begge ensformige ¹. Jeg har anvendt den her, fordi jeg anså

---

¹) Brugen af *fv* med udtalen *v* var, ligesom endnu hos de Svenske, ikke ualmindelig i Dansk, f. ex. i *ofver*, *hafver*, *lefver* etc. (Svanings bibel 1617 o. a.). Hos os er det nu aldeles ombyttet med *v*; skulde det koste større overvindelse at opnå det samme i svenske skrifter? Opgivelsen af dette *fv*, som Tullberg kalder „den styggaste fläck på vår rättskrivning”, men som i grunden dog er en ren ubetydelighed, nogen indskrænkning i medlydsfordoblingen, som er dreven til yderlighed, det er det væsentligste, de Svenske have at gøre. Men det er os, der skal gøre det store skridt; vore naboer komme lettere derfra, da de allerede have gjort de forste. For os bliver det fornødne: de såkaldte latinske eller de almindelige evropæiske bogstaver, små begyndelsesbogstaver i alle ordklasser, enkelte selvlydstegn, intet understøttende *e* (kort, opgivelse af alt det gods, vi have fået fra Tyskland), accenter i nogle enkelte tilfælde. Og så for resten ordene, som de staves, som de ere. Når alt så kommer til alt, så består det hele ikke i andet, end at kaste nogle overflodige bogstaver bort. Er det da en så skrækkelig ting? Den gang, og det er ikke så forfærdelig længe siden, da man i Dansk ganske almindelig skrev f. ex. *hiiddt*, kunde det måske falde en nyhedskrænmer ind at sige til den skrivende: Kære ven! det kunde du komme langt nemmere fra, når du blot skrev *hid*. Og hvad andet kunde derpå svares, end dette: Det lader sig ingenlunde gøre; det er just på disse mange dejlige bogstaver man skal kende, at det er Dansk. Vil man svare således endnu?

det for gavnligt, at gøre dens ejendommelighed anskuelig for alle; (jeg har også temmelig ofte anført stykker af andre sprog, for at sammenligning med dem strax kunde finde sted). Ingensomhelst beskrivelse vilde være i stand til at tydeliggøre hvad det var jeg mente, hvad jeg vilde; nu kan enhver se det, og bedømme, hvor vidt han vil gå ind derpå eller ej. Enten er nu denne retskrivning ikke tjenlig til öjemedet, og i så fald fortjener den ikke at komme i betragtning. eller andre indse ikke dens fortrin, i så fald er tiden endnu ikke moden¹.

Men grunde må jeg naturligvis have til at ønske denne skrivebrug anvendt, og det er billigt, at jeg meddeler disse.

I det væsentlige er Rasks antaget, og grundene herfor kan enhver lære at kende hos ham, eller han kender dem allerede; en ubetydelig afvigelse (udeladelsen af *j*, hvor lyden uden dette træder tydelig nok frem²) har jeg andesteds allerede retfærdiggjort, hvortil endnu kommer overensstemmelsen med svensk skrivebrug. Hvad der derfor her behøver at omtales, er næsten kun den udelukkende brug af de såkaldte latinske bogstaver, og forkastelsen af store begyudelsesbogstaver i navneord.

Om forholdet imellem de latinske og gothiske bogstavtegn har Rask¹ allerede talt udførlig. To slags ere ikke fornødne, og den latinske form kan ikke undværes. Den er

¹) For almenheden vil det være noget ligegyldigt, at jeg ved dette forsøg tillige har opfyldt en af livets helligste pligter, pligten mod de døde: Dersom Rask havde levet nu, vilde han ikke have undladt, at forfølge et af sit livs öjemed, således som tiden kræver det; så længe han mindes, må nogen vedblive at gøre det, indtil natur og sandhed endelig sejre. ²) Enhver, der kan stave *ske, gerne*, o. s. v. får derved den rette udtale, og mere behøves ikke. ³) Foruden i hans Retkrivningslære findes der bemærkninger herom i hans sv. sproglære (Samlede afln. 3die d. s. 3 - 4).

den oprindelige, den skønneste, og den almindelig evropæiske; de Svenske have også antaget den. Kende den gothiske, må vi, men til at skrive den, er der ingen nødvendighed forhånden. Når undervisning i skrivning herefter alene holder sig til én slags skrift, vil denne undervisning vinde betydelig; man vil, da de latinske træk ere lettere, erholde samme, ja endnu større færdighed i halv så lang tid, og hånden, som ikke behøver at bevæge sig på tvende måder, vil erholde større sikkerhed. Brugen af den latinske skrift er desuden allerede nu i det daglige liv ganske almindelig, selv hos dem, som lade trykke med gothiske bogstaver. For bogtrykkerierne må det være en vinding, når man ikke behøver to sæt skrift ved siden af hinanden (at man vil afskaffe alle de andre ganske moderne gothiske plumpheder, er at håbe). Det tykkes mig overflødigt at tale mere om en sag, som allerede er afgjort af alle dannede nationer i Evropa. Når vi ville, at de skulle læse vore bøger, bør vi ikke støde dem fra os ved en gammelgothisk tryk, som de finde vederstyggelig, og som kun vanen har gjort smuk i vore øjne. Forsøg på, at fore denne danske eller tyske brug over til Sverrige, selv om det for et øjeblik kunde synes at lykkes, kan dog i længden ikke bestå, thi det var at opfordre de Svenske til at opgive en fordel og skönhed, de ikke uden besvær have vundet, og som de, når vi slutte os til dem, ganske ville tilegne sig.

Selv de, som uden vanskelighed ville opgive de gothiske bogstaver, ville dog længe hænge fast ved brugen af store begyndelsesbogstaver i navneord. De grunde, som Rask¹ anfører for denne brug, ere: Først beråber han sig på overensstemmelsen med tysk brug; det er just derfor vi forkaste de store bogstaver. Vi må foretrække overensstemmelsen med almindelig evropæisk brug, når

---

¹) Retskrivningsl. s. 127.

skriften ikke skal repræsentere et afkrogssprog, men hele nordens; og det må være en vinding, når udseendet af skriften letter adgangen til dette sprog ikke blot for de Tyske, men for alle Evropæer. Dernæst beråber Rask sig, og det især (det var egentlig det, som bestemte ham) på adskillelsen af utallige ord, som ellers ere aldeles lige i udseende. Men det er en i sig selv underlig regel, at skrive alle navneord med store begyndelsesbogstaver, fordi måske en snes (det er dog nok det højeste, hvortil man kan drive antallet) derved kan adskilles fra andre ord; det vilde jo da være tilstrækkeligt, at skrive denne snes dermed. Og desuden er der en stor del navneord, der alligevel ikke kunne adskilles (som en *sky* og en *sky*; en *brud* og et *brud*, en *kost* og en *kóst* o. s. v.) samt ligeså mange eller endnu flere ord, der ligne hinanden, og dog komme til at skrives med små bogstaver, fordi ingen af dem ere navneord (som at *nære* og *nære* frænder, at *vare* og de *vare*, o. utall. a.) men de forvexles dog ikke, ja det falder i almindelighed ikke nogen ind at bemærke ligheden. Det er også tilførladeligt, at denne betragtning ikke har bidraget til at indføre den herskende brug; Rask anvendte den kun for at holde på den.

Hertil kommer, at brugen af de store begyndelsesbogstaver i navneord vel nu er en almindelig brug hos os, men ikke nogen gammel. Ligesom vore gamle love og overhovedet al gammel dansk skrift kun kendte én bogstavform (der også anvendtes i Latin), således kendte den heller ikke til anvendelsen af store begyndelsesbogstaver i navneord. Hvad der ser således ud, findes ligeså vel i alle andre ordklasser; det er ganske tilfældige større træk, der også hyppig forekomme i midten af ord. I Syvs sprogkunst 1685 er denne brug endnu ikke anvendt, og den er i det hele først bleven ret almindelig

efter 1700¹. Ganske almindelig er den i hele tidens løb endda ikke bleven, thi i bibeloversættelserne o. lign. har man gerne anvendt små bogstaver i navneordene med, hvilket endnu er tilfældet i bibeludgaven fra 1819, uden at man nogensinde har hørt noget om, at dette har forårsaget forvirring, hverken hos almuen, hvor denne bog dog må være en af de almindeligste, eller hos nogen anden. Det er overhovedet en stor underlighed, at mænd kunne lægge vægt på det, som af alting er det allerubetydeligste. Ved at forkaste denne brug undgår man endelig alle de kvaklerier, som selv Rask plagedes med² for at bestemme, hvor små og store bogstaver skulle bruges.

Denne brug af store begyndelsesbogstaver til ligesom at udmærke navneord finder ikke sted mere hos nogen eneste civiliseret nation, uden hos Tyskerne og os, og den tjener ikke til den mindste ting i verden; den kan derfor ikke anses for andet, end en særhed³. Begge

---

¹) Rasks Retskrivningslære s. 128. I Betænkninger over det cimbriske sprog har Syv ligefrem udtalt sig derimod. Efter at have anført bogstaverne, siger han s. 46: „Naar disse bogstave have en større Ægneur, kaldes de i trykeriet Versaler, og bruges først paa” (det er i begyndelsen af) „alde de Ægne Navne, hvor noget synderligt betydes” (hvor noget skal udmærkes), „og hvor en ny mening begyndes. Bogtrykkerne sætte og de selvstændige oord (Substantiva) med store bogstave for an, hvilket er ufornodent” (hvortil han føjer som anmærkning: „uden man vilde gjøre det ved Nomina, som skrives som Verba.” Altså har han tænkt på, at man kunde derved adskille lignende ord, men han har ikke anvendt det). ²) Retskrivningsl. s. 129. ³) Tullberg (Sv. rättsskrivningsl. Lund 1811 s. 27) siger derom: „Bestänningsgrunden för valet av de så kallade stora bokstäverna är tydlighet. Man använder dem altså vid början av hvarje ny mening, samt vid nomina propria, vare sig namn på personer eller länder ok orter. Att i likhet mäd danskar ok tyskar skriva hvarje substantiv mäd stor begynnelsebokstav är ett grovt missbruk; ok har, utom för en okunnig främling, ingen annan fördel än en lättare tillväga-

dele, både den og den gothiske bogstavform, have vi fået fra Tyskland, og begge dele vidne om vor afhængighed og vedhængenhed ved den tyske litteratur. Det er på tiden at vi erklære os, at vi lade verden vide, at vi ville høre op med at bære Tysklands slæb, og med selvbestemmelse ville træde ind i de øvrige civiliserede europæiske folks række.

Men det er nu dog engang dansk! Ja, siden jeg véd ikke hvor længe have vi det og det og det; hvad der ellers viser, at et folk er trægt og sløser, bliver det til en fuldkommenhed, når det er dansk?

Men skribenten er nu engang afhængig af sit folk, han må rette sig efter det, det går ham ikke godt, hvis han ikke vel tager dette i agt. Skal da det, som tænkeren anser for afgjort med hensyn til det højeste, ikke engang kunne gælde ved så ubetydelig en ting som bogstaverne: „Von der beschränktheit und bedürftigkeit seiner leser empfängt der schriftsteller niemals das gesetz. Dem ideal, das er in sich selbst trägt, geht er entgegen, unbekümmert, wer ihm etwa folgt und wer zurückbleibt¹⁾”.

---

bringad enhet, ty sammanhanget skiljer lätt nog den ena ordklassen från den andra. Men denna enhet är falsk; ok den ständiga omväxlingen av små ok stora bokstäver gör skriften ojämn ok smaklös; ogats fria fart hindras vid läsningen, liksom pännans vid skrivningen.” Det er måske ikke af vejen, at bemærke, at de tilfælde, i hvilke de Svenske nu bruge store begyndelsesbogstaver, ere de selvsamme, som den gamle ærværdige danske sproglærer Peder Syv angav som dem, hvor denne brug burde finde sted, og at den nu herskende brug allerede tidtels var begyndt, men kun som en følge af nogle bogtrykkeres misbrug. Skulde det da med rette kunne formenes nogen dansk forfatter, at lade denne misbrug fare, og at vende tilbage til den ægte danske skik?

¹⁾ Schiller über die nothwendigen grenzen beym gebrauch schöner formen.

Som grunde for den her anvendte retskrivning kan da, når det, som her er ytret, sammenfattes med det meget, som Rask og andre allerede have udviklet, især følgende anføres: Først det, at vi derved give en fri og åben erklæring, at vi ville skille os fra den tyske brug, i hvis ledebånd vi hidtil have gået. For det andet det, at vi derved træde ind i de øvrige Evropæers række fra Cadiz af indtil Island. I selve Tyskland har også allerede denne store og udbredte literaturs største gransker J. Grimm gjort det samme; hans voluminøse værker ere udkomne i flere udgaver, og komme bestandig ud, uden at det er faldet nogen ind at dadle, end sige at håne ham. Det kunde måske være rettest at oppebie, hvilken virkning hans store ordbog vil gøre i Tyskland. Dersom de store begyndelsesbogstaver få afsked der, så er der jo ingen tvivl om, at vi også give dem afsked; men hvis tingen ellers har nogen grund, hvorfor skulle vi da tøve? Den tredie fordel er, at de Svenske allerede have antaget den latinske bogstavrække som den sædvanlige i skrifter og som ganske almindelig i det daglige liv, samt forkastet brugen af store begyndelsesbogstaver i navneord, og i flere henseender antaget en retskrivning, der ligger den her anvendte særdeles nær; når vi ville, så er der altså intet i vejen for indførelsen af en almindelig nordisk skrift. Endelig vil man ved at antage den latinske bogstavrække vinde de efter al hidtil anstillett granskuing simpleste og bedste midler til at forbedre retskrivningen, da der i denne bogstavrække allerede haves tegn til alt hvad der behøves, hvilket ikke uden stor besvær kan fås i den gothiske; og *ved at optage de her benyttede midler vil man få retskrivningen henført til nogle ganske få simple regler isteden for de evindelige undtagelser og afvigelser, som hidtil have gjort den til en plage for*

*alle, og været til hinder for nogen tænkelig harmoni og overensstemmelse*¹.

Måske havde jeg dog, for at kunne vente medfølgere, gjort bedre i, ikke at gå så vidt. Men jeg bekymrer mig, som allerede ovenfor er sagt, aldeles ikke om medfølgere; det er hverken min agt eller min lyst, at hværve tilhængere. De, som ville komme, må komme af sig selv. Men jeg holdt det for rigtigt, på én gang at stille det for øje, som jeg anså for den yderste grændse, hvortil man måtte komme; og ligesom Rask allerede før har gjort, således forekommer det også mig bedst, strax at give en idé i sin fulde udstrækning, strax at fremstille det endelige mål. Med dette for øje tør man håbe at komme det nærmere, end når man hver gang ikke ser på andet, end det skridt, som nærmest og allerførst er at gøre. Hvor megen modstand der end har ytret sig imod Rasks bestræbelser, så er det just derved, at de have haft så megen indflydelse, just derved, at man bestandig er rykket videre og videre frem imod det han tilsigtede, at det klart sås hvad det var han vilde. Ved at bestemme det endelige mål, vil man også stå mindre fare for, at komme på afveje (på sådanne er man allerede), som, isteden for at føre til det, måske føre forbi det.

Man vil således her finde, at jeg har vogtet mig for, at lade skriften rives bort af den skødesløse udtale, at det derimod er mit ønske, at holde sproget fast ved sin oprindelighed, at holde dets strøm indenfor sine visse bestemte grændser, og ikke tillade det at skylle over til

---

¹) Skrivningens hurtighed er naturligvis en ren biting, men det er dog påfaldende, hvor meget den fremmes; man bliver fri for de mange sving og kanter på de gothiske bogstaver; de mange store bogstaver tage en del tid til ikke mindste nytte, og så de mange overflødige bogstaver man bliver fri for, de mange *e* og *j*, der ikke befordre læsningen det mindste, men kun opholde øjet.

alle sider. Dette bliver tilfældet, når udtalen uden betingelse opstilles som hovedlov for skriften; thi kun fra en vis betinget udtale kan loven gå ud. Udtalen skal gives, men ikke den udartede (selv om den var hyppig), ikke den fordærvede, ikke den forstyrrende, ikke den meningsløse.

I denne henseende vil det for skriften og det, som den afbilder, det højere skriftsprog, være tjenligt, at anstille en sammenligning først imellem alle de underordnede dialekter og deres forhold til de tre overordnede: Dansk, Norsk og Svensk; dernæst at anstille en sammenligning imellem disse tre; og endelig at henføre alt dette til den fælles oprindelse, samt bemærke måden, hvorpå denne i tidens løb har udviklet sig igennem alle tre riger. Blikket vil udvides, og alle nordiske sproglutninger ville blive sikrere, når granskningen ikke bevæger sig indenfor hvert sprogs særegne grænser, men udstrækker sig over det hele. Dette hele er jo dog ett. Og tages da tillige det højere skriftsprogs værdighed i betragtning, så vil det snart vorde indlysende, at denne ikke tåler en slap eftergivelse for den mundtlige tales flygtige forandringer, men kræver en vis varighed, en bevarelse af ordenes grundlyde, således at det, som ligger i begrebet, også kommer til at ligge vel forvaret i lydene. I andet fald vil ordet, inden man véd af det, blive rent horte.

Derfor kan jeg ikke bifalde, at optage hverken det svenske eller noget andet nordisk sprogs afsløvede former, ligesom jeg allerede forhen har ytret, at almuesord bør optages i deres højere, med skriftsproget harmonerende form. Det, hvori sprogets præg er bevaret fra oldtiden til nu, det, som i det hele har været og er det herskende i det højere sprog, det bør også bevares, om end udtalen på enkelte strækninger er afvejen derfra; den må have vundet en afgørende sejer, førend man giver efter for den;

eller: *nordisk analogi er at foretrække for blot dansk eller svensk*. Derfor kan jeg ikke billige, hvis man vilde i det svenske skrive *av* for *af* (men vel forlænget d. *ave*) *sjuta* for *skjuta*, *jiva* for *giva*, *tjära* for *kära*, *jul* for *ljud* o. desl., thi den svenske udtale, selv om den var ganske almindelig, hvilket næppe er troligt, bliver her at betragte som en provinsieludtale i sammenligning med den oprindelige og i tidens løb herskende. Ordet *ljud* er isl. *ljód*, *hljóð* (t. *lant*), d. *lyd*, der aldrig udtales som *yd*, hvorved jo også betydningen aldeles vilde svinde hen; den svenske udtale kan derfor kun betragtes som en udartning, som en endnu yderligere afsløvning, end den danske. Om end *skjuta* i Sverrige og Norge lyder almindelig omtrent som *sjuta* (men jeg kan ikke tro, at *k*-lyden overalt skulde være opgivet), så er det dog ikke tilrådeligt, i skriften og i det højere skriftsprog at optage denne form, da det oprindelige *skjóta* og dansk *skyde* vise de oprindelige til ordets forståelighed nødvendige grundlyde, og godtgøre, at disse ingenlunde endnu ere forsvundne fra norden. Ligesom vi i Dansken beholde *h* foran *j* og *v*, skönt det i almindelighed ikke høres, fordi det endnu er bevaret i den jyske dialekt, altså dog endnu er til i Dansken, således have vi også al opfordring til at bevare de grundlyde, som kunne være bortfaldne i et af de nordiske riger, men findes bevarede i et andet, altså endnu ere nordiske. Og således i alle lignende tilfælde.

Enkelthederne kunne vistnok underkastes yderligere granskninger ¹. Disse ville fremskyndes, når det betænkes,

¹) Brugen af *aa* eller *â*, af *æ* eller *ä* o. desl. er ganske lige-gyldig; og hvis nogen sætter pris på disse små forskelligheder, så ser jeg ikke, hvorfor man ej i Dansken kunde beholde *aa* og *æ*, i Svensken *â* og *ä*. Når man vil adskille *ö* og *ø*, nå man naturligvis gøre sig bekendt med udtalens afvigelser i begge sprog (angående den svenske henvises til Tullberg), men selv om man

til hvor stort et mål de skulle føre: en stor og udbredt litteratur. Det er ikke af vejen, stedse at minde og at mindes om dette. Dersom mængden overhovedet kan sættes i bevægelse, skuldé man tro, at et så ædelt formål måtte bringe den til at lade al fordom fare. Ikke desmindre vil fremgangen blive langsom; beklage sig over denne sendrægtighed, bör ingen. Hvad der må beklages, er kun det kryb, der ligger på vejen, og som hverken selv vil frem eller kan komme, men bider alle dem i fødderne, der gå forbi det.

Det kunde måske falde nogen ind at bemærke, at det jeg her anbefaler og mine forestillinger om skriftens forhold til skriftsproget adskiller sig fra eller stemmer i det mindste ikke ganske overens med det jeg forhen har antaget efter Rask. Det forholder sig så. Rask var hildet i den tanke, at man af bogstaverne, disse ren materielle ting, kunde skabe noget virkelig fuldkomment, der kun er åndens værk; jeg var hildet i min uendelige hengivenhed til ham. Men bogstaverne, om de ere små eller store, runde eller kantede, ere mig nu i sig selv ligegyldige; jeg betragter

---

ikke kan blive enig derom, kan de tvende tegn, som allerede haves, ikke forårsage mindste ulempe eller mén, da enhver i dem kan se den lyd, han attrår; omtrent som svensk og dansk mand i skrivemåden *fosterland* læser det han udtaler, sköndt det ikke lyder ganske ens. Jeg siger ikke, at man skal blive derved, at man ej skal attrå en nøjagtig retskrivning, men for det første gör man vel i, ikke at drive fordringerne til læserne, der sommetider ere skrøbelige væsener, for vidt. I det danske sprog er der hverken tvivl om forskellen inellem begge lyde, eller om de tilfælde, hvor den ene og hvor den anden høres; derfor har jeg uden betænkning anvendt begge tegn. Men det synes endnu ikke at være afgjort, om den svenske udtale falder sammen med den danske; dette kan kun oplyses derved, at man også i Sverrige henvender opmærksomheden på dette fenomen, og hvorledes det viser sig i landets forskellige egne.

dem kun som midler til et højere formål, og bedømmer deres anvendelse fornemmelig med hensyn til det. At rive tankegangen løs fra det materielle, det er det, jeg har forsøgt. Med den indsigt, som spekulationen over Rasks system måtte fremkalde, vendte jeg tilbage til begyndelsen, optog fra ny af alle tankerækkerne i min sjæl, og lod dem udvikle sig med større frihed. Hvo der i ti år vil gøre det samme, vil føle virkningen deraf. Men enhver, der har vundet en overbevisning, er desuagtet og må være langt fra den tro, at den i og for sig er den bedste; det eneste, der er hans, er den bevidsthed, at han attråede det gode, og gjorde sit til at forskaffe det erkendelse hos andre.

Men erkendelse er heller ikke nok, den må blive til gerning. Der er det, at mange ville blive stående for største delen af udvortes grunde; og ligesom ved enhver anden fremskridende forandring i verden, vil der også med hensyn til retskrivningen møde mange indvendinger af den slags, som det næppe er muligt at forudse, som derfor i almindelighed gøre sig stærkt gældende, uden at man forud kan møde dem. Alle sådanne overvinder imidlertid tiden af sig selv, når den kun vover og fatter mod til at skride frem.

Dertil turde måske høre den allerede forhen berørte forestilling, at forandring af retskrivningen vilde gøre den tilværende litteratur utilgængelig. Dette har aldrig været tilfældet, hvorfor skulde det da blive det nu? Både den spanske og den svenske retskrivning have undergået næsten pludselig en stor og påfaldende forandring; litteraturen har ingen skade mærket deraf, den er efter den tid bleven endnu frodigere. Almuen stødes ikke det mindste ved sligt, og det er virkelig kun den såkaldte dannede klasse, der fornem vender sig bort fra det, den ikke forhen har set. Enhver virkelig dannet mand læser jo uden anstød skrifter, der ligge endnu langt længer

tilbage i tiden, og han måtte jo skamme sig, når bogstaverne kunde lægge ham nogen hindring i vejen derfor.

Eller, for at tage en ganske materiel indvending, der måtte dog medgå store summer til at optrykke ældre skrifter, som ere almenlæsning. Naturligvis, de medgå alligevel, og er den ny skrift da kostbarere, end den gamle? At forandringen ikke er en chimère, ses just deraf, at der behøves så ringe materielle midler til at sætte den igennem. Den mand, der vilde have den nuværende svenske retskrivning indført, var så velhavende, at han formåede det. Og hvor meget skulde der vel behøves til den danskes? Så meget, som en bros anlæg, en stor gades brolægning i hovedstaden koster, anvendt til at bringe tiltrækkende skrifter i alles hænder, vilde, al anden modsigelse uagtet, være tilstrækkeligt til at skaffe den indgang. Kan det, der kan udrettes med så lidet, kaldes en chimère?

Det har fornøjet mig, i det jeg overtænkte dette, at træffe på et sted, som viser, hvorledes sådanne forslag til alle tider må kæmpe næsten med de samme hindringer, og hvorledes de dog, al tidens modstand uagtet, endelig sejre. Det er Rousseaus forslag at bruge taltegn ved musikken til sang isteden for nodetegn, hvilket jeg midt i Danmark har set udelukkende anvendt i en offentlig undervisningsanstalt, og der, så vidt jeg véd, som en følge deraf er udbredt over hele landet. Jeg vil hensætte Rousseaus ord derom, da de meget godt lade sig anvende på vor retskrivning: „*Tout le monde convient, que les caractères de la musique*” (og vor retskrivning) „*sont dans un état d'imperfection peu proportionné aux progrès, qu'on a faits dans les autres parties de cet art; cependant on se defend contre toute proposition de les réformer, comme contre un danger affreux. — Quoi? faudra-t-il jeter au feu tous nos auteurs, tout renouveler? La Lande,*

Bernier, Corelli: tout cela seroit donc perdu pour nous? — Je ne sais pas bien, comment l'entendent ceux, qui font ces objections; mais il me semble, qu'en les réduisant en maximes, et en détaillant un peu les conséquences, on en feroit des aphorismes fort singuliers, pour arrêter tout court le progrès des lettres et des beaux-arts. D'ailleurs, ce raisonnement porte absolument à faux; et l'établissement des nouveaux caractères, bien loin de détruire les anciens ouvrages, les conserveroit doublement, par les nouvelles éditions qu'on en feroit, et par les anciennes, qui subsisteroient toujours. — Je sais que les musiciens" (og ligeså sprogmændene) „ne sont pas traitables sur ce chapitre. La musique pour eux n'est pas la science des sons; c'est celle des noires, des blanches, des doubles-croches; et dès que ces figures cesseroient d'affecter leurs yeux, ils ne croiroient jamais voir réellement de la musique" (sproget er for dem ikke de hørlige lyde, men forbindelser af *aa*, *ii*, *uu*, *oe* etc. og når disse tegn ikke falde dem i øjnene, så tro de i gerningen at sproget er blevet borte). „La crainte de redevenir écoliers, et sur-tout le train de cette habitude, qu'ils prennent pour la science même, leur feront toujours regarder avec mépris ou avec effroi tout ce qu'on leur proposeroit en ce genre. Il ne faut donc pas compter sur leur approbation; il faut même compter sur toute leur résistance dans l'établissement des nouveaux caractères, non pas comme bons ou comme mauvais en eux-mêmes, mais simplement comme nouveaux¹.”

En for hele norden almindelig skrift, ved hvilken sprogene efter deres ydre udseende kom til at nærme sig hinanden så meget, at bøger i alle tre sprog næsten uden anstød kunne læses i alle tre riger, må anses for det første fornødne fremskridt. Allerede derved vil sprogenes

---

¹) Rousseau sur la musique moderne, préface.

og litteraturernes nøjere forening betydelig forberedes. Selv om der for det første ikke blev vundet mere, så vilde dette allerede være nok, og man kan for øjeblikket ikke vel gøre nogen stærkere fordring til tiden. Allerede derved måtte, når alle vordende skrifter vare lige tilgængelige for alle, og et påfaldende lighedstegn var dem påpræget, mangfoldige ord og former ligesom af sig selv og umærkelig gå over fra det ene sprog til det andet. Men vi gå videre; vi vilde gerne, om det var muligt, se ind i tiden, og betænke hvad den bærer i sit skød. Sprogene selv skulle forenes.

Hvorledes kan det ske, vil det ske? Det vove vi ikke ligefrem at besvare; *le mieux ne s'exécute pas, comme il s' imagine*. Men nogle bemærkninger ville vi dog hensætte, der måske kunne bidrage til opgavens løsning.

Sprogene kunne forenes, enten således at elementer nogenlunde ligelig anvendes af dem alle, eller således, at et af dem trænger mest igennem, og ligesom tilbagestrykker og overvinder de andre. At sådant sker, har man ofte i historien haft eksempel på; vi skulle blot nævne, at svensk skriftsprog nu er herskende der, hvor der forhen var en gren af dansk tungemål, og at Højtysk har udbredt sig over en stor strækning af viddtubredte dialekter, der hver for sig, under andre omstændigheder, kunde have egnet sig til at blive skriftsprog. Sådant kan ske uden erobring eller politisk undertvingelse, ved den sejrende magt, som ligger i en stærk udvikling af litteraturen, i skrifter, der ved indhold og sprøg hæve sig stærkt frem iblandt hoben. En Luther i norden vilde uden sværdslag kunne have gjort det samme underværk, som Luther i Tyskland. Men et sådant underværk behøver heller ikke at ske ligesom ved et stort hovedslag, det kan også fuldendes ved en gradvis fremskriden i tiden, når denne kun er begavet med den fornødne bevidsthed. Heri ligger

altså en opfordring til de nordiske folk at udvikle sig; det, hvis litteratur bliver den fortrinligste, vil rimeligvis ved sit sprog også komme til at beherske de andres. Lad dem da kappes! Men selv under denne udvikling er det sandsynligt, at på en vis tid, ved én eller flere stærkt fremtrædende store skribenter, o. desl., vil en særdeles mærkelig vending finde sted (tidspunkter, der siden i litteraturens historie danne epoker); men når, hvor, under hvilke omstændigheder denne vil ske, kan naturligvis intet menneske forudse, det må overlades til forsynets styrelse.

Når vi da indskrænke vor betragtning til det, som ligger indenfor menneskelig synskreds, til det, som villien kan bestemme sig for, så må tvende ting komme under overvejelse: den grammatiske böjning og ordforrådet.

Det vanskelige ved overgangen ligger måske i den grammatiske böjning? Men betragter man denne nøjere, så viser det sig, at det modstridende især findes i visse bogstavovergange, og overvejer man, hvad der atter i dem især forårsager striden, så er det det svenske sprogs hårdere medlyde, modsatte de bløde danske, og de svenske mere fuldtønde selvlyde, *a*, *o*, *u*, modsatte det danske *e*. (Hvilken vending det norske vil tage, kan endnu ikke bestemmes, men når det vil udvikle sig ved hjælp af almuesmålet, vil det nærme sig det svenske). Her synes det umuligt at afgøre, om noget af sprogene vil give efter for det andet, eller om begge ville hævde deres ret, om det danske vil stå stille, og ligesom på én gang vende om, eller om det svenske vil skride fremad, og derved efterhånden nærme sig det danske. Det sandsynligste er vel, at hvis begge sprog træde i en nøjere forening med hinanden, ville de afslibe hinanden, og det ene tabe noget for atter at vinde fra det andet. Det, der står til at ønske, er kun, at det i sig selv bedste må sejre. Rimeligst er det vel, at det enestående, det, som kun findes i

et af sprogene, og som overhovedet ikke har nogen ret grund i sprogenheden, vil falde bort. Således kunde det vel være, at det svenske *-n* i gerningsordenes anden person i flertallet vilde tabe sig, såvel som det ved en fejltagelse opkomne *Ni* for *I*. Men det er heller ikke utænkeligt, at det danske vil antage nogle af nabosprogets mere fuldtonende former. En sådan tilbagegang er, som allerede forhen er bemærket, ikke endda et ganske uset fænomen; man er kun så sjælden opmærksom derpå, fordi sprogenes historie endnu ikke høre til de ting, undervisningen beskæftiger sig med.

Da det naturligvis aldrig kan falde os ind, at ville forudsige, hvad der vil ske, men vi kun have for øje, hvad der rimeligvis kan ske, så vove vi vel ikke for meget ved at underkaste nogle enkelte tilfælde en nøjere betragtning.

Det svenske kan komme det danske nærmere, end det allerede nu er, og omvendt.

Det svenske kan komme det danske nærmere. Når man betragter navneordenes böjningsmåder og den måde, hvorpå de i begge sprog have udviklet sig, hvilket bedst ses ved sammenligning med Islandsk eller, hvad der er det samme, med ældgammel Svensk, så står den nuværende svenske formation imellem den gamle og den nuværende danske, i det de i forskellige böjningsmåder adskilte kön have begyndt at falde sammen, mindre i Svensk, stærkest i Dansk. Men der viser sig også i Svensken tydelig en tilbøjelighed til at skride endnu videre frem i samme retning, (hvilket er så meget rimeligere, som det er den naturlige udvikling i alle nyere sprog), men det vil være det samme, som at nærme sig Dansken mere og mere. Könsblandingen ses allerede tydelig i navneordenes bestemte form, da nogle intetkönsord i flertallet på *-n* (formedelst ligheden med det ubestemte flertal) antage de

andre köns endelse (f. ex. *rikena*); og hanköns- og hunkönsformerne, der oprindelig vare *-ne* og *na*, mere og mere blandes imellem hinanden (f. ex. *skulderne* og *skalderna*, *füderne* og *füderua*)¹. Tilbøjeligheden til at lade Endelsen *-a* gå over til *-e* ytrer sig også i former som *skole*, *vane*, for *skola*, *vana*, om end de første ere fremkomne „af *missbruk*”²; samt ved optagelsen af *e* i sammensætning (*krönika*, men *krönikeskrivare*; *ära*, men *ärefull*). Ja, hvad der er endnu mere: flertalsformerne på *-en* og *-er* forblandes (som *ärenden* og *ärender*, *regementen* og *regementer*, som i Dansk³; det er derfor ikke umuligt, at formen på *-r* kan gå over på den hele klasse, så at *hjertan* blev til *hjertar*, *arbeten* til *arbeter*, ligesom dansk *øren* nu næsten ligeså almindelig hedder *ører*. Det er med andre ord: böjningssystemet ytrer allerede nogen tilbøjelighed til opløsning, og der er derfor al sandsynlighed for, at det vil skride frem i denne retning. Hvad medlydssystemet angår, da er det jo ganske vist, at mangfoldige hårde medlyde efterhånden ere gåede over til bløde; det er nu ingenlunde at ønske, at denne overgang skulde drives til det yderste, men den forrige erfaring viser dog, at det samme også herefter kan ske.

Hvor meget eller lidet man nu end vil antage for rimeligt af disse og lignende forandringer, så er i det mindste det öjensynligt, at hvad der ved fejlagtige granskninger er indbragt i sproget, vil ved andre bedre granskninger atter kunne bringes ud deraf; og dette vil uden tvivl i flere tilfælde, eftersom sproghygningen i alt det

¹) Se Tullbergs ypperlige Sv. språklära, utgiven af Ek (Lund 1836) s. 20-21. Fenomenerne omtales også i den samme år af Sv. akademien udgivne språklära, s. 100. 101. men der må man ikke vente at finde nogen indsigt i deres sammenhæng.

²) Tullberg, s. 16. Hos Moberg (Sv. grammat. andet oplag, s. 196) finder man en stor del exemplar. ³) Tullberg, s. 13.

væsentlige er den samme, føre sprogene nærmere sammen. Når de Svenske f. ex. adskille biformen fra intetkøn af den lidende tillægsform, og således skelne imellem: *jag har trott* og *det är trodt* (d. *jeg har troet, det er troet*), så kan intet være simplet, end at opgive slige selvgjorte adskillelser, og at vende tilbage til den simple sandhed; og svensk *hade* af *har* er jo ikke andet end en skødesløs udtale for *havde*; forskellen imellem *träd* og *trä* er vel ej så vel grundet, at den kan vente varighed, o. m. desl.

Könnet er, for at betragte et andet grammatisk tilfælde, allerede kommet så langt bort fra den første naturtilstand, da det havde en afgørende indflydelse på begrebet, så at det nu næsten er ligegyldigt, om man siger *fornuften* eller *fornuftet*, *mennesket* eller *mennesken*, ligesom det overhovedet i adskillige ord i samme sprog vakler, som i *en* eller *et værd*, *en* eller *et takke*, og når man betragter et sprogs perioder, så skille disse sig blandt andet derved, at könnet springer over. Grunden er, som sagt, mangel på bevidsthed om det oprindelige, der ligger så langt tilbage, at det ganske er glemt og måtte glemmes. Når dette ikke var tilfældet, hvor kunde da selvsamme begreb uden mindste tænkelig forskel vandre igennem alle tre kön (f. ex. t. *der mensch*, sv. *menniskan* af hunkön, d. *mennesket*)¹. Hvis man nu ved sprogenes forening skulde være tilbøjelig til at lade hankön og hunkön forblive adskilte, så er denne adskillelse endnu levende i det danske almuesprog, så at bevidstheden, der ikke ganske er ud-

---

¹) Det oprindelige nordiske er hankönsformen, da endelsen er kommen af afledsordet *-eskja*; Tyskerne tog hankönsformen af samme ord, og gjorde intetkönnet til et foragteligt ord; i det nyere danske sprog blev intetkönnet herskende, hvorfor, er vanskeligt at sige, med mindre man tænkte på, at menneske er både mand og kvinde; de andre sprog vise imidlertid, at det er slet ikke nødvendigt at tænke derpå.

slettet, atter kunde oplives; eller hvad der er rimeligere, hvis hankön og hunkön skulde falde sammen, så er dette jo allerede foregået i Dansken, og hvad Svensken angår, så „hersker der imellem hankön og hunkön en stor forvirring, og sproget synes på veje til at slå dem sammen til et fælleskön, som sket er i Dansk”¹; og skulde man endelig endog tilsidst, som i nogle andre nyere sprog, hæve könsforskellen, så ere jo intetkön og fælleskön allerede blandede i begge sprog; vi sige *en ting*, de Svenske *ett ting*, men „det är ett missbruk, som dock är temmeligen öffligt, at säga *en ting*”²; vi sige *vinen*, de Svenske *vinet* (*vinum*), men *brændevinet* er hos os en ganske almindelig form.

Det danske sprog kan nærme sig det svenske. Muligheden deraf ligger i det svenske sprogs faktiske udvikling. Ved det danske sprogs indflydelse derpå, blev det forrige sprog i mange henseender afsløvet, og antog en påfaldende lighed med det danske; desuagtet har det nu fået en stor del af sine klangfulde endelser, af sine hårde medlyde tilbage. Dette skete derved, at adskillige mænd fremdroge, anbefalede og anvendte det gamle, bestrægtede sit sprog, og fattede mod til at hævde det. Disse snart naturlige, snart overdrevne bestræbelser havde til følge, at så meget blev taget tilbage, som var fornødent til at hindre sprogets opløsning. De i slutningen af middelalderen almindelige flertal på *-a* forsvandt, og de oprindelige på *-ar* kom i deres sted (*svena* blev *svenar*, *svenner*, o. s. v.); de ved Dansken afsløvede former antog deres fuldstændige skikkelse (*laa*, *saa* blev *låg*, *såg*) o. s. fr. Ved den nyere danske literaturs udvikling fandt ikke noget sådant sted, thi der manglede kundskab om

¹) Rasks Sv. sproglære (i Samlede afh. 3die d.) s. 16.

²) Tullberg, s. 17.

alt det forbigangne, det var begravet ligesom for evig, og de fleste begyndende skribenter vare så ligegyldige, at de lode tyske bogtrykkere råde for deres sprog. Men under den forudsætning, at den opvågnede kærlighed til nordisk litteratur kan styrkes, at kundskab om den kan vende nogenlunde almindelig, kan det også ventes, at adskillige mænd ville anvende denne kundskab til, at lade noget af det, som er både norsk og svensk, og forhen var dansk, atter vende dansk. Det er f. ex. ikke utænkeligt, at *møde* (sv. *möda*, gl. d. *mōde*), der allerede går og gælder i det højere sprog, i skriftsproget kunde blive en ligeså almindelig form, som nu *möje*, o. m. desl. Men det er ligeledes klart, at det, der således enten kunde komme tilbage eller vende almindeligere, kan kun være det, der ikke aldeles er tabt af bevidstheden, men ved en mere almindelig læsning af fortrinlige gamle danske skrifter atter kan opfriskes i hukommelsen, først blive almindeligt hos digterne, og fra dem efterhånden gå over i det sædvanlige sprog. Og jo mere dette bliver tilfældet, des mere vil vort sprog nærme sig nabosproget, der i formedannelsens opløsning ikke er skredet så langt frem som vort.

I almindelighed ville altså begge sprog, hvad der heller ikke lettelig kunde falde nogen ind, ikke vende således tilbage, at de skulde optage den gamle, nu aldeles af bevidstheden udslattede böjning, der heller ikke i ældre tider var ganske ens, eftersom det svenske sprog bestandig blev tilbage, medens vort skred frem; men det overflodige vil, efter i sin tid at have opfyldt sin bestemmelse, efterhånden falde bort, og ad denne vej ville begge sprog nærme sig hinanden. I daglig tale falde allerede nu de fleste afvigelser ikke synderlig i øret. Medens da nabosproget i sin opløsning skrider frem ad den for alle tungemål naturlige vej, behøver Dansken kun, ved at mindes om sin gamle

tilstand, at opholdes noget i sin gang; begge ville da tilforladelig støde sammen.

For tiden er der ikke andet at gøre, end at vække tanken på muligheden af sådanne forandringer, og i øvrigt lade begge sprog, således som de ere, gå aldeles jævnsides og uanfægtede ved siden af hinanden. De forskellige former lægge ingen hindring i vejen for forståeligheden: *gerningar* i en svensk bog, *gerninger* i en dansk, og ligeså *gerna* og *gerne*, *genom* og *gennem*, *göra* og *göre*, *väljande* og *vælgende*, *förändra* og *forandre*, *människa* og *menneske*, *stjernor* og *stjerner*, *äpplen* og *æbler* o. s. fr. kan begge folk lige godt, lige tydelig forstå; ligeså *förståndet* eller *forstanden*, *förnuftet* eller *fornuften*, o. desl. Heller ikke afledningen lægger nogen hindring i vejen: om man siger *betraktelse* eller *betragtning* er, med hensyn til begrebet, ganske ligegyldigt. Disse afvigende former kunne vel bringe den, der ser dem første gang, til at studse, men der kan ikke opstå mindste tvivl hos ham om hvad der menes dermed. Ja, han vil vel endog deraf kunne skønne, at det er ikke så aldeles naturnødvendigt, som det kunde synes, at tingen netop skal siges på den ene måde eller på den anden. Formdannelsen overhovedet lægger så ubetydelige hindringer iverjen for forståeligheden, at disse i alt fald ved en højst ringe undervisning kunne hæves. Ved således at lade begge sprog med en i det væsentlige overensstemmende formation bevæge sig jævnsides hinanden, får man det samme fenomen, som det vi nu oftere have berørt, da tvende sprogarter hver med sine endelser bevægede sig i Sverrige ved siden af hinanden, uden at det derfor faldt nogen ind at nægte dem benævnelsen svensk sprog; og således vil Dansk og Svensk indenfor en større sprogkreds bevæge sig i samme literatur, som ingen vil nægte navn af nordisk. Ja, hvorfor, kunde man vel med rette

spørge, skulde ikke de afgjorte fenomener, som oldtiden fremviser, kunne gentage sig? Hvorfor skulle sprogene nødvendig gå således over i hinanden, at det ejendommelige udslettes? Har ikke hjerget sit mål og sletten sit? Skiltes ikke Jonisk og Dorisk fra hinanden på samme måde, i det det ene yndede *alyden* mere end *elyden* og hårdere medlyde, og hegge vare jo dog ett græsk tungemål. Fandtes ikke lignende afvigelser imellem det ældste norske og islandske sprog, og de vare dog begge norræna eller dönsk túnga. Således kunne også Dansk og Svensk med deres i grunden så lidet forskellige former, hinanden noget nærmere end nu, for en tid eller for bestandig bevæge sig ved siden af hinanden, og dog begge med rette kaldes nordisk mål.

Men til hinder for forståeligheden kan måske ordforrådet være. Undertiden; men i det hele er det dog det samme, og der er aldeles intet i vejen for, at det forskellige gradvis kan gå over i hinanden. Når man betænker, hvorledes det gik til med udviklingen af det nyere danske sprog, hvorledes man i begyndelsen, da man enten ikke havde bedre eller ikke kendte det, kun benyttede de allertarveligste materialier, der vare forhånden, og fyldte alle hullerne med fremmede stumper, hvorledes ikke blot de egentlig lærde, der sandelig næppe kunde få en hel sætning stykket sammen på Dansk, men alle, konge og adel, og de, der skreve breve og blade, erstattede snart et enkelt ord, snart hele sætninger, som ikke vilde komme i pennen på Dansk, med latinske floskler, derefter med franske, og så endelig med tyske; hvorledes man ved den seneste udvikling, da man lod latinske og franske ord træde tilbage, og næsten udelukkende holdt sig til tyske, berigede sproget med en overordentlig mængde tilsyneladende ny ord, der dog slet ikke ere andet end tyske ord travesterede på Dansk, og for at vorde forståede,

forudsatte den kundskab i det tyske sprog, som alle besad; når man ser, hvorledes mange tyske stumper den dag i dag stå i vore blade, når de give sig til at filosofere og ved andre lejligheder, når man bemærker, hvorledes ikke få skribenter blive ved stedse mere at anvende ord, der ikke ere selvtænkte, og ingen tænkelig gyldighed kunne have, uden for dem, der kunne Tysk: når man bemærker alt dette, som allerede forhen er berørt, når denne måde at udvikle sig på har kunnet herske så længe og så almindelig, så vil man heller ikke kunne nægte, at også de andre nordiske sprog må kunne erholde en lignende indflydelse. At ordforrådet tog udelukkende denne tyske retning, var kun en følge af, at skribenterne, der i andre retninger, i det mindste i nordisk sprogretning, vare lidet uddannede, fulgte strømmen af det, som de kendte; det modsatte vil naturligvis ske, når de nordiske sprog blive ligeså bekendte. Når man i hele den tid brugte et nordisk ord, som ikke tillige var tysk, så kom man frem med det med en vis skamfuldhed, og gjorde publikum en ydmyg afbit (man ser, at disse ord ere overalt, ligesom onde urter), medens derimod de tyske ord strømme ind, som om det fulgte af sig selv, at de nødvendig kunde blive danske. Men forbindelsen med det øvrige nordens litteratur vil jo på samme måde kunne frembringe en nordisk strømning. Når læsningen af svenske skrifter, og hvis norsk sprog og litteratur erholder en ejendommelig udvikling, af norske, efterhånden bliver mere almindelig, og når de endelig læses i landet med samme lethed som danske, og at bringe det dertil, hører der sandelig ikke meget, så ville ældre og af os forglemte, ja, når de haves, også gode ny ord, komme til klar bevidsthed og af sig selv gå over til den øvrige samling af danske ord. Thi her er en endnu langt større overensstemmelse, og der behøves ingen vold, men kun en omplantning i samme

klima. Hvad der behøves, er kun kundskab. Ethvert bedre og fyndigere ord vil da af sig selv trives, fordi rod og stamme allerede ere ens. De ville af sig selv vinde bevidsthed og erkendelse i alle tre riger, og der vil vorde en stor rigdom dels af aldeles eusbetydende ord, dels af ord, hvis betydning ligger hinanden ganske nær, og som alle ville være lige hjemlige, fordi de alle have deres hjem i norden.

Hvad der stiller sig imod sprogenes nøjere forening, når man ikke tager hensyn til forudfattede meninger, luner, vaner og hvad der ellers forhindrer det gode i verden, er da ikke betydeligt. Skriften kan uimodsigelig bringes til næsten fuldkommen lighed; højningsformerne kunne uden at forstyrre forståeligheden gå jævnsides, indtil de endnu mere falde sammen; afledsændelserne ere de samme, og ordforrådet kan uden vanskelighed blive fælles; konstruktionen og andre sprogvinger ere i det væsentlige de samme, nemlig de almindelig nordiske.

Men hvad der behøves, når foreningen skal have fremgang, er en stedse forøget deltagelse hos de nordiske folk for deres næsten fælles tungemål og literaturer; hvad der behøves er bortryddelse af alle de hindringer, der på en eller anden måde standse den fri gensidige udvexling, og udslettelse af alt, hvad der bidrager til at forøge tanken om sprogenes forskellighed. De nordiske folk må høre op med at oversætte hinandens skrifter, og allerede nu bringe det dertil, at de læses i alle tre riger omtrent med samme lethed; kun som originaler kunne de fuldkommen nydes. Dette beror naturligvis ganske på folkene selv. Det vil da være et smukt syn, når Danske gøre alt hvad de formå, for at oplyse ejendommelighederne ved svensk og norsk mål, og når Norske og Svenske ydermere tilegne sig den danske literaturs ældre og nyere goder, gennemgranske dem og jævnføre dem med deres

egne. Og for at denne deltagelse ikke ved ydre tilfældigheder skal svækkes, må folkenes literære forere (hvilket jo ligeledes vil være et opløftende syn) lade alle tænkelige politiske forhold være udenfor denne sag, lade folkene hvert for sig ordne deres politiske indretninger således som de bedst kunne og ville, men erkende, levende føle og kraftigen virke for, uden alt hensyn til regering, at de i videnskabernes rige må udgøre et uadskilleligt hele. Vi, som have set denne morgenrøde, skulle vi ikke kunne håbe på, at den vil vorde til en lys dag, der går op over hele norden?

Og hvad der behøves er kundskab, den kundskab, som endnu mangler. Den nuværende undervisning i modersmålet indskrænker sig i almindelighed næsten alene til det, som nu er; den er tilstrækkelig for dagens fornødenheder. Men den kundskab, der ikke går videre, der kun indskrænker sig til det daglige brød, er altid bornert, er næsten ikke andet end mekanik, er skolelærdom. Manden, som bruger den, holder sig sædvanlig til det han har lært i skolen; udenfor det véd han intet; om det i sig selv er noget godt eller slet, kan han derfor heller ikke bedømme, og han skyder uden betænkning alt andet bort, skönt det måske i sig selv kan være langt mere grundet, end skolens lærdom. Dette er vor største skrøbelighed.

Hvad der da nødvendig må gøres, for at befordre en sproglig forening af norden, det er udbredelse af kundskab i de nordiske sprog. Alle tre sprog må være omtrent lige godt bekendte i alle tre riger, og det ikke blot i deres nuværende skikkelse, men også i deres væsentligste udvikling, ikke blot som herskende skriftsprog, men i deres vigtigste dialekter. Det er med få ord: studiet af alle de nordiske sprog må fremmes. Der må gives korte, men tydelige, for enhver studeret mand passende, frem-

stillinger af deres former og deres ordforråd, og af deres udvikling i tiden. Skal dette ske, så må først og fornemmelig, siden de alle støde sammen i oldsproget, det oldnordiske sprogs studium fremmes endnu mere i alle tre riger, eftersom det er den pendel, der vil ordne hele sprogværkets gang; det må, for at sige alt på én gang, indføres i skolerne, og vorde en del af den lærde undervisning, således nemlig at der erholdes en almindelig indsigt i dets bygning og i dets sammenhæng med modersmålene. Tidens retning i denne og flere henseender er allerede noksom bestemt, men den har endnu meget at gøre; stille står den ikke, og bevidsthed om fremgang er allerede virkelig fremgang¹.

Hvad der behøves, men hvad der da heller ikke under en kraftig udvikling vil mangle, er frisind. Hvad der er ønskeligt er, at ikke blot det skolemæssige, men at også livets fri bevægelse haves for øje. Det ejendommelige i ethvert sprog, i enhver stil, udslettes ved den strænge regel, og mangel på frihed i bevægelser ophæver al ynde, men denne udgyder sig derimod over sproget og stilen ved den lette fri rørelse i tankernes organ, hvor intet minder om, at noget er tvang. Livets pedanteri henfører alt hvad mennesket gør til Kants strænge morallov, til det kathegoriske imperativ, men principper,

---

¹) At den sidste periode i vor litteratur, der med hensyn til sprogbehandling og kritik i almindelighed overfladisk bevægede sig i næsten alle mulige retninger, nu nærmer sig sin ende, behøver jeg vel ikke at bemærke. Dens karakteristik er et uendeligt skrivi om alt uden grundig indsigt i noget. Man har vanskelighed ved at begribe, hvad det må have været for en slægt, der kunde leve så vel tilfreds i dette vandskyl. En brøk af denne slægt pukker vel endnu på, at den og dens sprog ere uforgængelige, men det er et afmægtigt skrig; tiden har overvundet den. Den skrider frem, og er, som Geijer sagde, døv for dens råb, at gøre holdt.

der således have gennemtrængt mennesket, at det med bevidsthed opfylder dem ligesom af instinkt, frembringe den skønne sjæls handlemåde.

Og hermed slutter jeg disse bemærkninger, der kunne anses som en fortsættelse af en foregående afhandling om sprogkundskab i norden. *Der* var hensigten at vise, at der i skolen måtte foregå en væsentlig forandring¹, *her* at der må indtræde en betydelig forbedring i livet; hist henvendte jeg mig til lederne af undervisningsvæsenet, her til forfatterne, litteraturens førere. Hvor meget end enkeltheder i disse bemærkninger kunne være forfejlede, vist er det, at de ere udgåede fra et rent sind; hvis de skulde have nogen følger, vil det jo heller ikke falde i min lod at opleve dem.

Forbedringer i skolen gå sædvanlig forud for dem i livet. Til det første forslag ere alle midler forhånden; de skulle kun bruges. Men angående de nordiske sprogs forening ligge selv mauge af midlerne endnu i det dunkle, og alt hvad der for øjeblikket kan gøres, er kun at angive fremgangs retning².

---

¹) nemlig, at der til den begyndende undervisning kræves et modersmål med dets oldsprøg. Når forbindelsen imellem disse er fattet og de grammatiske begreber ved dem ere udviklede, vil der være modenhed til at gå over til fjærnere beslægtede sprog af samme art, navnlig vil en kort sammenlignende sproglære lettere end hidtil føre lærlingen ind i de klassiske sprogs rige enemærker. ²) I det jeg således kun anviser retningen, og overlader fuldendelsen til tiden, har jeg ikke uden bevægelse kunnet læse Schillers ord, der vel ere sagte om en højere sfære, men også lade sig anvende her: „Vor einer vernunft ohne schranken ist die richtung zugleich die vollendung, und der weg ist zurückgelegt, sobald er eingeschlagen ist. Gieb also, werde ich dem jungen freund der wahrheit und schönheit zur antwort geben, der von mir wissen will, wie er dem edeln trieb in seiner brust, bei allem widerstande des jahrhunderts,

Måske er tanken om et nordisk skriftsprogs udvikling et indfald, som så mange, endsköndt den for min sjæl stod som et klart billede, der kun behøvede den stærke villies mejsel for at træde frem i livet; måske vil den aldrig blive andet end en tanke, og al min glæde derved består da kun i den glæde, det var mig, at tænke derover; måske var det retskrivningens forandring, der nærmest foresvævede mig; tiden indbød dertil. Rasks forsøg på at forbedre den lagde ham med alle hans herlige evner i graven; så meget vare nogle hogstaver ikke værd. Er der nogen, der tiltænder mig samme lod, så har jeg intet derimod; et liv, hvori ingen idéer tør røre sig, har i sandhed intet værd for mig. Men det ønsker jeg for tingens egen skyld, at man ikke ved denne sag vil blande det materielle ind i idéernes rige, at ingen vil tale om politisk gæring o. desl. der, hvor der af mig kun tales om tænkningen og dens udtryk, om sprog og literatur. Al sådan tale er også forkængelig. Det er mærkeligt, at tanken om en stærk og kraftig forening af de adsplittede åndige kræfter opstod omtrent på samme tid i Tyskland som i Norden; og det er naturligt, at grændselandet må udsættes for deltagelse i striden mellem begge. Men denne strid er ikke materiel. Det hvorom der er tale, det hvorpå det kommer an, er kampen imellem to idéer; men disse ville gå den vej, der er dem foreskrevet, ligesom solen står op og går ned, ubekymret om, hvo der rejser sig med den, og hvo der med den går til hvile.

---

genüge zu thun habe, gib der welt, auf die du wirkst, die richtung zum guten, so wird der ruhige rhythmus der zeit die entwicklung bringen. In der schamhaften stille deines gemüths erziehe die siegende wahrheit! Leiste deinen zeitgenossen, aber was sie bedürfen, nicht was sie loben!" Schiller über die ästhetische erziehung des menschen. 9de brev.

GRÆNDEBESTEMMELSE MELLEM NORGE OG
SVERRIG I ANDEN HALVDEEL AF DET
TRETTENDE AARHUNDREDE;

EFTER ET PERGAMENTS-HAANDSKRIFT, VED E. C. WERLAUFF.

I Fortalen til det af mig i Aaret 1815 udgivne „Anecdoton historiam Sverreri Regis Norvegiæ illustrans” nævnes nærværende Aktstykke blandt Indholdet af den Codex, hvori bemeldte Anecdoton er opbevaret. Dette, i sit Slags maaskee, eneste Monument til Kundskab om de skandinaviske Rigers gamle Jordbeskrivelse — da Ægtheden af den bekjendte Grændsesætning imellem Sverrig og Danmark, som er tillagt Emund Slemme og Svend Tveskjæg, med Föie bestrides ¹ — meddeles her, forsynet med de Oplysninger, som Forf. efter nøiagtig Undersøgelse og Sammenligning med alle de Kilder, der have været ham tilgjængelige, seer sig i Stand til at meddele; overladende Opløsningen af en og anden geographisk Gaade, samt Forklaring af de mange ubekjendte Stednavne til dem, som ere fortroelige med de i selve Monumentet omhandlede Lokalteter.

Skjøndt nu Tiden har levnet os dette Aktstykke aldeles fuldstændigt, savnes her dog, som ved mange lignende Levninger af Fortidens Literatur, enhver nærmere Angivelse af Tiden, paa hvilken det er affattet; det er ikkun ved Hjælp af adskillige indvortes Kjendemerker, at dets Alder og nærmere Beskaffenhed kan bringes til en,

¹) Suhms Danm. Hist. III, S. 159-60; jvf. IV, S. 781. Benzeli's Brevvexling S. 26, 39. Den nyeste Udg. af denne Grændsesætning haves i Liljegrens Diplomatarium Svecanum I, p. 28 og i Corpus juris Sveo-gothici ant. ed. Collin & Schlyter I, (Vestgötalagen) p. 67; jfr. Præf. p. LV; II, (Östgötalagen) p. 402.

formeentligen, ei ringe Grad af Sandsynlighed. Heldigviis forekomme nemlig, blandt mange ubekjendte Individder, der her nævnes, som, ved aflagte Vidnesbyrd eller paa anden Maade, declagtige i denne Grændseforretning, tillige adskillige historisk bekjendte Navne, om hvis Identitet, da de alle kunde henføres til et og samme Tidsrum, ingen grundet Tvivl kan opkastes, og som altsaa kunne veilede til en nærmere Bestemmelse af Affattelsestiden. Saadaanne ere; *Hakon á Rifnu*, formodentlig den Haquinus de Ripue, der forekommer i et norsk Brev af 1299 ¹; *Páll Svari*, under hvilket Navn en Lehusmand forekommer i Kong Hakon Hakonsens Følge paa dennes skotske Tog i Aaret 1263 ²; *Markus Eindridason Skuadru*, uden Tvivl den samme Hr. Markus (Dylla), der nævnes som Broder til Eilif Skodra (Skudra, Skuadra) og synes at være død kort för 1297 ³; *Hr. Erling Alfsson*, uden Tvivl Lehusmanden Hr. Erling Alfsson den unge, Sön af den navn-kundige Hr. Alf af Thornsberg og Ingeborg, Datter af Bárð Guttormsen, som först nævnes ved Magnus Lagabæters Bryllupsfest 1261; siden fulgte med Kong Hakon paa Toget til Skotland, var hos Kongen i hans Dødsstund ⁴, og selv døde 1283 ⁵; *Sigurd Pertill*, maaskee

¹) Thorkelin Diplomatarium Arna-Magnæanum II, p. 249. I Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie II, S. 177 læses Navnet *H. af Rif* : *á Rifue*, og Stedet forklares ved *Rev* i Bore Sogn paa Jæderen. Mueligen kunde det ogsaa være *Rypöen* paa Stangenæs i Bahus-Lehn. Sammest. IV, S. 179. ²) Heimskringla Tom. V, p. 366, 371-72. Fornmanna Sögur X, S. 138, 140. ³) Thorkelin Diplom. II, p. 197, 199; Schönings Throndh. Domk. Beskr. Anh. S. 5, hvor den sidste kaldes *Eilifr á Skaudra*; jfr. Saml. til det norske Folks Sprog og Hist. I, S. 31. ⁴) Heimskringla V, p. 316, 318, 360, 371, 377-78. Fornmanna Sögur X, p. 107, 109, 123, 138, 116, 149. ⁵) Suhms Danm. Hist. X, S. 877 (efter de islandske Annaler).

den samme som Sigurd Partin eller Pakfin, der nævnes blandt Høvdingerne af Hertug Skules Parti ved Aaret 1239¹; endelig *Karl Haraldson* og *Brynjulf Botildsson*, med hvilke Navne to af Kong Magnus Ladelaases Raader nævnes ved Aaret 1285². Forudsat at alle disse Personer ere identiske, er der intet som hindrer os fra at antage den her ogsaa forekommende *Erkebiskop Jon* for den sidste norske Erkebiskop af dette Navn, som beklædte Erkesædet fra 1267 til 1282, da han forlod Norge. Nærværende Aktstykke bliver da at henhøre til et Tidsrum i det 13de Aarhundrede af omtrent 20 Aar eller mellem Aarene 1263 og 1283³. Da nu af de islandske Annaler vides, at i Aaret 1268 et Möde blev holdt imellem den norske Kong Magnus og den svenske Kong Valdemar; samt i Aaret 1273 atter et Möde mellem de samme Konger i Sarpsborg⁴, paa hvilke Möder der skal være handlet om begge Rigers Grændser⁵, kan man vel næsten antage med hi-

---

¹) Heimskr. V, p. 208, 211, 214. Fornmanna Sögur IX, p. 466, 469, 472. ²) Westgöta-Lagen, utg. af Collin og Schlyter, p. 315. ³) Altsaa noget yngre end der antages af den lærde Kjender af Norges Middelalders-Geographie, Capt. J. Munthe i Anm. til J. Aalls Snorre Sturl. norske Kongers Sagaer I, S. 2, 67, 76. Endnu mindre kan det henhøres, enten til Harald Gilles Tid, som Arne Magnussen antog (Schönings Norges gamle Geograph. S. 14, jfr. nedenfor Hist. Antiqv. Oplysn. I) eller til Tidsrummet 1320-30, s. Samlinger til det norske Folks Sprog og Hist. V, S. 554. ⁴) 1268. „Fundr (ad mias o: misericordias Domini? o: 22 April) Magnús konúngs og Valdemars Sviakonúngs í Ljóðhúsum.” Ser. rer. Dan. III, p. 109. 1273. „Fundr Magnús konúngs og Valdemars Sviakonúngs í Sarpsborg um miðföstuskeið, og hélt Magnús konúngur þeim allan kost.” *ibid.* p. 112, jfr. Fornm. Sögur X, S. 160. ⁵) P. Clausöns Norske Kongers Krønike S. 797: „Kong Magnus havde og tidt og ofte handlet med Kong Valdemar af Sverrig om Landmærket imellem Rigerne og i Synderlighed anno 1268 og 1273. Og endog de have fredsommeligen derom transigeret

storisk Vished, at vi her have for os den Synsforretning eller det Tingsvidne, der har været lagt til Grund for den i hine Aar sluttede Grændsetraktat. Denne er uden Tvivl paa de omtalte Möder af Kongerne bleven ratificeret; men Grændsen selv kan tænkes i Forveien paa forskjellige Punkter undersøgt og efter optagne Vidneforklaringer bestemt af visse dertil udnævnte, ved Byrd og Stilling anseelige Synsmænd, som ifølge nærværende Dokuments Slutning synes at være sammentraadte i Eidaskoven og ved Magnebro. Paa en Tid, da man ei kjendte geographisk Opmaaling, og da Grændsernes Bestemmelse nærmest maatte grundes paa sandelige Mærker og de Nærboendes Vidnesbyrd, kan det ogsaa have været hensigtsmæssigt, at støtte sig paa ældre Grændsebestemmelser, naar saadanne havde¹. Saaledes kan man da forklare sig, at her optræde Personer af aldeles forskjellig Levetid, nemlig, foruden de ovennævnte, Einar Thambeskjelver, neppe nogen anden end den berømte Magnat af dette Navn i det ellefte Aarhundrede; Skule Jarl, (ei Hertugen, men, uden Tvivl,) en Søn af Toste Jarl, der faldt med Harald Haardraade i Aaret 1066²; og endelig to Konger Karl og Harald, hvis Identitet siden nærmere vil blive at undersøge.

Mellem Riger, hvis sammenstødende, tildeels vidtstrakte Grændselande i lang Tid laae öde, som siden bebyggedes fra forskjellige Kanter, og paa hvilke der altsaa fra flere Sider kunde gjøres Paastand, vare Grændsestridigheder uundgaaelige; saadanne omtales derfor tidlig at have fundet Sted mellem de to nordiske Riger. For at for-

---

med hverandre, findes der dog ikke, hvorledes de herom ere blevne forligte.”¹) Det er derfor en rigtig Bemærkning af Schöning (Norges gl. Geogr. S. 41) at denne Grændsesætning for en Deel kan ansees som et, oprindeligen, privat Foretagende; jfr. Munthes Ann. til J. Aalls Sn. Stuhl. I. S. 76. ²) Heimskr. III, p. 170-72; Mere s. nedenfor i Antiqv. Oplysn. VIII.

staae nærværende Grændsehestemmelse, vil det være nødvendigt at kaste et Blik paa de tidligere, saavidt disse ere os bekjendte ¹. Det Monument, der indeholder de ældste Sagn om Norges Beboelse, „Fruðinn Noregr“, regner Landet vesten for Veneren til Norge ². Siden skal Værmeland have underkastet sig Sverrig ³, men synes dog igjen at være tilbageerobret, om ikke af Kong Halfdan Svarte saa dog af Harald Haarfager ⁴; skjündt under Modsigelse af de svenske Konger, der ei alene tilegnede sig Værmeland og Markerne (Dalsland), men endog udstrakte Vester-Götlands Grændser lige til Svinesund ⁵. Endelig synes Grændserne saaledes at være blevne bestemte, at Göta-elfven blev den sydlige Grændse; de saakaldte Markir (Skovbygder) mellem Værmeland og Ranarike forbleve under Sverrig; Eidaskoven dannede den östlige og Kjülen den nordlige Grændse ⁶. Denne, tildeels af Naturen dragne, Grændse ansaaes nu — i det mindste til en Tid, og fra norsk Side — for den rette og gamle Grændse (*landa-*

---

¹) I Munthes Ann. til J. Aalls Snorre Sturl. I, S. 2 gives Hovedtrækkene af den norsk-svenske Grændse i det 13de Aarh. sammenlignet med den nuværende. ²) Stedet lyder saaledes efter Originalen i Codex Flateyensis: „Nórr . . . fór . . . um Eystriðal ok síðan í Vermaland ok með vatni því er Vænir heitir ok sva til sjófar; þetta land allt lagði Nórr undir sik, allt fyrí vestan þessi takmörk“; Fornaldar Sögur Norðrlanda, útg. af C. C. Rafn II, p. 1, jfr. Jessens Norges Beskrivelse S. 162. ³) Heimskr. I, p. 63, 88. ⁴) Heimskr. I, p. 89-91; jfr. Schönings Norges Hist. I, S. 432. ⁵) Heimskr. I, p. 88-89, II, p. 68. ⁶) Heimskr. I, p. 261, II, p. 68, 233. I Olaf S. Tryggv. ed. Reenhielm p. 92 (Fornm. Sögur X, p. 272) nævnes *Gautelfr* som Norges sydlige, og *Eiðaskógr* som den östlige Grændse; ligeledes i nærv. Forf. Symbolæ ad Geogr. n. ævi ex monumentis islandicis p. 12; jfr. Schönings Norges gamle Geographie S. 48. *Markir* regnedes tillige med Vester-götland og Værmeland udtrykkeligen til Sverrig; Heimskr. II, p. 97, III, p. 214; Rimbegla p. 330.

skipti) mellem Rigerne¹; men senere opstode dog nye Grændsestridigheder. Magnus Barfod gjorde Paastand paa Landet vesten for Veneren indtil Værmeland, nemlig Sundal og Norddal, Vear og Vardyniar og alle dertil liggende Skove (Markir), som dog længe havde hørt under Sverrigs Konge og havde svaret Skat under Vestergötland². Ved sit Ægteskab med den svenske Prindsesse skal den norske Konge ogsaa have erholdt disse Ægne³; men i den følgende Tid, maaskee under de norske Borgerkrige i 12te og 13de Aarhundrede, synes de igjen at være komne under Sverrig⁴; i det mindste omtales ovennævnte *Markir* (nu Dalsland) som et fra Norge adskilt Land, hvorhen norske Misfornöiede jævnlig tog deres Tillflugt og som derfor, tilligemed Værmeland, engang hjemsøgte med et Streiftog af Kong Hakon Hakonsen⁵. Östen og sünden for Kjölen fandtes ligeledes Landstrækninger, paa hvilke der af hegge Riger gjordes fortsat Paastand. Sagnet nævner Jæmteland, Herjedalen og Helsingaland som Lande,

---

¹) Heimskr. II, p. 64, 102. Denne Grændse (*takmark*) siges at være sat af Olaf Tryggvason, p. 77. ²) Heimskr. III, p. 214; Fornm. Sögur VII, p. 52; Stednavnene forklares i det Geograph. Register til Oldnordiske Sagaer XII; jfr. Schlyters Sveriges äldsta indelning i landskap, S. 10; Fernow, Wärmelands beskrift. S. 200, 210, forstaaer herved hele Værmeland, vesten for Klaraelven, jfr. S. 75-76. Mærkeligt, at Værmeland synes at nævnes hos Adamus Bremensis (*De situ Daniae* ed. Lindenbrogii p. 112) som hverken hørende til Norge eller Sverrig. ³) I Heimskr. III, p. 220 siges i Almindelighed, at hver Konge skulde beholde det Rige, hans Forfædre havde havt; men i den norske Kongehistorie fra Magnus Barfod til Magnus Erlingsen (Fornm. Sögur VII, p. 52) hedder det: „skyldu henni heiman tylgja jarðir þær i Gautlandi, er þeir höfðu ádr deilt um.“ ⁴) Da Magnus Barfod vilde gjøre Paastand paa disse Grændselande, vilde dog Markboerne, som tilforn (*sem fyrr*). forblive under svensk Herredømme; Hmskr. III, p. 214. ⁵) Heimskr. V, p. 54, 86, 110, 123, 158, 160, 163, 226, 257.

der alt før Harald Haarfagers Tid vare bebyggede af Nordmænd og ved hans Erobringer end mere bleve det ¹; derfor foranledigedes disse Lande letteligen til at yde den norske Konge Skat og modtage Love af ham ². Men allerede Olaf Skotkoning gjorde Fordring paa alt Land østen for Kjölen, og saavel Jæmterne som Helsingerne viste sig, som nærmest beliggende ved Sverrig, den svenske Konge mere hengivne end den norske, ligesom de ogsaa ydede førstnævnte Skat ³. Vel synes Jæmteland og Helsingland i den følgende Tid at nævnes som adskilte fra Sverrig ⁴; men dette har maaskee blot havt sin Grund deri, at disse Lande, som endnu kun lidet dyrkede, snarere ansaaes for Skatlande end for virkelige Provindser. Endelig, i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, formaaede den norske Kong Eystein Magnussen, ved Underhandlinger og Overtalelse, Jæmterne til at underkaste sig Norge, som det synes, uden Modsigelse fra svensk Side ⁵. Fra den

---

¹) Heimskr. I, p. 96, 137; II, p. 233. Herjedalen nævnes hverken hos Snorre eller hos nogen af hans Fortzætttere, hvor Talen er om Jæmteland; maaskee indbefattedes det under dette. Om Jæmteland s. Oldnordiske Sagaer XII, Geograph. Register S. 192. ²) Heimskr. l. c. III, p. 219; Schönings nordiske Landes, særdeles Norges gamle Geographie, S. 110; Sammes Norges Hist. II S. 290; III, S. 48; Rasks Ottars og Ulfsteens Reiseberetninger S. 118; Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie I, S. 35. ³) Heimskr. II, p. 71, 233, 217. ⁴) l. c. II, p. 399; III, p. 4, 12, 54; Rask anf. St. mener, at det var kun det egentlige Helsingland, ei Medalpad, Angermanland eller Vesterbotten, der under Hakon Adalstensfostre underkastede sig Norge; jfr. Oldnordiske Sagaer XII, S. 153. I videre Forstand indbefattede nemlig Helsingland tillige Medalpad, Angermanland og det nord for beliggende, af Svenske beboede Kystland; Schlyter om Sveriges äldsta inddeling i landskap, S 47; Corpus juris Sveagoth. ant. ed. Dr. Schlyter VI (Helsingalagen m. m.), p. 193, 195; jfr. El. Frondin Spec. de Helsingia I (Upsal. 1735), p. 12 fg. ⁵) l. c. III, p. 219, 266.

Tid af synes Forbindelsen mellem Jæmteland og Norge at have vedværet lige til Aaret 1645; naar Sverre berettes med Sværdet i Haanden at have vundet Jæmteland under Norge¹, skal derved, uden Tvivl, blot forstaaes den Kamp, han paa sin Indmarsch i dette Rige maatte udholde med Jæmterne, blandt hvilke det udtrykkelig omtales, at Kong Magnus Erlingsen havde mange Lehnmænd². Da Helsingland under Eystein Magnussen ikke omtales som forenet med Norge, maa man antage at det er forblevet under Sverrig³; senere synes Erling Skakke og Magnus Erlingsen at have övet Fjendtligheder mod Helsingerne⁴, og under Hakon Hakonsen synes Hertug Skule at have tilegnet sig et Slags Herredömmе baade over Jæmteland og Helsingland⁵. Uden Tvivl för det ansees for afgjort, at disse lidet dyrkede og befolkede Lande ikke have staaet under noget stadigt Herredömmе, enten svensk eller norsk, för i en sildigere Tid⁶. De tidligere Tvistigheder om Grændsen mellem begge Riger synes, for en Deel, at være blevne jævnedede ved Forhandlingerne i Aarene 1268 og 1273, hvis Resultater vi antage her at have for os. Den störste Deel af Værmeland med hele Dalsland erkjendtes derved at höre under Sverrig, ligesom Jæmteland og Herjedalen under Norge. Saavidt, ved Sammenligning af de her fore-

---

¹) l. c. V, p. 17-18. ²) l. c. IV, p. 23, 15-17. ³) Jfr. Bask Ottar og Ulfsteen S. 119; Schlyter Sveriges äldsta inddelning S. 17. ⁴) Heims-kr. IV, p. 45. ⁵) l. c. V, p. 22-26. Mærkeligt, at Jæmteland, skjündt politisk adskilt fra Sverrig, fra det 14de Aarh. af, i kirkelig Henseende henhörte under Upsalastift, s. de af Hadorph efter hans Udg. af Olaf den Helliges Saga paa svenska Riim, meddeelte Dokumenter; jfr. Lagerbrings S. R. II, II, S. 403; Schlyter, Sveriges äldsta inddelning S. 45. ⁶) Jessen, Norges Beskr. S. 168. At den nordligste Deel af det nuværende Jæmteland i Slutningen af det 14de Aarh. hörte til Sverrig, antages af Dr. Schlyter i Fort. til Corp. jur. eogoth. ant. VI (Helsingal.), p. XVI.

kommende Steder med nyere Kartter har kunnet udfindes, er Grændsen omtrent bleven bestemt paa følgende Maade. Dens sydligste Punkt var Nüddinge i Vestergötland, ved Gütälvens Ullöb, ligeoverfor Konghell. Derfra gik den mellem Dalsland og Bahuslehn; derfra, omtrent som nu, mellem Dalsland og Smaalehnene, forbi Nordre-Kornsöen, Bogsöen, Store Leesöen imellem Värmeland og Nedre-Rommerige, mellem Värmeland og Österdalen. Her synes Grændsen paa den Tid at have vejet af mod Östen indtil Fryksende og Thingwall (Carlstad) ved Veneren, hvorved da en Deel af Värmeland maa have hört under Norge ¹. Dalarne (Jarnheraland) regnedes dengang, ligesom i Sverres Tid ², til Sverrig; ligeledes Angermanland, Medalpad og Helsingland; Jämteland og Herjedalen derimod, som alt er bemærket, under Norge. Det nu saakaldte svenske Lapmark indbefattedes dengang, dels under det gamle Finmark, som derfor sagdes at grændse til Jämteland, men tillige ansaaes for et norsk Skatland ³, dels under Helsingland ⁴.

---

¹) Hermed jevuföres de geographiske Anmærkninger i J. Aalls Sn. Sturl. Norske Kongers Sagaer I S. 2, 76. ²) Hmsk. IV, p. 21. ³) Schönings Norges gamle Geographie, S. 114. Rask l. c. S. 119. ⁴) I nærværende Aktstykke findes ikke Spor til den Grændselinie mellem Sverrig og Norge fra *Uluthræsk* langs med *Ysmæ* (ogsaa læst *Isma* eller *Yhmæ*), som udaf Helsinglagen paaberaabtes i et Notarial-Dokument af 1374 om Grændsen mellem Upsala- og Åbo-Bispedöme (Rudbeck Atlantica III, p. 445; Peringskiöld Mon. Upland. p. 4; Mon. Ulleraker p. 150; Schlyters Fort. til Corpus jur. ant. Sveog. VI, p. VI) og som forekommer i den eneste, nu eksisterende Codex af bemeldte Lov (p. 93), tilligemed flere nu ukjendelige Grændsepunkter mellem Rigerne, lige til Konghell. At de Forklaringer over de to første Grændsepunkter, som i sin Tid ere forsögte af Schöning (Norges gl. Geogr. S. 60, 126) og Lagerbring (S. R. Hist. I, S. 303; III, S. 831-32) intet Medhold fortjene, har Dr. Schlyter tiltrækkeligen godtgjort i sin Udg. S. 195;

Det er ikke at omtvile, at en med den skandinaviske Halvüs Geographie i Middelalderen mere fortrolig i dette Monument jo vil kunne finde Anledning til mangehaande Oplysninger og Berigtigelser af den her forsögte Forklaring. Forfatteren maa indskrænke sig til den Formodning, at nærværende Grændseforretning kan, henved Slutningen af det 13de Aarh. have bestemt Rigernes indbyrdes Grændser, saaledes som disse — skjönt under jævnlig Tvistigheder og derved foranledigede Grændsemüder — forbleve indtil de politiske Forandringer i det 17de Aarhundrede ¹.

Stykket selv optager i det Pergamentshaandskrift, hvorefter det her meddeles (Arnæ Magnæi Nr. 114 a, 4to) 4 Sider, hver i to Spalter. Den gudelige Formular, hvormed det begynder, som ogsaa den Omstændighed, at et andet Stykke (det forhen udgivne Anecdoton) begynder paa anden Side af det Blad, paa hvis förste Side dette Stykke ender, gjør det utvivlsomt, at her intet mangler. Sandsynligen ere begge Stykker skrevne i Norge, af

---

jfr. Fort. S. XV-XVI, hvor han antager, at ved *Uluthræsk* skal forstaaes Söen Rengen paa Grændsen af Norge og Jæmteland, og ved *Ysmæ* et Vanddrag fra denne Sö forbi Hammerdalskirken i Jæmteland. Det maa tilföies, at den saa udmærket nöiagtige, höifortjente Ud giver allerede tidligere (Sveriges äldsta inndelning, S. 48) har forkastet den af Porthan (Anm. til P. Juusten Chron. Episcoporum Finlandensium p. 371) ifölge Reg. eccl. Aboensis optagne Læsemaade *eptir isina* (over Isen) i Stedet for *eptir Ysmæ*. ¹) Altsaa omtrent de samme Grændser, hvortil man refererede sig endnu i Stettinerfreden 1570 § 6. En Dom i en Rågangstvist mellem Jæmteland og Herjedalen „*uppa lagtingene a Sprodeyendo S. Botolfs aptan 1480*”, (Handlingar röranda Skandinav. Historien XVII S. 29-31) synes ogsaa at have taget Hensyn til denne eller en lignende Grændsebestemmelse (*landaskrá*), som var indfört i en Lovbog. *Sprodeid*, hvor Jæmtelands Lagthing holdtes, var formodentlig Gaarden *Ede* eller *Eide* i Nærheden af Offerdals Hovedkirke; Anm. til J. Aalls Suorre Sturl. I, S. 68.

forskjellige Hænder, men senest i Begyndelsen af det 14de Aarhundrede ¹. Originalens Orthographic er i nærværende Udgave nøiagtigen fulgt; de utydelige Ord findes her indklamrede. At denne Grændseforretning maa have existeret i flere gamle Afskrifter, erfares af et Fragment deraf. fra Begyndelsen indtil Varianten ², som findes paa sidste Side af en norsk Lovcodex paa Pergament (Arnæ Magnæi Nr 60, 4to), der i Indledningen til Faugner-Lundhs Udg. af Bergens gamle Bylov S. XIII-XIV henføres til Midten af 11de Aarhundrede. Dets Varianter, som dog mest bestaae i afvigende Skrivemaade af nogle Stednavne, ere i nærværende Udgave anførte under Texten. Da Oversættelser af nærværende Aktstykke i det nyere norske Sprog findes i Haandskrifter af den gamle norske Lov (Thottske Manuskripter, Nr. 2084, 4to og Arna-Magnæi Nr. 114, b) kan man slutte, at det endnu i en senere Tid maa være bleven benyttet ved Grændseforhandlinger mellem Rigerne; hvilket ydermere bestyrkes ved følgende Brev af 12te August 1601, hvormed Lavmanden i Bergen Poul Helgesen ² indsendte sidstnævnte Oversættelse til Niels Krag og Oluf Pedersen, der i bemeldte Aar reiste som kongelige Grændsekommissarier til Nordlandene:

„Gunstige og velbyrdige Niels Krag og Oluf Pedersen. Dette haver jeg saa hasteligen udskrevet af det gamle norske Maal efter Eders Befaling, bedendes at dersom noget i Orde kunde være forseet, at I vilde det optage i den bedste Maade, thi den Landsegn og Navnene paa Landemærkene er mig aldeles ubekjendt, og det gamle norske Maal udi den *Steige Lovbóg*³ er meget mørkt og

¹) Arnas Magnæus angav det Aar 1715 for at være mere end 300 Aar gammelt; Schönings Norges gamle Geogr. S. 44. Stykkernes Orden i Codex viser, at Grændseforretningen maa være nedskreven først. ²) Nævnes ogsaa ved Aar 1586 i Jessens Norges Beskr. S. 235. ³) Maa være en Lovbog, som tilhørte Nordlan-

sommesteds ukæseligt. Dersom jeg endnu kan bekomme nogen bedre Undervisning paa samme gamle mørke Ord, eller hos andre videre udspørge nogen sand Kundskab om samme Landemærke, som Kongel. Maj. min allernaadigste Herre og Riget kunde være tjent med, da skal jeg med det første forskikke Eder det til højbemeldte K. M. Landsbye (Landsbygd?), bedendes at Eders Velbyrdighed vilde holde mig tilgode, at jeg ikke nu kan komme til Eder for min Svagheds Skyld, ønskendes E. V. Lykke og beholden Reise med Alt det Eder kjært er, til Liv og Siel. Actum Bergen den 12te August Aar 1601.

Eders Velbyrdigheds
 pligtvillig Tiener altid
 Pouil Helliessen ¹⁾.

Hvad der til Oplysning af enkelte Punkter i denne Grændsebestemmelse er meddeelt i Schönings Norges gamle Geographie S. 41, 52, 114 og i (H. Stampes) „Undersøgning af Finmarkens gamle og itzige Tilstand, Indvaanere og Grændser” etc., (Nye Danske Magazin II, S. 88) kan kun lidet bidrage til at udbrede Lys over det Hele. Vigtigere er hvad der, med Hensyn hertil, forekommer i Cap. Munthes lærde og indholdsrige Anmærkninger til J. Aalls Oversættelse af Snorres Værk. Skade, at den ikke har været kjendt og benyttet af de Mænd, som tidligere have efterladt os de grundigste og nøiagtigste Undersøgelser om Grændserne mellem Sverrig og Norge, fra de ældste til de nyere Tider, nemlig Jessen i „Kongeriget Norge”, I D. 4 Cap., og N. Marelius, hvis Afhandling i Vetenskaps Acad. Handlingar 1771 er oversat i Schlegels Samml. zur dänischen Geschichte I Bd. 3 St. Til de nu bestaaende

---

denes og Finmarkens Lavdømme, hvis Sæde var Gaarden Stegen i Stegens Præstegjeld, Saltens Fogderi. ¹⁾ Jfr. Schönings Norges gamle Geographie, S. 41.

Grændseforhold mellem Rigerne nyttter det naturligviis kun lidet at tage Hensyn, da disse ere saa aldeles forskjellige fra Grændserne i Middelalderen. Det har heller ikke været til synderlig Oplysning at raadspørge de Karter, der haves over de skandinaviske Riger i Middelalderen. Paa Schönings Kart over de 3 nordiske Riger foran Heimskringla 1 D., er Grændsen neppe ganske rigtigt angivet; men Kartet over det gamle Norge foran Værkets 2den Deel, gaaer kun til Halogaland, og indbefatter hverken Jæmteland eller Herjedalen. Munthes Kart over det gamle Norge för Aar 1500¹ udbreder det bedste Lys over Norges Geographie i Middelalderen; men det fremstiller ikke hele Grændsen og har naturligviis ikke kunnet tage nærmest Hensyn til nærværende Monument. Da mange gamle Stednavne ere forandrede eller reent forsvundne, kunne de nyere geographiske Bestemmelser ikke yde megen Veiledning; dog har Forf. havt god Nytte af Hermelinus og Forsells svenske Karter, de sidste især med Hensyn til de nordlige Grændser.

I Oversættelsen ere enkelte nyere Sted-Benævnelser optagne, naar disse vare aldeles utvivlagtige; i Stedforklaringerne er henvist til dem, der forekomme at være de sandsynligste²; men Identiteten af en stor Mængde maa overlades til svenske og norske Lærdes, af Lokalkundskab understøttede, yderligere Konjekturen.

---

¹) „Noregr. Det gamle Norge för Aar 1500. Efter gamle Saaer, Jordebøger og Skindbreve, udarbeidet af Gerhard Munthe 1810”; i J. Aalls Overs. af Snorre Sturlesens norske Kongers Saaer 1-3 D. Christiania 1838. Munthes Anmærkninger afgive upaatvivleligen det vigtigste Bidrag, der endnu haves, til Oplysning af den norske Geographie i Middelalderen. ²) De Stednavne, om hvilke Forklaringer nedenfor ere tilføiede, betegnes i Texten med en *.

I Faderens, Sønnens og den hellige Aands Navn. Peter paa Hjertum allagde dette Vidnesbyrd (om Grændsen) mellem Gautland ok Norge i Nöddingea ok Raudshellisfjeld mod Norden; derfra i Akersvik langs med Aur og saa til Auru (Auraa); derfra til Aurfla, og saa til Galgasaur. Derfra til Mosefoten og saa til Rögden. Derfra til Runafura, og saa til Midten af Kyrfjeld, og saa til Thristikel, fra Thristikel til Skarnhella, fra Skarnhella til Tjörn (Sumpen). Derfra til Kværndaler (Kværndalebæk); derfra til Reinda, derfra til Reinsö. Fra Reinsö til Eikervand; derfra til Svartabækslök (Svartabrandslæk). Fra Löken til Holmvand; saa i Fiskebækken; derfra til Langsö. Fra Laugsö til Fylsbek; derfra til Helgatjörn. Fra Helgatjörn til Graastenen; fra Stenen til Holmevand og derfra til Djuputjörn. Fra Djuputjörn til Hudabæk og derfra til Björnsundet, til Langevand, og til Langbruannar og til Langekjör og til Thiduos (Thidaos), og saa til Krakumosen og til Brat-kleven. Derfra til Myrkutjörn; derfra til Hudarbek (Lendarbæk) og til Brotabæk og til Tjörbæk og til Mosen og til Bækken ved Bræke. Derfra til Gipu og til Gipsö. Fra Gipsö til Vædelbek (Vædibæk) og til söndre Kornsö og saa nord paa i Sundet ved Haugen og Bokena og til Botsö (Bogsö?). Derfra til Trollrygenn; saa til Upvatn (Ulfvand) og Ulfaaen og til Hardeima og til Urdarfjeld (Virdarfjeld); derfra til Raudarfjeld (Randarfjeld) og saa til Stafuen nord ved Lee(söen).

Eyulf i Gydranne og Ketill paa Hafnasæter vidnede for Kong Karl og Kong Harald (1), at Fylsbek er ret Grændse baade fra Nord og Syd (som nu er opregnet).

Saaledes vidnede ogsaa (andre om) Grændseskjellet mellem Norge og Gautland i Nöddingeos; og fra Nöddinge og tværs til Gamle Stig (Vei); fra Stigen til Rödhell og saa

¹¹⁾ botsio, *omitt.* ¹²⁾ vlfvatn, 60. ¹³⁾ i vlfana, 60. ¹⁴⁾ Virdarfiell, 60. ¹⁵⁾ Randarfiell, 60. ¹⁶⁾ Gudranne, 60. ¹⁷⁾ sem nu er talt, *add.* 60.

mosa. Or mosanom ok i Aur. Af Aur ok i Aura garda. Vitnado þetta Hallstein a Straumi, Jon Mulason, Þorer Eilifsson, Nicholas Þosteinnsson, Rafn Disarson, Jon Steinarsson, Ormer Þorgylsson, Þorkiæll a Riuki, Þorer a Rudi, Olafuer a Vestæinni, Þorbiorn a Lokoke, Vigleiker a Skara, Saxe prester æfter fodur sin.

Nu hæfuer i riodreno enn i Amo i Sterallheidi. Or Sterall ok i Galgasaur. Þædan ok i Biarnaas. Or Biarnase ok i Stikksas. Or Stiigsase ok i rodina vidr Raudu myri.

Nu hæfuer hit þridia endamerke or Rodenne ok i Ofnenn. Or Ofnenom ok i Krokana. Or Krokonom ok i Krakovatu. Or vatneno ok i Stæfnulundana a midium Kyrföllum*.

Nu hæfuer hit fiorda endamerki or Stæfnulundanom ok i Biærnstæinn Or Biærnstæinenom ok i Griotana aystri. Or anne ok i Ælmtrar tiorn. Or tiornenne ok i Skranhellumosa. Or mosanom ok i Ketilbek. Or bekkenom ok i Rossamosan, þædan ok i Kuendölabek.

Nu hæfuer hit fimta endamerki or Kuendölo bek ok i sundit. Or sundinu ok i Reinsio* ok sua æfter anne Reino. Or Reino ok i Tiarnet vidr vatna rudit. Or tiarneno ok i Grim (Grun?) ass budavatn. Or vatneno ok i tiarnet vidr Atlaurd. Or tiarneno ok i staupenn. Or staupunum ok i Æiker vatn. Or vatneno ok i Suartabratz lök. Or lökenom ok i Kollundan. Or lundenom ok i Reidfiellet. Or fialleno ok i holman i Holmavatne. Or holmanom ok i Fiskibæk. Or Fiskibæk ok i Langsio*. Þædan ok i Fylsbæk.

Nu hæfuer hit setta endamerki or Fylsbæk ok i Hælgu tiorn. Or tiornenne ok i Saudolfs(Saudolfs?)stein. Þædan ok i Hesthofaudit. Or hofdino ok i Biarnsundit. Or sundinu ok i Langklappenner. Or kloppunum ok i Þiodatiorn. Or tiornenne ok i Rankleif. Or klæifuiinne ok i Budarbæk. Þædan ok i Brotabæk.

til Akervikermose; fra Mosen til Aur; fra Aur til Auragard. Dette vidnede Hallstein paa Straum, Jon Mulasön, Thorer Eilifssön, Nicholas Thorsteinsön, Rafn Disarsön, Jon Steinarssön, Orm Thorgilssön, Thorkell paa Rjuk, Thorer paa Rud, Olaf paa Vestein, Thorbjörn paa Lokok, Vigleik paa Skara, Saxe Præst efter sin Fader.

Nu begynder (Grændsen) i Röd det; derfra til Amo i Sterallheide. Fra Sterall til Galgasaur; derfra til Bjarnaas; fra Bjarnaas til Stikksaas; fra Stigsaa til Roden ved Raudumyr.

Det tredje Grændseskjel begynder fra Roden og (gaaer) til Ofnen; fra Ofnen til Krokene; fra Krokene til Krakovand; fra Vandet til Stæfnulundene midt paa Kyrfjeld.

Det fjerde Grændseskjel begynder fra Stæfnulundene og (gaaer) til Björnstein; fra Björnstein til östre Griotaa; fra Aaen til Elmrartjörn; fra Tjörnet (Sumpen) til Skrauhellumose; fra Mosen til Ketilbæk; fra Bækken til Rosamosen og derfra til Kvændalabek.

Det femte Grændseskjel begynder fra Kvændalabek og (gaaer) til Sundet; fra Sundet til Ransöen(?) og saa langs med Reinaaen; fra Reina til Tjörnet (Sumpen) ved Vandröd det; fra Tjörnet (Sumpen) til Grimassbudavand; fra Vandet til Sumpen ved Atlaurd; fra Sumpen til Staupen; fra Staupen til Eikurvand; fra Vandet til Svartabratslök (bæk); fra Lökken (Bækken) til Kollunden; fra Lunden til Reidfjeldet; fra Fjeldet til Holmen i Holmavand; fra Holmen til Fiskebæk; fra Fiskebæk til Laugsö og derfra til Fylsbæk.

Det sjette Grændseskjel begynder fra Fylsbæk og (gaaer) til Helgutjörn; fra Tjörnet (Sumpen) til Sandolfssteen; derfra til Hestehovedet; fra Hovedet til Bjarnsund; fra Sundet til Langklappenner; fra Kloppunum til Thjodattjörn; fra Tjörnet (Sumpen) til Rankleif; fra Kleven til Budarbæk; derfra til Brotabæk.

Hitt seaunda endamerki hæfuer or Brotabek ok i Kroslundin. Or lundanom ok i Brækebek. Or bekenom ok i Gypu. Or Gypu ok i Gypusio. Or sionom ok i Vedillsbek ok þædan ok i Kornasio* ok i Syndsbrun*. Vitnado þetta Amundi i Heslibreko, Ketill Kamerskegi i Saurbö, Hallstein a Riudre, Biarne ok Amundr stiærna.

Hær hæfuer vp hitt attanda endamerki or Sundzbrunni ok i bækana. Or anne ok i Ornholman. Or holmanom ok i Ulfneroset. Þædan ok i Hardeima vrd. Or vrdinni ok i Rauduklæif. Or klæifunni ok i Bosterotiorn* ok i Fisklöysu ok i Röyduvatn*. Or vatneno ok i Raudsbek. Or Raudsbek ok i Raudsnes. Or Raudsnesi ok i Stafnin. Vitnade þetta Hakon i Rifuu, Eyuindr a Hollte, Geileifuer (Gerleifuer) prester, Aslaker a Flatalande, Ögmundr a Krosbö ok Aslaker smidr.

Nu hæfuir hitt ixda endamerki or stafnenom ok i Kollofiæll ok þædan midliidis ok i Holbeken. Or bekenom ok i Slædaklæif. Or klæifunni ok i Runafuruna vid steinana. Vitnado þetta Þorer a Kirkiubö, Gunvlfuer i Eng, Asmundr (á) Lirpum, Biarne a Grenimork, Þorodr i Stufsrudi ok Brandr stinni.

Nu hæfuer hitt xda endamerki or Runafurunni ok i Huitabergh*. Þædan ok i Slodrufoss. Þædan ok i hellin vidr Auridavatn*. Þædan þuers ifuer Hyllfakiolenn ok sua i Grimufoss*. Vitnade þetta Karll suarte, Þostein Hakonerson, Nichulas Þoresson, Styllaugr Eigillsson. Þetta var boret ok suoret um landamære ok ramerki mellim Noregs kónungs rikis ok Swia kónungs i Sueigi i Heriardale a alþingi. Bar Loden i Alrarkælldu, Pall i Löy ok Simon i By, Eiriker Lafuoterson, Eyiær (Einar?) or Arnasloa ok Gudmundr bonde, ok half tylft bonda or Afra dalenom, Hafuer (Havar?) i Straumi. Ok kuazst Loden bonde muna þa er han foffor þetta ramerki, at þa kunni enge madr pater noster i Straumi.

Det syvende Grændseskjel begynder fra Brotabæk og (gaaer) til Kroslund; fra Lunden til Brækeshæk; fra Bækken til Gypa; fra Gypa til Gypusö; fra Söen til Vedillsbæk; derfra til Kornsöen og til Syndsbrun. Dette vidnede Amundi i Heslibreka, Ketill Kamerskegi i Saurbay, Hallsteinn paa Rödets, Bjarne og Amund Stjerua.

Her begynder det ottende Grændseskjel fra Sundsbrun til Bækaa; fra Aaen til Ornholmen; fra Holmen til Ulfersøet; derfra til Hardeima-urd; fra Urden til Røde Klev; fra Kleven til Porskiern, til Fisklöysa og til Rövand; fra Vandet til Rødsbæk; fra Rødsbæk til Rødsnæs; fra Rødsnæs til Stafnen. Dette vidnede Hakon paa Rifuu, Eivind paa Hollte, Geirleif Præst, Aslak paa Flataland, Ögmund paa Kroshö og Aslak Smed.

Det niende Grændseskjel begynder fra Stafnen og (gaaer) til Kolløljeld og derfra midtvejs til Holbæk; fra Bækken til Slaklev (?); fra Kleven til Runafura* ved Stenene. Dette vidnede Thorer paa Kirkebæ, Gunnulf i Eng, Asmund (paa) Lirpum (?), Bjarne paa Grenimörk, Thord i Stufsrud og Brand Stinne (den Stive).

Det tiende Grændseskjel begynder fra Runafura og (gaaer) til Hviteberg; derfra til Slodrufoss; derfra til Hellen ved Hurrsöen (?); derfra tværs over Hyllfakjölen og saa til Grindefoss. Dette vidnede Karl Svarte, Thorstein Hakonssön, Nikulas Thoressön, Styllaug (Sturlaug) Egilssön. Dette blev vidnet og besvoret om Grændsen og Raamærket mellem Norges og Sverrigs Kongeriger i Sveig i Herjedalen paa Althinget (11). Vidner vare: Loden i Allrarkelda, Poul i Löy, Simon i By, Erik Lafuorerssön (Lavardarsön?), Einar (?) fra Arnafloa, Gudmund Bonde og sex Bönder fra Afradalen, Hafuer (Havar?) i Ström. Loden Bonde sagde sig at kunne erindre, at dengang han med Skridt opmaalede dette Raamærke, da kjendte ingen i Ström Pater noster (111).

Or Straumi ok i Rafnasill*. Or Rafnasill ok i Ranundarfoss*. Or fossenom ok i Morbek*. Or Morbek ok a Breko ok i Glaumshofda. Af hofdanum ok i Haframinni*. Or Haframinni ok i Sottnorer. Or Sottnorum ok i Rossang*, Or Rosange ok i Runastein. Or steinum ok i Hoadalenn*. Or Hoadale ok i Steinberget*. Þædan ok i Lifuisio. Or Lifuisio ok i Möroklak. Or Möroklak ok i Malungsil* ok i Finzasen. Or Finzase ok i Mullungsbergh*. Or berginu ok i Röynkloe*. Þædan ok i Asulfstiannabergh*. Þædan ok i Hundsioar skiæl*. Þædan i Amsafreng*. Or Amsafreng og i Vædal litla. Or dalenom ok i Myrerdal. Or Myrerdal ok i Leigstig. Or Leigstig ok i Rauda hamra. Or Raudhomrom ok i Leonerbergh. Þædan ok i Leonerseu ok i Leoner ness. Þædan (i) Bilstiærnar bergh. Or berginu ok i Þoreskæl*. Or Þoreskæl ok i Þrondar klætt*. Or Þrondarklætt ok i (Ar)na hiarta bergh. Þædan ok i Vlfstanga myri ok i Suindbud. Or Suindbud ok i Ulfuall flöytter. Þædan ok i Laufklæppa. Or Laufklæppum ok i Trollagrof*. Or Trollagrof i Feimifjoll. Or feimufjollum ok i Frengsenda*. Or Frengsenda ok i Þinguoll*. Or Þingueli ok i Lee*. Er Lee mykit vatn; a Swia konunger firer austan vatnet en Noregs konger firer vestan vatnet. Or Lee till Lanzenda. Suoro þessir böndr sem adr varo næfndir, en half tylft annara bonda sannade at sua hefuer fra forno ok nyiu faret, tint ok talt mellim rikianna. Var her i hia herra Jon erkibiskup, sira Sigwater, sira Ellendr, Hakon bonde, Arne prester, Loden prester, Hallvardr prester, Stecla Þostein (*sic*) i Tunneinum, Eindridi rædesmanzson, Pall suri, Iwar Andresarson a Leini, Markus Eindridason skuadru ok aller böndr af Vedra dalenom varo ok her vidr næfndir, ok kuadozst þeir fyr skolu falla huer um annan, en þeir leta af þesso sem þa var borit ok þeira sædr hafdu adr tint ok talt firer þeim.

Fra Ström til Ramsele; fra Ramsele til Ragundafossen; fra Fossen til Morbæk; fra Morbæk til Breke og til Glaumshöfdi; fra Höfden til Haframinni; fra Haframinni til Sottnore; fra Sottnore til Rossang; fra Rossang til Runesteen; fra Stenen til Hoadalen; fra Hoadalen til Steenbjerget; derfra til Lifuisö; fra Lifuisö til Möroklak; fra Möroklak til Malangsil og Finnsaasen; fra Finnsaasen til Mulangberg; fra Bjerget til Reenekluckan; derfra til Asulfstiannaberg; derfra til Hundsöskjæl; derfra til Amsafreng; fra Amsafreng til lille Vedal; fra Dalen til Myrirdal; fra Myrirdal til Leigstig; fra Leigstig til Rödhamre; fra Rödhamrene til Leonarbjerget; derfra til Leonersö og Leonernæs; derfra til Bilstjernerbjerg; fra Bjerget til Thoreskæl; fra Thoreskæl til Throndeklætt; fra Throndeklætt til (Ar)na-hjærtaberg; derfra til Ulftangemyri og til Svindbud; fra Svindbud til Ulfuall flöytter; derfra til Laufkleppa; fra Laufkleppum til Trollegrav; fra Trollegrav til Feimifjeld; fra Feimifjeld til Fryksende; fra Fryksende til Thingvöll; fra Thingvöll til Lee. Lee er et stort Vand; hvad der er östen derfor, tilhörer den svenske Konge og vesten derfor den norske Konge. Fra Lee til Landsenden. De forhen nævnte Bönder aflagde Ed, og sex andre Bönder bekræftede, at saaledes haver Grændsen fra gammel Tid indtil denne gaaet og været regnet mellem Rigerne. Tilstede vare Hr. Jon Erkebiskop, Sira Sig-hvat, Sira Erlend, Hakon Bonde, Arne Præst, Loden Præst, Hallvard Præst, Stekla-Thorstein i Tunein, Endridi Rædesmaussön (iv), Paul Suri, Ivar Andreassön paa Leini, Markus Eindridessön Skuádru. Alle Bönder fra Vedradalen vare ogsaa tilsagte at möde her, og erklærede at för skulde den ene med den anden af dem fælde, för de skulde fragaae det, som nu var vidnet og som deres Forfædre havde berettet og opregnet for dem.

Þetta landamære hafua læmter ok Hælsingiar halldet, sidan londen varo bygð, ok þeir golldet firer, hvarer sem a hafua genget, ok læfuer landamære norðr a Finmork or Raudabergi ok taumburðr æfter Kilenom suðr, sua at halfuer Kiollren ligger vester till Gioduikur, en halfuer till Rafnasill* ok sua suðr æfter Kilenom mellim Rafnode* ok Angarmannalandz, at halfuer Kiollren ligger til huars rikis-sens ok sua suðr i Murubek*. Þædan taumburðr ok suðr i Stolaholma firer austan Bodsio*; sua suðr taumburðr i Myklaholm er ligger i Hafra*. Þædan taumburðr ok suðr i Fiællzeid a Hoe*. Þædan taumburðr ok suðr i Mauroos* tueim rastum firer austan ælfuar os*. Þædan ok i ana Maulungh* ok æfter anne suðr i vatnet Maulung* ok taumburðr suðr ifuer Malung ok suðr i Siks os, ok sua i Himsio. Þædan taumburðr ok i Amsa frengn*. Þædan i Raudamra. Þædan i Riisbergh. Þædan taumburðr ok suðr i Þrondarklætt*. Þædan i Trollagrof* suðr vidr ælfui.

Sua bar Þorðr i Trosavik vitni ok xii ellimenn med honum, at Noregsmenn bygðu fyrstunni Heriardal med þeim atburð at madr het Heriulfuer hornbrioter, hann var merkismadr Halfdanar konungs suarta; hann varð firer konungs reidi ok flyði auster i Sviariki till Anundar konungs; var þar vel med honum tekin, en þo niðfæll honum sua at han lagðezst med frenkono konungs þeirri er Helga het, ok flyði æfter vester i Noregs kongs ríki i dall þan er þa var alauðr er nu er kalladr Heriardall. Þa settuzst þar (þau) Hælga ok bygð gerðu þar sem nu heita Sliarosvellir*. Þeirra son var Hakon valr, hans son Frode, hans son Herlauger hornstigi, hans son Þorer droge, hans son Þorbiorn makarkalfuer, hans son Þorbiorn gamle, son hans Dager, hans son Lioter, er fyrst let gera kirkju i Heriardall, hans son Þoralde, hans son Rafn, hans (son) Eilifuer teppimadr, hans son Biörn, hans son Þorðr, hans son Hafþorer, hans son Asulfuer.

Denne Grændse have Jæmter og Helsinger erkjendt, siden Landene bleve bebyggede, og alle de, som have gjort Brud paa den, have maattet böde derfor. Grændsen begynder nord i Finmarken fra Raudaberg og Rebningen (v) gaaer langs Kjölen mod Sönden, saaledes at det halve af Kjölen ligger vester til Gjodvik og det halve til Ramsele, og derpaa mod Syden langs Kjölen mellem Ragunde og Angermannaland, saaledes at det halve af Kjölen ligger til hvert Rige, og derfra sönder til Murubæk; derfra gaaer Rebningen sönder til Stolaholm, östen for Bod-sö; derfra Rebningen sönder til Miklaholm, der ligger i Hafra (Hawerö?); derfra Rebningen sönder til Fjeldseid paa Hoe; derfra Rebningen sönder til Mauroos to Raster östen for Elfros; derfra i Malangaa og langs med Aaen sönder til Malangvand; derfra Rebningen sönder over Malung ok sönder til Siksos og saa til Himsö, derfra Rebningen til Amsafreng; derfra til Raudamra, derfra til Riisberg; derfra Rebningen sönder til Throndeklett, derfra til Trollegrav sönder ved Elven.

Det vidnede Thord i Trösavik og 12 Oldinge med ham, at Herjedalen först blev bebygget af Nordmænd ved følgende Anledning (v1). En Mand ved Navn Herjulf Hornbryder, Kong Halfdan Svartes Mærkesmand, faldt i Unaade hos Kongen og flyede öster til Sverrig til Kong Anund, som tog vel imod ham. Her forsaae han sig deri, at han havde legemlig Omgang med Kongens Frænke ved Navn Helga og flyde derpaa vester tilbage til den norske Konges Rige, til en Dal, som dengang var öde, men nu kaldes Herjedal. Her nedsatte han og Helga sig, og anlagde en Bygd, paa det Sted, som nu kaldes Sliarosveller (Snöswallen?). Deres Sön var Hakon Valr; hans Sön Frode; hans Sön Herlaug Hornstige; hans Sön Thoror Droge; hans Sön Thorbjörn Makarkalf; hans Sön Thorbjörn gamle; hans Sön Dager (Dag); hans Sön Ljot, som först

Þetta landamære er mellim læmtalands ok Finmarkar ok Helsingalandz vester or Lenglingslidum* ok sua norðr till Straums. Eign þá læmtar norðr a Finmork fra Straumi XIX raster at veida dyr ok ikorna, ok genger sua auster landamæret mote Angermannalande. Tæker till þar sem heiter Veimosior; þædan i Hulsio* ok i Kiodsio*. Þædan ok i Randasio. Þædan i Höttingssio*. Þui nest i Hellusio*. Þædan i Neigersio*. Sidan i Kiærsio* edr Kiolsio* nodan (nordan) at Rafuundum*. Þædan i Þelliasen*, nordan at Bilartiarne, ok sua sudr i Tiorsioarholm* ok sua i Blafinnungstiorn*. Þar deilldu þau um i anduerdri kristni Gunnilldr sniella er bio a Solatunum. En Arne illi het madr er bio i Hiælsio* a Rafuundum*; han var fyrster madr kristin þar. Volde þat þeirra osætte, at Gunnilldr tok fin sin ok setti a land Arna vidr Blafinnungstiorn; tok Arne þan fin ok sökte nidr i vatnet. Sidan varo þat saatmæle þeirra at Arne gallt londen firer austan tiornena. Þa let Gunnilldr en fara i votn Arna. En Arne let sua marka votn sin er han for fra, sökte nidur reinshornom heilum ok rak i iarnagla till merkis, ok fan Arne med því agirnd Gunnilldar ok sattrof. En sidan gengo þau lond after undir Arna. En firin het Blafinni ok var af honum kallat Blafinztiorn*, ok ligger sua landamæret sudr i Tundrasin austan at forse, en þædan ok i Ignarsand* fiskb.... (fisklinuni?) mellim Medalpada ok Fiskabua. Þædan ok i Þælliasen* mellim Stæinnis ok Musasandz. Þædan ok i Vigmundarsand austan at Nærda. Þædan ok i Aga. Þædan ok i Hælli flygh. Þædan ok i Vppsio* ok sua i Þorhogseid* i læmtaskoge*. Þædan ok i Vigmanbek ok sua vester i Hafra austan aat kirkiunni, sem nest hafua Hafravellir* ok sidan auster er Skuli jarl do¹. Ligger Landamæret sua sud mote Heriardall.

¹) I den ovenomtalte Dom af 1480 forekommer en Deel af disse Grændsebestemmelser, men med Forandring og yderst corum-

lod bygge en Kirke i Herjedal; hans Søn Thorallde; hans Søn Rafn; hans (Søn) Eilif Teppimadr; hans Søn Björn; hans Søn Thord; hans Søn Hafthorer; hans Søn Asulf.

Grændsen mellem Jämteland og Finmarken og Helsingaland gaer vester fra Lenglingsliderne og nord til Ström. Jämterne have Ret til at jage Dyr og Egerne nord i Finmarken 19 Raster fra Ström; derfra gaaer Grændsen öster mod Angermanland. Den begynder ved Veimosö; gaaer derfra til Hulsö og Kiödsö; derfra til Randsö; derfra til Hattingsö; derfra til Hellusö; derfra til Neigersö, siden til Kjærsö eller Kiölsö, nordfra til Ragund; derfra til Talleraasen, nordfra ved Bilartjörn; derpaa sönder til Tjärsöholm og derfra til Blaaflinstjörn(sump). Om denne var der i Christendommens förste Tid en Trætte mellem Gunhild den Snilde, som boede paa Solatuner (vii) og Arne den Onde, som boede i Halsjö paa Ragund, den förste christne Mand der. Anledningen til deres Uenighed var, at Gunhild satte sin Finn paa Arnes Land ved Blaaflinnungssumpen; Arne greb denne Finn og sænkede ham ned i Vandet. Derpaa bleve de forligte paa de Vilkaar, at Arne betalte Landet östen for Sumpen. Dog sendte Gunhild igjen Folk ud paa det Arne tilbörende Vand. Men Arne mærkede sit Vand, da han forlod det, paa den Maade, at han nedsænkede hele Rensdyrhorn, i hvilke han slog Jernnagler til Mærke, og saaledes opdagede han Gunhilds Gjerrighed og Trolöshed. Siden tog Arne dette Land igjen i Besiddelse; Finnen hed Blaaflinn, og efter ham kaldtes det Blaaflinnssump. Grændsen gaaer sönder til Tundraasen, östen fra til Fossen; derfra til Ignarsand . . . mellem Medalpad og Fiskeboerne. Derfra til Talleraasen mellem Steinni og Musasand; derfra til Vigmundarsand östen fra ved Nærda; derfra til Aga; der-

---

perede: „sva byriar Landamæren mellan Jemtelandh oc Helsingalandh först i Wilkmarsbæk (Vigmanbæk) a Toraldseydæ (Dor-

Þeir vi af hvaro rikini er konungar næfndu till at sea landamæren, þa samde þeim sua i hauginum vidr Kulu-blik* ok i holman vidr Hælgasio*. Þædan ok i Vaxnbru*. Þædan ok i Holman flata*. Þædan ok i haukana i Verald*. Þædan ok i Kungadal a Fringzskoge*. Þædan ok i Vennu (venn?) bergh sem þat er hæst. Þædan ok i Munlauger* oss. Þædan ok i Ælldubergh* þar sem þat er hæst. Þædan ok i Hökskælldu a Huirfilsskoge, ok ganga þædan ramerki ok i Risberg. Þædan i Hyliufiæll* ok i Gautælfuina i midit i Grönerose. Or Gronerose ok æfter rettre syn at stiginum till Faludals. Þædan ok i Falufiæll. Þædan ok i Brostnarhellu sem Einer þambaskiælfuer reisti. Þædan ok i Sannar.

Nu huer sem her genger ifuer heiti, þa liggi honum slikt vidr sem logh standa till i hvaro rikinu. Sua stoddu þeir ok herra Erlinger Alfsson, Erlinger loghmadr, Gjardar bonde, Siugurdr pertill, Þorlaker a Rifuu, Þorer þinghütter, Gotstafuer Petersson, Karll Haralldzson, Bryniolfuer Botilldarson, Gunulfuer prester a Ving, Kristmad Panason, Nichulas Kristinarson. Sua stoddu þeir aller a Æida-skoge*, ok þar bioda (biödu?) aller sina eida æfter.

Sua vilium ver ok at aller menu vite um akoll þau er Nordmenn hafua till Ælftrunda ok um þrætto hagan, at þeir hafua þa vpgefuit sem þeir þrætto vm. En Gauter gafuo vpp þau akoll er þeir mæltu a Trysilar, þa er þeir settoztt a Magnorom*.

---

hodhseid?) oc i Sothnoren (Sottuorer) vidher hafra oc i rögengh (Rossang?) oc i risastein (Runastein?) oc i elfstiorn oc i roddowarda oc i redarsskardh oc i haswar (hafra) rw oc i byrclinilberg hoc i elgdall oc i hundshaugh epter vatsfallom og swa wester i Glee (Lee). Thetha ær the gambla merkæ mellum herredall oc synnerstæ fiordongh oc swa hafver warið sidan Skule jerll han do."

fra til Hellisflyg; derfra til Oppsö og saa til Thorhogseid i Jæmteskoven. Derfra til Vigmanbek og saa vester til Hafri östen fra ved Kirken, næved hvor Hafverösletter(?) begynde; derefter mod öster, hvor Skule Jarl döde (VIII). Grændsen gaaer derpaa sönder mod Herjedalen.

De sex af hvert Rige, som Kongerne udnævnte til Grændsesyn, bleve saaledes enige: (Grændsen begynder) i Haugen ved Kulublik og i Holmen ved Helgesö. Derfra til Vaxubro; derfra til Flad-Holmen; derfra til Haukua i Verald; derfra til Kungadal paa Fringssskov; derfra til Vennaberg, hvor det er höiest; derfra til Muulaugeros; derfra til Ellduberg, hvor det er höiest; derfra til Hökskelda i Hvirfilsskoven. Derfra gaae Raamærkerne til Risberg; derfra til Hyliafjeld og til Götelven, i Midten, til Gröneros. Fra Gröneros og, efter ret Syn, ad Stien til Faludal; derfra til Brostnarhella som Einar Thambeskelver reiste; derfra til Sannar.

Enhver, som overtræder disse Grændsebestemmelser, er undergivet den Straf, som Loven fastsætter, i hvert Rige. Dette bekræftede ogsaa Herr Erling Alfssön, Erling Lagmand, Gjardar Bonde, Sigurd Pertill, Thorlak paa Rifuu, Thorer Thinghat, Gotstaf Petersön, Karl Haraldsön, Brynjolf Bothildssön, Gunnulf Præst paa Ving, Kristmad Panasön, Nikulas Kristinessön. Dette bekræftede alle paa Eidskoven, og derpaa tilbyde (tilböde?) alle at aflægge Eed.

Vi ville ogsaa bringe til alles Kundskab, at Nordmændene have opgivet deres Fordringer paa Elftrunde, hvorom Trætte var, men Götherne opgave deres Fordringer paa Trysild, dengang de sluttede Forlig paa Magnord¹.

---

¹) I den Codex, hvorefter dette Stykke er udgivet, findes tillige den af Jessens Norges Beskr. S. 171 og Schönings Norges gamle Geogr. S. 132-34 bekjendte Grændsesætning mellem Norge og Rusland, som med Anmærkninger af nærværende Forf. vil blive meddeelt i et særskilt Værk, som Oldskrift-Selskabet agter at udgive.

ENKELTE STEDFORKLARINGER.

- AMSAFRENG (S. 166, 168); jvf. Amsjön i Herjedalen paa Grændsen af Dalarne; (Amsen paa Forsells Kart öfver Skandinavien Nr V).
- ASULFSTIANNABERG (S. 166); jfr. Tansjön i Dalarne sönden for Reinekluck; (Forsell Nr. 4).
- AURRIDAVATN (S. 164); maaskee de 3 Hurrsöer sönden for Grindafors, der alle forenes ved et Vand, som kommer fra den norske Grændse. (Fernows Wärmeland S. 8).
- ÆLFUEROS (S. 168); nu Elfros i Sweig-Pastorat i Herjedalen.
- BLAFINNINGSTIÖRN, BLAFINZTIÖRN (S. 170); maaskee Blafinsfjorden i Angermanland i Sollesta Pastorat. (Hermelinus Kart öfver Angerm., Medalp. och Jämtaland.)
- BODSIOR (S. 168); uden Tvivl Båtsjo eller Boddsjo Soku i Jämteland. (Hülphers Samlingar om Jämteland S. 36.)
- BOSTEROTIÖRN (S. 164); maa være Porskjærns-Rüset Nr. 49 efter Grændsebestemmelsen af 1752.
- BOTSIO (S. 160); maaskee Bogsö paa Grændsen mellem Dalsland og Norge.
- EIDASKOGR (S. 172) kaldes i Värmeland Tolvmilsskoven. (Marelius i Svenska Wetensk. Acad. Handl. 1771 S. 99).
- ELLDUBERG (S. 172), „þar sem þat er hæst"; maaskee Hesteheret (det høieste Bjerg?) i Värmeland. (Fernow S. 31).
- HOLMAN FLATA (S. 172); maaskee den norske Gaard Flaten, som (tilligemed Trosterud) ligger paa Grændsen, ligeoverfor Rommenæs i Värmeland. (Marelius l. c. S. 109).
- FORS (S. 166); Forssokn, Annex til Ragunda, saa kaldet af den store Foss i Ragunda-Elven. (Hülphers Saml. om Jämteland S. 212).
- FRENGSENDE (S. 166); nu Fryksende, den nordre Deel af Övre-Fryken i Värmeland.
- FRINGSSKOGR (S. 172); maaskee Firemilsskoven mellem Fryksende og Ekeheradskirke, som nævnes i Fernows Wärmeland S. 37.

- GRIMUFOS** (S. 164); rimeligviis Grindefos-Steens-röset Nr 38 efter Grændsebest. 1752; jfr. Fernows Wärmeland S. 8.
- HAFRA, HAFRAMINI, HAFRAVELLIR** (S. 166, 168, 170); Hafwerösokn i Medalpåd roses for sin Frugtbarhed i Grönvall Medalpådia antiqua et hodierna p. 80.
- HAUGIN** (S. 160); maaskee Hügen strax sönden for Nörre Korsö (Hermelins Kart öfver Elfsborgs Höfdingdömmen).
- HAUGINUM VID KULUBLIK** (S. 172); maaskee Haugen, en norsk Gaard paa Grændsen. (s. Marelius l. c. S. 109).
- HAUKANA I VERALD** (S. 172). Paa Hermelins Kart over Carlstads Höfdingd. findes Varaldskoug norden for Varaldsöen; uden Tvivl Gaarden Varaldskoug i Eidskoug Sogn. (Krafts Norges Beskrivelse I S. 530).
- HEL GASIO** (S. 172); Helgesö i Skillingsmarks Sogn i Værmeland. (Fernows Beskrifv. S. 16, jfr. V. og Ö. Helgesö-rös Nr. 58 og 59).
- HIELSIO A RAFUUNDUM** (S. 170); Halsjön lidet over en Mil norden for Ragunda, en lille Sö i Jämteland, hvorigjennem en Elv löber. (Hermelins Kart öfver Jämtaland).
- I HILERTHEIMA** (S. 160); Hjertum-Gjeld, Torpeherred i Bahuslehn.
- HELLUSIO** (S. 170); maaskee Hellvatn i Angermanland sönden for Höttingssjö. (Forsells Kart Nr. VII).
- HOADALEN, A HOE** (S. 166, 168); Öfver-Hogdal i Herjedalen paa Grændsen mellem Jämteland, Medalpåd og Helsingland. Navnet skrives Hofvedal, Hodal, Hogdal og haver sin Oprindelse af Aæn Hogan. (Flodberg Diss. de Helsingia Cont. I, p. 121; Hülphers Herjedalen S. 50).
- HOLMVATN, HOLMAVATN** (S. 160); maaskee H. paa Grændsen mellem Dalsland og Bahus. (Hermelins K. ö. Elfsborgs Höfd.)
- HÖTTINGSSIOR** (S. 170); Hatingsjö i Angermanland ved Jämtelands Grændsen. (Hermelin).
- HULSIOR** (S. 170); Hullsjö i Jämteland paa Grændsen af Angermanland strax nord for Kjösjöen. (Hermelin).

- HUNDSIOARSKLEL** (S. 166); Hundsö i Helsingland ved Grændsen af Dalarne. (Forsells Karta Nr. V).
- HVITABERG** (S. 164); Hvitteberg nævnes paa Værmelandsgrændsen mellem Galtedalshögden (Galtedalsrös Nr. 34) og Stened i Grindefos (Nr. 38); jfr. Marelius i Vet. Acad. Handl. 1771 S. 101.
- HYLIUFLELL** (S. 172); maaskee Holjefaldsrös Nr. 111 eller Helleklintsrös Nr. 86.
- JEMTASKOGR** (S. 170); jfr. Hülphers Jämtelands Beskriv. S. 35 med Kartet. Forekommer ogsaa i Njåls Saga p. 183.
- IGNARSAND** (S. 170); maaskee Jægesand i Medalpad paa Jämtelandsgrændsen. (Hülphers Medalp. S. 4; jfr. Hermelin's Kart).
- KLERNDÆLIR, KVÆRNDÖLABEK** (S. 160); Qvarndal forekommer i Foss-gjeld, Bahuslehn; Kærnsöen og Qværubacken tæt sammen paa Forsells Kart Nr. IV.
- KLERSIO** edr **KIOLSIO** (S. 170); jfr. Kjålsjön paa Raamærket mellem Jämteland og Angermanland. (Hülphers Jämteland S. 1).
- KIODSIOR** (S. 170); maaskee Köttsjö i Ragunda-sokn. (Hülphers Jämteland S. 298). Jfr. Kjösjön paa Grændsen af Angermanland. (Hermelin).
- KORNSJO SYDRA** (S. 160); Söndre Kornsöen, den störste Sö i Bahuslehn.
- KULUBLIKK** (S. 172); Kullblik kaldes en norsk Gaard paa Værmelandsgrændsen ligeoverfor det svenske Högsäter. (Marelius l. c. S. 109).
- KYRFJALL** (S. 162); Kurfjall i Hakonar Hakonars. S. (Heimskr. V, p. 86-87; Fornanna Sögur IX, p. 321, 322).
- LANGSJO** (S. 160, 162); Langen kaldes endnu en Sö i Bahuslehn.
- LEE** (S. 160, 166); Lee- (Led-) Söen (Lieen) ved Rigsgrændsen.
- LENGLINGSLIDIR** (S. 170); nu Finlierne i Snaasens Præstegjeld; Anm. til J. Aalls Snorre Sturl. I, S. 76; jfr. Jessens Norges Beskr. S. 176; Krafts Norges Beskr. VI, S. 74. Lenglingen i Hammerdals Pastorat i Jämteland, paa

Hermelins K. Länglingen er en Sö i Ragunda-sokn; (Hülphers Jämteland S. 208).

A MAGNOROM (S. 172); Magnord kaldes en Gaard i Eidskog Sogn, Vinger Præstegjeld, Solörs Fogderi, ved den svenske Grændse; Krafts Norges Beskr. I, S. 524. Her ligger ogsaa Magnor- eller, som den tilforn kaldtes, Magnildbro; Saml. til norske Spr. og Hist. II, S. 524, 539; V, S. 270. MAURO-OS (S. 168); mon ikke Marbotjærn i Helsingland östen for Elfaros paa Hermelins Kart?

MORBÆK, MURUBÆK (S. 166, 168); Mårdvik, omtrent en Mil norden for Brecke i Jämteland paa Hermelins Kart. „*maru bæk ok i brækku*”; Corp. jur. sveagoth. VI; Helsing. L. Þingm. B. XV; jfr. Ind. nom. propr. p. 193.

MULLUNGSBERG, MALUNGSIL, MALUNG (S. 166, 168) er Malungsberg i Helsingland paa Grændsen af Herjedalen; jfr. El. Frondin, Diss. de Helsingia P. I. (Upsal. 1735) p. 25.

MUNLAUGUROS (S. 172); jfr. Röset paa Muldhaugaklint Nr. 87 og Muldhaugsröset Nr. 106.

NEIGERSIO (S. 170); maaskee Negasjön i Angermanland, sönden for Höttingsjön paa Forsells K. Nr. VII. Jfr. Næfversjön i Jämteland. (Tunelds Swerig. Geographie 7. Upl. III. S. 131).

RAFNASILL (S. 166, 168) er Ramsäle i Angermanland, henimod Jämtelandsgrændsen. Denne Form synes at vise, at dette Stednavns Etymologie ikke kommer af *ram* o: Höihed, (Hülphers Angermanlands Beskrivelse S. 200), men ligesom de sammiesteds S. 201 anførte Ramsås, Ramsö, Ramsbytta, Ramsjö, Ramnes, af nom. propr. *Rafu* (jfr. Adv. *jafu* og *jamm*).

RAFNODE, AT RAFUUNDUM (S. 166, 170) er Ragundasokn i Jämteland, som, efter den gamle Retskrivning Rauund, Rafven (Hülphers Jämteland S. 204), sammenholdt med nærværende gamle Form, maaskee ligeledes haver sin Oprindelse af Mandsnavnet *Rafu*. Hülphers antager derimod, at dette Sogn, saavel som Ragundaälven (og Ra-

- gundasöen) har sit Navn af en *Ramund*, som först skal have nedsat sig i Eggen ved denne Elv (Jæmtelands Beskrivelse S. 204); af hvem ligeledes Radmundshög og Radmundseug i Torpsokn i Medalpad ere benævned, og om hvem Traditioner og Sange endnu existere. (Grönwall Diss. de Medalpadiä antiqua et hodierna, p. 77-78; Hülphers Medalpads Beskrivelse S. 57; P. E. Müllers Saga-Bibliothek II, S. 519.) Denne Forklaring kunde da begunstiges af den her ogsaa forekommende Raundarfoss (S. 166), som maa være en af de Fosser Ragundaelven danner. (Hülphers Jæmtelands Beskrivelse S. 206.)
- REINSIO** (S. 162); maaskee Ransö i Værmeland; (Tuneld 2. D. S. 301).
- RODNA** (S. 160); maaskee Söen Rögden i Værmeland. (Fennow S. 10).
- RÖYNKLOE** (S. 166) er formodentligen Renekluckan i Herjedalen paa Grændsen af Dalarne. (Hermelins K.; jfr. Ramskluckan i Frondin Diss. de Helsingia p. 25).
- ROSSANG** (S. 166); jfr. Rossangskullen paa Grændsen mellem Helsingland og Dalarne (Frondin de Helsingia p. 25), og Ros-sangen i Bergs-sokn i Jæmteland ved Herjedalsgrændsen. (Forsells K. Nr. VII).
- SIKSÖS** (S. 168); jfr. Siksiöda i Helsing. L. Þingm. B. XV. efter Dr. Schlyters Formening Siksjön i Herjedalen, nær ved Grændsen af Helsingland; Ind. nom. propr. p. 194.
- SKARNHELLA** (S. 160; Gaarden Scharnhelle i Foss-Sogn, Bahuslehn, nævnes i Aaret 1639. (Samlinger til det Norske Folks Spr. og Hist. IV. S. 181).
- STEINBERG** (S. 166); jfr. Stenberg paa Forsells K. Nr. VII; Stenbergshög i Herjedalen nord for Elfros. (Hermelins K. öfver Helsingland; jfr. Frondin Helsingia p. 25).
- STRAUM** (S. 170); nu Ström i Hammerdals Præstegjeld i Jæmteland.

- SYNSBRUN** (S. 164); jfr. Sundsbrosund mellem N. og M. Korsöen paa Forsells K. Nr. IV.
- TJORSÖARHOLM** (S. 170); en Holm i Tjæresöen i Medalpad, sönden for Talleraasen paa Forsells K. Nr. VII.
- TROLLAGROF** (S. 168) er Trollegrav i Herjedalen ved Grændsen af Dalarne. (Forsells K. Nr. V; jfr. N. Celsii Diss. de Dalekarlia p. 17, 23, 28).
- TJELLIASEN** (S. 170); Talleraasen, paa Grændsen mellem Medalpad og Angermanland. (Hülphers Jämteland S. 1. Medalpad S. 4; Hermelins K.).
- TJIDUOS, TJIDA OS** (S. 160); Tidau, Tian kaldes en Ström, som falder forbi Mariestad ud i Venneren. (Tuneld II. S. 204.)
- TJINGVÖLL** (S. 166); en Ö, som dannes af Klaraelven og Venneren, paa hvilken Carlstad er anlagt. (Fernows Wärmland S. 125, 324; om en Grændsesteen, ei langt derfra, Dyfwelsteen kaldet, S. 75, 129).
- TJORESKEËL** (S. 166); maaskee Thoreskærsberg paa Grændsen af Herjedalen og Dalarne, (Hermelins K.); jfr. Thoreskær, „der Orsa, Mora och Herjedalen sammanstöta”; Hülphers Herjedalen S. 3).
- TJORHOGSEID** (S. 170); maaskee Torologsægde paa Grændsen af Medalpad og Jämteland. (Hülphers Medalpad S. 3).
- TJRONDARKLËTT** (S. 168); Trondeklatt, paa Grændsen mellem Herjedalen og Dalarne. (Celsii Dalekarlia p. 17; Hülphers Herjedalen S. 3).
- ULFUANA** (S. 160); maaskee Ulfvandet mellem Bogsöen og store Lee-Söen.
- UPPSIO** (S. 170); jfr. Upsjö-Rå i Medalpad paa Jämtlandsgrændsen. (Hülphers Medalpad S. 3).
- VAXNERU** (S. 172); maaskee Woxen, en lille Elv i Wärmland, nærved den norske Grændse. (Fernow S. 9).

HISTORISK-ANTIQUARISKE OPLYSNINGER.

I. Ved (en norsk) Kong Harald kan man her hverken tænke sig Harald Graafeld eller Harald Haardraade, da med ingen af disse nogen svensk Konge af Navnet Karl var samtidig. Derimod forekommer i et gammelt Långfedgatal, uden Tvivl fra Begyndelsen af det 14de Aarhundrede ¹, blandt de svenske Konger en *Koltr*, Sön af Blotsvend, af de Svenske kaldet Erik Ársæll og Fader til den første svenske Konge af Navnet Sværker. Da denne, efter sin Faders og flere Kronprætendents Död blev Konge over hele Sverrig, omtrent 1133 ², og hans Farfader Blotsvend skal være död omtrent 1083, kan Sverkers Fader Kol gjerne have været samtidig med den sidste norske Konge af Navnet Harald, nemlig Harald Gille, naar man ei blot henfører dennes Regjering til Aarene 1135-36, da han efter Magnus den Blindes Fau-genskab regjerede ene, men regner den allerede fra Aaret 1130, da han paa Haugathing tildömtes Halvdelen af Norge med Kongenavn. At *Kol* (*Kollr*) og *Karl* enten er et og samme Navn med forskjellig Retskrivning, eller at de af Afskriverne ere blevne forvexlede, saavel i hint Slægtregister, som i nærværende Grændsebestemmelse, (*Kollr* er nemlig ogsaa et gammelt norsk Navn), kan formeentligen sluttet deraf, at en Sön af Sverker blev kaldet *Karl*; en Omstændighed, som ogsaa synes, i Henseende til dette Navns Retskrivning, at give vor Kilde Fortrinet. Dersom Kol eller Karl skulde have været Konge ikkun i den östlige Deel af Sverrig ³, er det ei let at indsee, hvorledes han kunde foranlediges til Grændse-Underhandlinger med Norge; men denne Gisning af Lagerbring grunder sig maaskee blot paa et Sted i Heimskr. III, p. 269-70, hvor Erik hinn Ársæli (ellers kaldet Kol) omtales som den,

¹) Scr. rer. Danicarum I, p. 13; Scr. rer. Svec. I, p. 6. ²) Lagerbring S. R. S. II, S. 24, 109; Rosenhanes Swea-Rikes Konungalängd S. 17. ³) Lagerbring II, S. 110.

der, ligesom tilforn Blotsvend, forkastede den christne Lære i Sverrig, eller, efter Sammenhængen, egentlig i Smaaland, hvilket Land den danske Konge Niels og den norske Konge Sigurd Jorsalafar derefter foretog sig at christne.

II. *Sveig* er det nuværende Sweg-Sogn, i den syd-östlige Deel af Herjedalen, det største Sogn i Provindsen. Ligesom i Middelalderen, er der endnu et Thingsted¹. Denne Stedets gamle Bestemmelse kan maaskee oprindeligen hidrøre fra Kirkens Beliggenhed nær ved den betydelige Liusnaelf, som gaar igjennem Herjedalen, af hvis Böining paa dette Sted (isl. *at svegia*, curvare,) Sognet snarere kan have faaet Navn end af det gamle *sveit*. Ogsaa Veien for Pilegrime til og fra Trondhjem, skal have gaaet gjennem dette Sogn, skjönt nogle Mile fra Kirken².

III. *Pater noster* udgjorde tilligemed *Credo in Deum* og *Ave Maria* Hovedsummen af de første christne Nordboers Religions-Kundskab. Disse ascetiske Formuler lærte de, som Ny-omvendte, af deres Lærere; dem vare Fædrene forpligtede til at hibringe deres Gudbörn; dem skulde Enhver, som var kommen til Forstandens Brug, i det ringeste fra sit syvende Aar af, kjende³. Mangel af denne Kundskab maa da, efter hin Tids Anskuelse, antages for synonym med Mangel af Daab og Christendom. Fandt denne Mangel Sted, eller var Christendommen i det ringeste ikke almindelig antagen i Smaaland i de første Decennier og i Jarnberaland eller Dalerne i de sidste Decennier af det 12te Aarhundrede⁴, er det ikke usandsynligt, at det endnu senere kan have været Tilfældet i det saa meget

---

¹) Tunelds swenska Geografie III, S. 71. ²) Hülphers Herjedalen S. 32; Tuneld a. St. ³) Olafs S. Tryggvas. Fornm. Sögur II, p. 10; Jus ecclesiasticum Thorlaco-Ketill. ed. Thorkelin p. 18; Jus eccl. Arnæanum ed. Thorkelin p. 8, 12; Erkeb. Jons Kirkeret i Paus's Saml. af norske Love II, S. 112; J. Olavii Syntagma de baptismo p. 20; F. Johannei hist. eccl. Islandiæ I, p. 500, 525.

⁴) Heimskr. III, p. 269-70. ⁵) Sverris S. p. 21.

nordligere beliggende Jæmteland. Men da de forskjellige Vidnesbyrd om Grændserne, som paaberaabes i dette Dokument, maae, som i Indledningen er godtgjort, antages at være aflagte paa forskjellige Tider, bliver det ogsaa uafgjort, til hvilken Tidspunkt Christendommens første Begyndelse i Jæmteland kan henføres, skjøndt denne neppe kan sættes senere end til Begyndelsen af det 13de Aarhundrede, forudsat at hint Vidnesbyrd er samtidigt med nærværende Grændsebestemmelse, nemlig fra Slutningen af det 13de Aarhundrede. Ved denne Leilighed torde en Runeindskrift, der synes at omhandle Christendommens Indførelse i Jæmteland, her fortjene Opmærksomhed. Det er nemlig Indskriften paa Frösöstenen i Jæmteland, som er meddeelt og forklaret paa flere Steder¹; men paa intet Sted aldeles rigtigt. I sin rette Sammenhæng bliver Læsningen, uden Tvivl, følgende: Austmaapr Gudfastar sun lit rai(sa st)in þinaa au Kirua bru þisa uk haan lit kristnaa Jaatalaant. Aasbiurn kerþi bru uk stain runaar þisar. Truin rasta. I det gamle skandinaviske Skriftsprog vilde denne Indskrift lyde omtrent saaledes: Austmaðr Guðfastarson lét reisa stein þenna ok gera brú þessa, ok hann lét kristna Jämtaland. Ásbjörn gerði brú ok steinnrunar þessar (eller: uk ǝ: hjó steinn r. þ.) Þrándr reisti (risti). Oversat paa det nyere Sprog lyder da Indskriften saaledes: Östmand Gudfastssön lod reise denne Steen og gjöre denne Bro, og han lod kristne Jæmteland. Ásbjörn gjorde Broen og disse Steenruner (eller: Steen huggede disse Runer). Thránd reiste (Stenen eller ridsede, nl. Runerne; i en Indskrift (Bautil Nr.) 223 distingveres mellem: *raisti* steinhal, *iak* runar, *risti* runar). *Austmaðr*, egentlig Islændernes Benævnelse for de östen for dem boende Nordmænd, og disses igjen for deres östlige Naboer, de

¹) Wormii Monum. Danica p. 522; Bautil Nr. 1112; Broeman, om våre runstenars alder S. 236; Hülphers Jämteland S. 80; Liljegrens Run-Urkunder S. 118.

Svenske, forekommer undertiden som Tilnavn (Eyvindr *austmaðr* i Registeret til Landnámabók); men som Fornavn har Forf. dog kun truffet det implicite een gang, nemlig Guttorm *Austmannsson*, ogsaa en Jæmtelænder ¹. Denne Runcindskrift opbevarer da maaskee Mindet om en Sveusk, som havde gjort sig fortjent ved, om ikke just at christne alle Indbyggerne i det 330 Qvadratmile store Land, saa dog ved at omvende en betydelig Deel af dem og der at anlægge en eller flere Kirker. Monumentets Beliggenhed og Vanskeligheden ved at tænke sig noget andet Landskab, hvorpaa hint *Jaatalant* med Rimelighed kan passe sig, have ladet alle Fortolkere antage det for Jæmteland. Det første *þ* i dette Ord maa da være ét langt eller accentueret á, skjönt det i nærværende Indskrift ogsaa forekommer i Slutningen af Ord, hvor det ikke henhører, f. Ex. *þinaa*, kristnaa. *Y* udelades stundum efter en Vokal, f. Ex. i *kubl* for *kumbl*. Ordet bliver altsaa at læse Jæmtaland, ligesom Orm Jati paa en norsk Runesteen (Wormii Mon. p. 461) uden Tvivl Orm Jæmti; ikke Jette, som antages i det norske Tidsskrift *Urda* II, S. 37.

IV. *Ræðismaðr* i Rædesmanzson er neppe noget Navn, men en Bestilling; af det islandske *ráðamaðr*, *ráðsmaðr*, (Husbestyrer) ligesom *ráðakona* (Husbestyrerinde ³). Man pleiede nemlig stundum at benævne en Person efter hans Faders Embede, naar dette havde været anseeligt; saaledes forekommer i Heimskringla, *Jarlsson*, *Biskupsson*, *Profastsson*.

V. I nærværende Akstsykke forekomme forskjellige Udtryk til at betegne Begreberne *Grændse* og *Grændseskjæl*. Førstnævnte Begreb udtrykkes her ved Ordet *landamæri*. En Bæk er *landamæri* mellem Norge og Sverrig; dette *l* have Jæmter og Helsingør holdt o. s. v. Ordet, der i Björn Haldorsøns islandske Lexicon anføres som Fæmi-

¹) Heimskr. III, p. 173. ²) Wormii Mon. p. 461. ³) Glossarium til Njáls Saga, jfr. Index til Thorkelins Analecta ad historiam etc. regni Norvegiæ, Hafn. 1778.

nin, forekommer her som neutrum og i singulari, ligesom paa flere Steder i de gamle svenske Love¹. Foruden i de nordiske og germaniske Idiommer (Angelsax. *gemære*, *land-gemære*) forekommer Ordet ogsaa i de finniske og slaviske, og staaer maaskee i Forbindelse med det græske *μῆρος* (deler)². Det i de skandinaviske og flere gamle Sprog, samt i Middelalderens Latin forekommende *mark*, *merki*, *marca* (signum, nota), kan vel i og for sig selv betyde Grændseskjæl, eller den sandselige Betegnelse af en Grændse³, hvoraf igjen den islandske Graagaases *merkiagúnga*, *merkiásýnúng* (Besigtelse af Grændseskjæl); men for at betegne dette Begreb, sammensættes hiint Ord dog hyppigst med andre, f. Ex. *landamerki*, *laudamerki*, *skógamerki*, *takmark*, *marksteinar*, *merkigardr*, af hvilke Sammensætninger ingen forekommer her, men derimod andre eenstydige, nemlig *endamerki* og *rámerki*⁴. Ved *endamerki* forstaaes det som betegner Enden eller Grændsen (*laudsendi*) af et Distrikt, hvoraf det danske Ord *Ænemærker*. Af Ordet *rámerki* betyder den første Stavelse oprindeligen en Pæl⁵,

---

¹) Efter Dhrr. Collins og Schlyters Udgave; Vestgöthlagen S. 173; Ostgöthlagen S. 116; Södermannalagen p. 262; Vestmannalagen S. 38. ²) Ihre Glossarium Sveo-gothicum II. col. 146; Edda Sæmundi, ed. Hafn. II. p. 721. ³) Vestgöthlagen, S. 466. ⁴) Forf. kan ikke ganske bifalde den store tydske Sprogforsker og Oldgrandsker Jac. Grimms Mening (Deutsche Grenzalterthümer, Berlin 1814, S. 3) at det gamle nordiske Ord *mörk*, (fæm. α : Skov, af *myrkr* α : mörk), og *merki* α : Grændse, skulde være beslægtede. Men Benævnelsen *marcomanni* kan derfor gjerne have betegnet paa nogle Steder *confines*, paa andre *sylvicolæ*. Parallel hermed vare de nordiske *markamenn* eller Beboerne af de skovbegroede Landstrækninger (*markir*, *merkur*) mellem Sverrig og det sydöstlige Norge; Fornmanna Sögur XII, p. 321; Oldnordiske Sagaer XII, S. 231. ⁵) Flere Sammensætninger af *rá* forekomme i Uplandslagen (Schlyters Udg. S. 391). Synonym hermed er sammest. S. 243, *staki* (Stage): *stakæ* ok sten ma *ra* kallæ.

som i denne Betydning forekommer i gamle svenske Love i Forening med *rifstir*, (*rifstir ok rámerki*, *rifstir ok rá*)¹. Ligesom ved Pæle betegnedes en Grændse ved enkelte eller flere Stene af et bestemt Antal og i en særegen Stilling². Man sammenligne hermed de saakaldte Hjertestene, Visere og Vidnestene paa Grændseröserne mellem Sverrig og Norge, ifølge Grændsetractaten af 1751³. Da Grændserne mellem Odelsjorder, ifølge Magnus Lagabæters Gulathingslov, (A. Magn. Comm. Udg. p. 286), skulde betegnes ved opreiste *marksteinar*, tilligemed de derhos lagte tre Lyritter, er det ikke at omtvivle, at de i nær-

---

¹) Vestgöthlagen p. 67 Not. 5, jfr. Ihres Glossarium II, col. 400; det første Ord er uden Tvivl det islandske *rastr*, *resti* sv. *raft* o: en Stang. Om Benævnelsen Raftte-Siden for en Deel af Östfünmarkens Kyst, s. Norske Saml. III, 273. Muligen kan det samme Ord ligge til Grund for det gamle *lyrittir*, eller de tre Stene, som ifølge de norske og islandske Love skulde lægges ved Grændsestenen, hvoraf igjen *lyrittareidr* eller Benægtelseseed af tre Mænd; et Ord, om hvis Oprindelse de nordiske Philologer ere uenige; Liliendals Stut Ágrip af Vidalins Gloserunnum yfir fornryrði lögbókar Íslendinga sub v. *lyrittir*; Arnesens islandske Rettergang S. 258-59; Glossarium in Njals Saga, Hafn. 1809. ²) *rá* og *rör* nævnes samlede i Westmannalagen (Gloss. S. 309) og i Uplandslagen S. 213, hvor *rör* nærmere beskrives saaledes: „Þær ær *rör* sum fem stenær æru, furi utan ok en j midiu, furi stenær ok þri stenær mugln *rör* heta”; deraf igjen *ringrör* (Stenkreds) og *þræstene* i Südermannalagen S. 100, 114; jfr. Gloss. Grændser af ringere Betydning, f. Ex. imellem Agre, dannedes undertiden af Grüfter eller Render (*Ren* o: Agerreen, jfr. Ihre Gloss. II, col. 419), i hvilke Stene vare opreiste; Vestgöthlagen S. 428: *ren* ok *sten*. Man bemærke de her forekommende, saavel Bogstav- som Enderium: *ra* og *rör*, *staki* og *sten*, *rep* og *ramerke*, *ren* og *sten*, *ben* og *sten*; thi, efter nysnævnte Lov S. 213, 296, lagdes ogsaa Been (uden Tvivl Dyrebeen, af et eller andet overtroisk Hensyn) under Grændsestenene, som betegnede Markgrændser. ³) Jessens Kongeriget Norge S. 227, 255.

værende Aktstykke forekommende Grændsemærker mellem Rigerne maae have bestaaet i opreiste Stene; skjönt det her ikke udtrykkeligen siges, uden paa et enkelt Sted, hvor en af Einar Thambeskjelver opreist *hella* omtales. Men uagtet nu *endamerki* eller *rámerki* betegne de synlige Kjendetegn for Grændserne, saa forekomme de dog her ogsaa som brugte for Grændsen selv, (nú hefur *endamerki*; gánga þaðan *rámerki*). Med Hensyn til den Maade, at opmaale Grændsen ved Skridt (er hann *fótfór* þetta *rámerki*) kan sammenlignes Hülphers Herjedalen S. 79.

Til at betegne Grændserne mellem Jæmteland, Herjedalen, Dalarne og Helsingland bruges her Ordet *taumburðr*, som betegner den Handling, hvorved Grændsen bestemtes eller Opmaalingsforretningen. Ordet kommer af *taumr*, funis, hvoraf det svenske *töm*, det dansk *Tømme*, og betyder egentlig Opmaaling ved Hjælp af et Reb. Det forekommer ogsaa i nogle Membraner af Magnus Lagabæters Gulathingsslov, medens i andre bruges det synonyme *alburðr*, af *al* ∅: Reeb (p. 286, 288). I svenske og danske Love udtrykkes Begrebet ved Ordet *Repning*, *Reebning*¹. Hermed kan sammenlignes den antiquus *funis geometricalis Danorum*, som alt i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede kjendtes i Normandiet².

VI. Dette er uden Tvivl den ældste Form for Sagnet om Anledningen til Herjedalens Beboelse. Tidligere er det ikke fundet hos nogen ældre Forfatter end P. Clausen, i hvis Norges Beskrivelse (S. 139) det, af en islandsk Kilde som dog ikke nærmere kan paavises, meddeles paa følgende noget afvigende Maade: „Herjulf Hornbryder var Kong Haldan Svartes Bannermeister eller Fennikedrager; han kom i Kongens Ugunst for den Sag, at han udi

---

¹) *Rep* ok *rámerkar*: Östgöthlagen, Collins og Schlyters Udg. S. 342; jfr. Gloss. ²) Scr. rer. Dan. VII, p. 516.

Kongens Sal slog en af Kongens Mænd ihjel med et sølvslaget Horn, som hörde Kongen til (hvorfor han blev kaldet Heriulf Hornbrioter) og Kongen gjorde hannem fredlös derfor; thi flyde han til Kongen i Sverrig, og var der vel antagen i lang Tid. Siden lokkede han Kongens Söster, ved Navn Ingeborg; thi rönte han med hende, og nogle sine Tienere, og meget Gods og Penninge (som han havde skikket i Veien for sig) udi den store Udörken, som laae sönden for Jämteland, imellem Sverrig og Norrig, iblandt store Skove og Klipper; der lod han Skovene afhugge, og bygde der Huus, og opruddede der Enge, og sendte sine Tienere ned i Throndhjem at kjøbe, hvis han behövede, og lode sig ikke mærke andet, end de vare af Jämteland, og saaledes holdt han det, al sin Livstid, og blev det Sted kaldet af hannem Herjulfssdal.”¹

Forskjellen mellem Sagnet i dets herværende ældste Skikkelse og hos P. Clausen er i det væsentlige fölgende: at den svenske Konge, til hvem Herjulf flygtede, her kaldes Anund, formodentlig den samme som Emund, der med sin Broder Björn paa Haga regjerede i förste Halvdeel af det 9de Aarhundrede, og at det Fruentimmer, med hvem han flygtede fra Sverrig, her siges at have været Kongens Beslægtede, Helga. Stedet, hvor de först nedsatte sig, nævnes ikke hos Clausen, der ikke heller har kjendt den her forekommende Slægtlinie fra en af hans Söner, formodentlig den, der forblev boende i Herjedalen. Derimod nævner Landnámabók² to andre af Herjulf's Söner Thorolf og Olaf, som bleve Konger (rettere Jarler eller Herser) i Oplandene, og skulle have efterladt sig Afkom i det nordenfjeldske Norge³. Thorolf's Sön Thrase ned-

¹) Efter Clausen er denne Beretning optaget i A. Jonæ Spec. hist. Islandiæ p. 15 og i Torfæi Hist. Norvegiæ I, p. 407. ²) Ed. Hafn. (1774) p. 322; Oldskrift-Selsk. Udg. i Íslendinga Sögur I, p. 276. ³) Schönings Norges Hist. I, S. 436.

satte sig i Island, hvor han blev Stamfader for en Slægt. Med nærværende Beretning overensstemme, i det hele, de lokale Sagn i Herjedalen, at nemlig Herjulf skal have nedsat sig i Suöswallen ved Herjeaaen¹, hvor han skal være begravet i en Höi med sine Skatte, og hvor der ogsaa findes en saakaldet Kongshöi; samt at han skal have efterladt sig fire Sønner og en Datter, som nedsatte sig paa forskjellige Steder i Provindsen². Lille Herjedals Kirke nævnes som den ældste i Landet³; maaskee den samme som den Ljot, efter nærværende Sagn, har ladet bygge. Forövrigt kan bemærkes, at Benævnelsen *Herjulfsdalr* efter dette Lands formeentligen første Bebygger og Eponymus, saavidt bekjendt, ikke forekommer i noget gammelt Skrift; i *Heimskringla*, til Exempel, aldeles ikke, og i *Sverris Saga*, hvor dette Land engang synes at omtales, bruges Benævnelsen *Herdalir*, *Herdalr*⁴. *Herdal* nævnes endnu i det 16de Aarhundrede⁵; P. Clausen bemærker (S. 108) at det „ved en Forkortelse” kaldes saaledes. Skulde man derfor ikke, uagtet dette Sagn om Anledningen til Herjedalens Bebyggelse i Grunden ei er usandsynligere, end de lignende om Bebyggelsen af Jæmte-land og Helsingland, og uagtet de Exempler, der haves paa flere nordiske Stednavnes Oprindelse af Personnavne, dog kunne antage, at dette Land (*Herjardalr*) snarere er blevet benævnet efter Herjeaaen, som kommer fra Grændsen af Dalarne og nærved Sweg falder i den store Elv Liusnaaen, og som tillige haver givet Herjesöen, Lille Herdal og Herö Navne? Dette synes ogsaa at have været Herme-

¹) Capit. Munthe forklarer *Sliarósvellir*, hvor Herjulf nedsatte sig, ved *Elfros* i Svegs Præstegjeld; J. Aalls Sn. Sturl. I, S. 67. ²) Hülphers *Herjedalen* S. 43. 47. *Tuneld III*, S. 45. ³) Hülphers S. 45. ⁴) En Codex læser *Dalir*, jfr. N. Celsii *Dissertatio de Dalecarlia II*, p. 111. ⁵) *Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie I*, S. 42, 59, 81, 85.

lins Mening, som paa sit Kart (1797) kalder Landet Hericådalen ¹.

VII. Om denne Gunhild den Snilde (i Angermanland?) er intet videre bekjendt; mueligen var det den samme Gunhild, som efter Sagnet skal være flygtet fra Norge til Herjedalen ². Hvorom hun og Arne egentlig har haft Trætte, er af denne Fortælling selv ikke tydeligt. Formodentlig sigtes her til en eller anden af de Trolddomskunster, hvormed de Gamle stundum troede at kunne virke paa Fiskeriet ³.

VIII. I Originalen findes en horizontal Streg over Ordet *do*, hvorved der kunde fremkomme Ordet *jarldom*; men da denne Streg öiensynligen er tilsat med en nyere Haand, og der da foran Jarldom maatte læses *Skula*, ikke *Skuli*, bör Textens Læsning vel foretrakkes. Denne Skuli kan ikke være den norske Hertug af dette Navn i det 13de Aarhundrede (som antages i Handlingar rör. Skandin. Historia XVII, S. 30) men snarere Skuli kóngsfóstri, Toste Jarls Sön og Hertug Skules Stamfader, som, efter

---

¹) Sverris Saga's *Herdalir*, *Hæredal* i Er. Ludwiksens Beskrifning (S. Olafs Saga utg. af Hadorph S. 137) og Herdalen, som det kaldtes i 17de Aarhundrede, (Schlegels Samml. zur dän. Gesch. I. S. 85 jfr. Torfæus l. c.), kunde muligen have en anden Etymologie, nemlig af det gamle Ord *her* (en Mængde) og saaledes oprindeligen betegne „flere Boställur tilsammens i *Dalar*“; Mærelus i Kgl. Velensk. S. Handlingar 1771, S. 186. Fra den ældste Tid synes Herjedalen (ligesom Jæmteland), saavel i verdslig som geistlig Henseende, at have hørt under Thronhjems Stift; (Samlinger til norske F. Spr. og Hist. I, 85. 406); skjönt der ogsaa gives Grunde, der kunde tale for, at Herjedalen indtil Reformationen, i geistlige Anliggender har ligget under Hammers Stift (Schönings Norges gamle Geographi S. 104; Norske Samlinger I, S. 186. ²) Hülphers S. 74. ³) Jfr. Landnámabók ed. 1774, p. 155; Oldskr. Selsk. Udg. p. 117; Hülphers Herjedalen S. 47; M. Stephansens Island i det attende Aarhundrede S. 85-86.

Harald Haardraades Fald i England, fulgte Sönnen Olaf Kyrri til Norge, hvor denne tilskjødede ham betydeligt Jordegods ved Konghell, Oslo, Tönsberg, Sarpsborg, Bergen og Nidaros, der lagde Grund til denne rige Slægts Besiddelser i Norge¹. At han skulde have fört Titel af Jarl, vides ellers ikke af andre Kilder, ligesaa lidet som naar og hvor han er död.

DE I GRÆNDSEBESTEMMELSEN FOREKOMMENDE
PERSON-NAVNE.

Álfson, <i>vide</i> Erlingr.	Eilífr teppimaðr Rafnsson, 168 ² .
Ámundi i Heslibreku, 164.	Eilífsson, v. Björn, Þórrðr.
Ámundr stjerna, 164.	Einarr or Arnastóa, 164.
Andresarson, v. Ivar.	— Þambaskelfr, 172.
Anundr konúngr i Sviariki, 168; jfr. 187.	Eindriðason, v. Markus.
Árni illi, 170.	Eindriði rædemansson, 166.
— prestr, 166.	Eiríkr Lafuorarson (Lávarðarson?), 164.
Áslákr i Flatalandi, 164.	Erlendr (sira), 166.
— smiðr, 164.	Erlingr Álfsson, 172; jfr. 148.
Ásmundr (á) Lirpum, 164.	— lögmaðr, 172.
Ásólfr Hafþórisson, 168.	Eyólfr i Gyðranni, 160.
Bjarni, 164.	Eyvindr á Holtti, 161.
— á Grenimörk, 164.	Fróði Hákonarson, 168.
Björn Eilífsson, 168.	Geileifr (Geirleifr?) prestr, 164.
Bláfinnr, 170.	Gjarðar bóandi, 172.
Botildarson, v. Brynjólfr.	Gotstafr Pétarsson, 172.
Brandr stinni, 164.	Guðmundr bóandi, 164.
Brynjólfr Botildarson, 172; jfr. 149.	Gunnhildr snjalla, 170.
Dagr Þorbjarnarson, 168.	Gunnólfr i Eng, 164.
Dísarson, v. Rafn.	— prestr á Ving, 172.
Drogi, v. Þórir.	Hafur i Straumi, 164.
Egilsson, v. Sturlaugr.	Hafþórir Þórðarson, 168.

¹) Heimskr III, p. 172-73. Fornmanna Sögur VI, p. 432.

²) *Teppimaðr*; hermed kan maaskee, efter Etatsraad Finn Magnusens Forf. venskabeligen meddelte Conjectur sammentliges Ordet *veðrtepptr* c: den som ved Veirets Beskaffenhed er hindret fra en Reise.

- Hákon bóndi, 166.
 — á Rifun, 164; jfr. 148.
 — valr, 168.
- Hákonarson, v. Þorsteinn.
- Hálfván konúgr svartí, 168;
 jfr. 186.
- Hallsteinn á Rjóðri, 161.
 — á Straumi, 162.
- Hallvarðr prestur, 166.
- Haraldr konúgr, 160; jfr. 180.
- Haraldsson, v. Karl.
- Helga 168.
- Herjólfur hornbrjótr (Hornbry-
 der), 168.
- Herlaugr hornstigi¹ Fróðason,
 168.
- Hornbrjótr, v. Herjólfur.
- Hornstigi, v. Herlaugr.
- Jón erkibiskup, 166; jfr. 149.
 — Múlason, 162.
 — Steinarsson, 162.
- Ívar Andresarson á Leini, 166.
- Kamarskegi, v. Ketill.
- Karl Haraldsson, 172; jfr. 149.
 — konúgr, 160; jfr. 180.
 — svartí, 164.
- Ketill á Hafnasætre, 160.
 — kamarskegi, 164².
- Kristinarson, v. Nikolás.
- Kristmað Panason, 172.
- Lafuorarson (Lávarðarson?),
 v. Eiríkr.
- Ljótr Dagsson, 168.
- Loðinn (bóndi) i Allrarkelldu,
 161.
 — prestur, 166.
- Makakálfr, v. Þorbjörn.
- Markus Eindriðason skuadrn,
 166; jfr. 148.
- Múlason, v. Jón.
- Nikolás Kristinarson, 172.
 Þórisson, 164.
 — Þorsteinnsson, 162.
- Olafr á Vesteyni, 162.
- Ormr Þorgilsarson, 162.
- Páll i Loy, 164.
 — suri, 166., jfr. 148.
- Panason, v. Kristmað.
- Pertill, v. Sigurðr.
- Pètr á Hjartheimi, 160.
- Pètrsson, v. Gotstafr.
- Rafn Dísarson, 162.
 — Þóralldason, 168.
- Saxi prestur, 162.
- Sighvatr (sira), 166.
- Sigurðr pertill, 172, jfr. 148.
- Símon í By, 164.
- Skuadrn, v. Markus Eindriðason.
- Skúli jarl, 170.
- Steinarsson, v. Jón.
- Stekla-Þorsteinn í Túneynum,
 166.
- Stjerna, v. Amundr.
- Stinni, v. Brandr.
- Sturlaugr Egilsson, 164.
- Suri, v. Páll.

¹) Maaskee Klippebestigeren; i Norge (ligesom i Schweiz) betyder Horn en steilt opstaaende Klippe, f. Ex. Romsdalshorn, Hornceel. ²) Efter Et. Rd. Finn Magnusens Conjectur maaskee rettere hamarskeggi (*hamar*, en steil Klippe); jfr. Eyjarskeggi.

Svarti, v. Hálfván, Karl.	Þorgilsarson, v. Ormr.
Teppimaðr, v. Eilifr.	Þórir Drogi Herlaugarson, 168.
Valr, v. Hákon.	— Eilífsson, 162.
Vígleikr á skara, 162.	— á Kirkjubæ, 161.
Þambaskelfir, v. Einarr.	— á Ruði, 162.
Þinghött, v. Þórir.	— Þinghött (Thinghat)
Þóralldi Ljótsson, 168.	172 ² .
Þorbjörn gamli Þorbjarnarson,	Þórisson, v. Nikólas.
168.	Þorkell á Riuki, 162.
— á Lokoke, 162.	Þorlákr á Rifua, 172.
— makakálfr Þórisson,	Þorsteinn Hákonarson, 164.
168 ¹ .	— v. Stekla-Þorsteinn.
Þórðr Bjarnarson, 168.	Þorsteinsson, v. Nikólas.
— í Stufsrúði, 164.	Ögmundur á Krossbæ, 164.
— í Trosavík, 168.	

1) Den sidste Deel af Tilnavnet *makakálfr*, betegner neppe andet end Dyret „Kalv;“ men den første Deel kan være, enten *maki* (mage), *mak* (Roe, Hvile) eller *mak* (Smørelse) uden at dog Et. Rd. Finn Magnussen tør bestemme sig for nogen af de Forklaringer, som derved kunne opstaae. Midlertid anseer han det for muligt, at *kálfr* kunde være en Feilskrift for *Kólfr* (en Tykkert), som ogsaa kan passe sig for en eller anden af de forskjellige Beskyldninger der kan tillægges den første Deel.

2) Den her forekommende Þórir Þinghött maa være den samme som Þórir Þinghöfði, der, ifølge de islandske Annaler, faldt paa den norske Kong Hakons Tog imod den svenske Hertug Erik i Aaret 1310, da hiin i nogle Codd. ogsaa kaldes Þórir Þinghött. Han nævnes i Annalerne som en Søn af Hr. Jon Ivarsen Raud (1295 Norges Riges Raad, 1302 Baron, Fader til Kong Hakons Svigersøn Hafthor Jonsen og Eier af Gods paa Rommerige), hvilket kan tjene til at supplere hvad der om dennes Börn forekommer i Samlinger til det norske Folks Sprog og Historie IV. S. 124. Den sandsynlige Identitet af disse to Personer bestyrker hvad i Indledningen er yttret om den Tidsalder, til hvilken nærværende Grændsebestemmelse bliver at henføre.

FUND I STEENDYSSER I DANMARK, MEDDEELTE
AF J. J. A. WORSAAE.

I nogle af de forrige Aargange af dette Tidsskrift (1838-1839 og 1840-1841) har jeg givet Efterretninger om en Deel Undersøgelser af Gravhöie, jeg Tid efter anden har havt Leilighed til at foretage i forskjellige Egne af Landet. Selv om jeg ikke udtrykkelig var bleven opfordret¹ til at fortsætte disse Beretninger, vilde jeg dog have indløst mit tidligere derom givne Løfte, da den Mening mere og mere har vundet Klarhed hos mig, at nøiagtige og paalidelige Beskrivelser over Udgravninger af Höie ere en aldeles nødvendig Betingelse for Archæologiens videre Fremskriden. Det er uomtvistelig vigtigt at samle og ordne alle jordgravede Oldsager, for at kunne danne sig en levende Forestilling om Oldtiden, men det er ikke mindre vigtigt at samle alle Meddelelser og Iagttagelser om Gravhöienes Form, Beskaffenhed og Indhold; thi uden en saadan Kundskab vil det neppe være muligt at henføre Oldsagerne til visse bestemte Tidsrum eller overhovedet at uddrage sikkre Resultater med Hensyn til Udviklingsgraderne og Befolkningernes successive Udbredelse.

Jeg har for denne Gang indskrænket mig til at omhandle nogle af vore ældste Mindesmærker: de saakaldte Steendysser, der, som bekjendt, dannes af lave med store Stene omsatte Jordforhöininge, hvorpaa der altid findes Steenkamre opreiste. Ikke alene gjælder det om at undersøge disse Dysser inden de ganske forsvinde for den tiltagende Agerdyrkning, men de maae ogsaa særlig tages i Betragtning, da der haves saa forskjellige Meninger om deres Oprindelse og Bestemmelse. Tidligere har jeg vel efter bedste Evne søgt at paavise, at Steendysserne lige-

---

¹) Historisk Tidsskrift V, 253-251.

saavel som Jættestuerne ere Grave fra den ældste Tid eller fra Steenalderen. Imidlertid skete dette paa et Sted¹, hvor der ikke var Leilighed til at fremstille mange enkelte Iagttagelser, hvilke naturligviis udgjøre de egentlige Beviser. Som Følge deraf har man ikke ret villet anerkjende Overensstemmelsen mellem Dysserne og Jættestuerne, idet man nok vil ansee de sidste, men ikke alle de første for Grave. Til nærmere at oplyse denne Sag, haaber jeg saaledes, at de følgende Beretninger ville afgive et lille Bidrag.

LANGDYSSER.

I. En Langdysse ved Folleslöv.

I Folleslöv Sogn, Holbek Amt, findes der, ligesom i de fleste Sogne paa Sjællands Nordkyst, en heel Deel Langdysser og Runddysser¹. Langdysserne have stundom der en Længde af over 100 Alen, men sædvanlig af henved 40 Alen, medens Bredden ikkun er 8 til 10 Alen, og de ligge saavel i Retningen Ö. til V. som N. til S. og N. O. til S. V. Mellem Folleslöv og Hovedgaarden Alkestrup sees tre svære Langdysser, af hvilke den ene bestaaer af en lang Steensætning fra N. til S., 36 Skridt lang og 8 Skridt bred. I den nordlige Ende er et Kammer af 5 Stene med en vældig Overligger, hvis Brede alene er $3\frac{1}{2}$ Alen. Foran Kamrets Indgang synes der i sin Tid at have staaet flade Stene. Omtrent paa Midten af Dyssen har der været nok et Kammer, men Dækstenen er sprængt og Sidestenen omvæltede. Efter de tiloversblevne Stene at dömmе har det havt en usædvanlig Form, idet der neppe har været mere end to lange Sidestene med en tredie for Enden; Indgangen i Öst. Hele Dyssen er endnu ongivet af omtrent halvtredsinds-

¹) Danmarks Oldtid, oplyst ved Oldsager og Gravhöie Kbhvn. 1843 S. 62-67. ²) Om disse Benævnelser see „Danmarks Oldtid” S. 62.

tyve svære Stene og dog ere mange borttagne. Lige ved Siden af denne ligger en endnu større, meget lav Langdysse, 105 Alen lang og 10 Alen bred fra N. O. til S. V., omgiven af 66 Stene, skjönt et ikke ringe Antal maa være sprængt. Denne Dysse er, mærkeligt nok, ved 4 tværs over satte Stene afdeelt i to Stykker, af hvilke det ene er 78 Alen og det andet 27 Alen langt. Dyssen har havt idetmindste eet, om ikke to Steenkamre, det ene paa Midten og det andet maaskee tæt indenfor Aflukket, men de ere ganske forstyrrede. Den tredie Dysse, 65 Alen lang og 10 Alen bred i Retningen N. V. til S. O., er omsat med omtrent 40 Stene og har paa Midten et Kammer af 4 store Stene, hvis Overligger er sprængt; Indgangen i Öst. En lignende Samling af tre Langdysser saaes indtil for nogle Aar siden tæt ved Folleslöf Kirke til venstre for Veien, der förer fra Folleslöf til Egemark. En af disse var henved 40 Alen lang og 10 Alen bred og havde i Midten nogle opreiste, i en aflang Runding tæt sammensluttende Stene, der dannede et *aabeustaaende* Kammer uden Dæksteen. Foran Kamret var sat en Gang af flade Stene. Da tilfældige Omständigheder foraarsagede, at Dyssen skulde jævnes med Jorden og Stenene borttages, blev det omtrent 8 Alen lange Kammer udgravet til Bunden. Midt i, ligesom paa en Brøklægning af flade Stene, og ved Trækul fandtes et *ubrændt Liig*, der dog var saa fortæret af Ælde, at det hensmulrede ved Berörelsen, og rundt omkring dette en mærkværdig Mængde *Flintredskaber*. Alene af forskjellige Slags *flade og tykke Öxer* eller Kiler optoges over 60 Stykker, af de saakaldte *Smalmeisler*, baade slebne og uslebne 20, ligesaa mange som *Pilespidser tilhuggede Flintflækker*, en heel Deel *Spydspidser*, *to Steenhanre*, en Deel *Flintflækker m. m.*, altsaa over 100 Steensager! Tæt op til Kamrets Vægstene stode smukke, med Striber

prydede *Leerkrugger*, de fleste af de saakaldte *Hængeurner*, der alene forekomme i Steengravene. Som sædvanlig, indesluttede de ikke Been og Aske, men kun Muldjord, hvori dog stundom fandtes enkelte smaa Ravperler. Iøvrigt var der ved Siden af Kruggerne henlagt mangfoldige, tildeels fortærede *Ravsmykker*, som i Reglen vare godt udarbejdede i Form af Öxer, Hamre, Knapper, Perler o. s. v. Blandt denne betydelige Mængde Oldsager, der for største Delen indlemmedes i det Kongelige Museum for Nordiske Oldsager i Kjöbenhavn, udmærkede sig en

Öxe af Sandsteen, kile-dannet til begge Ender og gjennemboret i den Eggen modsatte Ende¹, og desuden et hidtil ubekjendt, meget tyndt Redskab af Flint, hvoraf en Afbildning i fuld Størrelse vedföies. I den smale Ende er det tilslebet som en fin Meisel og langs hen ad Kanterne saavelsom paa Fladen er det meget net tilhugget. Det vil være vanskeligt at afgjøre, hvilken Bestemmelse dette Redskab har havt; muligen er det blevet benyttet ved Forfærdigelsen af de talrige, i Graven nedlagte Ravsmykker².

¹) jvfr. Afbildningen i Nord. Tidsskrift for Oldkyndighed I, Tab. II Fig. 11. ²) Endeel af de her meddelte Oplysninger skyldes Pastor C. L. Holst.

Dette er ikke det første Exempel paa, at der i aabenstaaende Kamre paa Langdysser er fundet umiskjendelige Spor til ældgamle Begravelser. Allerede i mine tidligere Beretninger i dette Tidsskrift har jeg anført Udgravninger, som godtgjøre, at der haade i Veiby Sogn, Frederiksborg Amt og Kirkestillinge Sogn i Sorø Amt i Kamre paa Langdysser er truffet *ubrændte Liig*, endog i et ikke ringe Antal, tilligemed *Flintredskaber*, *Ravsmykker*, *Beensager* og *Leerkrukker*¹. Meddelelser andetstedsfra bestyrke ogsaa fuldkommen disse Iagttagelser. Ved at udgrave to Langdysser paa Langeland blev for adskillige Aar siden i Kamrene fundet *Skeletter*, *Flintredskaber*, *Beenstykker*, *Ravperler* og Levninger af *Leerkar*. Begge Dysserne havde hver to Steenkamre, men den ene var kun 48 Alen lang og 15 Alen bred, hvorimod den anden var over 100 Alen lang og 16 Alen bred². Ved Haarbølle Bye, Phanefjord Sogn paa Møen, ligger en bekjendt stor Steendysse, som Sagnet kalder Grønjægers og Phanes Gravhøi. Den indeholder to Steenkamre, et i hver Ende, og er i Længde 160 Alen, men Bredden er ikkun 12 Alen. Steenom sætningen dannes af 78 spidse Stene, som oprindeligt sikkert have raget mere end 3 Alen over Jordskorpen; enkelte ere endog henved 4 Alen lange (?). Det ene Steenkammer, som ligger 35 Alen fra den østlige Ende, bestaaer af 4 paa den indvendige Side aldeles jævnt tilbuggede

---

¹) Jvfr. *Annal. for n. Oldk.* 1838-39, S. 175-76 og 1810-41, S. 138-42. ²) *Annal.* 1810-41, S. 165-66. Med Hensyn til at det paa dette Sted tillige berettes, at der i et Steengravnkammer blev fundet *Boghvedeskaller*, da maa jeg, for at forebygge fremtidige Misforstaaelser, gjøre opmærksom paa, at disse Skaller ufeilbarlig ere slæbte ned i Kamret af Markmuus. Boghveden er nemlig i det Tidligste kommet til Europa ved Korstogene og er neppe dyrket i Danmark før i første Halvdeel af det 16de Aarhundrede. (Meddeelt af Docent F. Liebman.)

Stene. De to hinanden modsatte af disse ere 3 Alen og de to Endestene $1\frac{1}{4}$ Alen lange. Overliggeren blev for endeel Aar siden sprængt og Jorden udrenset af Kamret, ved hvilken Leilighed man fandt nogle *Menneskebeen* og adskillige *Steusager*¹. Samme Fund gjordes der, ifølge paalidelig Opgivelse, i et Kammer paa en stor Langdysse ved Krogerup i Nærheden af Helsingør. Paa Blesinge Byes Mark i Löve Herred traf man i en Langdysse en steensat Grav, hvori laa en Beenrad af et Menneske², og paa Agersö i Store Belt afdækkedes (1808), ligeledes paa en Langdysse, en stor Steenkiste eller et Steenkammer, som indesluttede et *ubrændt Liig* med Hovedet mod Nord og Födderne mod Syd. I den höire Haand havde Liget en *Beenstilk*, 7 Tommer lang, spids i den ene Ende, og flad i den anden, og ved den venstre Fod stod en *Leerkrugke*. Höien var 50 Alen i Længde og 10 Alen i Brede, og Höiden, mærkeligt nok, 5 Alen. Omkring den stode store opreiste Stene og paa dens Midte laa en stor Steen, hvorunder Steenkamret opdagedes³.

II. En anden Langdysse ved Folleslöv.

Det er saaledes udenfor al Tvivl, at der hyppig opgraves ubrændte Liig og Steenredskaber i Langdysserne, men, paa Grund af at Kamrene som oftest ere meget let tilgængelige, er det endnu hyppigere at træffe Kamre, der ere udgravede i ældre Tid, og hvori man fölgelig enten slet Intet finder, eller i al Fald kun Løvninger af Gravgodset. Kort efter at den för omhandlede Dyse var üdelagt, lod jeg undersøge en ganske lignende, med store Stene omsat Langdysse, tæt ved Siden af. Den havde to aabne Kamre, af hvilke det ene var omstyrtet, det andet

¹) Paludans Beskrivelse over Möen I, 115-20, hvor Dyssen er afbildet. ²) Antiquariske Annaler I, S. 352. ³) Antiqv. Annaler II, 321-325.

derimod, som laa paa Midten af Höien, var særdeles vel bevaret og saa aabent, at et Par Mennesker kunde krybe ind og sidde under Dækstenen. Aabningen mellem Sidestenene, hvorved Indgangen dannedes, var i Syd. Efterat Jorden og Gruset var borttaget lige til Kamrets Bund, der var brolagt med store flade Stene, saa man, at Kamrets Höide, Længde og Brede var $2\frac{1}{2}$ Alen. Ved at optage Gruset i det sydvestlige Hjørne fandtes Levningerne af en *Leerkrukke*, en *Spydspids* og en *Pilespids af Flint* samt meget smaa Stykker fortæret *Rav*, og i Syd opgravedes lignende Levninger af *Leerkar*, en *Flintöxe* og adskillige af de saakaldte *Flækker*. Upaatvivlelig have de, der först aabuede dette Kammer, haabet at finde Kostbarheder der, og det er da meget rimeligt, at de have ladet de værdiløse Steenredskaber og Leerkar ligge.

Paa flere Steder i Landet har jeg erholdt et lignende Udbytte af Gravninger i Langdysser. I et Kammer af 6 Alens Længde og 3 Alens Brede og Höide paa en Langdysse paa Mynge Mark, Veiby Sogn ved Frederiksborg, traf jeg, foruden en stor Mængde forarbejdede Ravstykker, *atten Steenöxer*, en *Huulmeisel*, en *Smalmeisel*, en *Flintkniv*, *tre Pilespidser*, *to Steenhamre* m. m.¹ Paa Klingstrup Mark, Skaarup Sogn ved Svendborg, lod jeg grave i en Langdysse med to aabenstaaende Kamre; rigtignok fandtes deri kun en Deel *Flintflækker* og *Skaar af Leerkar*, men det var dog tilstrækkeligt til at vise, at der tidligere havde været mere i Kamrene. Iövrigt iagttog jeg der i Eggen, at Steenredskaber overordentlig hyppig blive optagne af Langdysser; idetmindste erholdt jeg talrige Stykker, der, ifölge paalidelige Angivelser, efterhaanden vare fundne i Langdysser i Brudager, paa Oure, Veistrup og især paa Skaarup Marker. Det er ogsaa

---

¹) Annal. for nord. Oldk. 1838-1839, S. 172-175.

Noget, som man vil finde at være Tilfældet over hele Landet, og som jeg kunde oplyse ved mangfoldige Exemp-
ler, hvilket dog neppe maa ansees nödvendigt, da Sagen
er bekjendt nok. Kun skal jeg beröre, at dær i den
Langdysse ved Leire, som urigtigen kaldes Harald Hilde-
tands Grav, ogsaa er opgravet *Öxer af Flint* ¹.

III. En Langdysse ved Aarup Mølle.

Det er forlængst ved mangehaande Erfaringer godt-
gjort, at de Jordhöie, som ere opkastede over Jættestuerne,
længere ned i Tiden ere blevne benyttede til Gravsteder,
formodentlig af fattigere Folk, der ikke selv havde Evne
til at lade en Jordhöi sammenkjöre. Det er ogsaa meget
naturligt, at disse Folk, selv om de hörte til en senere
indvandret Stamme, kunde stikke deres Askekrukker ind
i de nævnte Höie, hvilke med Hensyn til den ydre Form
fuldkommen ligne de yngre Höie fra Bronze- og Jern-
alderen. Men det er mindre bekjendt, at der ogsaa under-
tiden i Ydersiderne af Langdysserne træffes Leerkrummer,
fyldte med brændte Been og Aske. Dette var navnlig
fundet i den nysnævnte Langdysse paa Mynge Mark i
Veiby Sogn, og jeg har havt Leilighed til at see det Samme
i en Langdysse paa Aarup Mølles Mark, Daugaard Sogn,
Veile Amt. Dyssen, hvis Længde omtrent var 25 Alen, havde
et, men forhen maaskee to Steenkamre, hvori Steenred-
skaber efterhaanden vare optagne. I den sydvestlige Side
af den temmelig lave Jordforhöining stödde man paa en
Leerkrukke med brændte Been og Aske; derimellem laae
tillige nogle *Stykker af Bronze og Jern* — altsaa endog,
som det synes, Sager fra Overgangstiden mellem Bronze-
og Jernalderen.

---

¹) Jvfr. „Danmarks Oldtid”, S. 90.

RUNDYSSER.

IV. *En Dysse ved Høibro, Veiby Sogn.*

I det oftnævnte, paa Steendysser rige Veiby Sogn, ved den saakaldte Høibro, ligger en liden steenomsat Runddysse med et rundt aabenstaaende Kammer, som dannes af een Over- og tre Underliggere. Da det imidlertid viste sig, at Jorden ikke ganske var udrenset, men at der var omtrent en Alen ned til Bunden, udgravede jeg (1838) Kamret fuldstændigt. Mellem den Steengruus, hvormed det, som sædvanlig, var fyldt, optoges en Hovedskal tiligemed temmelig store Levninger af Laarbeen og Armben, hvilke alle vare *ubrændte*, men desværre saa fortærede af Ælde, at det var aldeles umuligt at samle dem til noget Heelt. Ved Benene var henlagt en *trekantet Flintpilespid* ($4\frac{1}{2}$ T.), tildannet af en Flække, *adskillige Flintflækker* og *Perler af Rav*. Jorden i Kamret var ogsaa stærkt blandet med Trækul.

Dette Fund er heller aldeles ikke enestaaende. I „Bredstrup Spang”, Pjedsted Sogn, Veile Amt, kneisede indtil for nogle Aar siden tæt ved Landeveien, der fører fra Fredericia til Veile, et mægtigt aabenstaaende Steenkammer. En uhyre Overligger hvilede paa syv i Kreds staaende Bærestene og dannede et Rum saa stort, at 10 Mennesker magelig kunde faae Plads deri. Kamrets Høide var alene over 3 Alen. Da dette skjønne Kammer blev forstyrret og Stenene benyttede til Forbedringer af Veien, stødte man i Bunden paa et *ubrændt Menneskeskelet*, ved hvis Hoved og Fødder laae forskjellige *Flintknive* og andre *Steenredskaber*. Flintknivene bleve bevarede, men Skelettet nedgravedes igjen i Jorden. I samme Amt, Eltang By, var en Bonde i Aaret 1804 sysselsat med at kløve Steen i sin Skovlod, „Slet” kaldet. Paa en steenomsat Høi kløvedes netop en omtrent 5 Alen lang Steen, da man ved Nedrullingen af de adskilte Stykker opda-

gede, at Stenen havde hvilet paa flere Underliggere og dækket et Kammer, omtrent 2 Alen høit, 4 Alen langt og 3 Alen bredt. Dette Kammer indesluttede adskillige store *ubrændte Menneskebeen*, saasom Laarbeen, Skinnebeen, Ribbeen og en overmaade stor Hovedskal. Ved den östre Side af Kamret stode en *Deel smaa Leerkrucker*, der var smukt udzirede og fyldte med fin Muldjord, men som hensmulrede ved Berörelsen. Fremdeles fandt man i Kamret en $8\frac{1}{2}$ Tomme lang, spids *Flintkniv*, et *halvmaaneformigt Flintstykke*, en *Steenhammer* og mange *Flintflækker*¹. Endnu paa et tredie Sted i Veile Amt, nemlig i Barrit Sogn, er der i Runddysser opgravet ubrændte Menneskebeen og Flintsager, hvoraf nogle ere indlemmede i min Samling af Oldsager. I det sydlige Fyen i Skaarup Sogn, i Skoven ved Mægaard ligger en Steendysse med et aflangt Kammer, hvori ligeledes var fundet et *ubrændt Liig* med Flintredskaber, og flere Runddysser i Skaarup Sogn og rundt om i Egnen have givet samme Udbytte. I Sjælland i Ods Herred og navnlig i Høiby Sogn gives der, som bekjendt, en stor Mængde Oldtidsminder, af hvilke adskillige ere beskrevne i Antiqvariske Annaler, 2det Bind S. 267-282. Især findes der et meget betydeligt Antal Steendysser, som have aabenstaaende Kamre. Efter den nærmere Beskrivelse over disse, hedder det paa ovennævnte Sted (S. 280): „For nogle Aar siden har Gaardmand i Steenstrup, Sören Larsen, paa en Ager kaldet Jensager, opryddet et mod Vesten staaende Gravkammer eller Steenkiste, der havde samme Direction som de ovenanförte. Her skal *Hjerneskal* være fundne lagte i Nord og Syd særskilt fra de *övrige Been*. Saa opgroves og ved denne Leilighed 4 *Steenstykker* af Hedenoldtidens som Præservativer i Gravene nedlagte religieuse Symboler”.

¹) Indberetninger i Museet for Oldsager VII, 132.

De omtalte Steenstykker vare naturligviis Steenredskaber. Hr. Peder Syv „saae i August 1694, at Baron Juels Soldater aabnede to Steendysser paa Karise Mark. Der stode Stene om Graven, som naaede i Sünder og Nör og en bred Steen deroven paa. I Graven laae sünderstüdt *Urner*, en stor Deel saakaldede *Tordenstene* (3: Flintöxer og Flintknive) og nogle almindelige *Menneskebeen*”¹. Som Exempel paa, at der stundom træffes Menneskebeen i Dysserne uden at der omtales at være fundet Steenredskaber, maa jeg anföre efter en ældre Beretning²: „Strax ved Wartoflby (Stubdrup Sogn paa Hindsholm) er en Höi, kaldet Krolshöie, hvorpaa laae endeel store Stene, som Velb. Frue Kirstine, Axel Brabes, lod borttage. I Höien fandtes mange *Hovedpander og Menneskebeen*”. I en Indberetning til Commissionen for Oldsagers Opbevaring siger et Öienvidne³: „Tæt ved Landeveien mellem Haderslev og Aarösund blev i min og fleres Nærverelse en Gravhöi opkast, der var omsat med 3 store Stene, som næsten gik sammen med deres spidsagtige Ender oven paa Gravhöien. Imellem disse tre omfattende Stene af en usædvanlig Störrelse fandtes ordentlige *Menneskebeen og endnu ufortærede Hovedskaller*, saa at man tydelig kunde see, at ongefæhr 10 Mennesker vare begravede der liggende, den ene med Hovedet mellem den Andens Been (?). Andre Gravhöie, hvori hele Legemer ere begravede, har jeg ikke forhen seet. I flere Höie har jeg derimod hört af Troværdige, at der skal være funden Gryder eller Potter, fyldte med Kul eller Aske (brændte Menneskebeen)”. Det er klart, at de 3 Stene, som næsten gik sammen med Enderne, vare Underliggere til en tid-

¹) Sulms ældre Samlinger I, 117. ²) Sammesteds S. 71.

³) Indberetninger VII, 4.

ligere sprængt Dæksteen, og at Höien hörte til de almindelige Steendysser.

Man vilde kunne foröge disse Exemplers Antal særdeles betydeligt, da der hyppig til Museet indsendes Steensager, der angives at være opgravede af Steendysser ved ubrændte Menneskebeen.

V. *En Runddysse ved Folleslöv.*

Kamrene paa Steendysserne ere ikke alene runde og aflangrunde, men undertiden danne de ogsaa en aflang Fjirkant ligesom en Kiste og bestaae da af to lange Side-stene og to mindre Stene for Enderne. Paa Præstegaardens Mark i Folleslöv Sogn lod jeg (1839) et saadant Kammer paa en Runddysse udgrave. Det laa i Retningen N. til S., var $2\frac{1}{2}$ Alen langt og $1\frac{1}{4}$ Alen bredt, men mangledede Dækstenen, der vistnok forhen var klövet. Uagtet det snart blev kjendeligt, at det för havde været undersøgt, da Gulvfliserne vare uordentlig kastede mellem hverandre, opgravedes dog en Deel *Öxer af Flint*, nogle *Knive*, *Smalmeisler* og *Pilespidser* saavel som *Skaar af Leerkar*, *Trækul*, m. m., hvilke Stykker man altsaa aabenbart ved den tidligere Udgravning havde ladet ligge.

Utallige lignende Fund har man truffet overalt, hvor Steendysser forefindes, og Enhver, der endog blot kort maatte have sysselsat sig med en nöiere Betragtning af Dysserne, vil strax have gjort samme Iagttagelse. Med Forbigaaelse af de mangfoldige enkelte Erfaringer, jeg i denne Henseende vil kunne fremföre, skal jeg derfor kun endnu dvæle ved et Fund, der paa Grund af Steensagernes Mængde, dog maa henregnes til de mærkeligere. Langs med Kysterne af Veile Fjord var der for ikke længe siden en temmelig Mængde Steendysser. Tid efter anden forsvinde de og om faa Aar ville de maaskee alle være ödelagte. Ved at sprænge en stor Steen ovenpaa

en af disse Runddysser (i Daugaard Sogn, Bierre Herred) opdagedes det, at den var Dækstenen til et rundt Kammer. Da nu ogsaa Underliggerne efterhaanden borttoges, kom en heel Mængde Flintredskaber for Dagen, saaledes henved *20 Öxer, nogle Knive, idetmindste 6 Smalmeisler, en Steenhammer, Skaar af Leerkar, Flintflækker og Ravperler.* Mellérummet mellem Kamrets Sidestene var, som sædvanligt, udfyldt med flade Steenfliser.

VI. *Et fritstaaende Steenkammer i Veiby Sogn.*

I de Egne, hvor der findes Steendysser, er det ingenlunde sjældent at see Steenkamre baade med og uden Dækstene, som ikke ere omgivne af nogen Jordforhöining eller Steensætning og som saaledes staae ganske frit. Dette har givet Anledning til, at de af Nogle ere blevne ansete for *halvfærdige Grave*, men man synes herved at have glemt, at Aartusinder ere forløbne, siden de byggedes, og at derfor deres nuværende Form langtfra altid er den oprindelige. Mange Tilfældigheder, saasom Borttagelse af Stene og Jord, tidligere Udgravninger, m. m., kunne naturligviis være foregaaede, uden at nogensomhelst Efterretning derom er bleven bevaret. Et interessant Exempel paa et saadant aldeles fritstaaende Steenkammer, der bestemt i sin Tid vides at have staaet midt paa en Runddysse iagttog jeg (1839) i Nordsjælland.

Naar man fra Veiby følger Veien til Saltegaardshöi ved Stranden, kommer man tæt forbi nogle Steendysser, der ligge til Venstre for Veien. Mellem dem stod paa ganske jævn Mark 4 store flade Stene i Kreds og det var tydeligt, at Kredsen havde været udfyldt med en femte Steen, der nu var borttaget. Ogsaa Dækstenen var borte. Da imidlertid det indvendige Rum mellem Stenene var halv opfyldt med Jord og Gruus, udgravedes dette, hvorved vi blottede et Kammer af $2\frac{3}{4}$ Alens Höide og $2\frac{1}{4}$ Alens

Diameter; Aabningerne mellem Stenene vare tilstoppede med Fliser. Paa Bunden laae foruden endeel *Trækul* nogle Levninger af *ubrændte* Menneskebeen, bl. a. en Underkjæve med Tænder i, en *Steenhammer*, 2 *Flintöxer*, 2 *Huulmeister*, en *hjerterformig Pilespids*, en *Flintflække*, *tilhugget som en Piiil*, og en heel Deel *Flintflækker* og *Ravperler*, hvoraf nogle vare öxeformede. Steensagerne laae især tæt op til Sidestenene i Syd, Ravsagerne derimod rundt om i Kamret. Senere blev det mig fortalt af en paalidelig Mand, at der för havde været en Jordforhöining og en Steensætning uden om Kamret, men at en af de forrige Præster havde borttaget Stenene, hvorpaa Jordforhöiningen efterhaanden var bleven udplöiet. Ved samme Leilighed sprængtes ogsaa Dækstenen over Kamret.

Dog maa man ikke opfatte dette, som om Kamret forhen havde staaet inden i en stor Jordhöi. Ligesom Kamrene paa Dysserne i Almindelighed, saaledes skal ogsaa dette kun have været saameget bedækket med Jord, *at den överste Deel af Dækstenen var tilsyne.*

Ifölge de ovenfor fremstillede Kjendsgjeruinger findes der altsaa den störste Overeensstemmelse mellem Langdysserne og Runddysserne med Hensyn til Kamrenes Beskaffenhed og Indhold; hele Forskjellen mellem dem bestaaer i, at Langdysserne ere længere og omgivne med flere store Stene, og dette har upaatvivlelig ganske naturlig sin Grund deri, at mere ansete og formuende Folk ere begravede i Langdysserne, end i Runddysserne. Thi at alle Dysserne ligefrem ere Gravé fra Steenaldren og hverken Altere eller Tingsteder, fremgaaer i mine Tanker allerede af Dyssernes Beliggenhed i store Klynger, især ved Kysterne, hvortil kommer den afgjörende Omstændighed, at Kamrene paa Dysserne ere af samme Bygning som Jættestuerne, der uden Modsigelse ere Grav-

stuer, og at de ligesom disse indeslutte *ubrændte Menneskebeen, Flintsager, Ravsmykker* og *Leerkar*. Skulde man ellers antage, at Langdysserne have været et Slags Offersteder eller Tingsteder, blot fordi de ere af en mærkelig Længde, der endog kan naae til 200 Alen, hvorledes vilde man da, uden at tale om, at de indeholde virkelige Begravelser, kunne forklare, at de ligge samlede i saa stor Mængde lige ved Siden af hinanden? I al Fald er det vist, at Langdysserne maae henregnes til Steenalderen og at de saaledes ikke ere opførte af *vore* gotiske Forfædre til Offersteder eller Tingsteder; om de maaskee stundom have været benyttede af dem dertil, er et Spørgsmaal, der aldrig vil kunne besvares, da det aldeles hører ind under Tilfældighedernes Gebet¹. Rigtignok har baade jeg selv og Andre fundet *Jernstykker* i Steendysser, hvilket kunde synes at tale imod deres høie Ælde, men man maa vel lægge Mærke til, at disse Jernstykker rimeligst i senere Tider ere nedkastede eller nedfaldne i Gravene².

Sveriges höitfortjente Oldforsker, Professor Nilsson i Lund, anseer det imidlertid for aldeles utvivlsomt, at ikke alle aabenstaaende Kamre ere Grave, idet nemlig nogle af de saakaldte „Gangbygninger” eller runde og allange Kamre med lange Indgange skulle være *Ruiner af ældgamle Boliger*. „De adskille sig, siger han³, fra Gravstuerne derved, at man aldrig finder Skeletter i dem, og saavidt jeg hidtil har kunnet skjønne, derved at de sjelden have store Stene til Dæksstene, men staae aabne, hvilket antyder, at de have havt samme Slags Tag af Sparreværk, som de Grønlandske og Nordamerikanske Eskimohuse, hvilke de fuldkommen ligne i Størrelse, Form og Construction”. For yderligere at godtgjøre dette, beskri-

¹) „Danmarks Oldtid” S. 62-72 og 98-103. ²) Jvfr. *Annal. for nord. Oldk. 1838-1839*, S. 176 og Nilsson: *Skandinaviske Nordens Urinvånare* Ista B. Cap. 3 S. 31. ³) *Sammesteds* S. 14.

ver Nilsson nogle Undersøgelser af saadanne formodede Huusruiner, som Beboerne „sandsynligen af en eller anden Aarsag have været tvungne til at rømme i Hast”¹, i hvilke han fandt forskjelligt Huusgeraad, nemlig *Knive, Øxer, Spydspidser, Landser, m. m. af Flint, Ravperler* og itubrudte *Leerkar*, samt *Trækul* og *Aske*, hvilket han meente maatte være Spor af det gamle Ildsted.

Mine ovenfor beskrevne Udgravninger af Steendysser tale dog aabenbart *imod* Professor Nilssons her fremførte Anskuelse. Idetmindste to af de undersøgte Langdysser havde fuldkommen samme ydre Character, som de saakaldte Huusruiner. Den ene var *Dyssen i Bildsö*², hvorpaa der fandtes en Gangbygning eller et Steenkammer, oprindelig af 10 Alens Længde, 2 Alens Brede og $2\frac{3}{4}$ Alens Höide, med en 10 Alen lang Indgang, og uden Dækstene; den anden var *Dyssen (Nr. 1) i Folleslöv*³, som ogsaa ganske manglede Dæksteen og hvortil der ligeledes havde ført en smal Indgang. *Men i begge disse fandtes ubrændte Liig tilligemed Flintredskaber, Ravsmykker, tildeels itubrudte Leerkar og Trækul.* At der i nogle ikke findes ubrændte Liig, men kun Flint- og Ravsager, Stykker af Leerkar, Trækul o. d., det troer jeg paa ingen Maade kan afgive sikkert Beviis for, at de ere Ruiner af Huse, der i Hast ere forladte. Thi man vil have bemærket, at netop ganske lignende Fund ere overordentlig almindelige i aabne Steenkamre, baade paa Lang- og Runddysser, og i Steenkamre eller Steenkister, der ere saa smaa og snevre, at de umulig kunne have tjent til Boliger⁴. Da derhos de Sager, man træffer i disse Kamre, ere fuldkommen overeensstemmende med dem, der findes nedlagte ved de ubrændte Liig, maa jeg henholde mig til min för udtalte

¹) Nilsson: Skand. Nord. Urinvånare I B. C. I S. 71. ²) Annal. for nord. Oldk. 1840-1841, S. 138-142. ³) See ovenfor S. 195-196. ⁴) Jvfr. S. 199 og 204-5.

Overbeviisning, at ogsaa disse Kamre ere Grave, hvis Indre er bleven forstyrret ved senere Undersøgelser, hvorved det bliver let forklarligt, at Benene kunne være adspalttede og forfærede, og at Leerkarrene ere som oftest ituslaaede. Hvad Trækullene angaaer, som skulde være Spor af det gamle Arnested, da hör det erindres, at Trækul, idetmindste i Danmark, forekomme saagodtsom uden Undtagelse i ethvert Steenkammer, enten det saa' indeslutter ubrændte Liig eller ikke.

Uagtet jeg fölgelig i dette Punkt maa erklære mig uenig med Prof. Nilsson, vil jeg dog ikke nægte, hvad der i og for sig er rimeligt, at det sydlige Skandinaviens Beboere i Steenalderen have haft Boliger, der i Lighed med Gravene vare opförte af Stene og Jord samt Træstammer. Jeg kan kun ikke antage, at vi endnu skulde træffe paa Ruiner af saadanne Huse og isærdeleshed paa Huse, „der i Hast vare forladte”, idet deres Beboere vare blevne overfaldne og fordrevne af de nye indvandrede Folk, der i Broncealderen udbredte sig over Skandinaviens sydlige Egne. Man maa overhovedet vistnok snarere troe, at de ældre Indbyggere ere blevne underkuede og bragte i Trællestand, end egentlig fordrevne. Herfor synes ogsaa det at tale, at Steendyссерne og Jættestuerne ikke træffes udenfor de Egne, hvor Höie og Oldsager fra Broncealderen forefindes. Vare nemlig de gamle Beboere blevne udjagede, saa at de nödsagedes til at drage bort f. Ex. længere op i det nordlige Skandinavien, for at bevare deres Uafhængighed, maatte man med al Grund vente ogsaa at finde Steendyссер og Jættestuer der, hvilket, som bekjendt, ikke er Tilfældet.

Endnu i en anden Henseende gaacr Prof. Nilsson langt videre, da han vil henføre de fritstaaende Steenkamre eller „reiste Stene med en overliggende større Steenblok” til Broncealderen. Hans egne Ord ere: „Eu-

hver af mine Læsere, som har draget om i det sydlige eller vestlige Sverrige eller i Jylland og Sjælland, har vel nogen Gang truffet paa et saadant Steenmonument. Det har i Syd-Sverrige et eget betydningsfuldt Navn; det kaldes Dös eller Dyss. Da dette Monument umulig kan være bleven reist i nogen oekonomisk eller anden profan Hensigt, saa maa det have havt en religiös Bestemmelse og saaledes maa det ved sin særegne Form hentyde paa en bestemt egen Kultus." Da nu en Reisende (Dubois) beretter, at han har seet saadanne Monumenter, som ikke kunne tilhøre Andre, end Kimbrerne, paa Halvöen Krim og paa hele den Vei, som Kimbrerne vandrede ad fra Asien gjennem Europa til England (??), og da disse Monumenter i Bretagne, i det nordlige Frankrig hvor de just ikke ere sjeldne, kaldes Dolmen, hvilket skal betyde Bord, og endnu udgives for at have være Altere for en gammel Druidkultus, siger Prof. Nilsson: "Allerede heraf kunne vi formode, at disse særegne Mindesmærker tilhøre en Kelto-kimbrisk Stamme og vi skulle snart opgive flere Beviser for denne Sætning. Til den samme Stamme, som har reist disse Stene, høre ogsaa hos os et eget Slags Ættehöie eller Gravhöie, som, saavidt jeg veed, altid ere opkastede af Jord og i hvilke der altid findes Vaaben og Redskaber af Kobber (eller Bronze). Disse Gravhöie adskille sig fra alle dem, jeg kjender, ved förste Öickast derved, at der paa dem findes *plantede hellige Træer*. Det forundrer mig, at denne Mærkværdighed hidtil er blevet aldeles overseet af vore Oldforskere." Disse hellige Træer, som Bönderne, idetmindste forhen ikke turde omhugge, ere især Torne, og eftersom "de kelto-kimbriske Folk med Druidkultus brugte at plante Træer paa deres Gravhöie", antager Nilsson, at "Druidkulten med sine paa reiste Stene lagte Steenaltere og sine hellige Træer", uden al Tvivl var den oprindelige Religion

for den Folkestamme, der brugte Vaaben og Smykker af Bronze, hvilket han tillige understøtter med nogle andre, mindre vægtige Grunde¹.

Disse Meninger tør jeg dog ingenlunde tiltræde. Det forekommer mig, at Prof. Nilsson her har underskrevet et Raisonnement, der aabenbart gaar ud fra et Beviis, som han tidligere selv med Rette bekæmpede², at nemlig Steenmonumenterne skulde tilhøre Kelterne, fordi de findes i Lande, hvor Kelter beviislig i Oldtiden have boet. Med lige Ret kunde man nemlig paastaae, at da de findes i Lande, hvor Goter beviislig have boet, ere de altsaa opreiste af Goter. Dubois deler endnu den gamle forkerte Anskuelse, at alle ældgamle franske og engelske Monumenter ere keltiske eller kimbriske og han røber derved Ubekjendtskab med de omtalte Steenmonumenters Beskaffenhed. Netop de nyeste og bedste Undersøgelser af de saakaldte „Dolmen” have viist, at de indeholde ubrændte Liig tilligemed Flintredskaber, Beensager, Ravperler og Stykker af Leerkar — altsaa det Selvsamme, som vore Grave fra Steenalderen. Nilsson har heller ikke hidtil anført et eneste antageligt Beviis for, at Monumenterne ere keltiske, og det maa derfor betragtes som et Postulat, at de reiste Stene med Overliggere ere fra samme Tid som Ættehöiene med hellige Træer og Broncesager, og at de skulde være gamle Druidaltere. Tvertimod ere disse reiste Stene med Overliggere sikkert Grave fra Steenalderen. Allerede Navnet „Dys” viser, hvad Afbildningen yderligere godtgjør, at de ere ganske almindelige, fritstaaende Steenkamre, saaledes som man træffer dem overalt paa Dysserne, og jeg behøver neppe at gjentage, at der i disse Kamre i Reglen ikke er

---

¹) Skandinaviska Nordens Urinvånare, Cap. 6. S. 2-12 og Tavle XVII, Fig. 201. ²) Cap. 2, S. 6.

fundet Broncesager, men stedse Flintredskaber, Ravperler, Leerkar, ofte ved ubrændte Liig. For den Mening, at disse Kamre skulde være Druidaltere, synes, om end ubevidst, den samme Anskuelse at ligge til Grund, som vilde gjöre Steenredskaberne til Offerredskaber, hvilket Sidste Ingen klarere har gjendrevet, end Prof. Nilsson selv.

Da de fritstaaende Steenkamre ere satte i saa nær Forbindelse med Gravhöiene fra Broncealderen, hvorpaa hellige Træer menes at være plantede, vil jeg ikke lade uberört, at man her i Danmark langt hyppigere finder ældgamle Tornebuske paa Steendysser fra Steenalderen, end paa Höiene fra Broncealderen; saaledes stode der Torne paa de fleste af de Dysser, jeg efterhaanden har ladet udgrave. Dette turde betydelig svække, for ikke at sige omstöde, Prof. Nilssons Beviis for, at Tornene ere *plantede* paa Höiene fra Broncealderen, hvilket, siger han, „bestemt kan sluttes deraf, at de *alene* forekomme paa saadanne Kuller, hvori der træffes Vaaben og Redskaber af Kobber” (Bronce)¹. Tornen er overhovedet, som bekjendt, et Træ, der gjerne voxer, hvor der ikke plöies, og det turde derfor være overordentlig voveligt at paastaae, at den er plantet og plantet i et vist Tidsrum. Almuen i nogle Egne, f. Ex. i Nordsjælland, nærrede vel ogsaa, ligesom i Skaane, forhen en betydelig Frygt for at ombugge saadanne Torne, men dette havde ligefrem sin Grund i Böndernes Tro paa, at der i Steendysserne og Jættestuerne boede Trolde eller Bjergmænd, som ikke vilde lade den ustraffet, der dristede sig til at grave i Höiene eller borttage Stene og Træer af dem. Paa adskillige Steder i Landet findes ogsaa enkelte Træer, hvorum Sagnet beretter, at de beskyttes af de Underjordiske og Ellefolkene, saa det vilde være meget farligt at ombugge dem; ligeledes

---

¹) Cap. 6, S. 4.

skal der i Hyldetræet hœe et Væsen, som kaldes Hylde-
moer eller Hyldeqvind og som hevner al den Overlast, der
tilfœies Træet¹. Man behœver saaledes ingenlunde at an-
tage, at Bœndernes Agtelse for de Torne, der staae paa
Gravhœiene fra Bronzealderen, skulde være en svag Levning
af en kelto-kimbrisk Druidkultus, der deels var blandet
med den odinske Religion og deels bevaret som Overtro.
Det er forresten ogsaa min Overbevisning, at Oldforskerne
hidtil have været altfor begjærlige efter at ville inddrage
Druiderne og Druidismen under vort Nordens Oldtid, ja
Münter har end ikke taget i Betænkning at erklære
Naturmærkværdigheder, de saakaldte Rokkestene, for
druidiske Orakler. Uden al Tvivl ville de kommende
Forskere neppe mere gaae ud fra, at Druidismen har havt
Sæde hos os, men først fæste Lid dertil, hvis rimeligere
og paalideligere Beviser, end de hidtil fremførte, skulde
kunne bringes tilveie.

Efterat vi saaledes have seet, at alle vore Lang- og
Runddysser sikkert maae være Grave fra Steenalderen lige-
saavel som Jættestuerne, hvilken Antagelse ogsaa i den
seneste Tid mere og mere har gjort sig gjældende i de
andre Lande, Meklenborg, Holland, England og Frankrige
o. s. v., hvor lignende Steendysser forefindes, ville vi
kortelig betragte de Sager, der opgraves af Steenkamrene.
Det kan da ikke andet, end være i høi Grad paafaldende,
at deres Antal stundom er saa stort, at det, som i Graven
ved Folleslöv, belœber alene over 100 Flintredskaber. Vel
fik den Afdøde sine Redskaber med sig i Graven, men
det synes dog ikke rimeligt, at een Mand (der fandtes
nemlig kun eet Skelet i Graven) skulde selv have havt en
saa betydelig Mængde Redskaber. Vilde man vove en
Forklaring, kunde det maaskee ikke være usandsynligt, at

---

¹) Thiele Danmarks Folkesagn. Ny Udg. II, 52-54,
282-284.

den Afdödes Slægt og Venner have medgivet ham hvør eet eller flere Redskaber, hvis Antal altsaa rettede sig efter den Afdödes Stand og Anseelse. Det er ogsaa ret mærkeligt, at de Steensager, jeg efterhaanden har fundet i Gravene, næsten altid see ud til at have været ganske nye, eller idetmindste ubrugte, da de ere blevne nedlagte¹. Jeg troer desuden at have gjort den Erfaring, at de bedst bevarede Steenredskaber i Reglen komme fra Steendysserne og Jættestuerne, hvorimod de mere afslidte jævnlig træffes ved Gröftgravning og ved Törveskjæring i Moserne; man kan let tænke sig, at de enten ere tabte ved Arbeide der eller med Villie bortkastede, naar de vare ubrugelige eller naar man havde faaet bedre Redskaber af Metal. Med Hensyn til de forskjellige Årter af Redskaber, der ligge i Gravene paa Steendysserne (og Jættestuerne), da udgjøre *Flintöxer*, *Huulmeisler*, *Smalmeisler*, *Knive*, *Spyd-* og *Pilespidser* samt *Flintflækker* de almindeligste Fund; derimod ere Öxerne af blödere Steenarter, de saakaldte Probeerstene og Hamrene forholdsviis betydelig sjældnere; saagodtsom aldrig findes de saakaldte *Sænke-stene*, eller rundagtige Stene med en Fure om Midten, *Steenskiver*, *Dopper*, og *væverskyttelformige Stene*². Ved en fortsat Opmærksomhed herpaa vil man ufeilbarlig bedre kunne udsondre de Steensager, der virkelig hidrøre fra Steenalderen og igjen fra dennes ældre og yngre Perioder, end hidtil, da man af Mangel paa Kjendskab til Gravene og deres Indhold har maattet henføre omtrent alle Steenoldsager til Steenalderen eller til samme Tid blot fordi de vare af Steen. Det gaaer ikke engang ret an at slutte, at Steensager, som opgraves tæt ved hinanden paa fri Mark eller i Moser, ogsaa ere fra een Tid;

¹) jfr. *Annal. for nord. Oldk.* 1833-1839 S. 173. ²) *Nord. Tidskr. for Oldk.* I 131-138 og *Tavle IV. Fig. 17, 48, 49, 50, 51, 52, 53 og 56.*

vi kunne ikke vide, om de senere tilfældig ere blandede sammen, ja vi kunne heller ei afgjøre, om de ikke muligen ere forarbejdede og benyttede længe efter, at Bronzealderens Cultur havde aldeles faaet Overhaand, idet nemlig Levningerne af Befolkningen i Steenalderen upaatvivlelig gjennem lange Aarrækker ere vedblevne at afbenytte nogle af deres gamle simple Redskaber af Steen i Forbindelse med og under Indflydelse af nyere og bedre Redskaber af Metal¹. Alene i Steendysserne og Jættestuerne tør man nærmest vente at finde de Ting samlede, der virkelig ere fra Steenalderen; thi det er ikke rimeligt, at de Folk, af hvem disse Grave ere opreiste, have kunnet vedblive at bygge saadanne Grave, efterat de vare *ganske* overvundne og underkuede af de nye indtrængende Folk.

Allerede nu synes man dog at have bemærket, at langt fra alle *Steenhamre* en forarbejdede i Steenalderen. De dele sig aabenbart gjennem Boringen i to Hovedarter. Nogle ere borede paa en ganske simpel Maade, maaskee kun med en Pind, Sand og Vand, og fra begge Sider, saaledes at Hullerne stødte sammen i Midten; denne Art, som naturligviis maa være den ældste, har temmelig simple Former og forekommer af og til i Steenalderens Grave. Andre ere öiensynlig borede med en *Metalcylinder*; ikke alene kan man ved at holde Skafthullet op for Lyset, see tydelige Spor af at Cylinderen har været dreiet rundt, men der gives ogsaa Steenhamre med Skafthuller, som ikke ere heelt gjennemborede, men i hvis Midte der staaer en rund Tap op, uden om hvilken altsaa aabenbart en Metalcylinder er bleven dreiet. Fire saadanne opbevares i Bergen, Christiania, Stockholm og Carlskrona og en femte er adskillige Aar tilbage opgravet i det sydlige Tydskland.

¹) Om den Mening, at de smukkeste og kunstigst forarbejdede Steenredskaber ere tildannede med Metal see „Danmarks Oldtid” S. 19-20.

At man ogsaa har fundet enkelte Hamre, borede med Metalecylindre, i Steendysser og Jættestuer, er ikke saa besynderligt, da adskillige af disse Grave maae være byggede, efterat allerede nogen Kjendskab til Metal var indkommen i Landet, og dog förend Broncealderens Cultur havde fuldkommen fortrængt den ældre. Men i Reglen tilhøre Hamrene af denne Art en senere Tid, end Steenalderen; deres ofte meget smagfulde og lette Former röbe en höiere Culturs Skjönhedssands og de findes ogsaa som oftest baade i Broncealderens og Jernalderens Grave, saavel her i Danmark, som i det nordlige Norge og Sverrige og i det sydlige Tydskland, hvorhen de ældgamle Steendysser og Jættestuer ikke strække sig. Af den Omstændighed, at Steenhamrene sjeldnere træffes i Steenalderens Grave, turde man maaskee endog formode, at de færreste Hamre ere fra dette Tidsrum.

Ligesom Hamrene, saaledes findes ogsaa de saakaldte *Probeerstene*, hvis Brug endnu maa ansees for ganske ubekjendt, i Grave baade fra Bronze- og Jernalderen¹. Omendskjönt nogle af dem ere prydede med Stribezirater paa alle fire Sider, skulle de dog, efter Nilssons Mening², have været benyttede som et Slags Slibe- eller Hvæssestene, hvorpaa Fruentimmerne i Steenalderen hvæssede deres Naale af Been. Man kunde i al Fald ligesaa godt ansee dem for Hvæssestene, hvorpaa Bronceaalene og de smaa Bronceknive bleve slebne og da forklare deres Forekomst i Steenalderens Grave ved, at de först vare blevne nedlagte der, efterat man havde faaet, om ogsaa ringe, Kjendskab til Metal. Jeg har idetmindste i min Samling af Oldsager en saadan Steen, der er funden i Gudum Sogn ved Lemvig og laa oveni en Urne med brændte Been og Aske ved Siden af en Pincet af Bronze, nogle Bronceknive. Naale o. s. v.

¹) jfr. Nord. Tidsskr. for Oldk. I, 231-232. ²) Skand. Nord. Urinvånare Cap. I, 36 og 73-75.

Saaledes vilde man undgaae den tvungne Formodning, at de ere nedlagte i yngre Grave ved Bronze- og Jernsager „som Amuletter fra en ældre, for troldkyndig anseet Folkestamme, i Lighed med de væverskyttelformige Stene og Steenskiverne eller Steentrisserne¹. At ogsaa disse Steenskiver, og de væverskyttelformige Stene skulde være komne i yngre Grave paa denne Maade, tør jeg neppe ansee for rimeligt. Man maatte idetmindste have paalidelige Beviser for, at de forekomme jævnlig i Steenalderens Grave og kun undtagelsesviis i de yngre; thi efter de Erfaringer, som for Öieblikket haves, har man god Grund til at troe det Modsatte, og jeg er navnlig langt mere tilbøielig til at henføre de væverskyttelformige Stene til en yngre, end til en ældre Tid. Det Samme er ogsaa Tilfældet med *Dopperne*. De ere enten af Glas, Rav, Been, brændt Leer eller Steen og findes næsten aldrig i Steengravene. Derimod har man truffet dem i stor Mængde i Ruinerne af gamle Calmar Stad og en Steendop blev for nogle Aar siden opgravet i Nærheden af Roeskilde ved adskillige Beensager, der syntes at være fra den tidlige Middelalder. Ifølge en kyndig Oldforskers (Dr. Ekmans) Mening have de været brugte som Knapper, da Saameget er vist, at gamle Bönder i Calmar Lehn, især i afsides Skovegne, endnu bruge lignende kugleformede Knapper af Been eller Træ. Igjennem Hullet er der trukket en Skindrem med en Knude i Enden; og paa den anden Side af Klædningen er fæstet en Rem som en Ögle til at slaae om Knappen.

Men, som sagt, det er af fremtidig Opmærksomhed paa Gravenes Beskaffenhed og Indhold vi skulle hente Oplysning om, hvorvidt de saakaldte Probeerstene, Steenskiver, Dopper og væverskyttelformige Stene maae henregnes til den egentlige Steenalder eller ikke.

---

¹) Skand. Nord. urinv. Cap. I S. 75.

UDSIGT OVER UDVANDRINGERNE FRA NORMANDIET TIL ITALIEN OG NORMANNERNES FÖRSTE EROBRINGER I NEAPEL OG SICILIEN;
AF F. SCHIERN.

FORTÆLLINGEN i Snorres Heimskringla om Kong Sigurd Jorsalafars Besög hos Kong Roger paa Sicilien viser, at man i Norden allerede tidligen havde vant sig til at betragte de italienske Normanner som stammende fra skandinavisk Rod, og indtil den sidste Tid have ogsaa de nyere nordiske Historikere skjænket deres Færd Opmærksomhed, hvilket saaledes til Exempel har været Tilfældet med Subm i hans Danmarks Historie og med Strinholm i Begyndelsen af hans Svenska Folkets Historie, ligesom ogsaa N. M. Petersen i Fortalen til Oversættelsen af Deppings bekjendte Skrift om Normannerne Sötoge til Frankrig har yttret som ønskeligt, at vor Litteratur ogsaa maatte erholde en Bearbejdelse af de italienske Normanners Historie. Om dette fra et nordisk Standpunkt maa betragtes som rigtigt, kunde for saa vidt være tvivlsomt, som de Normanner, der deltog i Udvandringerne til Italien, ligesom de, der fulgte med Vilhelm Erobreren paa hans kort Tid efter foretagne Tog til England, allerede havde et romansk (fransk) Væsen, efterdi Rolf Gangers Ledsagere i Normandiet havde giftet sig med romanske (franske) Qvinder, og da det romanske (franske) Element derved efter faa Slægters Forløb blev overveieude i Sammenligning med det skandinaviske. Men endskjönt det nordiske Sprog, det er det stærkeste Minde om Normannerne skandinaviske Oprindelse, allerede paa Vilhelm Langsværds Tid var trængt saaledes tilbage af det franske, at Benedict af Saint-More lægger hiin normanniske Hertug disse Ord i Munden, med Hensyn til hans Süns Opdragelse:

Se à Roem (∴ Rouen) le faz garder,
 Et norir gaires longement,
 Il ne sara parler neient
 Daneis; kar nul nel i parole.
 Si voil kil seit à tele escole
 Ke as Daneis sace parler.
 Se ne serent neient forz romanz,
 Mez à Bajuez en a tanz,
 Ki ne sevent parler se Daneis non
 Et pur ço sire queus Boton,
 Voil ke vos l'aiez ensemble od vos,
 Et de li enseigner curios;

endskjönt altsaa Massen af Normannerne i Frankrig allerede paa denne Tid maa betragtes som væsentligen romaniseret, saa var det dog ikke nogen Tilfældighed, at netop Normandiet var den af de franske Provindser, hvorfra Togene til Italien og senere til England bleve foretagne. Disse Tog fremkaldtes af den samme heftige Higen efter at erhverve sig Hæder og Magt, der tidligere havde drevet de skandinaviske Vikingskarer ud paa Havet; de vare de sidste Bølgninger af den store Strømning, der havde taget sin Begyndelse ved Danmarks lave Kyster og Norges og Sveriges klipperige Strande, og ogsaa de foretoges af Helte, der kæmpede i det gamle Nordens Aand, eller, som Grundtvig har sagt, „der gjorde Lyst paa Valen og forbausede Dværgerne.“

Det er især Normannernes Tog til Italien og deres første Erobringer i Neapel og Sicilien, der minde om denne ægte nordiske Aand, og disse syntes derhos saa meget mere at fortjene at blive gjorte til Gjenstand for vor Opmærksomhed, som de Forfattere i Syden, der tidligere have beskæftiget sig med de italienske Normanners Historie, i Almindelighed fortrinsvis have dvælet ved de Forhold, hvori de snart trådte til Paverne, og

ved de Krige, som de paa den anden Side af Adriaterhavet førte med de byzantinske Keisere¹, hvortil endnu kommer, at adskillige nye Træk netop til Begyndelsen af de italienske Normanners Historie for nogle Aar siden ere blevne meddelte ved den fuldstændige Udgivelse af et tidligere kun for en ringe Deel offentliggjort Kildeskrift, nemlig ved Champollion Figeacs Udgave af en i det romanske Sprog skreven Oversættelse af den nu i Originalen sandsynligviis tabte Krönike, hvori en samtidig Benedictiner Munk i Monte-Casino ved Navn Aimé beskrev de italienske Normanners tidligste Historie².

I.

Det nuværende Kongerige begge Sicilierne var i Begyndelsen af det elfte Aarhundrede sönderlemmet i mange Dele. De græske Stæder Neapel, Amalfi og Gaeta havde, omtrent paa samme Maade som Venedig, vidst at lösrive sig fra det östromerske Rige og efterhaanden at udvide deres Heredömmе; de trende Fyrstendömmе Benevent, Capua og Salerno vare Ruiner af Longobardernes engang saa mægtige Stat; Apulien og Calabrien vare de græske Keiseres sidste Besiddelser i Italien og bestyredes af en Statholder, den saakaldte Catapan, med en Streghed, hvis Daarlighed Aarhundreder endnu ikke havde aabenbaret. Catapanen, de tre longobardiske Fyrster og de uafhængige græske Hertuger i Neapel, Amalfi og Gaeta stræbte alle efter Overherredömmet og vare derfor uophörlig indviklede i Krige, der förtes omtrent paa samme Maade, som de ældste Kampe mellem Romerne og deres Naboer, idet man om Hüstén gjorde Indfald i Fjendernes Land, op-

¹) Dette gjælder for en Deel ogsaa om Gauttier d'Are's, *Histoire des conquêtes des Normands en Italie, en Sicile et en Grèce*. Paris. 1830. 8. ²) *L'Ystoire de li Normant, et la Chronique de Robert Viscard, par Aimé, Moine du Mont Cassin. Publiées pour la première fois par M. Champollion Figeac*. Paris 1835. 8.

brændte Sæden og bortslæbte Qvæget. Folket sukkede og ventede paa Frelse med en Længsel, der dengang ikke blot var en Følge af sædvanlig Nyhedssyge, men tilstrækkelig forklares ved de uafsladelige Kriges Ödelæggelser og ved Umuligheden af paa eengang at tilfredsstille syv ærgjerrige Herrers Havesyge. Til disse Plager kom endnu de aarlige Plyndringer af Saracenerne, der, snart som Sörövere, snart som de italienske Fyrsters Bundsforvandre, droge fra Sicilien, landede paa Kysterne og hærjede Landet ¹.

Sicilien var allerede længe bleven gjæstet af Araberne, da de i Aaret 826 indkaldtes af den græske Feltherre Empedocles, der havde gjort Opstand imod Keiser Michael den Stammende. Indbydelsen blev villig modtagen, Asan ben el Ferath landede paa Öen, og en blodig Kamp begyndte, der næsten varede et heelt Aarhundrede, indtil hele Sicilien blev en arabisk Provinds. Over den sattes nu efter Saracenernes Sædvane som Statholder en Emir, under hvem Alcader bestyrede de enkelte Stæder og Distrikter, men Indvaanerne beholdt deres gamle Rettigheder og fattede snart Hengivenhed for Seirherrerne paa Grund af disses retfærdige Herredømme og usædvanlig store Tolerantse i Religionsanliggender. Under Aglabiternes og Fatimiternes milde Scepter reiste sig en Mængde arabiske Stæder og Slotte, udmærkede Fabrikker bleve anlagte, og det af Naturen velsignede Land dyrkedes efter en hidtil ukjendt Maalestok; Sukkerröret blev förplantet fra Ægypten, Manna fra Persien og Bomulden fra Anatolien; Olictræet blev omhyggelig pleiet og udbredt over hele Öen. Handlen blomstrede, saa at sjældent nogen Dag hengik, uden at man i de sicilianske Havne saae Kjöbmandsskibe, der ankom eller afseilede med rige Lad-

---

¹) Sismondi, Hist. des rép. ital. 1, 233. Leo, Gesch. der ital. Staaten. 1, 360.

ninger. De Herligheder og Luxusartikler, som Handlen sammenførte, tjente for en stor Deel til at pryde de saracenske Slotte, der desuden smykkedes ved de Skatte og rige Kostbarheder, hvormed Krigsskibene pleiede at vende hjem fra Togene til Italien ¹.

Af disse Tog, der foretoges med stor Regelmæssighed og i Mængde findes ontalte af de italienske Annalister, ere faa blevne mærkeligere end eet, der fandt Sted i Begyndelsen af det elfte Aarhundrede. Det var i Aaret 1016 ², at en stor saracensk Flode forlod Sicilien og styrede mod de italienske Kyster; Floden løb ind og kastede Anker i Bugten ved Salerno. Her landstattes en Mængde Araber, der leirede sig paa en græsrig Slette mellem Staden og Havet og, opfyldte med Foragt for en Fjende, de saa ofte havde beseiret, ikkun tænkte paa at udhvile og forfriske sig. Over Salerno

---

1) Scrofani, della dominazione degli stranieri in Sicilia. Parigi. 1824. p. 107 sq. Martorana, Notizie storiche dei Saraceni Siciliani. Palermo. 1832. I, 27 sq. Stüwe, Handelszüge der Araber unter den Abbassiden. S. 78. Hammer, Länderverwaltung unter dem Chalifate. S. 67. Harald Haardraade, der deltog i Normannernes første Tog til Öen, fandt, at „Sikiley er mikit riki, þar eru stórar borgir ok styrkar.“ Fornanna Sögur. VI, 148.

2) Dette Aar angives af Lupus Protosp. ap. Murat. Ser. Rer. Italic. V, 41 og Auon. Baren. ap. Murat., V, 148, og antages for det rigtige af Pagi, Critica IV, 90, der følges af de nyere Forfattere. Det er imidlertid, ligesom overhoved alle kronologiske Angivelser om Normannernes Bedrifter i Italien, meget usikkert. Ifølge Chron. Cassin. ap. Murat. V, 55 maa Toget henføres til Aaret 1000, ifølge den nøiagtige Leo Ost. ap. Murat., IV, 362 til Aaret 1002 og ifølge Chron. Saxon. ap. Bouquet X, 330 til Aaret 1014. Depping (Normannernes Sötoget. Overs. af N. M. Petersen, S. 426) lader de første Normanner komme til Italien i Slutningen af det tiende Aarhundrede, hvilket formodentlig grunder sig paa en Forveksling med de græske Varanger; jvfr. Raumer, Geschichte der Hohenstaufen. I, 566.

herskede dengang Gaimar den Store, der havde vægret sig ved at betale den Skat, som de salernitanske Fyrster pleiede aarlig at yde Saracenerne. Nu, da Gaimar, af Frygt for ellers at udsætte Landet og Staden for Plyndring og Ödelæggelse, endelig troede at burde give efter for Arabernes Fordringer og allerede havde givet Befaling til at sammebringe og afsende Pengene, fremstillede fyrgetyve overmaade höie og deilige Pillegrime sig for ham. De vare Dagen för paa et amalfitansk Skib ankomne fra Palæstina¹ og stode i Begreb med at forlade Staden, for at vende tilbage til deres Födeland, Normandiet. Kraftigen forestillede de Gaimar det Usömmelige i, at Christne skulde yde Tribut til Vantroen, Noget, der desuden var enhver tapper Mand uværdigt; de bade ham om at give dem Heste og Vaaben for at kjæmpe mod Saracenerne. Den longobardiske Fyrste lod sig henrive af deres mandige Tale og bevilligede deres Anmodning, og fulgte af Gaimars Krigere overfaldt de normanniske Pillegrime Araberne, hvoraf Mange dræbtes og de Övrige kun reddede sig ved at svømme til deres Skibe².

Dette var den förste Gang, Nedreitalien lærte Normannerne at kjende. I Triumph förte tilbage til Staden erholdt de rige Gaver af Fyrsten af Salerno, der med Beundring havde været Vidne til deres Kraft og Tapperhed. Gaimar önskede at bevæge Pilegrimene til at forblive i sin Tjeneste, men da de længtes efter Hjemmet, fra hvilket de saa længe havde været borte, lode de sig

¹) Chron. Saxon. ap. Bouquet X. 230 fortæller urigtigen, at de havde valfartet til Jerusalem med „Richardus, comes Normannorum, dimissa Chnud, regis Danorum sorore, propter metum Danorum exulans”. Jvnfr. iüvrigt Michelet, Histoire de France. II, 183.

²) Leo Ost. ap. Murat. IV, 363. Aimé, l'Ystoire de li Normant. Publ. par Champollion-Figeac. p. 15. Orderic. Vit. ap. Duchesne p. 172.

ikke af hans glimrende Løfter afholde fra at fortsætte Tilbageisen ¹. Da de imidlertid havde fortalt Fyrsten, at deres Land var rigt paa Mænd, lige saa tapre som de selv, „Mænd, der havde seiret i enhver Kamp og aldrig havde vendt nogen Fjende Ryggen”, besluttede han at sende Gesandter til Normandiet for at indbyde de unge Folk til at drage til Italien og ikke uden Snildhed udførte han sin Beslutning; thi den cassinensiske Krønikeskriver fortæller, at han „som en anden Narses” lod sine Udsendinge overbringe Purpurkapper, Bidsler, besatte med Ædelstene, Mandler, Oranger og andre Sydfrugter, der altid havde opvakt de nordiske Folks Begjærlighed, og som heller ikke denne Gang uadlode at indgyde Lyst til at gjøre Bekjendtskab med Sydens Herlighed ².

De italienske Gesandter forundredes, da de ankom til Normandiet, over Alt, hvad de saae, der var saa forskjelligt, fra hvad de hidtil havde havt Leilighed til at bemærke. De fandt, „at der i Udkanten af Frankrig er en Slette fuld af Træer og forskjellige Frugter; i denne indskrænkede Egn boede i betydelig Mængde meget store og kraftige Folk, hvilke først boede i en Ö, som hed Nora, og derfor kaldtes Nor-Mant, hvilket vil sige Folk fra Nora, da Man i det tyske Sprog betyder Folk. Og da Folkemængden var bleven saa stor, at hverken Markerne

---

¹) Med disse Normanner eller med de salernitanske Sendebud ankom maaskee til Fecamp i Normandiet en Johannes den lille, der af Chron. Benign. ap. Bouquet X, 173 ved Aaret 1028 nævnes som Italiener af Födsel, og som siges at være særdeles kyndig i Medicinen. Normannernes Bekjendtskab med Salerno ophjalp overhoved Lægevidenskaben i Normandiet. Estrup i Skand. Lit. Selsk. Skrifter. XVII, 308. Depping. S. 463. ²) Det kan ei sees af Leo Ost. ap. Murat. IV, 363, om Gaimars Sendebud reiste i Forening med Normannerne eller ikke. Hvad Gauttier d'Arc anfører om deres Reise, er blottet for Hjemmel.

eller Træerne vare istand til at yde saa mange Mennesker det Nödvendige, hvoraf de kunde leve, reiste de til forskjellige Dele af Verden eller forskjellige Egne; thi efter Himlens forskjellige Beskaffenhed ere der forskjellige Egne, som kaldes Climater. Og saaledes reiste disse Folk og de forlode smaa Ting for at erlurve sig store, og de gjorde ikke som de Fleste, der drage ud i Verden og give sig til at tjene Andre, men de lignede Oldtidens Kæmper og vilde have alle Folk underkastede og under deres Herredømme. De kom endelig til en Havn, som dannes af Floden Seine, hvor den løber ud i Havet; de seilede op af Floden og fandt, eftersom de kom længere ind i Landet, at det i Behagelighed overgik alle de Lande, forbi hvilke de hidtil havde seilet. De underkastede sig altsaa Landet, der har Overflödighed paa fiskerige Floder og tykke Skove, er meget passende til Falkejagt¹ og skikket til Kornavl og Qvægavl. Saaledes var nu Landet; hvad Folket angaaer, besidder det stor Snildhed, det viser Gjæstevenskab mod Fremmede, tager Blodhævn over alle Fornærmelser og lægger sig med Iver efter Veltalenhed. Hövdingerne, der hige efter at blive navnkundige, formaae ofte Ungdommen, der ligesom hele Folket er begjærlig efter Vinding, til at forlade Hjemmet og drage til fremmede Egne, hvor der er Udsigt til at erlurve sig større Rigdomme. At ride paa gode Heste, at jage med Falke og at besidde skjönnne Vaaben og Klædninger er Alles største Glæde, men, naar Nöden byder det, kunne de ogsaa udholde Hunger

---

¹) *Accipitrium exercitio aptissima* siger Galfr. Malat. ap. Murat. V, 549. Da Falkejagt i Sicilien først omtales efter Normannernes Ankomst, kunde man formode, at de have gjort den almindelig paa Öen, ligesom Longobarderne tidligere indførte den i det nordlige Italien. Jvufr. Hager, Gemälde von Palermo. Berlin. 1799. S. 41.

og Kulde og med Taalmodighed bære alle Krigens Besværligheder ¹.

De fyrgetyve normanniske Pillegrime havde ved deres Hjemkomst fortalt, hvad de paa deres lange Reise havde seet og hørt, hvilke Farer de havde udstaaet, hvilke Bedrifter de havde udført, og hvilke kostbare Gaver de havde modtaget. De havde saaledes hos Mange opvakt Lyst til at prøve en lignende Skjæbne, og da derfor Gaimars Sendebud vendte tilbage til Italien, vare de ikke blot ledsagede af enkelte af de Normanner, der ved Salerno havde kæmpet mod Saracenerne, men ogsaa af mange andre djærve og dristige Mænd. Blandt disse vare Brødrene Asmund Drengot (*Drengotus* = den gode Dreng), Rolf, Rainulf og Anquetil af Quarrel. En Yndling af Hertug Richard hien Gode, Vilhelm Repestel, havde i en Forsamling af ætbaarne Normanner brystet sig af at have vanæret en Datter af Asmund, der hevnlysten søgte og fandt et gunstigt Öieblik til at nedlægge sin Fjende, da denne jagede med Hertugen i en af Normandiets tykke Skove. Af Frygt for Hertug Richards Vrede flygtede Asmund efter denne Gjerning med sine Brødre til det endnu den Gang angelsaxiske England, hvorfra han nu vendte tilbage til Frankrig for i Forening med de salernitanske Gesandter at drage endnu længere bort fra Hjemmet. Efter at have udstaaet alle de Farer og Besværligheder, som paa denne Tid endnu vare forenede med en Reise fra Frankrig til Italien, naaede Gaimars Sendebud og deres normanniske Ledsagere endelig Maalet for deres Vandring. I Salerno forbleve Normannerne i Gaimars Tjeneste; ikkun Asmund og hans Brødre forlode Staden for at valfarte til Bjerget Gargano, hvor de vilde besøge det endog i det høie

---

¹) Aimé, l'Ystoire di Normant. p. 9. Fazello, Storia di Sicilia. (Palermo 1817). II, 525.

Norden navnkundige St. Michaels Capel¹ og takke Helgenen for hans Understøttelse paa deres lange Reise. Da de befandt sig paa Bjergets skovrige Top, mødte de en Fremmed, hvis Turban og øvrige orientalske Dragt fængslede deres Opmærksomhed. Det var Melo, en af Staden Baris Indbyggere, der for faa Aar siden havde staaet i Spidsen for et frugtesløst Oprør imod Grækerne, og som siden den Tid vandrede om som Landflygtig. Mellem ham og Normannerne sluttedes her paa Bjergets Spidse en saa nøie Forbindelse, at Asmund Drengot og hans Brødre, i Stedet for som Væringer at træde i Fyrsten af Salernos Tjeneste, indbøde alle deres Frænder og Venner i Normandiet til at forlade Hjemmet, for under Melos Anførsel at bekrige de rige, men feige Græker. Ifølge denne Indbydelse droge i Aaret 1017 henved tre tusinde Normanner til Italien, og saaledes begyndte Togene fra Normandiet omtrent paa den samme Tid, hvorpaa Vikinger fra selve Norden for sidste Gang hjemsøgte Frankrigs Kyster².

Det er meget almindeligen antaget, at Normannerne ere dragne til Søes fra Normandiet gennem Strædet ved Gibraltar til Italien³, og denne Mening er i og for sig ikke blottet for Sandsynlighed. De, der erindrede, at Normannerne ifølge talrige Sötoge vare komne til Neustrien, og som vidste, at de i Normandiet længe bevarede Fædrenes Lyst til at befare Havet⁴, lededes let til at

---

¹) Werlauff, Symbolæ ad. geogr. med. æv. p. 26. Om Steder i Normandiet, opkaldte efter Monte Gargano, jvnfr. Amélie Bosquet, *La Normandie romanesque et merveillieuse*. Paris & Rouen. 1845. 8. p. 191. ²) Guil. Apul. ap. Murat. V, 251. ³) Saaledes siger Raumer, at Vilhelm, Drogo og Humfred „*segelten zuerst nach Apulien.*” *Gesch. der Hohenstaufen*. I, 566. ⁴) Ligesom allerede de Thou priser Indvaanere af Dieppe som dem, *penes quos præcipua rei nauticæ gloriæ semper fuit*, og ligesom Ludvig den XIV i et

antage, at Udvandringerne til Italien vare skete paa samme Viis, som Udvandringerne fra Norden; Andre, der tillige kjendte Noget til Normannernes Skjæbne i Italien, formaaede ikke, uden ved at antage denne Mening, at forklare sig, hvorfra de Skibe vare komne, hvormed Normannerne kort Tid efter deres første Optræden i Italien omsværmede Calabriens og Siciliens Kyster. Hertil kom, at Kilderne i Almindelighed udtrykke sig saa ubestemt, at man paa de fleste Steder hos dem ingenlunde kan see, om Reiserne ere foretagne til Lands eller Vands; dette sees saaledes hverken af Aimé eller den cassinensiske Krönikeskriver, hvor de nævne Vilhelms, Drogos og Humfreds Udvandring, hverken af Arnulf fra Mailand eller Vilhelm fra Apulien, naar de omtale de Skarer, der ifølge Reinulfs Indbydelse drog fra Normandiet, ikke heller af Galfred Malaterra, der paa forskjellige Steder taler om Tankreds ældste Sønners, om Robers Viscards og om Roger den Gavmildes Reiser til Italien, ikke af Vilhelm fra Jumiéges, hvor han nævner Asmund den Dristiges Tog, og endeligen ei heller af Ordericus Vitalis, naar han fortæller Robert Gifarts og andre prøvede Heltes Ankomst

---

Patent kalder dem *les plus expérimentés pilotes et les plus habiles et hardis navigateurs de l'Europe*, saaledes har man ogsaa i nyere Tid mindet om, at Frankrigs navnkundigste Admiral stedse have været af normandisk Oprindelse (*Les Français peints par eux mêmes. Province. Paris. 1811. II, 124*), og villet paastaac, at normandiske Søfolk allerede i Aaret 1364 havde anlagt en Colonie paa Kysten af Guinea, og i Aaret 1488 opdaget America, hvorom kan eftersees Estancelin, *Recherches sur les voyages et découvertes des navigateurs normands. Paris. 1832. 8.* og Vitet, *Histoire des anciennes villes de France. Paris. 1833. 8. Vol. II.* Sikkert er det, at kun Normannerne kan have indført de tidligste fremmede (nordiske) Söndtryk i det franske Sprog, t. Ex. *esquif, boulines, raulinges, gardinges, haler, sigler, sterman* o. s. v. Ial, *Archéologie navale. 1, 172-189.* Vaublanc, *La France au temps des croisades. Paris. 1844. I, 108.*

fra Neustrien¹. Ikke desto mindre vil jeg dog her ei længer tage i Betænkning at bestride og forkaste den Mening, at Normannerne til Söes skulde være ankomne til Italien, som uførene med enkelte Vidnesbyrd i Kilderne. Ved omhyggeligere Undersøgelse af disse vil man nemlig finde flere af Tøgene saaledes omtalte, at det tydelig skjønnes, at de maae være blevne foretagne til Lands. Da Asmund Drengot i Aaret 1017 med sine Brødre flygtede fra Normandiet, „droge de giennem Byen Rom og kom til Capua”². Da Vilhelm den Blinde i Aaret 1054 i Forening med nogle Munke og tolv Svende drog til Italien, for at besøge sin Søn, der havde erhvervet sig Navkundighed og Rigdomme i Syden, gik han med sit Følge „over Alperne giennem Rom til Apulien”³. Da Robert af Grentemesnil i Aaret 1061 af Frygt for Hertug Vilhelms Vrede gik i Landflygtighed, „steg han til Hest med tvende Ledsagere, Fulco og Urso, og drog ud af Gallien, hvorpaa han først begav sig til Rom og derfra til Robert Viscard”⁴. Om de Normanner, der først droge til Nedreitalien, siges det i Almindelighed, at „de vare gaaede over Tiberen”⁵, og endelig fortælles om de Skarer, som i Aaret 1017 ifølge Melos Opfordring droge fra Normandiet, at „de kom paa deres Vandring til et Bjerg i Alperne, som kaldes *mons Iovis* (s: St. Bernhard). De, der beboede Egnen⁶, havde her, hvor Bjergstierne

---

¹) Aimé, l'Ystoire de li Normant. p. 38. Leo Ost. ap. Murat. IV, 387. Arnulph. Mediolan. ap. Murat. IV, 13. Guilelm. Apul. ap. Murat. V, 255. Gaufr. Malat. ap. Murat. V, 550, 552, 553. Guilelm. Gemmet. ap. Duchesne. p. 284. Orderic. Vit. ap. Duchesne. p. 641. ²) Aimé, l'Ystoire de li Normant. p. 17. *Cum equis tantum ac armis aufugiunt*, hedder der hos Leo Ost. ap. Murat. IV, 363. ³) Orderic. Vit. ap. Duchesne. p. 472. ⁴) Guil. Gemmet. ap. Duchesne. p. 283. ⁵) Orderic. Vital. ap. Duchesne. p. 472. ⁶) Herved sigtes maaskee til Saracener; jvnfr. Reinaud, Histoire des invasions des Sarrazins en France. Paris. 1836. 8. p. 195.

ere overordentlig snevre, bygget Porte og sat Vagt til at kræve Betaling af Alle, der droge igiennem dem. Men efterat de havde forlangt, at ogsaa Normannerne skulde betale, saaledes som det var Sædvane, og derpaa, da dette afsloges, nægtede dem Gjennemgang, oprøide Normannerne Portene, dræbte Bevogterne og banede sig saaledes med Magt Vei til Rom og Apulien”¹.

Da disse Normanner vare ankomne til Nedreitalien, bleve de forenede med de Skarer, som Melo imidlertid havde erholdt af de longobardiske Fyrster, der med Begjærlighed grebe enhver Leilighed til at bekriige den græske Statholder. I Begyndelsen af Aaret 1018, „da Kulden var saa streng, at de vilde Dyr fröse ihjel”, aabnede Melo Kampen, hvori han i kort Tid vandt sex Seire, men i det følgende Aar vendte Lykken sig, og efter Nederlaget ved Cannæ nødtes han til at gaae i Landflygtighed til Tydskland, hvor han faa Maaneder efter døde af Sorg over sine mislykkede Planer². Hans Svoger Dato, der forsøgte at fortsætte Kampen, blev i Aaret 1021 fangen af Grækerne, lænkebunden sat paa et Æsel og ført til Bari, hvor han tilligemed nogle levende Dyr, en Slange, en Hane og en Abe, blev indsyet i en Sæk og kastet i Havet. Efter Datos Død fremtraadte tre Brodersønner af Melo som Anførere imod Grækerne, og til deres Understøttelse drog den tydske Keiser, Henrik den Anden, over Alperne med en betydelig Hær, men da denne ikke kunde udholde Italiens Klima, vendte han i Aaret 1023 tilbage, uden at have formaaet at fordrive Grækerne. Melos Brodersønner,

---

¹) Rodulph. Glaber. ap. Bouquet. X, 25. Guil. Apul. ap. Murat. V, 254. ²) Om Melos og Normannerens Kamp tales udførligst hos Aimé, l'Ystoire de li Normant. p. 17-31. Jvnfr. Luden, Gesch. des teutschen Volks. VII, 168-178.

der nu opgave Kampen, erholdt nogle af Keiserens italienske Besiddelser til Lehn og hos dem efterlod Henrik de sidste fem og tyve Normanner, der havde overlevet Kampen og vare blevne Melos Slægt troe; blandt dem nævnes Valter af Canisy, Hugo Faloch, Gusman, Stig, Thorstein og Balbus¹. Af de övrige Normanner vare de fleste blevne et Offer for deres usædvanlige Mod og Dödsforagt; af to hundrede og halvtredsindstyve, der deeltog i Slaget ved Cannæ, bleve ikkun ti tilbage, og allerede dengang, da Melo gik i Landflygtighed, vare de tre tusinde, som vare dragne fra Normandiet, sammensmeltede til fem hundrede. De, som foruden det ovennævnte, ringe Antal, der stedse vedblev at holde sig til Melos Slægt, levende slap ud af Kampen, synes efterhaanden at være gaaede i salernitansk Tjeneste og at være blevne forenede med de af deres Brödre, der allerede med Gaimars Sændebud vare ankomne fra Normandiet og siden den Tid havde været lönnede Krigere (*souldarii*) hos Fyrsten af Salerno. Over disse Normanner befalede Thorstein Scitel, om hvem man endnu lang Tid efter i Normandiet fortalte eventyrlige Sagn. Vi finde saaledes hos Krönikeskriverne en omstændelig Beretning om, hvorledes han engang i Slotsgaarden i Salerno blev angreben af en Löve, som han greb med sine ubevæbnede Arme, löftede höit i Veiret og kastede ud over Slottets Muur, ligesom der udförligen fortælles, hvorledes han af lombardiske Förrædere blev henlökket til en Drage, som han vel nedlagde, men hvis giftige Edder dog voldte hans Död².

---

¹) *Thorstainum*, *Balbus*, nævner Leo Ost. ap. Murat. IV, 366, men maaskee bör der læses *Thorstainum balbus*, Thorstein den Stammende. ²) Guil. Gemmet. ap. Duchesne. p. 281. Alberie. monach. ap. Bouquet. XI, 393. Nordiske Sagn lade Harald Haardraade nogle Aar senere i Myklegard nedlægge en Drage og

Fortörkede over Thorsteins Död eller, som det ogsaa hedder, misfornöiede over ei at lönnas efter Aftale, op-sagde Normannerne Fyrsten af Salerno Huldskab, og droge ud i Kampaniens af Fröer opfyldte Sumpe, hvor de an-lagde en fast Leir og valgte Asmund Dregots Broder, Rainulf til Anförer. Nu dannede Normannerne sig ogsaa snart en egen Politik. De havde været undværlige, saa-fremt en af de nederitalienske Smaafyrster havde under-tvunget sine Naboer, og sögte derfor at opretholde en vis Ligevägt, hvorved de stedse maatte blive nödvendige, og med stor Kunst og uden at skye nogen Fare eller An-strængelse udförte de deres Forsæt. Med stærke Farver skildre de italienske Krönikeskrivere Normannernes Helte-mod, der undertiden henriver dem til Beundring, og dog er det de samme Krönikeskrivere, der bittert klage over, at „det vilde, fremmede Folk var opfyldt af et uhört gru-somt Raserie og af en meer end hedensk Foragt for de hellige Kirker”¹. Disse Klager maae vistnok ogsaa for en Deel betragtes som Overdrivelser af Krönikeskriverne eller som Gienlyd fra ældre Tider; i al Fald formaaede de ikke at svække Normannernes Anseelse, der bestandig tiltog, eftersom man i Italien stedse mere lærte at indsee, at hvor de strede, var næsten altid Seiren. Da de havde hiulpet Hertug Sergio til at tilbageerobre Neapel, hvorfra han var bleven fordreven af Fyrsten af Capua, overlod han dem i Aaret 1029 af Taknemmelighed et Stykke Land,

---

Albericus monachus lader ham med nögne Arme quæle en Löve. Cronholm, Väringarne. p. 95-98. ¹) Det er Viberti Ord ap. Murat. III, 297. Arnulph. Mediolan. ap. Murat. IV, 13, 21, karakteriserer dem som „*atrociores Græcis, Saracenis ferociores, impiissimi.*” „*Ut sunt ad rapinam avidi, ad invadenda aliena bona inex-plebiliter anxi,*” hedder det hos Leo Ost. ap. Murat. IV, 363, hvor han omtaler en Strid mellem en normannisk Kriger og Klostret Monte-Casinos Fiskere.

hvorpaa de byggede Aversa la Normanna. Staden blev befæstet med Grave og høie Mure, og Rainulf, der ægtede Sergios Søster, sendte Bud til Normandiet for ved nye Skarer at forstærke Colonien. Blandt dem, der fulgte hans Opfordring, droge Nogle bort, fordi de vare fredløse, andre af Hensyn til deres Slægtninger, der tidligere vare uddragne, og atter andre af Begjærlighed efter at erhverve sig Navnkundighed og Rigdom. Blandt de sidste vare Tankred af Hautevilles tre ældste Sønner.

II.

I Nærheden af Cotentin i Normandiet laa Borgen Hauteville (Höistrup) tæt ved den nærværende Landsby af samme Navn; af Borgen ere nu kun ubetydelige Ruiner tilbage, men de nærliggende Enge, der endnu føre Navnene Parc, Bois, Colombier, röbe tydelig, at de i Middelalderen dannede en ridderlig Lehnseiendom. Paa Hauteville, blandt Kjernen af det normanniske Folk¹, boede i Begyndelsen af det elfte Aarhundrede en dygtig Mand, Tancred, der i sine unge Aar havde faret vidt omkring, gjæstet fremmede Fyrster² og udført mangen kraftig Gjerning. Da han opholdt sig ved Richard den Godes Hof og ledsagede denne Hertug paa Jagten, en Forlystelse, som Normannerne i høi Grad elskede, blev han angreben af et mægtigt Vildsvin³, der havde dræbt de forfølgende Hunde, men som nu af Tancred giennembores med saa stor Kraft, at hans Sværds Fæste stødte mod Dyrets Pande, og at Hertug Richard derover fattede megen Godhed for ham, beholdt ham hos sig og gav ham Befaling over ti

---

¹) Egnene omkring Cotentin hørte til dem, hvor det danske Sprog holdt sig længst. Jvnfr. Estrup i Skand. Lit. Selsk. Skrifter. XVII, 298. ²) *Diversarum regionum et principum curias perlustrans.* Gaufr. Malat. p. 559. ³) *Aprum minæ enormitatis, quem Singlare dicunt.* Gaufr. Malat. p. 559.

af sine Mænd¹. Først efter flere Aars Ophold ved den normanniske Hertugs Hof vendte Tancred tilbage til sin Odelsgaard, hvor han med Muriella avlede fem Sønner, Vilhelm, Drogo, Humfred, Gotfred og Serlon. Efter Muriellas Død tog han en anden Kone, Fresenda eller Frede-senda, der fødte ham Sønnerne Robert, Malger, Alfred, Vilhelm, Humbert, Tancred og Roger². Alle Tancreds tolv Sønner bleve dygtige i alle krigeriske Idrætter, og fra Ungdommen af indpræntedes det dem først og fremmest, at de skulde stræbe efter Hæder, og ikke taale nogen Ligemand ved Siden af sig, men vove Alt, for at bringe enhver Medbeiler under deres Herredømme.

Da Vilhelm, Drogo og Humfred vare fuldvoxne og vaabenføre, efterkom de Rainulfs Indbydelse og droge bort fra Normandiet. Paa deres Reise skaffede deres Sværd dem Underholdning, og da de endelig (i Aaret 1035) ankom til Apulien og her erfarede, at Fyrsten af Capua var i Strid med Gaimar den Fjerde af Salerno, Gaimar den Stores Efterfølger, opgave de deres tidligere Beslutning, at drage til Normannernes Colonie i Aversa, og traadte derimod i Fyrsten af Capuas Tjeneste; men efter at de snart havde lært denne Fyrstes Karrighed at kjende, forlode de ham atter og gik over til Gaimar af Salerno, der paa samme Tid havde formaaet et Par Hundrede andre, fra Normandiet ankomne Helte til at forfægte sin Sag. I Spidsen for disse salernitanske Normanner udførte Vilhelm og hans tvende Brødre de tappreste Mandomsværker, hvorfor de rigeligen lønnedes af Gaimar, indtil denne begyndte at fatte Mistanke mod sine Leietropper, og Frygt for, at de nye Gjæster let kunde blive ham selv og hans eget Herredømme farlige. Men inidlertid var Rygtet om

---

¹) In curia principis decem milites sub se habens. Gaufr. Malat. p. 559. ²) Gaufr. Malat. p. 550. Foruden sine tolv Sønner havde Tancred tre Døttre, der senere med Moderen Fresenda drog til Italien.

Normannernes vidunderlige Tapperhed blevet udbredt over hele Orienten, og dette foranledigede, at de kaldtes til nye Egne og nye Seire. Det østromerske Hof, der aldrig havde kunnet glemme Tabet af Sicilien, men hvis Anstrengelser for at gjenvinde det Tabte hidtil stedse kun vare blevne lønnede med Uheld, bestemte sig nemlig paa denne Tid, da Michael den Fjerde, Paflagonieren, sad paa Keiserthronen, og medens der herskede indvortes Stridigheder mellem Araberne paa Sicilien, til at vove det sidste Forsøg paa en Tilbageerobring af Öen; en stor Hær udrustedes i denne Hensigt, og dens Befaling overdroges til den italienske Statholder, Georg Maniaces, der tidligere havde gjort sit Navn anseet ved flere Seiervindinger i Syrien¹. Maniaces anmodede Gaimar om at overlade ham de Normanner, der var i hans Tjeneste, og Fyrsten af Salerno greb denne Leilighed til at skille sig fra sine Gjæster, der laante villige Ören til den græske Statholders glimrende Løfter. Ved Reggio traf de Maniaces med de græske Tropper, og i Forening med disse seilede de for første Gang til Sicilien.

Om Normannernes første Tog til Sicilien i Aaret 1038 findes flere forskjellige Efterretninger, byzantinske hos Zonaras og Cedrenus, islandske i Harald Haardraades Saga, og normannisk-italienske hos Malaterra, Vilhelm fra Apulien, Aimé og den cassinensiske Krönikeskriver. Da alle disse Kilder modsige hverandre, og neppe lade sig bringe til at stemme overeens uden ved lös Gjætning eller vilkaarlig Omdannelse, synes det, at een af dem fornemmelig bör vælges til Förer, og om Valget kan der i saa Fald neppe være Tvivl, da Alt synes at raade til at foretrække den normanniske Sagamand, Galfred Malaterra. Han fortæller, at da Maniaces var landet og beleiredede Messina, gjorde Saracenerne et

---

¹) Fazello, Storia di Sicilia. II, 532.

Udfald fra Staden og dreve Grækerne med stort Tab tilbage, men saasomt Normannerne kunde komme frem for de Flygtende, sporede de deres Heste og nødte ikke alene Saracenerne til at standse, men da disse, forfærdede over deres ubekjendte Fjender¹, hovedkuls skyndte sig tilbage til Messina, fulgte Normannerne dem bestandigen i Hælene og trængte i Forening med dem ind i Staden, der herved faldt i Maniaces's Hænder. Fra Messina drog den græske Hær dybere ind i Sicilien og indtog tretten andre Stæder². Udenfor Syrakus kom det til et Slag, der gav Vilhelm af Hauteville hans Tilnavn „den Jernarmede”, efterdi han stødte sin tunge Landse saa voldsomt i Brystet paa Arabernes Anfører³, at Spidsen gik langt ud igjennem Ryggen; og nogen Tid efter vandtes ved Traina paany en stor Seier over Araberne, der, skjönt deres Antal angives til femten Tusinder⁴, bleve angrebne af de tre Hundrede Normanner, der droge i Spidsen for Maniaces's Hær, og af dem alene drevne paa Flugt förend Grækernes Ankomst. Men medens Normannerne derpaa forfulgte Saracenerne, naaede Grækerne Valpladsen og udplyndrede den arabiske Leir, uden at lade nogen Deel til dem, hvem Seiren skyldtes. Fortörnede herover afsendte Normannerne en Lombard Ardoin⁵, der havde sluttet sig til dem, og som forstod det græske Sprog, for i dette at tolke Maniaces

---

1) Quasi novæ gentis militiam abhorrentes. Gaufr. Malat. p. 551. 2) Zonar. ed. Paris. II, 237. Cedren. ed. Paris. II, 741. 3) Krönikerne have af det arabiske Ord *Alcaden* (*al Cadi*) ladet sig forlede til at kalde denne Arabernes Befalingsmand *Arcadius*, og dette Navn er optaget af de nyere Forfattere, t. Ex. af Raumer, Gesch. der Hohenstaufen I, 562. Ikkun Aimé synes at have opfattet Navnet rigtigt: „Archadie, c'est prince et docteur de la loi”. Chronique de Robert Viscard. p. 268. 4) Aimé. Chronique. p. 268. *Sexaginta millia* angives af Gaufr. Malat. p. 551. 5) De famulis S. Ambrosii. Leo Ost. p. 388. Servicial de saint Ambroise. Aimé, l'Ystoire de li Normant. p. 41.

deres Klager, men, vant til slavisk Lydighed, saae den græske Statholder heri en strafværdig Opsætsighed og lod derfor Ardoin nøgen pidskes rundt omkring Grækernes Leir ¹. De forbittrede Normanner vilde strax hævne denne Forsmædelse, men bevægedes dog af Ardoin til at töve med Hævnen, indtil det lykkedes ham at erhverve et græsk Pas ², hvorved de lettere kunde komme tilbage til Italien. Da dette var skeet, forlode de pludseligen ved Nattetid den græske Leir.

Da Normannerne vare komne over Strædet ved Messina, droge de hærgende gjennem Grækernes Besiddelser, indtil de naaede Grændserne af Apulien, hvor de standsede for at anstille Overveielser; thi hidtil havde de mere ladet sig henrive af deres heftige Vrede, end lede af nogen fast Plan. Til Salerno vilde de ei drage, da de kjendte Gaimars Sindelag, men ifølge Ardoins Tilskyndelse sendte de ham til Normannernes Colonie i Aversa, for her at bede om Understøttelse. I Aversa herskede endnu Normanneren Rainulf, der mindedes sin Kamp under Melo og ogsaa nu var villig til Kamp mod Melos Fjender. Ved Rainulfs Understøttelse, og, som det synes, ved nye Udvandrede fra Normandiet ³, dannedes en Hær af tolv Hun-

---

¹) I det Enkelte stemme Cedren. II, 755, og Guil. Apul. p. 255, ikke overeens med Leo Ost. p. 388, og Aimé, l'Ystoire de li Normant. p. 41. Ifølge Chronique de Rob. Viscard lod Maniaees Ardoin ikke blot pidske, men *pour vergoingne de li Normant lui péla la barbe a l'ongle soe.* ²) A notario Maniacis, ejus amicitia fruebatur, ehyrographum, quo liberius transeant Pharam. Gaufr. Malat. p. 551. ³) Cedren. II, 755. Ifølge Gauttier d'Arc (Conquêtes des Normands en Ital. p. 106) bleve Normannerne ogsaa forstærkede ved Pillegrime, der havde ledsaget Hertug Robert le Diable paa hans Valfart til Palæstina, men herfor findes neppe tilstrækkelig Hjemmel i Kilderne, og derhos døde Robert le Diable allerede i Aaret 1035, sex Aar förend denne Tid, i Nicæa. Liquet, Histoire de la Normandie. II, 30.

dreder, anførte af tolv Høvdinger, hvoriblandt Rainulf, Vilhelm, Drogo og Hugo Tudebod (Tudeboeuf) ¹. Normannernes Anførere optog Melos Plan, at fordrive Grækerne ganske fra Halvøen, de gave hverandre Eder paa at ville dele Erobringerne lige mellem sig, og aabnede deres Foretagende meget heldigen, idet de om Natten den 21de Marts 1041 trængte ind i Staden Melfi, der ifølge Aimé ved sin Belliggenhed og stærke Befæstning var at betragte som en Nøgle til Apulien ². De følgende Dage rede Normannerne muntre og syngende fra Melfi og underkastede sig Venosa, Ascoli og Lavello ³.

Til Normannernes Lykke i Italien bidrog det meget, at Apulien og Calabrien vare blottede for græske Tropper, der alle befandt sig paa Sicilien. Her havde Georg Maniaces, om hvis sicilianske Felttog det af ham i Syrakus opbyggede Torre di Maniace endnu erindrer, kort Tid efter at Normannerne vare dragne bort, mistet Befalingen, fordi han havde straffet Keiserens Svoger, Navarchen Stephanos, der daarligen havde efterkommet hans Befalinger. Efter Maniaces blev Michael Dokeianos udnævnt til Statholder og af Keiseren tillagt Befaling til at befrie de italienske Provindser fra de normanniske Røvere; dog blev det ham

---

¹) Omnes conveniunt et bis sex nobiliores, quos genus et gravitas morum decorabat et ætas, elegere duces. Guil. Apul. p. 255.

²) Die festivitatis St. Benedicti. Leo Ost. p. 389. Botta (Hist. des peuples d'Ital. II, 55) har sammenblandet Melfi med Amalfi, men allerede Aimé bemærker meget rigtig: „Et est à noter que il sont ij Melfe, quar est Melfe et Amelfe. Melfe est en la confine de Pouille, et Amelfe vers Salerne et Naple.” *L'ystoire de li Normant.* p. 38. ³) Aimé. p. 45. Capefigue (*Essai sur les invas. marit. des Norm.* p. 299) bemærker efter en gammel mailandsk Krønike, at de streifede gennem Italien, idet de overalt sang Viserne om Roland og Olivier. Man har ogsaa villet tilskrive dem de ældste sicilianske Folkesange med rimede Metra (Münter, *Efterretn. om begge Sicilierne.* II, 313).

paalagt ikke at dræbe alle Barbarerne, men at fange nogle af dem levende og lænkebundne at sende dem til Constantinopel til Moro for Keiseren og det keiserlige Hof. Ifølge denne Befaling drog Michael i Spidsen for den phrygiske Legion og en Deel af den lydiske imod Melfi ¹; men da Normannerne herfra med Kjækhed gik ham imøde, vilde han dog først forsøge at fjerne dem uden Kamp og lod dem derfor ved et Sendebud opfordre til inden trende Døgn at forlade Italien. Men Normannerne svarede, at der var en lang Vei til deres Hjem, og at de ikke vare dragne saa vidt, for feigt at vende tilbage; og deres Vægning til det græske Sendebud sluttedes endelig dermed, at Hugo Tudebod, der havde staaet og klappet hans Hest, anbragte et saa vældigt Næveslag paa Hestens Hoved ², at den styrtede död til Jorden, hvorefter den forfærdede Græker ³ af Normannerne sattes paa en frisk Hest og ukrænket tilbagesendtes til den græske Leir, i hvilken de vel vilde, at han skulde vække Frygt for deres Kæmpestyrke. Michael Dokeianos lod sig dog ikke afskrække; han gik over Floden Ofanto, angreb Normannerne, der havde opgivet, naar og hvor de vilde stride, og fulgte ved Angrebet den græske Skik at trætte Fjenderne ved at lade den ene Afdeling kæmpe efter den anden. Heraf benyttede Normannerne sig; skjönt de ikke talte flere Hundreder, end Grækerne Tusinder, gjenembröd de dog, ordnede i en Kile, Dokeianos's hele Hær, hvoraf en stor Deel paa Flugten druknede i Floden Ofanto; „thi”, siger Aimé, „da Grækerne för Striden gik over Floden, var den snever og saa lav, at Vandet kun naaede Hestene til Laaret, men da Slaget var tabt og Grækerne flygtede, fandt de, at Floden var traadt over sine Bredder, skjönt

¹) Cedren. II, 755. ²) Nudo pugno. Gaufr. Malat. p. 552.

³) Il fu mult carrocié. Aimé, l'Ystoire de li Normant. p. 47.

Himlen var skjön og klar, og ingen Regn var falden under Slaget". Michael Dokeianos undkom kun med nogle faa Krigere, men disse forenede han med den övrige græske Hær, der imidlertid af Saracenerne var bleven fordreven fra hele Sicilien, og nu angreb han anden Gang Normannerne ved Montepiloso ¹. Her varede Slaget endnu uafgjort ved Solens Nedgang, indtil Vilhelm af Hauteville, der var febersyg ² og derfor kun som Tilskuere fra en nærliggende Høj havde betragtet Striden, endelig, greben af Utaalmodighed, betvang sin Svaghed, væbnede sig og istemmende Normannernes Krigsraab ³ lysesnar ⁴ angreb og fældede den fjendtlige Feltherre, efter hvis Fald Grækerne drog sig tilbage.

Efter Slaget ved Montepiloso rømmede Grækerne det aabne Land og indesluttede sig i Stæderne, men ogsaa disse begyndte efterhaanden at falde i Normannernes Hænder, efterat friske Tropper fra Constantinopel forgjæves vare blevene afsendte til deres Undsætning ⁵, og efterat Normannerne havde søgt at bringe større Eenhed tilveie i deres Foretagender og maaskee ogsaa at vinde Italienerne for sig ved at vælge Melos Søn Argyrus til Hertug. For at

---

¹) Ifølge Gaufr. Malat. ap. Murat. p. 552, anførtes Grækerne af en Feltherre med det barbariske Navn *Annus*, men da Cedrenus kalder ham *Μιχαήλ ὁ Δοκεϊανός*, synes det mig utvivlsomt, at Texten hos Muratori: *duce Anno*, *duce exercitus*, bør forandres til *Duceano duce exercitus*. ²) *Quartana febris* typolaborabat. Gaufr. Malat. p. 552. ³) *Et appella la nome de Dieu*. *Chronique de Rob. Visc.* p. 272. „Gud hjælpe" (*Dea aïe*) var Normannernes Hærraab. Wace, *Roman de Rou*. Pupil. par Pluquet. I, 238. II, 327. ⁴) *Coment fulgure*. *Chron. de Rob. Visc.* p. 272. *Quasi leo furibundus*. Gaufr. Malat. p. 552. Noget afvigende Efterretninger om Grækernes Nederlag findes hos Guil. Apul. p. 256. Anonym. *Barens*. p. 151. Aimé, *l'Ystoire de li Normant*. p. 50. ⁵) Blandt dem fandtes Væringere, der nævnes af Aimé, *l'Ystoire de li Normant*. p. 50, og Manichæere, hvis Meninger skildres af Guil. Apul. p. 256.

vælge ham, vare Normannerne i Aaret 1042 komne sammen ved Bari, hvor Argyrus kaaredes til sin nye Værdighed, idet han af Normannerne under Vaabenlaarm og Tilraab løftedes i Veiret paa et Skjold¹; da han imidlertid nogen Tid efter skuffede deres Tillid, blev den gamle Forfatning igjen indført, og i Aaret 1043, da de tolv Anførere havde fuldført Apuliens Erobring, samledes Normannerne atter ved Melfi, og nu blev Landet deelt i tolv Lodder mellem Seierherrerne. Vilhelm af Hauteville fik Ascoli, der laa nærmest ved Hovedstaden Melfi, og hans Broder Drogo fik Venosa. Hugo Tudebod fik Monopoli, Arnulf Lavello, Peter Trani, Valter Civita, Thorstein Montepiloso, Herluf Trivento, og Archangelo tilfaldt Rudolf, Bebenas Søn. Rolf fik Cannæ, Ascelin erholdt de klipperige Egne ved Accrenza², og hans Broder Rainulf af Aversa tildeltes Distriktet omkring Bjerget Gargano, hvor han atten Aar tidligere i Forening med Melo først besluttede at fordrive Grækerne. De normanniske Anførere og deres Vasaller ilede med at tage de dem tildelte Landstrækninger i Besiddelse, og befæstede sig i dem ved Anlæggelsen af faste Tilflugtsteder³. I Oldtidens klassiske Egne, omgivne

---

¹) Saaledes er almindeligen Guil. Apul. p. 257 bleven forstaaet; Meningen af Ordene: *Sublimant protinus illum omnes ananiami* kunde dog maaskee ogsaa være den, at Normannerne hævdede Argyrus op paa en i Midten af Forsamlingen staaende Steen. Ifølge Gauttier d'Arc blev Vilhelm med Jernarmen og ifølge Gibbon Robert Viskard ligeledes kaaret ved at løftes op paa et Skjold, men herfor mangler Hjemmel i Kilderne. ²) Til Ascelin ankom, kort Tid efter at han havde erhvervet sig disse Landstrækninger, Sønnen Richard, der var ledsaget af mange Folk, og som berømmes meget af Aimé, der har helliget en stor Deel af sin Historie til at skildre hans Bedrifter. Naar han var til Hest, „petit s'en failloit, que li pié ne féroient à terre.” *l'Ystoire de li Normant.* p. 67. ³) *Castella ex villis ædificare coeperunt, quibus*

med Skove af Pinier og Cypresser, reiste sig inden kort Tid falrige, paa nordisk Viis opførte Borge; paa Toppen af Apuliens Bjerge vaiede Normannernes blodrøde Fane.

Ved Delingen blev det bestemt, at det faste Melfi skulde eies af Alle i Fælledskab; Staden skiftedes i tolv Dele, og i hver af disse havde een af de normanniske Anførere sin egen Bolig¹. Giannone har bemærket, at denne normanniske Forfatning har Lighed med den, hvorunder Longobarderne i Begyndelsen af deres Herredømme i Italien tilbragte ti Aar, da de efter Klephs Död ikke valgte nogen ny Konge, men deelte Herredømmet saaledes, at enhver af de sex og tredive Hærførere bestyrede sit Distrikt for sig, og Alle kom sammen i Pavia, naar det var nødvendigt at raadslaae om deres Samfunds almindelige Anliggender. Der synes dog at være den Forskiel, at medens de longobardiske *duces* alle vare lige, valgte de normanniske *comites* en primus inter pares til Hærfører og Forstander. Dette var først Tilfældet med Vilhelm med Jernarmen, der fulgtes af Broderen Drogo, efter hvis Mord ved en Lombarder Hovedanförselen gik over til den tredie Broder Hunfred med Tilnavnet Bagalarde, der tidligere havde sværmet omkring paa det adriatiske Hav og derefter erhvervet sig Grevskabet Lavello. Til Forklaring af, at disse trende Brödre saaledes umiddelbart fulgte efter hinanden, have de italienske Forfattere, der antage Forstanderskabet for den apuliske Fristat for at have været arvelig, enten urigtigen paastaet, at ingen af Tancreds ældste Söuner efterlod sig mandligt Afkom, eller

---

ex locorum vocabulis nomen indiderunt. Chron. Vultur. ap. Murat. II, 2, 371.

¹) Pro numero comitum bis sex statuere plateas, atque domus comitum totidem fabricantur in urbe. Guil. Apul. p. 256. Senere holdtes de normanniske Rigsforsamlinger hyppig i Melfi. Galanti, Nuova descrizione delle Sicilie. I, 122. ²) Giannone, Storia civile del regno di Napoli. I. IX. c. 2.

de have uden Grund antaget, at det var Skik hos Normannerne, at den Afdödes Brödre bleve foretrukne for hans Sønner, naar disse vare yngre end hine. Men det synes klart, at Sønnerne af de tolv normanniske Grever ikkun arvede Faderens Landstrækninger, uden at have nogen fortrinlig Adkomst til at udnævnes til Fristatens fælleds Hærfører og Forstander¹.

III.

Til Melfi ankom i Aaret 1047 en Skare fremmede Reisende med Poser paa Nakken og Stave i Hænderne. Det var fem ætbaarne Normanner, der med et Følge af tredive Svende havde forladt Normandiet, og som havde gjort Reisen giennem Mellenitalien i Pillegrimsdragt, for at undgaae Efterstræbelser af Romerne, der med Avind betragtede de nordiske Fremmedes Lykke. Efter Vilhelms, Drogos og Hunfreds Bortreise fra Normandiet havde Taucred bestemt, at hans Fædreneciendom Hauteville, samiet og udeelt, skulde tilfalde Godfred med Tilhavnet Ridelle, den ældste blandt hans tilbageblevne Sønner, og da Taucreds övrige Formue var for ringe til saa mange Arvinger, opmuntrede han selv sine yngre Sønner til at følge deres ældre Bröders Exempel, og saaledes fandtes nu Robert Viscard og tillige med ham, som det synes, Brödrene Humbert og Tankred blandt de Fremmede, der i Aaret 1047 ankom til Italien, der snart skulde gjenlyde af „den Suildes“ Berömmelse. Og ikke blot de italienske Krönike-

---

¹) Man har herimod anført Guil. Apul. p. 261, hvor der siges, at Hunfred ved sin Död gjorde Broderen Robert til „Rector terrarum suarum et geniti tutor puerilis, quem vetat ætas rectorem fieri.“ Men at her kun er Tale om Hunfreds eget Grevskab, skjønnes deraf, at da Hunfreds Sønner senere bekrigede Robert Viskard, skete det kun for at erholde dette Faderens eget Territorium tilbage.

skrivere skulde snart kappes om at berømme ham, fordi han var den dristigste Mand i hele Verden, fordi han, naar han styrtede under sin Hest, trods sin tunge Rustning selv med Lethed formaede at hæve sig, og fordi han paa eengang og med lige Dygtighed kunde føre Sværdet i höire Haand og Landsen i venstre, men selv bragte han ogsaa sine Vaaben og sin Hæder over Havet til Grækenland, hvor Anna Comuena, der dog var indtaget mod sin Faders farlige Fjende, ofte mod sin Villie lod sig henrive til Beundring af hans Heltevæsen. Endskjönt hun nemlig bittert anker over hans Grusomhed og Vindesyge, tilstaaer hun dog, at han var en Achilles i Strid og en Odysseus i Snildhed, at han med Klippefasthed udførte sine Beslutninger, og at han, som alle höitbaarne Sjæle, fremfor Alt higede efter Uafhængighed og Frihed. Hun berømmer hans Legems Bygning, hans Tordenstemme, der kunde drive Myriader paa Flugt, hans Kæmpevæxt, der lod ham see ned paa de höieste Normanner, hans Öine, der vare saa levende, at de syntes at gnistre, hans brede Skuldre, hans röde Kinder og hans gule Lokker¹, og Billedet af hans Skjönbed foresvæver Prindsessen saaledes, at hun, naar hun vil berømme en Helts mandige Udseende, kalder ham deilig som en Ridder fra Normandiet.

¹) Τὰ δὲ τοῦ σώματος τοσοῦτος εἰς μέγεθος, ὡς καὶ τῶν μεγίστων ὑπερανέχειν, πυρρός τὸ χρῶμα, τὴν κόμην ξανθὴς, τοὺς ὄμους ἐυρύς, τοὺς ὀφθαλμοὺς ἀλλὰ πῦρ ἀπ' αὐτῶν μονονουχὶ ἀπεσπινθήριζετο. Anna Comn. I. 10. Ed. Bonn. I, 50. Endnu lang Tid efter bevarede de italienske Normanner deres nordiske Udseende. Boemund skildres saaledes af Anna Comuena som kæmpehöi, med snehvidt og rosenrødt Ansigt, med lyseblaa Öine (τὸ βλέμμα γλαυκόν) og med lysegule Lokker, der hang saa langt ned, at de skjulte hans Ören, og Estrup (Reise i Normandiet. S. 58, 152) har bemærket, at der i Klostret St. Trinita delle Care findes et gammelt Maleri, hvorpaa den normanniske Kong Roger er afbildet med lange, gule Lokker.

Da Robert Viscard var ankommen til Italien, fandt han snart Leilighed til at udmærke sig i Normannernes uafbrudte Feider og især i deres Krig mod Pave Leo den Niende. Den største Anseelse opnaaede han dog først efter sine Erobringer i Calabrien, der længe blev Normannernes Kampplads¹. Vilhelm med Jernarmen havde først af Normannerne, paa Streiftog mod Grækerne, betraadt dette Land, og senere var Drogo trængt ind i Dalene ved Floden Cratis og havde anlagt Borgen St. Marco, som han nu overdrog til Broderen Robert, for at denne kunne tilkæmpe sig et Arveland i disse hjergrige Egne. Med Iver overgav Robert sig til Kampen, og hans Magt tiltog tilligemed hans Krigeres Antal, der efterhaanden voxede, da alle de Nyankomne blandt Normannerne heller vilde drage til Kampen mod Grækerne i Calabrien, end forblive i Apulien, der allerede var deelt mellem de tidligst Udvandrede. Men i Førstningen, da Roberts Tilhængere vare færre og han ofte befandt sig i den høieste Nød², lignede hans Liv nærmest kun en italiensk Baudits: undertiden overfaldt han græske Kjøbmænd, der reiste ubekymrede med deres kostbare Vare, og han udplyndrede saa ofte Landsbyerne omkring S. Marco, indtil disse til Slutningen alle stode øde og blottede for Beboere. De normanniske Historieskrivere Galfred Malaterra og Vilhelm af Apulien, der med Forkjærlighed dvæle ved denne Deel af Roberts Liv, have med stor Omstændelighed opbevaret Mindet om disse hans Røvertog, og fortælle derhos tillige om den Snildhed, hvorved han under dem søgte at hjælpe sig der,

---

¹) Man har ogsaa, skjönt aldeles grundløst, formodet i Calabrien at finde Spor af Runer. See Münter, Efterretninger om begge Sicilierne. I, 118. ²) Quodam vespere dapifer, qui omni domui suæ præerat, requisivit ab ipso, quid in crastinum comesturi erant ipse vel milites sui, dicens se neque victum neque prelium ad emendum habere. Gaufr. Malat. p. 553.

hvor hans Magt var utilstrækkelig. De fortælle, hvorledes han under en Sammenkomst med Peter af Turra, en rig Borger i Staden Bisignano, pludselig greb den store Calabreser om Livet og bar ham til sine Ledsagere, der skyndte sig med at bringe den kostbare Fangst i Sikkerhed, en Bedrift, der skaffede ham rige Lösepenge og hans Tilnavn *Viscard* eller *den Snilde*¹, der først blev Robert tillagt af Gerhard af Albergo². Og ved en anden Fortælling minde Krönikeskriverne om et nordisk Sagn, idet de berette, at Robert Viscard, da han ønskede at bemægtige sig et rigt og befæstet græsk Kloster, sendte Bud til Munkene i Klostret, udgav en af sine Mænd for död og bad om en Grav i indviet Jord for hans Liig; da denne Bön var bleven tilstaaet, da Normannerne ubevæbnede bare Kisten op ad den steile Vei til Klostret, da Munkene, medens Psalmer löde, mödte dem, for at tage imod Liget, der efter normannisk Skik laa indsvöbt i et væxet Lagen³, da reiste den Döde sig pludselig i Baaren, uddelte til Normannerne de Vaaben, der laae skjulte i Kisten, og bragte derved de forfærdede Græker til at overgive sig uden Modstand. Dette er aabenbart det samme Middel, hvoraf Heimskringla lader Harald Haardraade benytte sig, da han faa Aar förend denne Tid færdedes paa Sicilien, som ifölge Saxo anvendtes af Kong Frode den Förste, og som

¹) *Viscard* er isl. *vískr*, det nu forældede engelske *wiseacre*. „Cognomen Viscardus erat quia calliditatis, Non Cicero tantæ fuit nec versutus Ulysses”, hedder det hos Guil. Apul. p. 260. ²) Gyrart lo elama premèrement Viscart et lui dist: O Viscart! pourquoi vas çà et là; pren ma tante, soror de mon père, pour moillier, et je serai ton chevalier; et vendra avec toi pour acquester Calabre, et avec moi ij. c. chevaliers. Aimé. l'Yst. de li Normant. p. 76. ³) *Ut Normannorum velare cadavera mos est*. Guil. Apul. p. 261. Ogsaa i Norden blev Liget, især hos de Rigere, lagt i Kisten, indsvöbt i et væxet Lagen. Petersen, Danm. Hist. i Hedenold. III, 462.

af Robert Wace, Dudo af St. Quintin, Benedikt af St. More og Vilhelm af Juniéges henføres til Vikingen Hasting¹. Man kunde overhoved næsten fristes til at antage, at Normannerne, hvis hele Historie ligner en Række af Eventyr, ved nye Gjerninger opfriskede Mindet om hiin hesynderlige Handlemaade, hvergang det syntes mindre levende hos Folkene. I det Mindste tilægges en lige saa heldig Anvendelse af hiint Krigspuds senere ikke blot den normanniske Hertug Robert af Apulien, da han i Aaret 1047 indtog Slottet Gursol², men endog, endnu henved et Aarhundrede efter, Keiser Frederik den Anden, der paa Sicilien ogsaa havde optaget normanniske Sæder og Skikke, og som ved Hjælp af den samme List i Aaret 1039 bemægtigede sig Klostret St. Cassino³. Om hiint Krigspuds minder endelig ogsaa Fortællingen om Robert Viscards nordisk-sindede Søn, Boemunds⁴ Adfærd, for at undgaae Efterstræbelser i de græske Stæder, som han var nødt til at anløbe paa hans Tilbagereise fra Lilleasien til Italien. Thi det hedder heri, at han lod udbrede det Rygte, at han var død, at han lod Skibet, hvorpaa han seilede, udsmykke som et Sørgeskib, og at der ombord var en Kiste, hvori han lagde sig, saa ofte Skibet anløb det græske Riges Kyster⁵.

---

1) P. E. Müller, Om Saxos og Snorres Kilder. S. 270. 2) Otto Frisingens. ap. Murat. VI, 668. 3) Mathæi Paris. Historia Anglicana. ed. Wats. p. 488. 4) Om hans Navn hedder det hos Ordericus Vitalis (ap. Duchesne. p. 817): „Marcus quippe in baptisinate nominatus est, sed a patre suo, *audita in convivio joculari fabula de Buamundo gigante*, puero jucunde impositum est (cognomen), quod nimirum postea per totum mundum personuit.” Navnet minder altsaa om Stærkodders Staldbroder, som hos Saxo (Hist. Dan. Ed. Müll. p. 277) kaldes Bemon og i Snorra-Edda (Ed. Rask. p. 195) Beimun. 5) Wilken, Gesch. der Kreuzzüge. II, 332. Sagnet gienfindes ogsaa i den tredie og femte Vise om Klosterranet, i Danske Viser fra Middelalderen. II, 199. IV, 261.

Da Robert var bleven forstærket ved de af Grækerne forkuede Calabreser, der efterhaanden sluttede sig til ham, og da han havde begyndt at føre Krigen efter en større Maalestok, blev han uventet kaldet til Apulien, hvor Broderen Hunfred laa for Døden, og glemmende tidligere Fjendskab betroede ham Bestyrelsen af Grevskaabet Lavello som Formynder for sine Sønner. Robert blev efter Hunfreds Død valgt til Forstander for Normannernes Fristat, og skilte derhos Hunfreds Sønner ved Faderens Eiendomme; da han derfor ikke vovede at fjerne sig for meget fra Melfi, overdrog han sin yngste Brodér, Roger, at trænge frem imod Syden til Strædet ved Messina. Roger havde kort Tid i Forveien forladt Hauteville, hvor han, opflammet ved Rygtet om sine ældre Brødres voxende Hæder, kun med stor Utaalmødighed havde ventet paa at blive voxen nok, for ogsaa selv at drage til Italien. I Forening med ham reiste Vilhelm, Malger og Godfred, der ikke lod sig afholde fra at udvandre af Hensyn til, at han tidligere var bleven bestemt Arving af den fædrene Eiendom. Af alle tolv Brødre bevægedes saaledes tilsidst og kun med Møie¹ alene Serlon og Alverade til at forblive tilbage; af dem synes Alverade at have forplantet Slægten i Normandiet, medens Serlon, hvis tappe Bedrifter ikke ere forglemte af de normanniske Sagamænd i Italien, under Vilhelm Erobreren deeltog i Toget til England, paa samme Tid som hans Søn og hans Brødre kæmpede mod Saracenerne paa Sicilien.

---

¹) Det skete først, efter at de Bortdragende havde løvet, at naar senere nogle af Serlon eller Alverades Sønner kom til Italien, skulde de der erholde Eiendom af deres Farbrødre. Ifølge dette Løfte drog senere Serlon, Serlons Søn, til Sicilien, hvor han faldt i Kampen mod Saracenerne paa en Klippe, hvis corrumperede Navn *Rocca di Sarno* endnu tilbagekalder hans Minde. Gauttier d'Are, *Hist. des conquêtes des Normands*. p. 281.

I Aaret 1058 trængte Roger i Spidsen for tredsindstyve normanniske Anførere¹ ind i Calabrien, hvor han naaede til den hellige Euphemias Havbugt og underkastede sig Egnene lige til Monte Leone blot ved Skrækken for de normanniske Vaaben. Efterat han paa det høieste Punkt af de calabresiske Bjerger havde opført en forskandset Leir, og her efterladt sine Krigere, drog han selv tilbage til Robert Viscard, for at overbringe de store Summer, som han havde inddrevet, og ledsagede derpaa Viscard paa dennes Tog mod Grækerne, indtil der, paa Grund af Robert Viscards Skinsyge over Rogers voxende Anseelse, opstod Strid mellem Brødrene. Under denne Strid plyndredes Apulien af Roger, der, troligen understøttet af sin Broder Vilhelm, fra Borgen Scalea gjorde hyppige Indfald i Roberts Besiddelser, men selv blev han ogsaa under Striden stedet i saa stor Mangel, at han engang endog nødtes til om Natten at rane Heste ved Melfi. Dette berettes af Galfred Malaterra, hvis Krønike, ligesom flere andre italienske Krøniker om Normannerne, fremkaldtes af de normanniske Høvdingers Sagakjærlighed, og som ved denne Leilighed udtrykkelig bemærker, „at han ikke har villet anføre dette Træk til Vanære for Roger, men at han kun efter dennes egen Befaling har talt om hans fattige Forhold og om Handlinger, der kunde lægges ham til Last, da Roger har villet, at det skulde blive klart for Alle, med hvor store Anstrængelser og Besværligheder han har vidst fra den yderste Ringhed at hæve sig til den høieste Magt og Hæder”².

I Hösten 1060 forligtes Brødrene endelig, og den første Følge af deres Forlig blev Indtagelsen af Byen

¹) Cum sexaginta tantum militibus. Gaufr. Malat. p. 555. Med Føie antager Gibbon, at hvor Galfred Malaterra eller Vilhelm af Apulien nævne normanniske *militēs*, maa forstaaes Krigere, ledsagede af fem eller sex Bevæbnede. Jvnfr. Martorana, Noticie storiche dei Saraceni Siciliani. II, 211-241. ²) Gaufr. Malat. p. 552.

Reggio, som de begge havde beleiret i Fælledskab. Da Reggio var falden, blev Robert Viscard af Normannerne kaaret til Hertug, og Roger gjorde nu sit første Besøg til Sicilien. Endnu i Efteraaret 1060 besteg han med et lidet Følge nogle Baade og seilede over til Öen, som han undersøgte paa et kort Streiftog, forinden han vendte tilbage til Italien. Han fandt ikke længer Araberne enige og mægtige. Endnu för Midten af det elfte Aarhundrede var Forbindelsen med Fatimiderne i Afrika bleven afbrudt, Emirerne havde ikke Kraft til selv at sammenholde Herredømmet, Öen sönderreves, og Fatimidernes milde Herredømme aflöstes af en despotisk Vilkaarlighed, hvorunder de kristne Indvaanere sukkede. Det blev ikke bedre, efter at Tyrannernes Antal efterhaanden var aftagen; de tre Herskere, der i Aaret 1059 havde deelt hele Öen mellem sig, Alcaden Abdallah ben Menkut, der herskede over Mazzara, Trapani, Sciacca, Marsala og de nærliggende Stæder; Alcaden Ali ben Naamb med Tilnavnet Ben el Huasch, der bød over Castrogiovanni, Girgenti og Castromuovo, og Elm al Themanh, der befalede over Syrakus, Catania og Palermo, betragtede hverandre med mistænksomme Öine og vare hvert Öieblik beredte til indvortes Kamp¹. Herredømmets Fordeling og Art mindede om Öens Tilstand i Oldtiden, da den var coloniseret af Grækerne og fordeelt mellem smaa Tyranner, der i Stæderne vidste at grunde fyrstelig Magt².

---

¹) Abulfeda, *Annales Islamismi*. Ed. Adler. III, 229. Alkadi Scheaboddin in Rosarii Gregorii *Rer. Arab.*, quæ hist. Sic. spectant, ampl. collect. p. 62. Dette Citat af Abbed Gregorios Samling af de arabiske Kilder til Siciliens Historie, der udkom i Palermo i Aaret 1790, er ligesom nogle følgende taget af de Udtog af Samlingen, der findes i den samme Forfatters *Considerazioni sopra la storia di Sicilia*. ²) Leo, *Gesch. der ital. Staaten*. I, 449.

Omtrent paa den samme Tid, da Roger første Gang streifede igjennem Sicilien, lod Ebn al Themanh Aarerne aabne paa en af sine Koner, Ali ben Naamhs Søster, der havde vakt hans Forbittrelse, og denne Grusomhed gav Anledning til en Krig med Ali ben Naamh, der vandt en stor Seier over Ebn al Themanh ved Castrogiovanni. Den overvundne Emir flygtede til Reggio, hvorhen Roger kort Tid i Forveien var vendt tilbage, og holdt her for denne en blomstrende Tale, hvori han skildrede Saracenerne som ukrigeriske Mænd, og hvorunder han med Hænderne paa Koranen svor, at Alt; hvad han sagde, stemmede overeens med Sandheden ¹. Han opmuntrede Roger til at angribe Araberne, og denne seilede derefter ogsaa allerede i Januar Maaned i Aaret 1060 i Forening med Ebn al Themanh og ledsaget af Brødrene Godfred og et hundrede og tredsindstyve andre Normanner over til Sicilien. Udenfor Messina kom Normannerne i Kamp med en Deel af Stadens Besætning, der var draget dem imøde; Kampen begyndte dermed, at Roger, der uden Skjold og Harnisk var i Spidsen for Normannerne ², med uhyre Kraft spaltede den forreste blandt Araberne midt over ³, og den fortsattes hele Natten, oplyst af Saracenernes tændte Fakler. Efter Kampen droge Normannerne sig til Kysten for at indskibe sig med deres røvede Qvæg, men der reiste sig et voldsomt Uveir, der forhindrede det, og hvorunder Saracenerne flokkede sig sammen i stedse større Skarer, og Normannerens Fare bestandig voxede. Da lovede Roger, at han vilde bygge den hellige Antonius en Kirke i Reggio i Stedet for den,

---

¹) Novairi ap. Gregor., *Rer. arab. ampl. collect.* p. 22. ²) Non portoit ne escue, ni haubert. *Chron. de Rob. Visc.* p. 219. Haubert er isl. hålsbjörg. ³) Et la part de sus chai en terre, et la part de souz non chai si tost, et fu porté de li pié; et avieingne que ce soit foit cose à croire, toutes fois se doit croire. *Chron. de Rob. Visc.* p. 279.

der nyligen der var bleven ödelagt, og nu lagde Stormen sig, Vinden blev gunstig, og Normannerne seilede syngende over Strædet.

Endskjönt Aimé og Galfred Malaterra lade Roger vende seierrig tilbage fra Sicilien, er det dog af deres egen Fremstilling tilstrækkelig klart, at Toget tilligemed Ebn al Themanh ikke svarede til Normannernes Forventning. Neppe vilde derfor Roger saa kort Tid efter igjen have gjæstet Öen, dersom han ikke paany havde modtaget Opfordring dertil fra Siciliens Indbyggere. Tre Kristne, Ansoldo di Parti, Nicolao Camoli og Gioceomo di Paciano, vare i Foraaret 1061 paa en Vandring uden for Messina¹; deres Öine faldt paa deres Fædrenestad, da den laa oplyst af Solens Straaler; de grænmedes over, at den skjønne Stad skulde være en Bytte for de Vantro, og de fattede da den første Tanke om, at indkalde Roger, som de andre kristne Indvaanere senere billigede. De oppebiede derefter kun Bairamsfesten², for at snige sig over til Calabria, hvor de paa Borgen Melitto traf sammen med Roger, der villig gik ind paa deres Forslag.

Da Robert Viscard, der paa denne Tid havde Hænderne frie, erfarede, at Normannerne vare blevene indkaldte af Indvaanerne i Messina, udbød han Leding i hele Apulien og opmuntrede Normannerne til „at befrie de katholske Kristne, der sukkede som Saracenernes Trælle, og til at hævne den Fornærmelse, som Herren derved leed“. I Marts og April gjordes store Udrustninger til Kampen, der nu ikke længer blot skulde bestaae af enkelte Rövertog, men som skulde forandres til en Krig for hele Öens

¹) Anonym. Barons. p. 152. Tiden angives nøiagtig i den anonyme *Historia liberationis Messanæ* (ap. Murat. VI, 611), der iøvrigt er lidet troværdig. ²) *Solemnitatem quandam præstolebantur, quam Mauri singulis annis domibus duodecim diebus celebrabant.* Hist. Lib. Messan. p. 615.

Erobring, og i Mai Maaned drog Normannerne med Kors fæstede paa Klæderne til Reggio, hvor Roger havde samlet et Antal fladbundede Skibe¹. Paa to Skibe seilede Robert Viscard og Roger over til Sicilien, undersøgte Öens Kyst og vendte derpaa trodsende tilbage midt igjennem en Flaade af arabiske Skibe, som Ali ben Naamh havde samlet i Strædet. Derefter benyttede Robert Viscard en mørk Nat til at sende tretten Baade med tre hundrede normanniske Krigere og Broderen Roger over til Öen², hvor Roger strax efter Landgangen overfaldt Messina. Forgjæves bevæbnede endog de arabiske Qvinder sig og bestege med deres Börn Taarne og Mure, for at slynge Spyd og Pile mod Normannerne. De kristne Indvaanere aabnede disse Stadens Porte, og snart herskede der kun Mord og Plyndring i alle de Huse i Messina, der ikke i Forveien vare blevne betegnede med Korsets Tegn. Saracenerne ihjelsloges, hvor de fandtes, deres Qvinder og Börn fordeltes blandt Seierherrerne som Trælle³, og ikkun faa formaaede at undflye til de nærmeste Skove. Galfred Malaterra fortæller saaledes med stor Udførlighed, hvorledes en ung Araber af en af Stadens fornemste Slægter først søgte at trække sin skjønne og fine Søster med sig, hvorledes den unge Skjönhed, uvant til Anstrængelse og overvældet af Frygt, tilsidst segnede afmægtig om og ikke længer formaaede

---

1) Nostri denique tantummodo Germanos et Galeas, Sicilienses vero et Gattos et Golafros et Dromundos habebant. Gaufr. Malat. p. 561. Ved Galeas forstaaes formodentlig Galeier (Galeaser); de øvrige Navne ere ukendte med Undtagelse af Dromonerne, der ofte nævnes som en egen Art af Skibe ikke blot i sydlandske, men ogsaa i nordiske Kilder (isl. *dromundar*, Heimskringla III, 353. Orkneyinga S. p. 298. Herrauds S. p. 33. Werlauff, Symbolæ ad geogr. med. ævi. p. 21). 2) Sur lequel il mist lo sien frère Rogier et lo fist gonfanonier. Aimé, l'Yst. de li Normant. p. 152. 3) Partent entre eaux li mollier et li filz, li servicial et la masserie. Aimé, l'Yst. de li Normant. p. 153.

at følge med, og hvorledes da Broderen, for at frølse hende fra et normannisk Fangenskab, selv fortvivlet dræbte hende¹.

Da Saracenerne, der krydsede foran Reggio, havde erfaret, at de vare blevne skuffede, og at Messina var indtaget, og da de nu ikke havde nogen Havn, hvori de kunde søge Tillflugt mod Efteraarets Storme, seilede de tilbage til Palermo. Robert Viscard kunde saaledes, strax efter at han i Reggio havde faaet Nøglerne til Messina oversendte fra Roger, samles med denne i den erobrede Stad. I denne tilbragte han tolv Dage med at besee Stadens Taarne, Mure, Haver og skjønne Bygninger og med at münstre Hæren, der, naar alle de normanniske Anførere med deres smaa Skarer vare samlede, dog kun beløb sig til to tusinde Mand. Efter derpaa i Messina at have efterladt en normannisk Besætning, drog Robert Viscard tillige med Roger til Rameta og fra Rameta til Ætna, hvor Normannerne nogle Dage opholdt sig; da de derpaa droge langs med Floden, som løber i Ætnas Bjergdal, ankom de til Centorbi, hvis Indbyggere trodsede alle deres Angreb. De nødtes endelig til at opgive Haabet om at indtage denne Stad, og fjernede sig fra den, idet Robert Viscard vendte om i sydvestlig Retning; „saa snart har nærmede sig”, siger Aimé, „sflygtede Indvaanerne for ham, ligesom Voxet smelter for Ilden”, og andre Steder siges det, at han i flere Byer ikke fandt et eneste Menneske. Efterat vare ankommen til Paterno, der ogsaa stod tom og ubeboet, standsede han, da han fandt, at Sletterne omkring Staden vare vel skikkede til Kampen mod Araberne, hvis Angreb han ventede; men efter i otte Dage at have ventet forgjæves ved Paterno, brød han atter op, og efter et kort Ophold i San Felice ankom han til Bredden af en lille Flod, som løber forbi Castro Giovanni.² Her

¹) Gaufr. Malat. p. 250. ²) In ripa fluminis, quod lingua eorum *Guedeta* dicitur, quod Latine resolutum fluminis paludes interpretur. Gaufr. Malat. p. 563.

traf Normannerne endelig Ali ben Naamh i Spidsen for femten tusind Mand¹, og her scirede de i et Slag, der maaskee var det største, som de i Sicilien vandt i aaben Mark. Dagen efter Slaget droge de til Calatschibetta, hvor de fandt gode Kilder og udhvilede sig, og her uddelte Robert Byttet, der dels var tilveiebragt ved at plyndre ti tusinde fjendtlige Liig, som laae paa Valpladsen, og dels bestod af en Mængde arabiske Heste, hvoraf i det Mindste ti tilfaldt enhver af Normannerne. Medens derpaa den utrættelige Roger endnu streifede fra Calatschibetta lige til Girgenti, vendte Robert Viscard tilbage til Messina, hvorfra han nu i tre Maaneder havde været borte. Paa Veien ankom fra alle Sider Alkader til ham og underkastede sig med de Distrikter og Steder, som de forestode, idet de knælede, böiede Hovedet og korsede Hænderne over Brystet², medens andre overbragte ham rige Gaver, Foræringer af Guld og Sölv, Muulæsler med forgyldte Sadler og forgyldte Bidsler, purpurfarvede og broderede Kapper og prægtige Silketöier³. Ogsaa de kristne Ind-

---

¹) Gaufr. Malat. p. 563. Chron. de Rob. Visc. p. 280. Aldeles utroværdig er Angivelsen hos Aimé, l'Yst. de li Normant. p. 151. 155. ²) Les braz ploiez at la teste enclinée. Aimé, l'Ystoire de li Normant. p. 157. ³) De sicilianske Saracener, der tidlig forstode at forarbejde Silken, vare berømte for deres Væverier, og endnu ere de italienske Ord ricamo og ricamare af arabisk Oprindelse (jvnfr. Diez, Gram. der roman Sprachen. I, 59). Om deres Arbeides Fortrinlighed vidnede blandt Andet den med arabiske Indskrifter prydede Kappe, hvori de tyske Keisere i Middelalderen krønedes, og som senere er bleven opbevaret i Nürnberg; jvnfr. Hammer, Länderverwaltung unter dem Chalifate. S. 68. Maaskee turde ogsaa det Silketöi, der fandtes ved Knud den Helliges Reliquier i Odense, og som man ikke uden Grund har villet henføre til Grækenland (Paludan-Müller, Om Knud den Helliges Reliquier. Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed. II, 214), snarere være

vaanere i Val Demone sendte Gesandter og underkastede sig Normannernes Herredømme og til deres Beskyttelse lod Robert Viscard en Borg opføre, der ligesom hans første Eiendom i Calabrien, erholdt Navnet S. Marco, og hvori der lagdes en normannisk Besætning under Vilhelm af Male¹.

Da Robert Viscard og Roger derefter samlede i Messina, nærmede Vintren sig stærkt. Hæren opløstes og med Undtagelse af Ebn al Themanh, der forblev i Catania, og de normanniske Besætninger, der vare lagte i Messina og i Borgen S. Marco, vendte alle tilbage til Calabrien. Herfra drog Robert Viscard strax til Apulien, hvorimod Roger snart blev kjed af at sidde stille og endnu i Vintren 1061 gjorde et nyt Besøg til Sicilien. Da han imidlertid her blev underrettet om, at Jutta af Grentesmesnil havde forladt Normandiet og var draget til Italien, vendte han tilbage til Fastlandet, hvor de i Foraaret mødtes som Brud og Brudgom i Dalen Salinarum og holdt Bryllup paa Borgen Melito (Mileto) i Calabrien².

---

forfærdiget af de sicilianske Saracener. I det Mindste er det paa-faldende, at man, da Frederik den Andens Grav i Palermo aabnedes i Aaret 1781, fandt Liigtappet, hvis arabiske Oprindelse ikke er Tvivl underkastet, „mit einer Doppelreihe von Perlen besetzt, und an dem Saum herab waren auf beiden Seiten Adler, welche paarweise die Schnäbelchen gegen einander kehrten, in zierlichen Rundungen gesticht“ (Hager, Gemälde von Palermo, S. 41), altsaa forarbejdet efter det selv samme Mønster, som Silketöiet, der fandtes ved Kong Knuds Reliquier. Jvnfr. iøvrigt Gregorio, Discorsi intorno alla Sicilia. Palermo. 1821. II, 1-89.

¹) Ligesom de arabiske Stæder paa Sicilien i Almindelighed have Tillæget *Culata*, *Culta* (Tardia, Descrizione della Sicilia di Scherif el Idris. p. 19. 93), saaledes kjendes de normanniske Borge i Almindelighed ved Endelsen *burgo*. Jvnfr. Gregorio, Considerazioni. I, 44. ²) Gaufr. Malat. 558. I Normandiet benævnes Ægtefolkene endnu *bru* og *bruman*, det er Bruden og Brudmanden, hvilket sidste Ord ogsaa i Fyen høres i Stedet for Brudgom.

IV.

Efterat Normannerne havde hævet deres mægtige Vaaben mod de vantroe Araber, var det naturligt, at Italienerne stedse mere sluttedes til dem, og vænnedes til deres fremmede (romanske) Sæder og Sprog¹. Men Krigen begyndte derved ogsaa at føres efter en større Maalestok, der efterhaanden fjernede sig fra den om Normannernes Forfædre i saa høi Grad mindende Maade, hvorpaa Kampen i Førstningen fremtræder. For os maa det derfor ogsaa være nok i Korthed at minde om Kampens Udfald. Under dens Fortsættelse stred Robert Viscard især mod Grækerne paa det italienske Fastland, og Roger mod Saracenerne paa Sicilien; dog delte begge Brødre Æren af Indtagelsen af Grækernes sidste Punkt i Italien, Staden Bari, der efter at være bleven indesluttet ved opførte Værker² og efter en langvarig Beleiring overgav sig den 16de April 1071³. Kampen mod Saracenerne paa Sicilien var imidlertid af Roger bleven fortsat uafbrudt siden Begyndelsen af Aaret 1071, i hvilket Aar han, tillige med sin unge Hustrue og en lille normannisk Skare, af Saracenerne, i Forening med de over det Byrdefulde ved Normannernes Ophold opbragte græske Indvaanere i Traina⁴, blev inde-

---

Venedey, Reise- und Rasttage in der Normandie. Leipzig 1838. II, 153. Les Français peints par eux-mêmes. Province. II, 143.

¹) Moribus et lingua, quoscumque venire videbant (Normanni), informant propria, gens efficiatur ut una. Guil. Ap. V. 255. Under den normanniske Kong Vilhelm den Anden yttrede imidlertid endnu hans Onkel, den italienske Grev Henrik, at han var ukyndig i Normannernes Sprog, „Francorum se linguam ignorare, quæ maxime necessaria esset in curia”. Hugo Falcand. ap. Murat VII, 321. ²) Fust tors de laingne et diverses générations de trébutz. Chron. de Rob. Vise. p. 293. ³) Alessandro di Meo, Apparate chronologico. p. 79. ⁴) Hoc solo offensi, quod milites Comititis in domibus suis hospitabantur. Gaufr. Malat. p. 566. Gregorio

sluttet i en Deel af denne Stad og længe maatte kæmpe med stor Fare og Nöd¹. I det følgende Aar vandt han ved Bredderne af Floden Cerami en stor Seir over Saracenerne, „der opløste sig, ligesom tætte Skyer sønderrives af de stormende Vinde, eller ligesom Fugleskarer adskilles af de pilsnare Høge“, og som efterlod Seierherrene et stort Bytte, hvoraf Pave Alexander af Roger erholdt fire Kameler til Gave². Fra nu af gjenemstreifede Normannerne Sicilien i alle Retninger og bragte Indvaanerne paa Landet til at underkaste sig, medens Kjernen af den saraceniske Befolkning enten udvandrede til Afrika — hvilket var Tilfældet med de fleste Imams³ — eller indsluttede sig i de faste Stæder, hvor Araberne dog ei heller vare sikre for Overfald, „hverken om Dagen eller om Natten, om Morgenen eller om Aftenen, i Solskin eller under Uveir“, og hvorfra deres Udfald kun bragte nye Nederlag over dem, som Nederlaget ved Michelnir, hvilket i Aaret 1068 tilføiedes Alkaden af Palermo, og hvorom Roger skikkede Palermos arabiske Indvaanere Efterretning ved at hefte Breve til nogle af de Duer, der af Araberne brugtes til at overbringe Sendebud, og som havde udgjort en Deel af Byttet⁴.

(Considerazioni. I, 83) lægger til: „il quale aggravio fu detto *heribergum*“ (isl. herbergi).

¹) Vestium etiam tanta penuria illis erat, ut comes et comitissa, non nisi unam capam habentes, alternatim, prout unicuique major necessitas incumberet, ea utebatur. Gaufr. Malat. p. 569. ²) Gaufr. Malat. p. 569. Kamelen forplantedes af Araberne til Sicilien og var endnu i det trettende Aarhundrede en Hovedartikel i den sicilianske Handel. Hager, Gemälde von Palermo, S. 215. ³) Abulfeda, Annales Islamismi. III, 519. Al Novairi ap. Gregor. Rer. Arab. collect. p. 20. At dog ikke alle Imamer udvandrede, sees af en kufisk Gravskrift over Imamen Abd Allah († 1173) hos Gregor. l. c. p. 235. ⁴) Gaufr. Malat. p. 572. Disse Dueposter, hvis Indretning her skildres af

Ligesom Roger i Foraaret 1071 havde understøttet Robert Viscard ved Indtagelsen af Bari, saaledes understøttedes han selv af sin Broder ved den paafølgende Beleiring af Palermo, til hvilken den normanniske Hær fra Italien overførtes paa halvtredsindstyve Skibe, hvorfra der lød Sange og krigerisk Musik over Middelhavets Bølger. Omgivne af Helte fra Normandiet, og endog fra England, indesluttede Robert Viscard og Roger Arabernes fornemste Stad baade til Søes og Lands, og efterat det endelig om Morgenen den 10de Juni 1071 var lykket Normannerne at trænge ind over Murene, blev Palermo, der af Araberne fortrinsviis benævnedes el Khalassa, d. e. Staden, overgivet til begge Brødrene. Da imidlertid den ene af dem, Robert Viscard, derefter i de følgende Aar vendte sine Vaaben mod det østromerske Rige, forblev kun faa af de normanniske Krigere hos Roger, — der som Vasal (comes) erholdt Sicilien til Lehn af Robert Viscard, som selv antog Titel af Apuliens, Calabriens og Siciliens Hertug —, og af denne Grund drog Krigen mod Saracenerne sig i Langdrag lige indtil Aaret 1090, da de sicilianske Saracener, til hvis Understøttelse deres Troesbrødre forgjæves havde gjort adskillige Tog fra Afrika, endelig mistede deres sidste Punkter paa Öen, Butera og Noto¹.

Galfred, benyttedes ogsaa af Araberne under Korstogene (Michaud. Histoire des croisades. I, 233), og skulle endnu være i Brug paa enkelte Steder i Orienten.

¹) Martorana, Noticie storiche dei Saraceni Siciliani I, 176. Om den normanniske Lehnsforfatning paa Sicilien handles hos Leo, Gesch. der ital. Staaten. II, 179 f. og i en Dissertation, hvis Navn jeg kun kjender, af Fr. Lorentz, De statu, in quem Sicilia a Normannis redacta est. Berol. 1826.

BEMÆRKNINGER OM DE TVENDE ÆLDSTE TYDSKE DIGTE, NYLIG OPDAGEDE AF WAITZ, UDGIVNE OG FORKLAREDE AF JACOB GRIMM, VED FINN MAGNUSEN. (Foredragne i Selskabets Møde den 18de April 1812; Anmærkningerne ere først nu tilføiede).

JACOB GRIMM har gjort saa meget for Udbredelse af almeen Kundskab om det ældste tydske Sprog og dets forskjellige Arter, dels ved hans kolossalske Grammatik, Rechtsalterthümer m. m., dels ved Undersøgelse og Udgaver af oldtydske Sprogværker, især Digte, at man oprigtig maa glæde sig over at det er faldet i hans Lod for første Gang at bekjendtgjøre og forklare de allerældste endnu bekjendte Levninger af hans Fædrelands Tungemaal, i tvende smaa Digte eller digteriske Brudstykker, som upaatvivlelig nedstamme fra dets hedenske Tid, og fra det Indre af Tydskland. De ere sammensatte efter de gamle Nordboers, Saxers og Angelsaxers Regler for Bogstavrim eller saakaldet Alliteration, og besyngte visse Guddomme eller mythiske Væsener, der dels allérede kjendtes af den nordiske Gudelære og dels synes at have været særegne for de egentlige Germaner. Ogsaa i den Henseende var Forfatteren af Deutsche Mythologie den mest berettigede Udgiver af disse endnu i sin Art mageløse Oldtidsminder. Hans Udgave og Bearbejdelse af dem fører følgende Titel: *Über zwei entdeckte Gedichte aus der Zeit des deutschen Heidenthums von Jacob Grimm.* Afhandlingen er forsynet med et Faecsimile af Originalen.

Det maa og i Sandhed glæde os at vor Landsmand Dr. Georg Waitz, Professor ved Universitetet i Kiel, er den Mand hvem Opdagelsen af disse ældgamle Digte egentlig skyldes. Han har tilbragt adskillige Aar paa videnskabelige Reiser for at opsøge og samle Kildeskrifter og andre Materialier til det af Pertz redigerede store tydske Nationalværk Monumenta historica Germaniæ, i hvilken

Henseende han nøie har gjennemsogt mange Haandskriftsamlinger; udrustet dertil med de fornødne Kundskaber, har han udrettet saare meget i dette Fag, og Grimm bemærker selv at det retfærdigste Tilfælde ledte den samme Lærde, som i Fjor i et Pariser Bibliothek opdagede (og siden udgav) vigtige Bidrag til Ulfilas Levnet, til den her omhandlede fuldt saa interessante Opdagelse. Den skete dog paa tydsk Grund, i det Merseburgske Domkapitels Haandskriftsamling, der vistnok forhen har været tit besøgt og benyttet af adskillige Lærde, som dog alle have gaaet den af Waitz først nøie efterseete Codex forbi, da den forekom dem kun at indeholde bekjendte Stykker over kirkelige Æmner, hvilket de paa Bindet med gammel Skrift anbragte Titelangivelser ogsaa tilkjendegave. Blandt disse Smaaskrifter var et af Rabanus eller Hrabanus, kaldet Maurus (*Expositio super Missam*); dette er mulig ikke aldeles umærkværdigt, da just denne Geistlige, som levede sidst i det 8de og først i det 9de Aarhundrede, i sin Tid har samlet og forklaret gamle tydske Glosser, samt optegnet de saakaldte tydske Runer, hvilke Wilhelm Grimm især har ypperlig oplyst. Dette er saa meget mærkeligere som man i den samme Bog finder en berømt oldtydsk Formular, hvorved Hedningerne frasagde sig den gamle Tro og antog den kristelige, skrevet med en Haand, som Jacob Grimm finder at være fra det 9de Aarhundrede, altsaa (efter min Gisning) mulig fra Hrabans egen Embeds- og Levetid, thi han døde i Aaret 856. Hvad Codex selv angaaer, anført i Fortegnelsen under Nr. 58, saa er den bleven beskrevet af Jacob Grimm, der selv har haft den til Laans i nogen Tid. Den er i Form af smaat Qvart, der ligner vort saakaldte store Octav og bestaaer af 92 Pergamentsblade, der dog befindes at være skrevne og sammenheftede af forskjellige Hænder, til forskjellige Tider. Det Blad (84, a) hvorpaa de heromhandlede Oldtidsdigte ere skrevne, troer han med Sikkerhed at kunne henføre

til Begyndelsen af det 10de Aarhundrede. Jeg tillader mig at bemærke herved at den særegne Form af *e*, der forekommer i Haandskriftet, meget nærmer sig til den som i den Adelungske Bearbejdelse af de franske Benedictineres store Diplomantik (2 Th. S. 415 § 323) henføres til det 8de og 9de Aarhundredes saakaldte Carolinske Skriftart.

Desværre udgjör det saaledes bevarede Oldtidsskrift, efter det af Grimm meddeelte Facsimile, neppe to tredie Dele af en skreven Side i den Merseburgske Codex. Dog bestaaer det, som sagt, af forskjellige Stykker og det er uvist, om det end er vel muligt, at de nogensinde oprindelig have hørt til det samme Digt. De ere af Afskriveren blevne tydelig adskilte.

Det förste Brndstykke udgjör en heel Strophe i den oldtydske (hidindtil kun som nordisk- saxisk- angelsavisk bekjendte) Hovedversart, som i Middelalderen af Nordboerne kaldtes *ljóðahátttr* eller *fornyrðahátttr* og henförtes tildeels af dem til de saakaldte *fornyrðalag* eller de ældste Digtets Versemaal; dog ere disse Vers, som det maa synes os, temmelig uregelmæssige, i Lighed med den Versart, hvoraf Skandinavernes Høisang (Hávamál), der fordem tillagdes Odin selv, endnu sees at bestaa¹. De to sidste

---

¹) Om de hertil hørende Versarter overhoved see (foruden Grimms og Lachmanns hertil hørende Skrifter) John Olafsen om Nordens gamle Digtetekunst (1780) S. 48-57, om *ljóðahátttr* især Rasks Anvisning til Isländskan (1818) S. 261-263 (hvor Sammenblandingen af *starkaðartag* og *ljóðahátttr* ogsaa omhandles), Bergman, Poèmes de l'Edda (1838) S. 118-145. Jevnför endvidere Dr. Dietrich i Haupts Zeitschrift für deutsches Alterthum 1843 III, 91-116 samt W. Müller (angaaende Merseburgerkvadene især) sammesteds III, 448. Den sidstnævnte Forfatter udtrykker sig blandt andet saaledes: „Die beiden gefundenen Strophen entsprechen nicht nur den vier- und drei-zeiligen Strophen des altnordischen epischen fornyrdalag, sondern sie lassen sich auch in den kleineren althochdeutschen denkmälern mit wahrscheinlichkeit nachweisen“.

Verslinier (efter vor Inddeling) ere endog rimede, ligesom i de gamle Nordboers *rinhenda*, (af hvilken man endnu har Prøver fra 930 tallet). Paa Stropheus Slutning følger et stort H. Jeg overlader den Gising til tyske Oldgrandskeres nøiere Prøvelse, om dette Bogstav ikke skulde betegne at Hraban selv har udkrevet den af hans egen Samling af gamle Sprogmindes, hvilke jeg forudsætter at han, i det mindste excerptviis, maa have skaffet sig, til Brug ved hans Glossæ og andre sproglige, vel endog (mod Hedningerne) polemiske Arbejder, med hvilke sidste vi og vide han har beskjeftiget sig. Hvad selve Strophen angaaer synes den at have udgjort Begyndelsen til et saadant Digt, der kan antages for at have været parallelt med Nordens egentlig eddiske, af den fortællende mythologiske Art. Grimm antager at Digtet er forfattet i Thüringen, hvor jeg andensteds har viist at mange Oldtidslevninger og Oldsager ligne de skandinaviske, sant at man der har fundet aldeles tydelige Runeindskrifter, over Urner, i hedenske Gravstuer¹. Han har i sin Afhandling inddeelt Strophen efter sin bekjendte Maade, i det han af de Verslinier, hvilke Nordboerne antage for to, danner en eneste heel, men derimod har Rask i sin Tid og senere N. M. Petersen, i Anledning af Bergmans franske Bearbejdelse af Sæmunds Edda, nylig fremsat vægtige Indvendinger og forsvaret den ældre Inddelingsmaade², især med Hensyn til vore egne oldnordiske Digtninger.

---

¹) Runamo og Runerne (Det Kgl. Danske Videnskabs Selskab hist. og philos. Afh. 6te Bind, 1841) S. 608 o. f. Tab. IV, N. 8. ²) Bemærkninger om Versarten og Ordningen af Strophen i Völuspá (Annaler for nordisk Oldkyndighed 1840-41 S. 52 o. f.). Det allervigtigste Beviis for den i vort Norden almindelig brugte Versinddelings Rigtighed antager jeg den Maade at være, hvorpaa man endnu stedse pleier at synge de ældste Kvad, og som aldeles passer til den dertil hørende Melodie. Den er enhver indfødt Islænder bekjendt.

Jeg har forsøgt at nedskrive hint germaniske Brudstykke efter den blandt os vedtagne Maade, og antager at næsten alle dets Ord og Navne, forsaavidt de nu kunne forståes, svare til andre oldnordiske eller endog nyere danske. Jeg meddeler det første Digt i Originalen efter Grimms første Læsning¹, med et under hvert Ord anbragt Forsøg til Omskrivning i det oldnordiske Sprog:

Eiris såzun idisi,	suma cláuhódon
Ár(la) sátu (ið) idisir,	sumar klifjuðu
såzun hera duoder ² ,	umbi cuoniowidi
sátu hær (ok) þaðra,	um kona-viði (viðjur)
suma hapt heptidun,	insprinc ³ , haptbandun,
sumar hapt heptu,	iinspránc haptbandum
suma heri lezidun,	invar wigandun ⁴
sumar hera letjuðu,	innfa(v)r vegandum.

Grimms latinske Oversættelse lyder saaledes:

Olim sedebant nymphæ, sedebant hæc atque illuc,
 aliæ vincula vinciebant, aliæ exercitum morabantur,
 aliæ colligebant sarta,
 insultum diis complicitibus, introitum heroibus.

Ár betyder i oldnordiske Digte baade forðum og tidlig; árla bruges og i nyere Islandsk, dog stedse for „tidlig“; iðisir og ídisir anføres gisningsviis alternativt, hvorom mere i det følgende. Ordet letjuðu mindes jeg rigtig nok ikke at have seet, men det forekommer mig

¹) Derved maa dog erindres at Facsimilet af Membranbladet ikke fremviser de af den lærde Sprogfortolker tilføiede Accenttegn; i det udtrykkes og Afskriftens *w* ved *uu*, samt *v* ved *u*. Flere smaa Afvigelser bemærkes nedenfor. ²) I Jacob Grimms Opsats: zu den Merseburger gedichten (Haupts Zeitschrift II, 190) skrives de to Ord herod uoder. ³) Facsimilet synes her at maatte læses *insprinca* eller *insprinc a*. Wilhelm Müller læser (Geschichte und System der altdutschen Mythologie 1811) S. 9 *insprinc*. ⁴) Facsimilet har her *uigandun* hvilket Jacob Grimm og bemærker.

dog at være et naturligere perfectum af *letja* end det senere og endnu brugelige *löttu*; saaledes er *fetuðu* perfectum af *feta*, men derimod *möttu* af *meta*. *Klifðu* er det regelmæssige perfectum af *klifa*, som har forskellige Betydninger, hvoriblandt de: ofte at gjentage de samme Ord eller Ramser, og denne Skik fandt tit Sted ved Besværgelser. Jfr. *klufu*, Perf. af *kljúfa*, klöve, splitte.

Paa nyere Dansk kan det Hele (efter Grimms første Forklaring) nærmere oversættes saaledes:

Aarle (fordum) sade	somme sankede
Diser,	sammen Krands ² ,
sade her og der,	Iudspring for Hæftbaand
somme Hæft hæftede ¹ ,	(Hæftbaand) ³
somme Hære standsede,	Iudfart for Krigere.

Grimms ovenstaaende latinske Forklaring har jeg her fulgt, da jeg tillige i det hele, efter mine individuelle Anskuelser, der især maatte holde sig til tilsvarende oldnordiske, om end nu tildeels obsolete, Ord og Former, ikke kan andet end billige den i Hovedsagen⁴. Nogle hertil hørende Bemærkninger tillader jeg mig dog her at fremsætte, med Henhold til Grimms egen originale og udførligere Forklaring.

Idisi (i Enkelttalets Nævneform *Idis*) antager Grimm for Nornerne, *disir* (i Enkelttallet *dís*), hvilket han oversætter ved Nymphes, men betragter dem dog her især som vise Kvinder, de Slagene afgjørende Valkyrier⁵. Dette

¹) Snøede Baand. ²) Kroner, Kjeder. ³) eller og: for forenede Guder. ⁴) Wilhelm Müller angiver saaledes kortelig Hovedindholdet af dette Digt: „Das erste ist ein Zauberspruch zur Lösung der fesseln eines kriegsgefangenen“; hvorpaa denne Forklaring er grundet, udvikles ikke videre. Geschichte und system der altdutschen religion S. 8. Dog hedder det ellers i samme Skrift. „Das erste Merseburgergedicht berichtet von jungfrauen (idisi), welche fesseln fesselten, das heer aufhielten und nach kniestrieken pflückten“ (S. 98, jvfr. S. 355). ⁵) Jvfr. Grimms deutsche Mythologie, (ny Udgave 1841) S. 372-73 (o. fl. St.) Det oldnordiske kvindelige Egennavn *Idis* (eller *Eydis*) kunde fordmulig vel skrives *Ídis* (ligesom Ordet

stemmer overeens med de nordiske Forestillinger, men disse have udvidet Benævnelsen til deres Gudinder, Norner og landlige Kvindeguddomme overhoved. De tilbades af de gamle Nordboer paa visse dem helligede aarlige Fester, kaldede *dísablót* eller Dise offre; de store Offeringer vare forðum forenede med Thingforsamlinger og Markeder, hvorfra de Svenskes til vore Dage vedligeholdte *disting* har sin Oprindelse. En egen Afdeling helligedes Diserne i visse norske Gudehuse, kaldede *disarsalr* eller Disesalen o, s. v. De kvindelige Landvætter eller landlige Guddomme, Landenes Skytsaander, hvilke de gamle tilbade, kjendes endnu af Almuen paa Islands Vesterland; der paa-vises visse Stene eller Klipper, i hvilke de menes at boe (eller forhen at have været dyrkede) under Navn af *land-dísir*, Land-Diser (eller Nympher), endskjønt dette Navn neppe mere findes i Sagaer eller Oldtidsdigte, men saare mange af disse ere desværre for længst tabte, og saaledes ubekjendte hos os. Det er da vel muligt at vort Oldsprog engang har besiddet Ordet *idísir* (af samme etymologiske Oprindelse som det berømte *Iðavölur*), og det maatte da have betegnet de arbeidsomme eller virksomme Diser, navnlig især Norner og Valkyrier, i hvilken Karakter hine *idisi* ogsaa her virkelig vise sig. Grimm har udførlig viist, at *idis* forekommer i de ellers hekjendte ældste tydske Digte som *itis*, i det Angelsaxiske som *ides*; saare heldig sammenstiller han saaledes *dís skjöldunga* i den ældre Edda og *ides scyldinga* i det angelsaxiske Heltekvad om Beovulf, og viser tillige at de kristne *sveit* for *sveit* o. fl.); Grimm anfører de oldtydske Kvindenavne *Itispuruc*, *Itispurg*, *Itisburg* og *Itislant*, Deutsche Mythol. 2den Udg. S. 373. Vore mange oldnordiske Kvindenavne, der ende med *dis*, som *Ásdís*, *Þórdís*, *Freydis*, *Vigdís* o. s. v. behøver jeg ikke fuldstændig at opregne. De her anførte betegne oprindelig, at de dem bærende Kvinder vare helligede til Guderne (især Thor og Freyr), Kampens Gudinde, andre Valkyrier o. s. v.

Angelsaxer anvendte Benævnelsen *ides* paa de nye kvindelige Helgene, nemlig Kristendommens Helgeninder, som i Pavstedømmets mørke Tider vistnok ansaaes for en Art af Gudinder; derfor kaldes de vel og *disir* (*dís*) i Solens Sang (*Sólarljóð*), der antages for et Auhang til vor ældre Edda, forfattet i Overgangstiden mellem Nordens Hedendom og Kristendom¹. *Ýdís* (nu udtalt som *úlís*) kunde ellers i Oldnordisk være en passende Benævnelse for en Valkyrie, da det maatte betyde en Buegudinde; saaledes dannes og visse Valkyriers Navne af *hjør*, Sværd, *geir*, Spyd o. s. v. ved lignende Tilsætning foran *dís* af disse Ord. Grimm mener at Stedsnavnet Idistaviso hos Tacitus (Annal. 2 B. c. 16) bør egentlig læses *Idisiaviso*, og altsaa betyder Idisernes eller Disernes Eng (*nympharum pratium*)²; Da maatte man tillige tænke paa Nordboernes *Íðavöllu* som et helligt Sted paa Jorden, opkaldt efter det himmelske, ligesaavel som Urdas Kilde og den høies Hall i Havamaal. Grimm lader det staa hen, hvorledes eller til hvilket Öiemed Diserne snorde Baand³. Udtrykket er mulig mystisk,

¹) Edda Sæmundi I, 364, III, 317 o. fl. st. jvfr. 452, samt den danske Oversættelse III, 206, 222. ²) Hvis det tydske *weise* (*Wiese*, oprindelig er det samme som det islandske *veisa* (beslægtet med de danske Almuedialekters *Vause*, *Vase*) kunde hint Stedsnavn fordem i Oldnordisk skrives *Ídisavisa*. *Veisa* betyder nu vel i Islandsk mest en Sump; de ved Weseren liggende Enge ere tit oversvømmede (men dog nu sjeldnere end i gamle Dage) og kunne da kaldes Sumpe. Paa hint Sted stod (i det 16de Aar efter Christi Födsel) et berømt Slag mellem Arminius, (Armann? Ármann? nu almindelig kaldet Hermann). Den danske Almue har længe haft megen Overtro om adskillige Nymphes (eller Diser) i Sumpe og paa Enge, som ere endnu bekjendte under Navn af *Mosekoner*. Det danske Ord Mose betyder ellers, som bekjendt, baade Sump og Eng. Det gamle Nordens Diser forvandlede undertiden til Svaner, som gjerne opholde sig paa Søer og Sumpe. ³) Senere har Grimm udtrykt sig saaledes herom: „Einige hefteten haft, d. i. thaten dem kampfe einhalt“ Deutsche Mythol, 2 Udg. S. 373.

da *hapt* her vistnok svarer til det oldnordiske ligelydende Ord, der (ligesaavel som det oldnordiske *band*)¹ baade betyder Baand og Guddom. Nærmest taget efter Ordene vilde Disernes her beskrevne Forretning betegne Skjæbnens Baand eller Kjeder; her maatte da Udtrykket *hapt heptidun* mest vedkomme Krigerne af den Flok, hvilken Valkyrierne havde besluttet at overgive til fjendtligt Fangenskab, især da det følgende upaatvivlelig melder at nogle af disse sinkede eller opholdt Hære (paa disses Krigstog). End andre sankede sammen Krandsene (Kroner² eller Kjeder). Nærmest maatte disse vel ansees som Hæders- eller Seierskrandsene for de i Kampen vindende Helte, hvis Krandsene ikke ligefrem skal tillægges den magiske Virkning, at fremkalde, som det strax derefter hedder, Indspringen eller hurtig Ankomst for Guderne (nemlig Seiersguderne) og de af dem begunstigede Kjæmpers Indfart i en Forskandsning eller i en stridende Hærs Skjoldborg. Det hørte nemlig til Hedenskabets Overtro, der endnu ikke er

---

¹) See herom mit Lex. myth. vet. bor. under Ordene *band* og *hapt* (S. 43, 139). De egentlige Germaner kunde let falde paa at give deres Guder slige Bøvelser, da ingen af dem maatte bindes uden efter Præstens Befaling, der da ansaaes som Guddommens egen (Tac. Germ. e. 7). Hertil sigter vel og den af Semnonerne vedtagne Skik at ingen maatte gaae ind i den hellige Lund, hvor Guddommen mentes at være tilstede, uden at være bunden med Baand (*vinculis ligatus*) som underkastet deres Herredømme. (Sammet. c. 39). ²) De Krandsene, som bindes af den tydske Almue St. Hans Nat, kaldes tildeels Johanniskronen; Zinke Oeconomisches Lexicon 1, 1314. Ellers ytrer Grimm sig saaledes, Deutsche Mythol. I. c. „Noch andere pflückten nach ketten oder kränzen, d. i. nach bindenden, fesselnden pflanzen und reiseren, aus welchen sie hemmende binden oder kränze dem sieger zu winden gedachten. ihr geschäft war also, wie es auch die anwendung des zauberspruchs fordert, hier ein hemmendes, aufhaltendes. merkwürdig stimmen dazu die sæmund. 45 a neben einander aufgeführten *hlöck* = ahd. *hlancha* d. i. *catena*, und *herfjötr* ahd. *herifessara* exercitum vinciens; sicher stand es auch

bleven ganske udryddet blandt křistne Landes Almuesfolk, at visse Planter, plukkede i visse Hřitidsnætter og med visse Ceremonier eller Bønner, ofte sammenviklede til Kjeder eller Krandsse, havde de vidunderligste Kræfter til at afvende Krig, Pest og andre Ulykker ligesom og til at gjøre deres Besidder skudfri, skaffe ham Seier i Kampen o. s. v., hvilket det vilde blive altfor vidtlöstigt at udvikle¹ her. Jeg erindrer kun om Druidernes og de dem hyldende celtiske Folks vidtudbredte ogsaa tildeels til Nordboerne

---

in ihrer gewalt zu lösen und zu fördern, wie zu binden und zu hemmen.“

¹) Saare meget hertil hørende er senere samlet af Jacob Grimm i 2den Udg. af Deutsche Mythologi S. 112-1166. Til saadanne Planter hørte f. Ex., hvilket deres Navne allerede vise, den i Tydskland saakaldte Allermannsharnisch eller Siegwurtz; mange Overtroiske mene endnu, at hvo som bærer den i Kamp, kan ikke saares o. s. v. Fordum pleiede de Tydske at binde St. Hans Urter (Beifuss, Hypericon) sammen til et Belte, i St. Hans Nat, at omgjorde sig dermed, og derefter, under Fremsigelse af visse Bønner og Vers at kaste det paa Hřitidsbaalet. Derfor kaldtes Planten af nogle *St. Johannes Gürtel*, af andre *Sonnenwendgürtel* (Sommer-solhvervsbelte). Hertil henfører jeg ogsaa Angelsaxernes *Seiersbelte (sigegyrd)*, nævnt i en Besværgelse, at fremsige i det man tager det paa, meddeelt af Jacob Grimm i 1ste Udgave af bemeldte Værk S. CXXXI. Denne Seiergalder (*sigegealdor*) skulde hjælpe mod Saar, Slag og Stød, mod Rædsel og Forfærdelse (panisk Skræk) og mod alle Fjender. Besværgelsens hele, vistnok oprindelig hedenske Digt er forfattet i allitererede Vers. Ellers er meget nyt tilføjet, rettet til Engle, Patriarker, Evangelister og andre Helgene. Om de Urter og Blomster, som i vort Norden forud samledes ved overtroiske Skikke for at beskytte mod Vaaben o. s. v. (først tildeels hørende til Balders, senere til Johannes den Döbers Dyrkelse) har jeg handlet i Lex. Mythol. S. 816-17, 821-25, jfr. S. 28 og i Afhandlingen den 1ste November og den 1ste August, Tidsskrift for nordisk Oldkyndighed II, S. 166-170, samt om de mange Krigsguden *Tyr* (eller *Tir*) helligede Planter Lexicon Mythologicum S. 486-87.

fremtrængte Meninger af denne Art om Misteltenen og mange flere vidunderlig virkende Urter.

Norner og Valkyrier kunde vistnok tilsammen henregnes til Diserne; begge Slags Gudinder bestemte Menneskenes Skjæbne, hine mest ved Födselen, disse ved Vaabendöden. Begge meentes, efter vore Forfædres Begreber (ligesom Grækernes Mairer eller Moirer, Romernes Parcer) at spinde, binde eller væve de mystiske Traade, Baand, Fletninger eller Kjeder, som forudbestemte Menneskenes Vandel paa Jorden til Liv eller Död. Om Nornerne mindes jeg nu følgende Sted af Eddasangen om den danske Helt og Konge Helge Hundingsbanes Födsel i Braalund; — ogsaa Saxo ommelder ellers denne Fyrste under Navn af Helgo Hundingicida:

Aarle i Tiden	Kraftig de snoede
Örnene gjalded,	Skjæbnuens Streng,
hellige Vande randt	om Braalunds Borg
fra Himmelbjerge —	Stormen dundred;
da havde i Braalund	de udvikled
Borghilde födt	gyldne Baand
Helge den	midt under Maaneus
Höimodige.	Sal dem fæsted.
Nat var i Borgen	Til Öst og til Vest
Nornerne kom,	de Enderne strakte,
de som den Ædlings	gave saa Kongen
Alder bestemte,	Grændser for Lande;
böde ham hædres	Nornen en Kjede
höiest blandt Fyrster	kasted mod Nord
agtes som bedst	og den böd
af alle Konger.	evig holde.

Dog — det var ikke alene Nornerne, som udmærkede sig ved kosteligt Spind; ogsaa Valkyrierne, der ligeledes udviklede eller bestemte Skjæbnen, gave sig af dermed. Det lære vi af den ældre Eddas ældgamle Kvad om Völund

og dets fortællende Indledning: „Der vare 3 Brødre, Sønner af Finnernes Konge; en hed Slagfinn, den anden Egil og den tredie Völund. De løb paa Skier og jagede efter Dyr. De kom til Ulvdale og byggede sig der et Huus ved de Vande, som kaldes Ulvesöen. En Morgen tidlig funde de paa Stranden tre Kvinder, som spunde Liin. Ved dem laae deres Svanehamme; de vare Valkyrier . . . Brødrene førte dem hjem med sig til Huset; Egil fik Alrun, Slagfinn Svanhvide og Völund Alvitra; i 7" (eller rettere 8) „Aar havde de boet sammen, da Valkyrierne flöi ud for at söge Striden, men kom ikke tilbage. Da foer Egil bort paa Skier for at opsöge Alrun, Slagfinn sögte efter Svanhvide, men Völund blev tilbage i Ulvdale. Kong Nidud (af Nerike i Sverrig) lod ham paagribe, saaledes som det berettes i fölgende Kvad:

Möer flöi fra Sönden
gjennem mørke Skove,
(selv) Alvitra den Unge,
Skjæbnen at udvikle.
Sig paa Söens Bred
satte de til Hvile,
sydlandske Kvinder,
spunde herlig Liin.

En af dem, yndigst
blandt jordiske Möer,
indsluttede Egil
i sin lyse Favn;
den anden var Svanhvide,
Svanevinger bar;

men den tredie
deres Süster
Völunds hvide
Hals omarmed.

Siden de sade
i syv Vintre,
hele den ottende
længtes de bort,
den niende dem
Nödvendighed adskilte;
Möerne biged
efter mørke Skov,
(selv) Alvitra den Unge,
Skjæbnen at udvikle."

Væven af det herlige Liin og dens Bestemmelse, beskriver Skjalden desværre ikke. De ægte Hedninger forestillede sig Valkyrierne som skjønne Möer, og deres skjæbnesvangre Haandgjerninger af prydeligt Udseende.

Da Kristendommen indførtes, forandrede disse Forestillinger ganske. De Nyomvendte tænkte sig Fortidens Guddomme kun som Djævle, deres Skikkelse og Gjæringer som afskyelige og blodige. Njåls Saga, af hvilken Petersen nylig har givet os et kjærnefuldt Udtog, beskriver saaledes et Syn, hvori Valkyrierne viste sig for en Mand paa Katanes (nu Caitbness) i Skotland — uden Tvivl af nordisk Herkomst, ligesom de fleste af denne Egns fordums Beboere, — paa den samme Langfredag i Aaret 1014 som det store Slag holdtes ved Clontarf i Irland mellem Kong Brian af Connaught paa den ene og Sigtryg Silkeskjæg, Ostmannernes (eller Skandinavernes) Konge i Dublin samt Sigurd, Jarl af Örkenöerne, paa den anden Side. Manden, som i Sagaen kaldes Darrad, saae nemlig, da han var gaaet ud, at 12 Personer rede til en Dyng (Fruestue), hvor de forsvandt. Han gik dertil, og saae gennem en Glug, at der vare Kvinder derinde, og de havde opført en Væv, om hvis tekniske Indretning efter oldnordisk samt endnu islandsk og hebridisk eller höiskotsk Maade vi maae henvise til Petersens oplysende Anmærkning i Historiske Fortællinger om Islændernes Færd 3 D. S. 351-52, i det vi meddele følgende af hans Oversættelse:

„Mandshoveder brugtes for Vægter og Mandstarme for Islæt og Rendegarn, Sværd brugtes for Slaghord, Piil for Væverskee. Kvinderne kvade disse Viser, men han hörte til:

Vide for Valfald	Dragen er Væven
Varsel er udspændt,	af Mandstarme
Væverbomskyen,	og haardt udspændt
Blod den regner,	med Mandshoveder.
Varsel for Spydkast,	Blodstærkte Spyd
Mandkjöns Væven	ere til Skaft
graa er udslagen,	Spole er Jern,
som vi Veninder	Skeder Pile
skulle med röden	og Seiersvæven
Islæt fylde.	med Sværd vi slaa.

Hilde gaaer at væve
 og Hjörthrimul,
 Sangrid og Svipul,
 med dragne Sværd;
 Skaft skal guiste,
 Skjold skal briste,
 og Hjelmaanden
 Brynie ramme.

Lad os vinde, lad os vinde
 Darrads Væven,
 som hin unge Konge
 for skal have.
 Frem lad os gange
 og i Fylking fare,
 der hvor vore Venner
 Vaaben skifte.

Lad os vinde, lad os vinde
 Darrads Væven
 og Konningen
 siden følge;
 blodige Skjolde
 Kjæmper skue,
 naar Gunn og Göndul
 Kongen følge.

Lad os vinde, lad os vinde
 Darrads Væven,
 der hvor de Kjækkes
 Værger fare;
 lader os ikke
 Liv her spare,
 Lov har Valkyrien
 Val at kaare.

De Folk skulle
 for Lande raade
 som Udskager
 for behygte,
 mægtige Konning
 skal Döden finde
 og for Odde
 Jarlmanden segne.

Bitter Sorrig
 skal Irer ramme,
 som Mænd aldrig
 skal gange af Minde;
 nu er Væv vævet,
 Marken blodig,
 trindt om Land farer
 Ledingshæren.

Nu er rædeligt
 trindt at skue,
 nu da blodig Sky
 svæver paa Himlen,
 Luften af Folke-
 Blod skal farves,
 naar vor Spaadom
 opfyldt vorder.

Vel vi kvæde
 den Konning unge
 Scierssangen,
 sjunge den glade.
 Han som hörer
 han den næmme
 og Spydsangen
 for Folk han sjunge.

„sei es dass sie (die Heiden) dadurch ein enges, die höchsten gottheiten unter ein ander knüpfendes band ausdrücken wollen, oder ein die welt und alle menschlichen dinge festbindendes walten der götter: Den erst angegebene sinn ziehe ich auch darum vor, weil er an die *dii consentes* und *complices* des römischen und etruskischen glaubens gemahnt und einstimmige ordnung oder leitung aller angelegenheiten, wie sie von bestimmter zahl enggebundener höherer wesen geübt wird, anzeigt“. Grimm anmærker, vistnok meget rigtig, at Tydskerne, efter Christendommens Indførelse have søgt at undgaae slige Udtryks Anvendelse paa Guddommen, som aabenbar blot oprunden af hedenske Begreber. Blandt os har John Olafsen den yngre oversat vore Forfædres *bönd* ved *dii consentes*. Grimm har meget rigtig bemærket, at en af de nordiske Valkyriers Navn *Herfjötur* virkelig udtrykker det tydske *Heerfessel*; det kunde altsaa oversættes paa Dansk ved *Herfjætter* (Hærfjeder) og antyder vistnok den hende af Krigsguden Odin tildeelte Bestilling at snøe Fjædder, (Baand, Lænker, Strikker) for de Stridende, hvis Lod Fangenskabt skulde blive. Ogsaa Navnet for en anden Valkyrie Hlökk (Hlancha) henfører Grimm hertil; (see ovenfor S. 268). Om en tredie troer jeg det samme kan siges, nemlig om *Göndul*, da *göndull* betyder en hartad uopløselig Knude. Antager man, at de her besjungne Hæftebaand ligefrem skulde tages i bogstavelig Forstand, saa kan man sammenligne dem med de stærke *vígbönd* (Kampbaand eller Drabsbaand), som en *Vala* (efter et Varianttillæg til *Völupsá*) siges at have snoet af Tarme. — Saadanne Strikker have mulig fordom ikke alene tjent som Fangelænke, men og som et Krigs- og Jagtredskab, endnu brugt af adskillige vilde eller halvvilde Folkeslag, som med lange Strikker forstaae at fange baade Dyr og Mennesker. Kastedes en saadan Strikke mod en sluttet Trop

Krigere, og udrev en eller anden deraf, kunde den med Ret siges at gjøre et „Indspring” og at bane Vei for de saaledes med Held angribendes „Indfart” (i Skjoldborgen o. s. v.).

Dette Digts, elles rettere digteriske Brudstykke, sidste Ord *vigandun*, Fjender, (med et enkelt *u*) har Udgiveren antaget for en Skriverfeil istedenfor *wigandun*, Helte, (med tvende *uu*), hvilken kritiske Berigtigelse vi og mene at Sammenhængen fordrer; — i Hovedsagen forandres dog neppe noget betydeligt ved at antage den i Membranen staaende Skrivemaade for den rette, da Krigere, hvis Krigslykke Diserne beskjeftigede sig med at bestemme, i alt Fald menes ved ethvert af de saaledes noget tvivlsomme Udtryk.

Det paafølgende Digt synes vel nu at være ganske selvstændigt og at udgjøre et lidet Heelt for sig selv, da det aabenbart danner et Trolddomsvers eller Hexeformular til Lægedom for en syg eller saaret Hest, — men det er dog vel muligt at dets 10 første Verslinier efter vor Inddeling (men 5 efter Jacob Grimm's) have hørt til det ovenommeldte eller et andet Kvad om det gamle Tydslands Guddomme, hvorimod Resten er blevet lagt dertil eller i det mindste indrettet efter Hedningernes Former for dette Slags Besværgelser. Det lyder saaledes (med mine mellem Linierne tilføiede Forsøg til oldnordisk Omskrivning):

Phol ende Wôdan ¹	tha bignolen Sinthgunt ³ ,
<i>Fól ok (enn) Óðinn</i>	<i>þá (of) gól Síþgunn,</i>
vuoron zi holza,	Sunnâ era suister;
<i>fóro til holta (s),</i>	<i>Suma hennar systir;</i>
du vart demo Balderes volon	thu biguolan Frûâ ⁴ ,
<i>þá varð þeim Baldurs sola</i>	<i>þá of gól Freya,</i>
sîn vuoç birenkit ² ;	Vollâ era suister,
<i>sinn fótr rekiðr:</i>	<i>Fulla hennar systir,</i>

¹) I Facsimilet *uuodan*. ²) Facsimilet har: *birenkit*. ³) sammesteds skrives *Sinhtgunt*. ⁴) Willh. Müller skriverer l. .s. 9: *Friia*.

thu biguolen Wôdan,	bên zi bêna,
<i>þá of gól Óðinn (Voðin),</i>	<i>bein til beins,</i>
so he wola conda,	bluot zi bluoda,
<i>sem hann vel kunni,</i>	<i>blóð til blóðs,</i>
sôse bêrenki,	lid zi geliden,
<i>so bein reka,</i>	<i>lið til liða,</i>
sôse bluotrenki	sôse gelimida sin.
<i>so blóðreka</i>	<i>so sem lúndir sæu.</i>
sôse lidirenki,	
<i>sem liðreka,</i>	

Paa Latin oversætter Jacob Grimm disse Ord saaledes:

Phol et Wodan profecti sunt in sylvam,
 tum Balderi equuleo pes contortus est;
 tum incantavit eum Sinthgunt, Sunnaque ejus soror,
 tum incantavit eum Freia, Follaque ejus soror,
 tum incantavit eum Wodan, sicuti bene novit,
 tam ossis fracturam, quam sanguinis torturam, membrique
 torturam,
 os ad os, sanguinem ad sanguinem,
 membrum ad membra, ac si glutinata essent.

I andre Skrifter har jeg, ved givne Leiligheder, anført og undersøgt adskillige saadanne Formularer og dermed forbundne Ceremonier, af hvilke Hexemesterne, de saakaldte kloge Mænd eller Koner, samt flere overtroiske Almuesfolk i Island og de tre nordiske Riger lige indtil vore Dage have pleiet at benytte sig, for derved formeentlig at læge Sygdomme, Saar og anden legemlig Skade, stille Blod, döve Vaaben o. s. v., samt søgt at vise den nationale hedenske Oprindelse til alt dette, — og den var mig stedse tydelig, om man end, meget forsigtig, i slige Besværgelser havde sat Christus isteden for Odin, Maria isteden for Frigga, Apostlene eller andre Helgene for de øvrige Guder, o. s. v. Paa den anden Side har Jacob Grimm (især i hans deutsche Mythologie og dens Anhang) med

Iver, og med en større Fleersidighed, i samme Henseende oplyst den egentlig tydske Overtro, og det har derfor vist ikke glædet ham lidet at overkomme et saa ægte Trolddomskvad af denne Art fra Germanernes eget Hedenskab, som det heromhandlede. Hans Oversættelse¹ af dette, hvorimod jeg i Hovedsagen (paa det første endnu med Sikkerhed neppe forklarlige Ord eller Navn nær) intet kan have at erindre, giver paa Dansk følgende Mening:

Phol og Vodan	saa vel han kunde,
fore til Skoven,	saa Beenvridning
da blev paa Baldurs Fole	som Blodvridning
en Fod vreden,	og Ledvridning —
da besværgede Sinthgunth	Been til Been,
(og) Sunna, hendes Søster,	Blod til Blod,
da besværgede Frûa	Led til Lede,
(og) Volla, hendes Søster,	som om limet det var.
da besværgede Wodan,	

Stridshesten var fordum ligesaa vigtig for den germaniske Kriger, som nu for Araberen, som hvis Hovedformue eller vigtigste Eiendeel den betragtes. Tabet af en saadan Ganger, eller dens Ubrugbarhed for Krigstjenesten ved Beenscade eller Ledforvridning, søgte han da at helbrede ved Gudernes Paakaldelse og ved Sang eller Læsning af mythiske Fortællinger om deres Bedrifter eller Begivenheder af den hertil hørende Art, over det syge Dyr. Hertil hører nærværende Besværgelsesformular. Den er især vigtig formedelst den deri forekommende Opregnelser af adskillige Guddomme, af hvilke enkelte hidindtil ikke kjendtes i den tydske Mythologie. Vi ville her allerførst gennemgaae denne Fortegnelse:

---

¹) Angaaende nogle mulige Forandringer i den har han senere fremsat nogle yderligere Gisninger i Haupt Zeitschrift (1842) II, 188 o. f. (zu dem Merseburger gedichte), men det forekommer mig at det første Udkast maa være det rigtigste.

Det første Navn eller Ord *Phol* er mystisk i alle Henseender; derved forekommer den eneste mærkelige Til sætning eller Forkortningstegn af Skriversen, som ellers findes i disse tydske Brudstykker. Først synes han nemlig at have skrevet *Pol*, men siden tilføiet det *h* ovenover Linien, som foranlediger, at vi nu ikke kunne læse Ordet anderledes end *Phol*. Grimm antager det for en Guddoms Navn eller Betegnelse, men fremsætter især disse forskjellige Gissninger derom: 1, at *Phol* har været en Gud, dyrket af Germanerne, 2, at Ordet her udgjør et Tilnavn for Baldur¹ eller 3, at en ond Guddom, lignende Løke, eller endog denne selv, der her forhexede Baldurs Hest i Skoven, bør forstaaes ved hiin Benævnelse, — og dette finder jeg sandsynligst, især da man endnu (efter de af Grimm meddeelte Oplysninger) i Thüringen kalder Djævelen *Fal* eller *Fahl*. Herved foranlediges jeg til den Bemærkning, at *Fála* er en bekjendt oldnordisk Benævnelse for en ond Jættinde eller en Troldkvinde af den Art, og de meentes især at færdes eller opholde sig i de mørke Skove. Ordet forekommer saaledes i de ældste Eddasange, og i Ragnar Lodbrogs Dödssang samt flere Oldtidskvad kaldes Ulvene Falas Heste. Johnstone og Rafn bemærke, i deres Udgaver af nysnævnte Digt i den Anledning, at Ordet *Fal* endnu af Almuen i Wales bru-

---

¹) I denne Mening er han senere bleven bestyrket og har yttret sig endvidere i denne Retning i Haupt Zeitschrift (1812) II, 252 o. f. (Sehon mehr über Phol). Der bemærkes det ældgamle Stednavn *Pholesbrunno* (nu Pfulsborn) i Thüringen (svarende til *Baldersbrönd* i Sjælland, ommeldt af Saxo, *Balderslohe* i Sønderjylland) *Pholesauwa* i Baiern o. s. v. See og Deutsche Mythol. 2 Udg. S. 205-209, 581, (om Pfulstag, 2 Mai) o. fl. St. Wilhelm Müller udtrykker sig saaledes: „Dass in dem Merseburger gedicht Phol und Balder ein und dieselbe person bezeichnet, leidet keinen zweifel“, Gesch. v. S. d. a. M. S. 87.

ges som en Benævnelse for Djævelens Moder (*man y drug, mater dæmonis*), som troes at ride paa en Hest igjennem Luften; at Troldkvinderne i Hedenold meentes at færdes paa denne Maade gjennem Luften vide vi allerede af Eddasangene.

Det islandske Ord *fól* er vel faldet Grimm ind i denne Anledning, men Haldorson havde i sin Ordbog sammenlignet det med det franske *fol*, hvilket Grimm anseer for et Stamord baade til det engelske *fool* og det islandske *fól*; det sidstanførte betyder dog egentligst en onskabsfuld Nar. Det forekommer mig, at Ordet er ældgammelt i vort Norden. Vigaglúms-Saga, som af P. E. Müller antages at være skreven i Begyndelsen af det 12te Aarhundrede, lægger sin Helt, i Samtalen med den dumstolte og alle udfordrende norske Berserk Björn (henved Aaret 941) disse Ord i Munden: „I Island vilde man kalde det Menneske *fól*, der skaber sig saaledes som du”¹. Magnus den Gode, opdraget ved det russiske Hof i Garderige, var kun en Dreng af Alder, da han der (omtrent 1023) dræbte en af Kong Jaroslavs Hofmænd til Hove, fordi han havde behandlet ham ilde; da klagede man naturligviis derover for Kongen og opfordrede ham til at passe bedre paa sit *fól* fremdeles. Dette berettes i Magnus den Godes Saga (Form. S. VI, 16), som vel maa antages at være ældre end Snorre Sturlesöns beröimte Værk. Det oldnordiske Ord viser sig ellers at være reent nyere dansk, med den endnu brugelige islandske Udtale, i de ved Molbech udgivne Stykker af en gammel Bibeloversættelse og flere i Glossariet paaberaabte Oldskrifter, hvor det skrives med 2 o'er som *fool* (S. 312); det bruges ikke alene om en Tosse eller Daare i Almindelighed, men og især i ond Betydning; det hedder f. Ex. i en fortabt Sjæls

¹) Út á Íslandi mundi sá maðr kallaðr fól, sem þannig lèti sem þú lætr. Ísl. S., 1830, II, 338.

Kæremaal mod Kroppen, trykt 1510, (Ny D. Mag. 2 B. S. 328), hvor den saaledes tiltaler den syndige Krop:

„Mijns oppa thet fule fool!”

Det sidste Ord har Skule Thorlacius her forklaret: „et rasende Menneske”. Skulde Ordet virkelig i gammelt Tydsk betegne en „ondskabsfuld Nar”, kunde det vel passe paa den nordiske Loke, der baade var ondskabsfuld og undertiden skabte sig som en Nar, for at more Aserne, medens han endnu var i deres Samfund; men for en virkelig Taabe kunde han ingenlunde ansees.

De øvrige her nævnte Guddomme ere lettere at forklare: *Wodan* er som bekjendt Angelsaxernes *Voden*, Nordboernes *Odin*. *Balder* er og upaatvivlelig vor Mythologies *Baldur*. *Sinhtgunt*, hvilket Grimm berigtiger ved *Sinthgunt*, en kvindeligt Gudinde, Solens Søster, kjende vi derimod ikke i vort Norden under et saadant Navn. Ellers tillader jeg mig her at yttre den løse Gising, at hun kunde være den samme som Eddaernes *Siggn*, som ogsaa skrives *Sigun*, og vistnok i Skálða og de til den knyttede Mindevers udtrykkelig regnes til Asynieerne eller Gudinderne. Skjönt hun var den onde Lokes Hustru, fortælles intet ondt om hende, hvorimod hun vel kunde fremstilles som Mönster for ægteskabelig Troskab og Taalmod. Ligesom Grimm gisningsviis udleder Sprogroden til *Sumná* (i *Völuspá sinni mána*, Maanens Ledsagerinde, der ellers kaldet *sól*) af Ord, der betegne Gang eller Vandring, *Vei* o. s. v., saa antager han og Navnet *Sinthgunt* for at være af en lignende Oprindelse og at betyde en vandrende Stjerne, uvist hvilken ¹. *Sinthgunt* kunde oversættes paa Oldnordisk som *Sifgummur*, *Sinngunnur*, og vilde da betyde en ledsagende eller hjælpende Krigsgudinde eller

¹) Jvfr. samme Forfatters D. Mythol. 2 Udg. S. 285. Wilh. Müller antager *Sinthgunth* for den vandrende Maane. Gesch. u. Syst. d. altd. Myth. S. 90.

Valkyrie, sammensat paa samme Maade som *Hjúlmgunnur*, o. fl. *Gunnur* eller *Gufur* var, som bekjendt, en af de ypperste blandt Valkyrierne og betegner undertiden Krigen overhoved i de gamle Skjaldedigte. *Sunná* er og vor nordiske Sunna eller Solgudinde, af hvem Söndagen, som hende helliget, endnu har sit Navn i Tydskland, Nederlandene, Storbritannien og Skandinavien. Om hendes Dyrkelse i vort Norden har jeg forhen samlet og skrevet meget, ligesom Jacob Grimm og har godtgjort den med Hensyn til de Tydske. *Fráa* antages rigtig af Grimm for den nordiske *Freya* eller *Frouwa*¹, som og efter vore Oldsagn især var kyndig i Trolddömskunster, oprindelig mest de lægende. Mærkværdig er ellers her den Beretning i den yngre Edda, at Fruetitelen nedstammer fra Freya. *Volla* (Fylde, Overflödighed), er og af ham meget rigtig antagen for Eddaernes *Fulla*, (af selvsamme Betydning)², her kaldet Freyas Söster. Ellers var hun i Norden Friggas, den överste Gudindes, Æskemö eller Pyntekone. Hvad Balders Hest angaaer fortælle Eddaerne os intet derom: derimod onnmelder et Brudstykke i Skálda (Rasks Udg. S. 181) af et gammelt Digt, kaldet Þorgríms þula eller Thorgríms Ramse, en blandt de mest beröimte Heste, kaldet *Blodighov* (*Blóðighófi*), der bar den stærke *Atride*, og af et andet strax derefter fölgende Fragment see vi, at Beles Banemand, nemlig Freyr, pleiede at ride paa den nysnævnte Hest; for dennes Navn ligger sikkerlig endnu længst forglemt Mythe til Grund. Vist er det, at den hedenske Juul her i Norden var Freyrs Fest, og det er

¹) Wilh. Müller læser derimod *Friia* eller *Fria*, og dette sidste kunde i oldnordisk Skrift netop læses *Freyja*; dog antager han, at ikke denne Gudinde menes, men derimod vor *Frigg*, paa Grund af dennes her antydede Slægtskab med *Fulla*. G. u. S. (l. c.) S. 88. ²) Jac. Grimm har endvidere handlet herom i Haupt Zeitschrift II, 198 og Deutsche Mythol. 2 Udg. 1, 285.

da mulig en Levning deraf, at de danske og tildeels de tydske Bønder længe iagttøge den overtroiske Skik at aarelade deres Heste (som saaledes let kunde faae blodige Hove) paa anden Juledag. Efter Kristendommens Indførelse maatte Freyr ikke længer dyrkes, men i hans Sted gjorde man i Tydskland, Danmark og Sverrig den hellige Stephanus til Hestenes Patron, samt henførte de gamle overtroiske Skikke, som ellers ikke kunde afskaffes, til hans senere tilladelige Dyrkelse.

Det øvrige af hiin oldtydske Besværgelse er os fuldkommen forstaaeligt. Hændelsesviis er den blevet optegnet i det 9de eller først i det 10de Aarhundrede, som en Hedenoldslevning, der da af overtroiske Folk ansaaes for vigtig, men det er dog fuldt saa besynderligt, at Almuen i Sverrig hidindtil har bevaret lignende Besværgelser med de hedenske Guddommes Navne. En af dem har Rääf meddeelt som høist mærkelig, netop stilet mod en vis Hestesygdom, kaldet „flåg” eller „gräsflåg”, der uden Tvivl meentes at være foraarsaget af Hexeri. Den lyder saaledes:

Oden står på Berget   och i hans mund
han spørger efter sin fole,   han skall få bot,
flåget har han fått. —   i samma stund.
spotta i din band

En anden Besværgelse mod samme Sygdom begynder saaledes:

Frygge frågade frå:
huru skall man bota
den flåget får o. s. v.

Af lignende Art ere andre Besværgelsesformularer, bestemte til at fordrive Menneskers Smerter, ved hvilke Odin, Thor og Frygga paakaldes o. s. v. I andre mere bekjendte svenske, danske, norske, islandske og tydske Besværgelsesformularer har man sat Treenigheden, Vor Herre, Jesus o. s. v., som ovenmeldt, i de fordrevne he-

denne Guddommes Sted. Af disse har Grimm allerede uddraget een af Hammonds nordiske Missionshistorie (Kb. 1787 p. 119), som i sine Udtryk meget nærmer sig til den oldtydske Besværgelse, og er bestemt til at anvendes i det selvsamme Tilfælde:

Jesus red sig til Hede,	Been i Been,
der red han synder sit Fole-	Kjöd i Kjöd.
	been,
Jesus stigede af og lægte	Jesus lagde derpaa et Blad,
det;	at det skulde blive i samme
	Sted.
Jesus lagde Marv i Marv,	

Her følge tre Navne m. m., der alt uden Tvivl af Hexemesteren pleiede at skrives paa et Blad, som lagdes ved Beskadigelsen eller Saaret.

At hedensk Overtro efter tusinde Aars Forløb endnu vedligeholdes blandt vort Nordens samt Tydsklands kristne Folk, enten ublandet eller omdannet ved blotte papistiske Navneforandringer, er i og for sig selv mærkeligt nok til at fortjene den nøiagtigste Undersøgelse og Udvikling. At tyske Hedenoldsdigte nogensinde skulde give vigtige Bidrag til dette dunkle Ænnes Oplysning havde man hidindtil ikke ventet.

FORSÖG TIL EN SAMMENLIGNENDE ORDFORKLARING,
ISÆR MED HENSYN TIL ANGELSAXISK, ENGELSK, OLD-
NORDISK, ISLANDSK OG DANSK.

Eiris, (<i>efter Grimm for eris,</i>	hera, <i>As. her, Oldn. Isl. hër,</i>
<i>eres</i>), <i>As. æra, ærliee, Engl.</i>	<i>D. her.</i>
<i>early, Oldn. Isl. ár, árla,</i>	<i>duoder, eller aduoder, hvor-</i>
<i>Dansk aarle.</i>	<i>om jeg maa henwise til</i>
<i>sazun, As. sæton, Oldn. Isl.</i>	<i>Grimms egen Undersøgelse,</i>
<i>sátu, D. sadde, sade.</i>	<i>l. c. S. 6-7. Det synes at</i>
<i>Idisi, As. Idese (?). Oldn. Isl.</i>	<i>være beslægtet med det</i>
<i>Disir, D. Diser.</i>	<i>As. þider (Oldn. þaðra?)</i>

- Engl.* thither (hither and thither) og tillige med det danske did (hid og did, — heraduoder — hist og her?).
- suma, *As.* sume, *Oldn. Isl.* sumar, *Engl.* some, *Dansk* somme.
- hapt, *As.* hæft, *Oldn. Isl.* hapt, *haft*, *D.* Hæft o. s. v.
- heptidun, *As.* hæfton, *Oldn.* *Isl.* hepto, heftu, *D.* hæftede.
- lezidun, *As.* letton. *Oldn. Isl.* löttu (forhen letjuðu?) *Jfr.* *Engl.* let, late.
- clübödon, *Oldn. Isl.* klifuðu, *Jfr.* klufu.
- umbi, *As.* umbe, *Oldn. Isl.* umb, um, *Dansk* om.
- cuoniovidi, *As.* eynewidde, *q. d.* *Oldn. Isl.* kona - viðja, konar - viðja, *D.* Konning-Vidje.
- insprineg, *q. d.* *As.* insprinc, *Isl.* innspráng, *D.* Indspring.
- haptband, (*q. d.* *As.* hæftband) *Oldn. Isl.* haptbönd, *Dansk* Hæftbaand, Hæftebaand.
- invar, *As.* infære, *Oldn. Isl.* innfavr, innfar, *D.* Indfart, Indfærd.
- wigandun, *As.* wigendum, *Oldn.* vegendum.
- ende, *As.* ænd, and, *Engl.* and, *nyere Tydsk* und o. s. v. er vel oprindelig det samme Ord som det Oldnord. enn, *D.* end, o. s. v., *forsaauidt*
- disse betyde fremdeles, endvidere, o. s. v., med en noget forandret Mening.*
- vuoron, *As.* fóron, *Oldn. Isl.* fóro, fóru, *Dansk.* fore.
- zi, *Oldn. Isl.* til, *As. Engl.* to, *Tydsk* zu.
- du, *As.* þa, *Oldn. Isl.* þá, *D.* da, o. s. v.
- holza, *As. Oldn.* holta.
- wart, *As.* weard, *Oldn. Isl.* varð, *Jfr. D.* vorde.
- demo, *As.* þam, *Oldn.* þeima, þeim, *D.* den.
- volon, *As.* folan, *Oldn.* fola, *D.* Fole.
- sín, *As.* sin, *Oldn. Isl.* sinn, *D.* sin,
- vuoz, *As.* fót, *Oldn. Isl.* fótr, *D.* Fod.
- birenkít, (*forstrakt*), *rettet ved Grimm for birenkist, er beslægtet med det As. ræcan, ræcecan, T. recken, strecken, D. række, strække, forstrække, samt med Oldn. Isl. reka, drive, slaae, o. s. v.*
- thu, *see ovenfor under du.*
- biguolon, *As.* begol, gol, *Oldn.* gól, *gl. D.* gol (goel).
- era, *gl. Höitydsk* ira, *As.* hera, *Engl.* her o. s. v. *Oldn. Isl.* hennar, *D.* hendes.
- suister, *As.* swyster, swuster, *Oldn. Isl.* systir, *D.* Süster.
- so, *As.* swa, *Oldn. Isl.* sva, svo, so, so sem, *D.* som.

he, *As.* he, *Oldn. Isl.* hann,
T. er, *D.* han.
wola, *As.* wel, *Oldn. Isl.* vel,
D. vel.
eonda, *As.* euðe, *Oldn. Isl.*
kuði, kunni, *D.* kunde.
sose, *efter Grimm maa dette*
Ord svare til det Oldn.
svo, so (so sem) *i visse*
Maaeder Oldn. Isl. so, *D.* som,
saa som; *s.* so *ovenfor.*
benrenki, *dette Ord kunde*
mulig, med Hensyn til Op-
rindelsen, gjengives i det
Isl. ved beinreki (beinreka),

i Dansk ved Beenrækning,
s. birenkit, (jfr. bèn neden-
for); saaledes kunde man
vel og i det islandske Sprog
sige blóðreki for blutrenki
og liðreki for liðirenki o.s.v.
bèn, *As.* ban, *Oldn. Isl.* bein,
D. Been.
bluot, blud, *As.* blóð, *Oldn.*
Isl. blóð, *D.* Blod.
lid, *As.* lið, *Oldn. Isl.* lið, *D.*
Led, *T.* Glied.
gelimida, *As.* gelimed, *Oldn. Isl.*
límdr, límt, *D.* limet.

OM RUSSERNES ÆLDSTE TILVÆRELSE I RUS-
LAND OG BYZANZ UNDER NAVN AF GOTHER,
VARÆGER, FÆDERATI OG RUSSER, FÖREND DET
RUSSISKE RIGES STIFTELSE; AF F. KRUSE.
OVERSAT EFTER DET RUSSISKE UNDERVIISNINGS-MINISTERIUM
JOURNAL T. XVII, 1838, AF L. KEYPER.

Jo mere opmærksomt vi betragte de Spor, som Na-
tionerne have efterladt sig fra deres oprindelige Tilværelse,
fra den Tid af at de opstode, desto tydeligere aabenbarer
Oprindelsen til de nyeste Riger sig for vort Blik. Saa-
ledes bestræbte allerede under Elisabeths og Catharina IIs
glorværdige Regjering, ja endog i Peter den Stores Tid,
de Lærde sig ivrigt med at eftersøge det russiske Folks
og dets Regenters Spor, og vi have erfaret at det store
russiske Folk, förend det endnu havde en almindelig Be-
hersker, stod i Forbindelse med forskjellige af Middelal-

derens Folkeslag; vi have gjenfundet det under forskjellige Benævnelser, endogsaa der hvor man overhovedet ikke havde formødet dets Tilværelse. Dette bør ikke undre os; thi ethvert Folk har til forskjellige Tider, enten givet sig selv et Navn, svarende til dets Vælde, eller erholdt sit Navn af andre Folkeslag. Saaledes finde vi ogsaa Tydskerne oprindeligen under Navn af *Celter* tilligemed *Gallierne*, siden under Navn af Germaner. Senere forsvinder denne Benævnelse igjen, og dette Folk antager, i Marius's Tid, Navn af *Cimbrer* og *Teutoner*, — de samme som herjede de romerske Lande i Løbet af et heelt Decennium. Under Cæsar, som efterat have overvundet Gallierne, trængte frem over Rhinen, kommer Benævnelsen *Germanier* igjen tilsyne, og af Benævnelsen *Germanien* opstod snart derpaa, da Germanerne faldt ind i det østlige Gallien, *Germania magna* og *Germania Cisrhenana*.

Under de sidste Keisere bleve *Allemannerne* og *Frankerne*, som havde nedsat sig omkring Rhinen, frygtelige Fjender for Romerne. Med deres Fremkomst forsvandt den almindelige Benævnelse *Germanien*, og Gallerne kaldte hele Landet *Allemannia* (*Allemagne*) indtil den Tid, da Frankerne underkastede sig næsten hele *Germanien*, som derefter blev kaldet *Östfranken*. Efter Delingen, under de indfødte tyske Konger og Keisere, fremkommer igjen Benævnelsen *Teutoner* eller *Tydskere*, medens dette Folk hos Byzantinerne kaldtes *Franker* og hos Russerne — *Tydskere*. Saa mange Benævnelser have en og samme Nation haft til forskjellige Tider og hos forskjellige Folkeslag! — Og er det da forunderligt, om det selvsamme var Tilfældet med Russerne; er det ikke Historikerens Pligt ogsaa at efterforske et Folks Spor der, hvor det skjuler sig under fremmede Navne.

I en tidligere Artikel, indført i Underviisnings-Ministeriets Journal, der er saa vigtig i Henseende til en grun-

dig Oplysning¹, har jeg søgt at vise, at vort Fædreland erholdt sit Navn af hine Russere, som stode i Forbindelse med Beboerne af det vestlige Sverrig og den Provinds, der kaldes *Roslagen*, og som kom hid med Rurik og hans Brødre fra Sönder-Jylland. Jeg søgte at bevise at de henhørte til den gothiske Stamme, som, efterat have forladt det sydlige Rusland, under Odin, stiftede et nyt Rige, der har været frygteligt for alle mod Havet grændsende Stater. Allerede Nestor kalder disse Regenter og deres Folk Varæser eller Varæger, og vi bör uden Tvivl under begge disse Navne saavel som under Oversættelsen af dem, Føderati, forstaae de gamle Russere hos Byzantinerne.

Dersom vi da ville undersøge, naar man först stöder paa denne Benævnelse, saa maa vi fremfor alt henvende os til Ptolomæus, den gamle Geograph i Alexandrien. Ved at beskrive den saakaldte magna insula Scandiae, d. e. det nuværende Sverrig, der ansaaes for en Ö, siger Ptolomæus²: „Paa den vestlige Deel af denne Ö boe Chaedini, paa den östlige Phavonae og Phiraesi, paa den sydlige Gutae og Davciones”. Fölgelig findes der PHIRAESI (Φιραῖσι) ved de östlige Kyster af Sverrig, netop der, hvor Varægerne senere boede i Roslagen, med hvilke Rurik forbandt sig, da han foretog sit förste Indfald i Rusland, i Aaret 852. Det er besynderligt, at ingen har henvendt sin Opmærksomhed paa, at Varægerne saaledes forekomme hos Ptolomæus. Og skulde vel en saa liden Forskjel være Aarsag dertil? — For at oplyse dette, vil jeg bemærke, at Grækerne ikke havde noget andet Bogstav til at udtrykke *v* end *ov* eller *φ*, og med Hensyn til Bogstavet *i*, i den förste Stavelse, saa forvandlede et saadant i Ordet Phiraesi til *a*, ligesom hos Ptolomæus Navnet Virinum til det nuværende

¹) Журналъ Министерства народнаго Просвѣщенія. Санктпетербургъ. Февр. 1836. ²) Ptol. Geogr. II, 11.

Variu. Bogstavet *s*, i den sidste Stavelse, finde vi allerede hos Nestor, som skriver Варяги og Варязи (Varægi og Varæsi). Vi opdage altsaa Varægernes Spor allerede i Ptolomæi Tid, som levede i Egypten i Aaret 170 efter Christi Födsel, og som aldrig forlod sit Hjem. Hvorfra erholdt han saadan Efterretning om dem? — Kjendte man maaskee allerede dengang hin Handelsvei fra Byzanz og endog til Egypten, som i senere Tider blev saa bekjendt, og hvorom Nestor forsikkrer, at den allerede var funden i Apostlernes Tid¹⁾ Benævnelsen VARÆSI udbredte sig siden blandt alle övrige skandinavisk-gothiske Nationer, som deeltog i den fordeelagtige Handel med Byzanz. Ingen af de latinske Geographer kjender disse Varæsi, uomtvistelig fordi de oprindeligen havde Handelsforbindelser med Byzanz og Orienten, men ei med Rom.

Gotherne, der tilligemed Russerne henhörte til een og samme Stamme, var allerede forlængst bekjendte af deres Indfald i det östromerske Riges Lande. Alle tydske Folkeslag vare allerede kort Tid efter Christi Födsel i Bevægelse for at opsöge sig Boliger i det romerske Rige og drage Nytte af den romerske Cultur; og ligesom Marcomannerne, Allemannerne og Frankerne rystede det vestromerske Rige, ligesaa ödelæggende viste Gotherne sig ogsaa i Östen²⁾.

---

¹⁾ Nestors Chronik, Fortalen. ²⁾ Men til disse gothiske Folkeslag henhörte ligeledes Skandinaviens Beboere, som, ubekjendt i hvilken Tid, men sikkert förend Attila, forlode Donaus Bredder og gik til Skandinavien under Odins Anförsel. Dette Folk forekommer der, fra Tacitus's Tid af, under forskjellige Navne, hvorblandt det vigtigste for os synes at være Navnet — Phiraesi — paa et Folk, som har boet i den östlige Deel af Sverrig, det gamle Scanzia major. Ptolomæus siger: den store Ö Scandia kaldes ogsaa ἰδλω; Σκάνδεια —, og den vestlige Deel deraf beboe „Chae-

Allerede Caracalla førte Krig med dem ved Donauen (215); men efter hans Död gik de over Donauen, og under den östromerske Keiser Maximinus Thrax oversvömmede de Thracien (deres oprindelige Opholdssted i Darius Hystaspis's Tid). Maximinus var selv en Gothe fra Thracien (Jorn. Get. XV), og denne Omstændighed er det vi skyldte, at Gotherne paa den Tid ei bleve med Magt drevne tilbage over Donauen. Efterat Maximin var bleven dræbt, gjorde Gotherne (under deres Konge Ostrogotha), der dannede den störste Deel af den romerske Hær, Oprör. Under Philippus Arabs, som regjerede Aar 248, forekommer Gotherne hos Romerne under Navn af φοιδερατοι¹ (foederati, Bundsforvandre), hvilket, ifølge de nyeste Undersøgelser² har den selvsamme Betydning, som Ordet ВАРЯГИ, (Varæger) Varänger, Varangoi: fölgelig er det meget sandsynligt at *Maximin fra Förstningen af antog dem som Bundsforvandre eller Væringes*. Ligesom de vestromerske Keisere, saaledes begyndte ligeledes de östromerske at underholde ved deres Hof fremmede Leiesvende, hvilke de, i Lighed med den prætorianske Garde, langt hellere anbetroede Bevogtningen af deres Liv³ end

---

deini, den östlige Phavonae og Phiraesi." At disse Phiraesi ere Varæger, har jeg viist i det foregaaende.

¹) Jornandes Rer. Get. Cap. XVI, siger: Philippo regnante Gothi, ut assolet distracta sibi stipendia sua ferentes aegre, de amicis facti sunt inimici. Nam quamvis remoti sub regibus viverent suis, Republicae tamen Romanae foederati erant, et annua munera perspiciebant. ²) Det angelsaxiske *wære* betyder: pactum (Vertrag, Bund), hos Allemannerne *wara*, hos Ulphilas, *wairthi*, *gawairthi*. See Ewers Kritische Vorarbeiten, p. 31, med tilhørende Anmærkninger. Hos Byzantinerne kaldes de Βαραγγοι, *Varangi*. Hvilken Forbindelse der er imellem disse Navne og de ovenfor omtalte *Phiræsi*, *Varæser*, — agter jeg ikke at besvare. ³) Kvo som vilde indtræde i den chasariske eller varægiske Livgarde, maatte, til Pant paa deres Troskab, betale 7 Pund Guld

til de Indfødte. Dette var Leiesvende, ankomne fra nordlige Egne; de tjente istedenfor de feige Romere, som ofte lem-læstede sig selv, blot for ikke at komme til at føre Vaaben¹. Beskytterne i Byzanz bleve snart Folkets Undertrykkere; naar de kom i Provindserne, overlode de sig til Røveri, som var deres medfødte Tilbøielighed². Slige Palatini erholdt den største Lønning, uagtet de mindst af alle be-stilte noget, hvorimod de Krigere, der tjente i Grændse-vagterne (Ripenses), erholdt en betydelig mindre Løn-ning, end de førstnævnte. Öxen tjente dem til Vaa-ben, hvilken dog ei var brugelig hos Grækerne; deraf er-holdt de Navn af Pelekyphorer (Öxförere)³; — selv dette Vaaben kunde tjene til et nyt Beviis for, at de henhørte til den germanisk-skandinaviske Stamme, dersom det ikke tillige fremgik af mange andre klare Beviser⁴. Hvem er

---

eller 504 Solidos, hvorfor de kun erholdt 12 Solidos Guld (Const. Porphy. de Cer. p. 400). Stritter (Hist. Byz. III, p. 166 og Mem. pop. III, p. 576) antager dette for at være en maanedlig Lønning; men Krug (Münzk. Russl., p. 53, 178) beviser mere sandsynligt, at herunder forstodes firemaaneders Lønning, paa hvilken Maade Byzantinerne betalte den, ligesom ogsaa i Rusland endnu Lønninger udbetales „i Tertialer“. Byzantinere, som vilde tage Tjeneste, maatte have 3 til 5 Pund Guld, Krug, l. c. p. 179.

¹) En romersk Rytter, som af denne Aarsag lem-læstede sine Sønner, blev allerede under August udstillet til Salg som Slave, og hvo som undflyede Krigstjenesten (og som kaldtes *mureus*) blev under Valentinian straffet paa Livet. Ogsaa Constantin den Store gav strænge Love for saadant. ²) Ammian. Marc. XXII, 4. *Ferox in suos miles et rapax.* ³) Cantacuzenus I. I. Hist. cap. 41, ὄτε τοὺς πελέκεις ἔχοντες Βάραγγοι. Nicetas in Alex. Is. F. num. 5. ὁδε τοὺς πελεκυφορους ἐκκλησιάσας. ⁴) Efter Du Cange (i hans Glossar. Graec. s. v. Βάραγγοι og i Glossar. med. Lat. s. v. Vargi) — Varangi vare Anglo-Dani. Dette stemmer aldeles overeens med mine Undersøgelser, fordi jeg udleder den fyrstelige Slægt af de russiske Varæger fra Sønderjylland, som har været Anglernes

ikke dette Vaaben i Norden bekjendt, hvormed Thor forestilles, og som var i Brug i Tydskland indtil Slutningen af Middelalderen? Ogsaa Russerne brugte det selvsamme Vaaben tilligemed de frankiske Sværd; thi, allerede Ibn Foszlan¹ siger om Russerne: „Enhver medfører en Öxe, en Dolk (кинжалъ, kinshal) og et Sværd. Deres Sværd ere brede, med hølgeformige Striber og af frankisk Arbeide. Paa den ene Side af dem, fra Spidsen op til Heftet, er der Fremstillinger af Træer, Figurer og lignende.” Hvo mindes ikke derved vore gamle tyske Sværd og Vaaben af forskjelligt Slags, Pokaler, Drikkehorn, Gravurner o. s. v., der paa samme Maade ere prydede med Figurer? I Byzanz bare Keiserens Drabanter ligeledes Spyd, hvisaarsag de ogsaa kaldtes Doryphorer². Uagtet Ibn Foszlan, hvem vi skyldte Meddelelse af de ældste arabiske Efterretninger om Russerne, ei omtaler dette som et almindeligt Vaaben hos Russerne³, saa er det dog imidlertid, ifølge de russiske Annaler, beviisligt, at det kan ansees som et Udmærkelsestegn, der i det mindste brugtes af Fyrsterne og deres Drabanter; thi da Svætoslav endnu var et Barn, dræbte han i et Slag en Drevliers Hest med sit Spyd⁴; og Svætopolk befalede sine Drabanter at dræbe sin Broder med Spyd⁵. Følgelig tjente de Varægerne som et Hædersvaaben de beholdt, ogsaa naar de vare ved det byzantinske Hof. Allerede hos Maxentius finde vi Ruricius, der, som Præfectus prætorio, anførte Drabanterne, hvilke størstedels bestode af Fremmede, og fægtende tappert,

---

Opholdssted. See det Keiserlige Underviisnings-Ministeriums Journal, Februar 1836.

¹) Fræhn. Ibn Foszlan, p. 5. ²) Nicetas in Manuele, lib. VI, num. 3. ³) Dette er upaatvivlelig foranlediget ved at Ibn Foszlan ikkun gjorde Bekjendtskab med de Russere, som førte Handel paa Volgaffoden, og i hvis Leir han har været. ⁴) Nestor, i Aaret 916. ⁵) Nestor, i Aaret 1015.

faldt i Slaget ved Verona i Aaret 311. Ruricius er aldeles det skandinaviske Navn Rurik. Constantin slog derefter, i Aaret 322, de fra den anden Side af Donau komne Sarmater (Anon. auct. hist. Constantin., hos Vale-sius) eller Gother (Zosimus I, 25), forflötte mange af dem til Byerne i Dacien og Nedre-Mæsien, samt ind-förte de sarmatiske Lege, som bleve feirede ved Euden af hvert Aar. Efterat have sendt sin Sön Constantin over Donau, overvandt han, i Aaret 332, Gotherne endnu engang; 40,000 af dem tog han i sin Tjeneste, og belönnede dem med Æresposter og Embeder; han lod opreise et Mindes-mærke for en af deres Konger, Athanarich (De Beau, vol. I, p. 547) og ifölge Nicephor (Stritter, II, 956) gjorde han en russisk Fyrste til sin Stolnik (Truchsess, Dapifer). Til Ære for Varægerne höitideligholdtes, ifölge Constantin Por-phyrogenitus, aarlig paa den niende Dag efter Juledag, ved Hofiet „*Gothernes Fest*”, og paa denne Dag mödte enhver i gothisk Klædedragt. De bare Peltse med Haa-rene vendte udad; under Maaltidet sloge de med Grene paa deres Skjolde, og raabte: Tul! Tul! De sang ogsaa „*en gothisk Sang*” paa Keiserens, deres Velgjörers, Sund-hed og Velgaaende. Imidlertid er Texten til denne Sang ikke gothisk, men dels taget af den hellige Skrift (paa Hebraisk), dels sammensat af det Latinske, men for-vausket paa en barbarisk Maade¹. Reiske sluttede rigtigt (i

---

¹) Const. Porph. de Caerim. aul. Byz. har leveret dem, ifölge Beskrivelsen af Höitideligheden I, Nr. 221 og 225, i Udtoget af Ordbogen, som dog indeholder næsten hele Texten af den saa-kaldte Γοθικόν. Dens Begyndelse er: Gauzas, bonas, vidikias, hagia gaudentes, elkibonides enkertys, agia, bona, hora — hvilket forklares saaledes i Ordbogen: Χαίρεσθε, καλαί, γείτονεῖαι, χαίρεσθε, προσκαλούμενοι ἀγωνιζόμενοι, νάνα (σῶσον δὴ σῶσον) καλὴ ὥρα. De her betegnede γειτονεῖαι, Naboskab, ere sandsynligviis militaire Kameratskaber, som hos Russerne dannede Livvagten i Fyrstens Suite.

Anmærkningerne til dette Sted), at denne Höitidelighed var den samme, som, under Navn af „den sarmatiske“, allerede blev indført (283) af Keiser Carinus ¹. Denne Benævnelse blev, ifølge Reiske, givet, fordi at „i den Tid viste Sarmaterne eller Gotherne, Varangerne eller Frankerne, eller Grækerne og Romerne sig i scythisk, varangisk, gothisk eller frankisk Klædedragt. Disse Lege existerede ikke alene i vor Constantins Tid” — længere hen siger Reiske — „ikke alene i Carinus’s, Vopiscus’s og Justinians Tid, men ogsaa hos Folket i Constantinopels sidste Tid.” — Codinus siger, ved at beskrive de Forlystelser, som sædvanlig fandt Sted ved Julefesten (Offic. p. 90, 12): „under Taffelet gik Varangerne til Keiseren og ønskede ham Velgaaende i deres Fædres Sprog (anglisk ²) og sloge derhos med Öxerne, paa hvilken Maade de forarsagede en stærk Stöi.” Den videre Beskrivelse er meget overensstemmende med Keiser Constantins Beskrivelse, eller, endnu mere med en af de ældste Skribenter paa hiin Tid, da *Gotherne* udgjorde Livvagten. Thi omtrent i Justinians Tid forsvinder dette Navn, hvis Sted Varanger eller Franker, Sarazener, Fargauer, Chasarer o. s. v. indtage i Livvagten (Hetærie, en Slags Druschina, (дружина), eller Livvagt). Følgelig var det Gothic, eller Græker i gothisk Klædedragt, som ved at lykønske Regenten skulde opvække Latter eller Skræk, og derfor erholde Foræringer. Reiske siger fremdeles, at den hos Tydskerne herskende Skik ved Juletid, da sædvanlig Knægt Ruprecht lader sig tilsyne, indhyllet i en Pelts (for at bringe Börn Forærin-

---

¹) Flav. Vopiscus in vita Carini cap. 19. ²) Anglernes Op- holdsted var først i det midlere Germanien ved Elben, siden i Sönderjylland, i Provindsen Angeln, indtil deres Overgang med Saxerne til England; fölgelig tjener dette ogsaa til Beviis paa Varægernes Oprindelse fra Sönderjylland, hvor ligeledes Provindsen Angeln endnu har sit Navn af dem.

ger eller Straf) staaer i Forbindelse med de gothiske Lege¹; men denne Forudsætning forekommer mig temmelig ugrundet. Snorre siger om Væringerne: „*de dame en Vagt hos Keiseren*”². Deres Anfører var, som Cedrenus siger, Keiserens Parakoimomenos (Cubicularius, Kæmmerer) Kasnatscheï³, iklædt en Værdighed, der ligesom Stolnikens (Dapifer eller Seneschall) var den høieste og vigtigste i Riget. Derfor bør det ikke undre os, at en russisk Fyrste, som upaatvivlelig henhørte til dette Corps Væring eller Føederati, beklædte en Stolniks Plads og Værdighed, som ovenanført⁴. Dette er den første Leilighed, hvor der i Byzanz omtales Russere; ikke desto mindre finder man paa selvsamme Tid, i Slaget ved Verona, Aar 311, Navnet Ruricius paa Maxentius's Hærfører og at hans nordiske Herkomst omtales⁵. I Aaret 323, da Gotherne paa ny faldt ind i Nedre Møesien, slog Constantin den Store dem og forfulgte dem i selve Kong Licinius's Stater. Den sidstnævnte, opbragt over denne Frem-

---

¹) Sammenlign den detaillerede Beskrivelse i Reiskes adnott. til Const. Porphyr., udgivet i Bonn 1830, i 2den Deel af denne Udgave p. 355-359. ²) Væringjar hældu vörð ok vöktu yfir konungi, Heimskringla. ³) Stritter II, pag. 231, 246. ⁴) Nicephorus Gregoras I, pag. 146. Stritter IV, 2, pag. 956. ⁵) Nazarii Pagnyricus Constantino Aug. I, XXV: Aderat quidam *Ruricius* (Veronae scilicet) experientissimus belli et tyrannicorum ducum columen. Clausi impetum faciunt et poenas eruptionis temerariae pependerunt. Idemque *Ruricius* magna suorum clade rejectus in moenia, spe jam lassa, sed adhuc mente vesana, cum se Verona proripuisset, novos eodem egit exercitus et praecipit ante jam die, bellum non detraxavit, pugnae audacior quam salutis, sed eum exercitus magis, quam merito fefellerunt. Nam furorem mors domuit, quam non poterat nec considerati ratio, nec victi formido sanare. Dette er netop den samme vilde Tapperhed, ikke hos de svækkede Romere i hiin Tid, men hos de Fremmede, især Gother, som solgte sig til Romerne. Captivi kaldtes ogsaa alienigenae, cap. XXXI.

ferd, paaførte ham Krig, og i denne Tid tog Constantin en Mængde Gotther i sin Tjeneste. Jornandes siger derefter: „Da Constantin grundlagde Roms Medbeilerske, som opkaldtes efter ham, hjalp Gottherne ham; de sluttede Forbund med Keiseren og tilbøde ham fyrretyve Tusinde af deres Landsmand mod forskjellige Nationer, hvis Tjeneste og Antal bestemtes denne Dag. Dette er igjen de samme Fæderati¹, d. e. *Væringes*. Ikke længe før Constantin den Stores Tid, faldt de ind i det romerske Gebet paa 2000 Skibe og med 320000 Krigere, trængte frem til Chalcedon, Alexandrien, Troaderne, Creta og Rhodus, hærjede Macedonien og Thessalien, og derefter traadte mange af dem i Keiser Claudius's Tjeneste. Paa denne samme Tid, i Aaret 325, var det at Biskop Audeus, der ikke var enig med den nicæiske Kirkeforsamlings Mening i Henseende til Paaskefestens Höitideligholdelse, gik over til Gottherne og udbredte den christelige Tro iblandt dem, hvorefter deres Biskop Ulphilas oversatte den hellige Skrift i det gothiske Sprog. Constantin den Store forflyttede en Mængde Gotther til Mæsien. Det er saaledes mærkeligt, at Abul-Faradsh (Hist. Dyn., p. 135) siger: „*Russerne antog den christelige Religion allerede i det 4de Aarhundrede under Constantin den Store.*” I alt Fald angaaer dette de Russere, som nedsatte sig i Constantino-pel eller i Mæsien. Men de Gotther, som forbleve hiinsides Donau, og som for størstedelen endnu vare Afgudsdyrkere, udbredte deres Herredømme til Östersöen; nemlig deres Konge, Hermanrich, underkastede sig, ifølge Jornandes, i Aaret 350, næsten det hele nuværende europæiske Rusland. Jornandes siger: „Geberich fulgte efter Hermanrich, den ædlestes af sin Stamme (aus dem Amalischen Geschlechte). Han underkastede sig forskjellige

¹) Jornandes de reb. Get. cap. 21.

krigerske, nordiske Folkeslag og gav dem sine Love; man kan med Rette sammenligne ham med Alexander den Store." De fremmede Folkeslag, som han undertvang, kalder Jornandes: Scythae (sandsynligviis de nuværende Tschuder), Thuidi in Aunxis (?) ¹, Vasinabroncae (?) ² Merens (Merer), Mordemsinnis (sandsynligviis Mordver), Caris, sandsynligviis Kurer, som Nestor kalder Корь (Kors), Rocae (?) ³, Tadzans (?), Athual (?) ⁴, Navego (?), Bubegentae (sandsynligviis et Folk, som boede ved Bugfloden, som Nestor kalder Бужане (Bushane), Coldae ⁵ (?); derefter undertvang han Herulerne, som boede ved det asovske Hav, og endelig Veneterne ved Östersöen. Om de sidstnævnte siger Jornandes: „Efter Herulerens Undertvingelse paaførte

---

¹) Thuidi in Aunxis ere efter min Mening (indtil der fremføres noget mere troværdigt) Tschuder i Unganien (Lifland), som henhøre til dem, der vare de første, som Russerne havde indkaldt i den efterfølgende Tid. ²) Vasinabroncae er sandsynligviis angivet feilagtigt; dette Navn bør deles saaledes at deraf fremkommer Vas (Ves, som siden ligeledes henhørte til Ruriks oprindelige Rige) og Inabroncae (?). Jornandes har taget disse Navne af Ablavius's tabte Værker; men de synes at være blevne forvanskede af en eller anden Afskriver af Jornandes, eller af selve Jornandes eller Ablavius! Ogsaa i Moses Chorenensis findes en Mængde saadanne forvanskede Navne paa Folkeslag i det Indre af Rusland. ³) Rocae kunne her antages at være de selvsamme Russere, som, ifølge Torfæus, allerede før Rurik omtales i Novgorod: „Ivaris, ut celebre apud Danos est, ita nobis quoque, filiae prius Anduris cum Radbardo *Rossiae rege* connubio memorabile." ⁴) Athual: under dette Navn maa der maaskee forstaaes en Nation, som boede ved Atel (Athel) eller Volga. ⁵) Hvad „Coldae" hos Jornandes er for en Nation, kan jeg ikke oplyse. Det er maaskee den samme, som omtales i Jaroslavs russiske Ret (Pravda) § 11 (Kolbæger), og som havde nogle Rettigheder fælles med Varægerne: „Dersom en Livegen skjules hos en Varæger eller Kolbæger, da tag ham tilbage og 3 Grivner for Uretten"; de kunne maaskee ogsaa have boet i Egnen af Reval, som Russerne kaldte Kolyvan.

Hermanrich Veneterne (Venetes) Krig. Vel forstode de ikke at bruge Vaaben, men da de havde deres Styrke i Mængden, saa forsøgte de først at modsætte sig; men Mængden kan ei udrette noget i Krig, isærdeleshed imod ligesaa store bevæbnede Masser. Disse Veneter, som ere udsprungne af een Stamme, danne tre Stammër: Veneti, Antes og Slavi. Ligeledes — vedbliver Jornandes — undertvang han ved Klogskab og Tapperhed et Folk, Aestri (sandsynligviis Aestii, Ehsterne), som boede i en stor Afstand fra det germaniske Ocean, og saaledes herskede han ved sin Magt over alle Folkeslag i Seythien og Germanien¹. Gotherne, der vare af samme Stamme som Russerne, stiftede her, allerede før Hunnernes Indfald, det germaniske Rige i samme Udstrækning, som det russiske i det IIte Aarhundrede, tildeels dog større; dette Rige stod i nøie og venskabelig Forbindelse med det byzantinske.

Da Hunnerne i Slutningen af det 4de Aarhundrede trængte ind i Gothernes Land, som laae nord for Donau og Pontus Euxinus, og i Aaret 376 overvandt den gothiske Kong Hermanrich, saa dræhte denne sig selv, og hele det gothiske Rige, som strakte sig fra Donau til Östersöen, gik til Grunde; de sydlige Nationer bleve tildeels fordrevne af Hunnerne, og tildeels undertvungne af dem; men de nordlige dannede sandsynligviis særskilte Riger².

Det er hekjendt, at under Fridigerus Anførsel blev næsten en Million Gother optagne i det romerske Rige af Valens, der forsyuede dem, som Føederati, med Levnetsmidler³.

---

¹) Jornandes de reb. Get. 25. Paa denne Tid antages at de normanniske Gother forenede sig med Slaverne. ²) Kiev, Chuni-gard, var sandsynligviis dengang Hunnernes fornemste Stad, hvorfra Gotherne dog ei bleve fordrevne. Adam af Bremen kalder Ostrograd Russiae, og tilføier dernæst: Chunigard eo dicitur, quod ibi sedes Hunnorum prius fuerit. ³) Jornandes de reb. Get. c. 28; slike Føederati erholdt en god Lønning, dette fremgaaer deraf, at,

Den keiserlige Hærfører Lupicin, som skulde forsyne dem med Levnetsmidler, foranledigede, ved sine slette Foranstaltninger, Oprør blandt Gotterne; Keiser Valens, som ilksomt gik imod dem, mistede selv Livet. Ikkun Theodosius I var saa heldig at drive dem tilbage fra Constantinopel, og fra den Tid af tjente de bestandig, i Egenskab af fredelige Føderati, som det bedste Værn mod Hunnerne.

Efter Attila's Nederlag (451) underkastede Avarerne¹ og siden Chasarerne sig det sydlige Rusland, og de sidstnævnte gjorde ogsaa Kievlanerne skatskyldige²; dog forbleve Gothi Tetraxitæ, som boede ved den søndre Kyst af Krym, i lang Tid uafhængige³, medens at Slaverne, som havde vejet Pladsen for Sarmaterne, vare selvstændige fra Donau til Östersöen. Iövrigt danne de selv ikke *eet eneste* Rige, men viste sig som særskilt beherskede Nationer. Paa denne Tid kom der fra Volgas Bredder en ny Stamme — Bolgarerne eller Volocherne, som i Aaret 487 trængte frem til Byzanz, igjennem Slavernes Lande ved Donau. Theodorik den Store, Gotternes Konge, over-

---

under Leo Philosophen, erholdt 700 Russere een Centenaria. Const. Porphy. de Cerimon. Aul. Byz. vol. II, p. 376, 378; hvoraf Krug (Münzkunde pag. 47-54) udleder, at hvert Tertials Lønning udgjorde 10 Guld-Solidos.

¹) Slaverne, som sandsynligviis vare komne fra det sydlige Rusland til Kiev og Novgorod, bleve ikke undertvungne af Avarerne, men erklærede (ifølge Menander Protector, Stritter, Mem. Pop. II, p. 46, 4), at de ikke vilde betale Skat til nogen, saalænge der fandtes Sværd hos dem. ²) Nestor, Aar 862 — Skatten bestod i Sværd, eet af hvert Ildsted (Indledning). Disse Sværd havde en Form som de tvesnidige frankiske. Krug (Münzkunde, pag. 3) mener „at Sværd gaves som Tegn paa Vægning for at betale Skat.“ Denne Slutning forekommer mig tvivlsom. I Monachi Sangall. Gestes Caroli M. II, cap. 18, finder jeg ogsaa at Reges Normannorum pro sempiterna subjectione gladios suos Carolo dirigerent et pro devotione aurum et argentum. ³) Procop. de B. Goth. IV, 1.

vandt dem i Thracien, og fortrængte Slaverne tildeels fra deres Lande i Polen (det østlige Germanien), og ifølge Nestors Indledning „ligeledes fortrængte ogsaa de hvide Ugrier og Avarerne, i Heraklius's Tid (610-641), Slaverne fra Donaus Bredder til Novgorod, Kiev og Polozk.”

Det er meget interessant for os, at vi, ifølge Anonymus Ravennas Geographie, ogsaa i denne Periode¹ finde det danske eller normanniske Folk paa mange Steder i det sydlige og nordlige Rusland. I det nordlige Rusland finde vi Roxolanernes Land ved selve Havet, ligeledes Sarmaternes (Slavernes) og Suarikernes (Suarikes, Sverige)²; men paa den anden Side af dem, i Havet, Öen Scanza. Dette Land strakte sig hiinsides Veichselen. Det synes saaledes, at Roxolanerne dengang boede i de nuværende Gouvernementer Novgorod og Sanct Petersborg, hvisaarsag der ogsaa siges, at Rerefrenere og Sirdefener (Finner) boede nordlig for dem³; derefter kommer de svenske Erobringere ved Liflands og Curlands Kyster, og paa den anden Side af dem, Sarmaterne eller Slaverne i det nuværende Preussen og Pommern. Sünden for Roxolanerne antager Anonymus Ravennas Scytho-Roger (sandsynligviis maa man læse Scythorosi, Scytho-Russer⁴), Gether

¹) Anonymus Ravennas, hvis geographiske Værk, paa Grund af at der har manglet gode Manuscripter, vistnok ingenlunde kan være ganske rigtigt, skrev, antager jeg ligesaavel som Montfaucon, i det 5te eller i det seneste i det 6te Aarhundrede efter Christi Födsel, hvilket historisk oplyses af hans geographiske Angivelser. Desværre ere næsten alle Navne, som han anfører, skrækkelig forvanskede. ²) Item juxta Oceanum est patria, quae dicitur Roxolanorum, Suaricum, Sauromatum. Perquam patriam inter caetera transeunt flumina, quae dicuntur, fluvius maximus, qui dicitur Vistula qui nimis undosus in Oceano mergitur, et fluvius qui dicitur Lutta(?). Cujus patriae post tergae intra Oceanum supra scripta insula Scanza invenitur. An. Rav. IV, 4. ³) An. Rav. IV, 12. ⁴) Bogstavet s gaaer i den slaviske Dialect let over til g; i Codicibus finde vi promiscue *Varägi, Varäsi*.

og andre ubekjendte Folkeslag, og endogsaa ved det asovske Hav (Palus maëotis) finde vi, ifølge hans Udsagn, Landet Dardania, med hvilket Navn de Danske (Dani) allerede benævntes i den første Tid af Middelalderen, for at fornye den gamle Benævnelse paa et Folk, som omtales hos Homer. Dette tjener til Beviis paa, at uagtet Gothernes Udvandring efter Hunnernes Indfald „forbleve Gotherne og Normannerne dog i det sydlige Rusland¹⁾” Patria maxima quae dicitur Dardania²⁾ er upaatvivlelig det Land, som i Nordens Saga kaldes Magna Sueonia, hvorigjennem Donfloden flyder, og som var Odius Fædreland og de nordiske Kongers Vugge.

Længere hen mod Vesten, ved Pontus Euxinus's sydlige Bred, forekommer hos den samme Forfatter Navnet Malorossa, som minder om Малороссія (Malorossia, Lille-Rusland), endskjønt det vel synes at Anonymus Ravennas paa dette Sted hentyder paa en Stad af dette Navn³⁾.

---

¹⁾ Item ad frontem Rhoxolanorum regionis sunt patria, id est *Scythorogorum*, item patria Campi-Campanidon nec non *Getho-Githorum*, Sygdabon, Fanaguron, Paludis Maeotidon. Quae Maeotida regio *Velsini* hoc loco nominata est. Nec non juxta regionem Maeotida est patria maxima, quae dicitur *Dardania*. Anon. Rav. IV, 5. ²⁾ Anon. Rav. l. c. ³⁾ Anonymus Ravennas IV, Europa p. 772 ed. Hugo Grotius. „Cujus Bosforaniae patriae plurimas fuisse civitates legimus, ex quibus aliquantas designare volumus, id est Ermonassa, Etebroton, Suppatos, Fritiores, Dina, Ichigin, Ermogan, Teaginem, Machara, Tatirito, Aumon, *Malarossa*, Machare, *Chimerion*, *Boristenida*, Olbiapolis, Dori, Chersona.” — Malarossa er altsaa efter denne Angivelse ikke langt fra Cimmerium (ved Kertsch) og Cherson, og dette var den samme Stad, som de arabiske Skribenter i det 10de og 11te Aarhundrede betegnede under Navn af Russija, 27 Miil fra Matercha eller Tamutarcha. De Steder, som angaae dette, ere samlede af Frähn i hans Ibn-Foszlan p. 30-33. Heraf fremgaaer (p. 31), at denne Stad ligger östen for Sudak, ikke langt fra Begyndelsen af det asovske Hav (som

Chasarerne, der i det 7de Aarhundrede havde hersket ved Volgafloden, gik i Aaret 679 mere mod Vesten, undertvang Ugrerne i det sydlige Rusland og Krym, med Undtagelse af dets sydlige Kyst, ligesaavel som Bulgarerne, og Polænerne i Kiev bleve gjorte skatskyldige. Skatten bestod i tveeggede Sværd. Desaarsag siges ogsaa hos Nestor, i hvis Tid selve Chasarerne bleve undertvungne af Kivlanerne, de daværende Erobrere: „denne Skat betyder intet godt, thi disse Folkeslag ville ligesaavel gjøre os skatskyldige, som andre Nationer ¹.”

Nestors og Byzantinernes Efterretninger om hiin Tid ere meget uoverensstemmende med de nordiske Sagaer; thi de førstnævnte betragte Novgorod og Kiev som Slavernes Besiddelser, men de nordiske Sagaer kalde dog Novgorod Garðaríki, udledende dette Riges Oprindelse fra Skandinavien, og sætte Kiev i nøie Forbindelse med Skandinavien. Ikkun den ene Forudsætning, at de foregaaende skandinaviske Riger erobredes af de fra Donau fordrevne Slaver, og bleve til Republikker, hvilke siden, saaledes som Novgorod og Polozk, kom under de varægiske Fyrsters Beskyttelse — ikkun denne ene Forudsætning gjør det paa nogen Maade muligt at bringe de slaviske, byzantinske og skandinaviske Skribenters afvigende Angivelser i Overensstemmelse med hinanden.

Edrisy kalder den store Flod. Ligeledes findes paa von Hammers Kort, der er stukket efter syv italienske Kort fra det 14de og 16de Aarhundrede (i de wienske Annaler, Marts 1834), ikke langt fra Dnieprens Munding Isola Russa, paa den vestlige Side af Krym, Varango limena (Varægernes Havn, Havbugten Segaltschuk) efter Viscontis Kort 1813; dernæst: Rossatar, og paa den østlige Bred Soldaja (Sudak), hvorved den gamle Stad Russija. I Udtog af Aly-Ben-Said Magreby Dshagrafia, som haves i det petersborgske Academies Museum, kaldes denne Stad *Russernes berömte Stad*, Fræhn, p. 31.

¹) Nestors Fortale til hans Chronik.

Ifølge *Hervarar Saga*¹ grundlagde allerede Odins Søn Sigurlami *Hólmgarð* eller *Garðaríki*, d. e. Novgorod, medens at hans Broder Skjold blev Skjoldungernes Stamfader, og Yngve herskede over Ynglingerne i Sverrig. Ivar Vidfadme (625) udryddede Ynglingernes Slægt i Sverrig og erobrede *Austríki* (vort Ehtland²). Han nedstammede paa mödrene Side fra de skandinaviske Konger i *Garðaríki*. I Danmark dræbte han sin Svigersøn Rurik (Rörik), hvis Navn vi ogsaa finde i den skandinaviske Historie. Ruriks Enke flygtede til Kongen i *Gardaríki*, som giftede sig med hende, og hendes Søn Harald Hildetand vendte tilbage til Danmark og Sverrig. Men da han i sin Alderdom blev blind, fik Sverrig til Behersker hans Broder Sigurd Ring, en Søn af Kong Randver i *Gardaríki*; den utaknemmelige Sigurd vilde aldeles fordrive Harald, og i denne Krig hjalp *Ostrogard* (Novgorod) og *Kænugard* (Kiev) den sidstnævnte, men Kuronerne og Ehsterne Sigurd. I det Slag, som forefaldt paa Bråvalle Hede (695) faldt Olvingen Harald, og Sigurd blev Konge af Danmark og Sverrig.

Efterat den mægtige Söhelt Ragnar Lodbrok, som seirede i halvtredsindstyve Slag, var död, gik Danmarks Magt tilgrunde, og i Reidgothland eller Sönderjylland stiftedes et eget Rige af Harald I, vor russiske Ruriks Stamfader, hvilket jeg formeentligen allerede forhen har beviist. Men Gorm, Haralds Søn, foretog i Aaret 770 et Tog til Rusland og trængte frem til Bjarmien og Gberut (Novgorod?),

Ved saaledes at tage alt dette i Overveielse, saavel som Hunnernes Indfald i de Lande, som Slaverne og Charsarerne havde taget i Besiddelse, kunne vi ikke tvivle om Normannernes eller de Danskes, de Svenskes og Russernes uafbrudte Tilværelse³; paa den anden Side er lige-

¹) Rafns Fornaldar Sögur Norðrlanda I, p. 413. ²) Heimskringla, Ynglinga Saga c, 45. ³) Saavel efter Romernes, Grækernes og Byzantinernes Beretninger, som efter de nordiske Sagaer.

ledes de over Donaufloden overgangne Gothers vedvarende nøie Forbindelse med det østromerske Rige bekjendt, og siden med det vestromerske, som de tildeels herjede. Derfor bör det ei undre os, at der, ikke længe før det russiske Riges Stiftelse ved Rurik, vedvarende fandt Krigstogte Sted igjennem Rusland til Byzanz, som forhen vare foretagne af Gotherne.

Russernes Indfald i det byzantinske Rige.

Theophanes omtaler deres første Indfald i det byzantinske Rige eller Russernes Kamp med Byzantinerne i Aaret 774, da de, som Stritter mener ¹, droge ud paa 2000 smaa Skibe (chelandiis) imod Byzantinerne og bleve overvundne af Keiser Constantin Copronymus. Her synes det at de forenede sig med Bulgarerne, imod hvilke Keiseren ogsaa paa hiin Tid (indtil sin Död, 776) for det meste førte Krig med Held. Det er mærkeligt, at der paa selvsamme Tid opstod Krig imellem Karl den Store og Normannerne i Jylland ², da den saxiske Hertug Wittekind (i Aaret 777) flyede til den sönderjyske Kong Siegfried; og i Aaret 782

---

¹) Stritter, Mem. Pop. ad. Dan. af Theophanes, p. 376, εἰς τὰ ῥουσία χελανδία ἀπεκίνησε. Jeg kan ikke være af den samme Mening, nemlig at man herunder skulde forstaae „røde Skibe”, thi hvad vare disse røde Skibe for nogle? Artiklen, som staaer foran Ordet ῥουσία, beviser allerede at Talen her er om bekjendte Skibe. Desuden betegnede Byzantinerne aldrig de fjendtlige Skibe efter deres Farve, og hvilke skulde de særegne Kjendetegn være? Den første Vocal i Russernes Navn forandredes sandsynligviis allerede i de ældste Tider fra *u* til *o*; dette fremgaaer deraf, at Byzantinerne kaldtes Ρῶς allerede hos de gamle russiske Annalister kaldtes Ρυς (Rus). Men da Adjectiverne, som ere udledede af Nationernes Navne, ofte ende sig, ikke alene paa *ος*, men ogsaa paa *ος*, saa er det eiheller her nödvendigt at forudsætte en ved Læsningen opkommen Forvexling. ²) Einhardi Annales; An. Laur. ad ann. 777.

förtes Krigem mellem Carl den Store og Normannerne allerede paa Frankrigs sydlige Kyster ¹. Isærdeleshed hör man lægge Mærke til, at *Historien, med Uudtagelse af Russerne, ikke kjender noget andet Folk ved samtlige Kyster af det sorte Hav, der har været saa mægtigt*. Og dersom de omtalte Skibe ikke vare russiske, hvem tilhørte de da? Vi kjende ikke Følgerne af denne russiske Expedition mod Byzantinerne; men [det er sandsynligt, at Russerne droge sig tilbage, opad Donau, da den byzantinske Flaade viste sig.

Efter denne Tildragelse omtales Russerne ikke i det byzantinske Rige för Aaret 839, da, ifölge den bertinianske Annal, et russisk Gesandtskab vendte tilbage fra Constantinopel over Tydskland til Sverrig, til deres Stamforvandte ². Dersom vi altsaa ikke (som sædvanligt) vilde indrömme disse Forbindelser mellem Russerne og Byzantinerne för det russiske Riges Stiftelse, saa kunde vi ikke forklare Aarsagen til dette Gesandtskab, som de tydske Annalister beskrive saaledes, at man ikke kan tvivle om Sandheden. Lader os kaste et Blik paa Byzantinernes Forhold i hiin Tid: vi finde at i det samme Aar 839 omtales Theophils Krig med Petschenægerne, som da viste sig, og om Anlægget af Staden Sarkel. Desuden fordrede det byzantinske Chersons Stilling en egen Regent (Le Beau XIV, p. 520-522). Dette var tilstrækkelig Aarsag til at Russerne maatte vende tilbage tillands, navnlig igjennem Tydskland og ei igjennem Rusland.

Nestor siger ³ (ved Aaret 852), at Begyndelsen til Benævnelsen Poccia (Rusland) henføres til Michaels (den

¹) Sangell Mon. Gest. Caroli II, 14; Pertz Mon. Germ. II, p. 758.

²) Annal. Bertin. ad ann. 839, og her finde vi i Russernes Navn ikkun s „Rhos”. ³) Ипат. Алат. Соф. Врем, og Schlözer, Nestor II, p. 115. История Тимковскаго, Москва 1821, p. II.

byzantinske Keisers) Thronbestigelse; „*thi under denne Keiser kom Russerne til Constantinopel, som der er antegnet i de græske Annaler.*” Ved dette Sted kan Nestors anden Angivelse, at Rusland ikke optog Russerne i sit Gebet förend ved Ruriks Ankomst, gjendrives; iövrigt kunde vel dette Land allerede tidligere have faaet sit Navn af Russerne. Hvorledes dette Sted bör forklares, har jeg allerede viist i min forhen citerede Artikel. Af den hellige Ansgars, Nordens Apostels, Levnet, skrevet af Rembert, erfare vi, at den sönderjydske Flaades förste Anfald, som först truede Staden Birk i Sverrig, paafulgte i det samme Aar 852, i Slavernes Gebet, og at paa samme Tid Skandinaverne ödelagde der en Stad (hvilken? — er ikke anført).

Ved nu ogsaa at tage Slaverne i selvsamme Betydning som hos Nestor, see vi at det er de novgorodske Slaver, i hvis Gebet Skandinaverne dengang gjorde Indfald; men maaskee det ogsaa har været de polozkiske Slaver, og at en Deel af Skandinaverne gik paa den sædvanlige Handelsvei over Düna og Dnjepr, længere frem mod Byzanz, hvor Michael III regjerede, og hvor en Annalist (maaskee allerede Photius omtaler at Russerne saaledes viste sig. Denne Skribent siger dog, at man da förste Gang traf paa Benævnelsen det *russiske Land*, men ikke det *russiske Folk*. I det samme Aar kjøbte Ansgar allerede slaviske Börn, for at undervise dem i Christendommen og for, ved Hjælp af dem, at udbrede den i hele Rusland.

Disse Normanner (thi Nortmanni er det særegne Navn paa disse heldige og tappre Sönderjyder) hævede Skat i alle de Riger, hvor de kom frem, saavel i det nordlige Tydskland som i Holland, i England og i Frankrig; fra denne Tid af forekomme de ogsaa hos Nestor (859) indkrævende Skat af *Tschuder, Slaver, Merer, Vesser og Kri- vitscher*. Fölgelig udgjorde disse Nationers Lande det samme som Nestor (i Aaret 852) kalder det *russiske Land*.

Men dette var endnu ikke det *russiske Rige* eller Storfyrstendømmet, hvilket *först da* grundlagdes, dengang Rurik, der indtil denne Tid havde hersket i Jylland, det vestlige Tydskland og Holland, efter den forudbesluttede Forjagelse af Varægerne i Aaret 862, gik over Havet med sine Brödre Sineus og Truvor, og nedsatte sig i Ladoga, siden i selve Novgorod, hvor han ogsaa fornyede de gamle Skandinavers Regjering.

Saaledes see vi, at för den virkelige Stiftelse¹ af det russiske Rige i Novgorod, og siden i Kiev, stod det tildeels i venskabelig Handelsforbindelse, og tildeels i fjendtligt Forhold til det byzantinske Rige, og at endnu de stamforvandrede Gother befandt sig ved de sydlige Kyster af Rusland ved det sorte og asovske Hav, uagtet Chasarerne og Avarerne underkastede sig hele det sydlige Rusland² med Undtagelse af Kryms sydlige Kyst, som Byzantinerne og de frie Gother³ dog beholdt.

De slaviske Folkeslag, som i Slutningen af det 8de Aarhundrede gik fra Saalefloden til hiinsides Novgorod eller det gamle skandinaviske Gardarike, synes, i det 7de og 8de, ligesaavelsom i den første Halvdeel af det 9de Aarhundrede, at have haft Overhaand over de skandina-

---

¹) Krug har allerede (Münzkunde Ruslands, p. 38) meget rigtig bemærket, at Nestors Angivelse: „i Aaret 859 kom Russerne fra den anden Side af Havet og gjorde Tschuderne og Slaverne skatskyldige“ beviser ikke, at Russerne ei tidligere skulde have foretaget lignende Indfald. ²) I Slutningen af det 8de og Begyndelsen af det 9de Aarhundrede vedligeholdte Avarerne, trængte af Carl den Store fra Vesten indtil Theis, deres Herredømme mod Östen til Bugfloden. Paa den anden Side af dem begyndte Chasasarernes Land, som strakte sig nordpaa fra Okafloeden, grændsede til de finske Folkeslag og indesluttede ligeledes Kiev. ³) Dette var Gothi Tetraxitæ, i den Deel af Krym, som kaldtes Doros; og Byzantinerne strakte sig fra Cherson, langs Kysten, til Bosphorus.

viske og gothiske Regenter; dette finder endogsaa Sted i selve Novgorod, hvor Nestor kalder de *virkelige Slaver*, Beboere, der, da de ingen Hersker havde som de øvrige Slaver, lode sig beherske aristokratisk. Endnu mere mod Nord, i de nuværende russisk-östersöiske Provindser, laae dengang Tschudernes Lande, der stödde til de söndre Grændser af det forrige skandinavisk-svenske Gebet, som strakte sig, ei alene over Finland og Bjarmien, men ogsaa langs Kysterne af Tschudernes Lande.

Hvad var Aarsagen til denne Omvexling i de östlige Egne? Mon Slaverne bleve saa krigerske, at de kunde reise sig mod deres forhenværende Herskere? Eller maaskee ydre Omstændigheder vare Aarsag til at Skandinavernes Herredömmе over de slaviske Folkeslag i Östen svækkedes. Jeg antager det sidste; og Skandinavernes ringe Indflydelse paa hele Orienten, fölgelig ogsaa paa Byzanz, ligesaa Begyndelsen til mere end Halvdelen af det 9de Aarhundrede, tilskriver jeg den Omstændighed, at Skandinaverne, efter Carl den Stores Död, mest rettede deres Kræfter mod Frankrig og England, indtil Rurik atter vendte dem mod Östen.

De vigtigste Resultater af denne Undersögelse ville være fölgende:

EFTER CHRISTI FÖDSEL.

- 150-170. Phiraesi, Varaesi, som en særskilt Stamme, der har boet i det östlige Sverrig, vare allerede i Ptolomæi Tid bekjendte hos Grækerne, endogsaa i Egypten.
215. Donauflodens Munding danner Grændsen for Gothernes Land. Caracalla förer Krig med Gotherne.
234. Gotherne optages under Navn af Föderati, Φοιδερατοι, (eller Varaesi) i romersk Militærtjeneste af Maximinus Thracieren, som selv var en Gother. Deres Klædedragt og Vaaben ere skandinaviske.
248. Under Philip Araberen gjöre Föderati eller Varaesi Oprör, fordi deres Lønning udeblev.

283. Keiser Carinus indfører ved det byzantinske Hof, til Ære for dem, de gothiske eller sarmatiske Fester. De lykønske Keiseren i forvirrede Sauge, som ogsaa tildeels ere i deres Fædrenesprog.
311. Rurik anfører Maxentius's Hær, som bestaaer af fremmede Tropper, og som bliver slagen ved Verona. En anden russisk Fyrste, Parakoimomenes, findes ved det østromerske Hof.
325. Gotjerne, i det sydlige Rusland, drage ud paa 2000 Skibe og 320,000 Mand stærke, hærje det østromerske Keiserdømme, Lilleasien og alle Öer indtil Rhodus. Biskop Audeus gaar over til Gotjerne og udbreder Christendommen iblandt dem. Ifølge Abulfaradsha antage Russerne (Rhos) allerede den christelige Religion under Constantin den Store.
350. Hermanrich, Konge over Gotjerne ved Donau, erobrede hele det nordlige Rusland indtil Östersöen og Preussen. Blandt de undertvungne Folkeslag henhøre Rocae (sandsynligviis Russerne i Novgorod), Kurerne, Tschuderne, Anterne, Slaverne; de sidstnævnte ved Östersöen i Preussen.
370. Ulphilas, Wulfila, gotrisk Biskop, udbredte endydermere Christendommen iblandt dem, opfinder den gotthiske Skrift og oversætter Biblen for dem.
376. Hermanrich overviudes af de indtrængte Hunner, og det gotthiske Rige opløses. Kiev synes, under Navnet Chunigard, (Hunnorum civitas), at blive Hunnernes fornemste Stad. Mere end en Million Vestgoter gaar over paa hin Side af Donau, og træde atter, som Varæger eller Fæderati, i Forbindelse med den byzantinske Keiser Valens; de anvises Bolig i Thracien; de erholde Lønning og Levnetsmidler. Vestgoterne forblive under Hunnernes Herredømme paa den anden Side af Donau. Ikkue Gothi Tetraxitæ, paa Krym, forblive frie.
379. Gotjerne i Thracien, under Valens, erholde ikke deres Lønning. De gjøre Oprør under Anførsel af Fridigern, og Valens mister Livet i et Slag mod dem.
- 379-395. Theodocius bringer dem til Lydighed, og de danne igjen Grændsevagten mod Hunnerne paa den anden Side af Donau.
451. Efter Attilas Fald blive selvstændige: *Slaverne* vest for Östersöen til Donau, *Bulgarerne* mod Östen fra Dnjepr til den anden Side af Volga; de finske Stammer: *Ugjerne* og

Ehsterne mod Nord; men Gothernes og Værægernes Herredømme strækker sig kun langs Kysterne af Östersöen. Ikkun Gotterne af den oprindelige Stamme forblive i Krym, som Venner af Byzantinerne, hvilke den sydlige Kyst tilhører.

487. *Bulgarerne* eller *Volocherne* trænge igjennem Slavernes Lande ved Donau, blive overvundne (481) i Thracien af Theodorik den Store, Gothernes Konge, og mange Slaver blive fortrængte fra deres Boliger i Polen.

610-641. De hvide Ugrer og Avarer bemægtige sig (ifølge Nestor, i Fortalen) under Heraklius, Slavernes Lande ved Donau. Fra denne Tid af udbrede Slaverne sig endnu mere mod Nord. Slaver i Novgorod, Polæner i Kiev, Krivitscher, i Polozk, Smolensk og i Norden.

500-600. I denne Tid (ifølge Anon. Rav.) findes endnu i det nordlige Rusland og ved Östersöen Roxolaner, Suarices (Suariki, svenske Erobringer i Lifland) og Sarmater (eller Slaver). I det indre Rusland Scythorogi (Scythorussi) og mod Sönden, ved det asovske Hav, Dardaner (Danske), hvor tilforn Magna Suionia, Odins Hjemstavn, var; paa Kryms sydlige Kyst, fandtes Staden Malorossa, som Araberne kaldte Russija. Iövrigt er det maaskee af Feiltagelse, at dette kaldes en Stad, istedenfor den bekjendte Deel af Rusland.

Chasarerne, som herskede ved Volga i Begyndelsen af det 7de Aarhundrede, trænge længere frem mod Vesten, undertvinge Ungern og Krym, med Undtagelse af dets sydlige Kyst; Bulgarerne gjøre ogsaa Polænerne i Kiev skat-skyldige. Ikkun Gothi Tetraxitæ i Krym og de romerske Stæder, som ligge ved selve Kysten, forblive uafhængige.

695. Harald Hildetand vender tilbage fra Gardarike (Novgorod), overvinder de ved Kysterne herskende Fyrster, og tvinger dem til at drive Söröveri. Paa denne Tid forener Sigurd Ring ogsaa Kuronerne med Ehsterne og Harald, Chunigard (Kiev) med Novgorod.

770. Gorm, fra Sünderjylland, Stammafar til Ruriks Slægt, foretager et Tog mod Bjarmien og Gherut (Novgorod?).

771. Russerne (ifølge Theophanes) forene sig med Bulgarerne, og foretage, paa 2000 Skibe, et Indfald i det byzantinske Rige. Constantin Copronymus overvinder dem.

782. Skandinaverne gjøre allerede fra Søsiden Indfald i det sydlige Frankrig.
839. Et *russisk* Gesandtskab, som har ført Underhandlinger i Byzanz, vender, for den udbredte Krigs Skyld mellem Byzantinerne og Petschenægerne, ikke tilbage ad den bekjendte Vei, nemlig ad Dnjepr og Düna, men igjennem Tydskland, og siger om sig selv, at det er ex gente Sueonum.
852. Normannerne, fra Sönderjylland, foretage under Anførsel af Rurik, et Tog imod Staden Birk, som ligger i Sverrig ved Roslagens Kyst, og derfra til fines Slavorum (i Rusland) og fra denne Tid af bliver Navnet „Poccia“ (Rusland) bekjendt hos Byzantinerne, til hvilke ogsaa Russerne komme¹. Ansgarius kjøber i Scandinavien slaviske Börn og opdrager dem til Udbredelse af Christendommen.
859. Slaverne (Novgorod), Tschuderne, Mererne, Krivitscherne og Vesserne betale Skat til Varægerne.
862. Varægerne blive fordrevne; men for indvortes Tvedragts Skyld, blive Varægo-Russerne atter indkaldte under Anførsel af Rurik, Sineus og Truvor, og danne af Russernes Land det russiske Rige².

Naar vi tage alle lignende Samkvem i Overveielse, som have fundet Sted over Rusland mellem Varægo-Russerne og Byzantinerne, og fremdeles den Kraft, som dette Folk lagde for Dagen i andre, langt mægtigere eller mere undertrykkede, Riger end de daværende Slavers Land, saa bliver alt det os klart, som hidtil syntes forunderligt i Henseende til Stiftelsen af Ruriks nu saa mægtige Rige, og vi ville finde Spiren til saa kraftige Stammers Oprindelse.

---

¹) Несторъ изд. Тимковскаго; Моск. 1821. p. 11 (Nestor, udgivet af Timkovski. Moskva 1821, p. 11). ²) Det sidstnævnte omtaler jeg nærmere i min tidligere Artikel: Om Ruriks Herkomst, som er indført i Underviisnings-Ministeriets Journal, T. IX, p. 43.

BEMÆRKNINGER OM NOGLE SPÆNDER FRA HEDENOLDS SIDSTE PERIODE.

(Jævnfør Afbildningerne Tab. I-III.)

Af de Smykker, der ere os opbevarede fra Danmarks Oldtid, er den forholdsmæssig største Deel Spænder eller Fibulaer af Bronze, der paa eengang have tjent som Sammenhæftningsmiddel af Klædebonnet og tillige som en Prydelse. De haves fra de simpleste og raæste Former til de mest fuldendte, der end ikke vilde være den nyere Tid uværdige, men de forskjellige Forhold, hvorunder de ere fundne, henviser dem ogsaa til aldeles forskellige Perioder. Bronzen, der var en Blanding af det først bekjendte Metal Kobberet og Tin eller Zink, havde et skinnende blankt Udseende, der lignede Guldets, og var derfor netop anvendeligt som Smykke, hvorfor man ogsaa længe har vedblevet at bruge det, efterat Jernet havde fortrængt det fra Brugen til Vaaben og andre skarpe eller spidse Redskaber. Men skjönt Metallet eller Metalblandingen var den samme, blev dog Formen og i Særdeleshed Forziringerne meget forandrede. Den ældre Fibula bestod af en Bøile, hvis ene Ende gik ud i en aaben Krog, hvori Naalen indlagdes, der som oftest kun er en lige Fortsættelse af Bøilens anden spiralførmig opvundne Ende; denne Form var saa naturlig og hensigtsmæssig, at den til alle Tider har bevaret sig, og findes endnu i vore Dage; men Pragtlysten gjorde efterhaanden en større og større synlig Overflade nødvendig, og saaledes fremkom de større *runde, ovale, kløverbladformede og firkantede* Spænder af Bronze, Sölv og Guld, der tilsidst ei eengang tjente til at sammenhæfte Klæderne, men kun som Prydelse. En saadan Anvendelse af store Metalplader paa Brystet har endnu tildeels vedligeholdt sig blandt Almuen paa

Island, Færøerne og i mange Egne af Norge, Sverrig og Danmark, hvor Bruden paa sin Bryllupsdag smykkes paa denne Maade.

Maa har fremdeles allerede længe henvendt Opmærksomheden paa de forskjellige Zirater, der findes anbragte paa Gjenstande fra Oldtiden, for ved Hjælp heraf mulig at kunne bestemme, hvad der omtrent maa være samtidigt, eller fra en ældre eller yngre Periode; og da denne Betragtningssmaade allerede har baaet Frugter og synes at love endnu større, have vi, for at Læseren kan sætte sig ind i disse Sammenstillingsforsøg, her ladet afbilde sex omtrent samtidige Spænder eller Brystplader, der maa tilhøre Overgangsperioden fra Hedenskabet til Christendommen i Norden. Vel høre de altsaa til de *yngeste Oldsager* fra Hedenold, men netop den retrograde Fremgangsmaade at gaae fra de yngre tilbage til de ældre, vil vistnok altid vise sig sikrest i Bestemmelsen af Oldsagers Tidsalder, i det mindste sikrere end fra den ældste fabelagtige Tid ved Conjecturer at ville bane sig Vei til den yngre historiske. At de her afbildede Spænder tilhøre Overgangsperioden eller Hedenskabets sidste Periode i Norden slutte vi navnlig af følgende Grunde: at Broncespænderne ei kunne tilhøre Bronzealderen, hvor Jernets Brug endnu ikke var kjendt, sees alene deraf, at *Tornen* paa disse altid har været *af Jern*, hvorfor den ogsaa er bortrustet, men at deres Forarbeidelse maa ligge nær ved den christelige Tid bliver öiensynligt ved at man netop linder de samme Zirater som paa disse anbragte paa de ældste bekjendte christelige Bygninger, Döbefonte, Capitæler o. s. v. Dog, det bedste og uomstödeligste Beviis for Broncespændernes Tidsalder er at hine meget hyppig findes i *hedenske Gravhöie paa Island*; de vare altsaa hedenske, og kun kort för Hedenskabets Ophör blev Island bebygget. Andre ikke mindre betydende Grunde

kunne anföres for de Stykker, der ere fundne i Forbindelse med andre Gjenstande eller Mynter, der angive en bestemt Periode, og hvor saadant er os bekjendt, ville vi anföre det ved det paagjeldende Stykke, idet vi nu gaae over til at betrakte hvert for sig.

De to Guldspænder, som findes afbildede Tab. I, Fig. 1 og 2, ere sikkert fra Hedenskabets sidste Periode. Det ene (Fig. 1) er fundet i Begyndelsen af dette Aarhundrede ved Kollund By, Bau Sogn, Flensborg Amt. Det er 3 Tom. i Diameter, veier 3 Lod 2 Quintin og bestaaer egentlig af 2 Guldplader, af hvilke den överste er opdreven i Midten og forövrigt prydet med drevne og paalagte Zirater, alt meget smagfuldt og regelmæssigt. I Centrum er en opstaaende Guldknop, som er omgivet med 4 Rosetter af paaloddet snoet Guldtraad; rundt om ere paaloddede Guldkorn anbragte og i den yderste Kreds findes 4 opstaaende Guldknoppe. Det andet Spænde (Fig. 2), som fandtes tilligemed et lignende af Sölv af 4 T.'s Diameter, i Aaret 1707 ved Frederiksborg, veier tre Lod og er 3 T. i Diameter. Det har meget tilfælleds med det föregaaende. I den midterste Rundling har været indsat en Steen, endnu ligge deri nogle uslebne, ituslagne Stykker Chalcedon; den indre Plade er paa Bagsiden glat, og derpaa er paaloddet et Charnier til en bortrustet Torn, en Ösken og en Büile, hvori Naalen lagdes ind. Den ovenfor fremsatte Formening om disse to Spænders Alder vinder Bekræftelse, naar man bemærker deres store Overeensstemmelse i Form, Forarbeidelse og Zirater med flere Sölvspænder, som ere fundne i Forbindelse med Mynter. Vaalse-Fundet, som er beskrevet i Annualerne for 1842-1843 (S. 22-141), indeholder flere Fragmenter af runde Spænder (Tab. II, Fig. 9-13; jfr. S. 28-29), bestaaende af Sölvplader med paalagt flettet Arbeide i Slange- og Drage-Snoninger, og tildeels af Rosetter og Sölvkorn, overeensstemmende med dem,

der sees i den indre Kreds paa det her omtalte Fig. 1 forestillede Guldspænde. Vaalse-Fundets Sager kunne henføres til Slutningen af det 10de Aarhundrede, eftersom dette Funds yngste Mynt er fra Aaret 972. Da Guldspænderne imidlertid ere forfærdigede med megen Smag og i Henseende til Arbeide, der overgaaer det senere af samme Art, endog ere at ansee som Prototyper, bør de rimeligiis ansees for at være fra en noget ældre Tid, og kunne vel med Rimelighed henføres til det 9de eller maaskee endog til det 8de Aarhundrede.

Det store ovale Spænde eller Plade (Tab. II, Fig. 3) er af Bronze og höist rimeligt en af de capsulæ af Metal, som Fruentimmerne bandt paa Brysterne ifölge en gammel arabisk Beretning¹; hvad der gjør dette höist sandsynligt er, at man altid finder to og to af dette Slags sammen. Det tilsvarende til dette Stykke haves ikke i vort Museum, men da Prof. Schröder i Upsala eier i sin Samling et aldeles tilsvarende, som er fundet i Småland i Sverrig, og man ikke veed, hvor det her omtalte er fundet, er det muligt, at disse to ere fundne samlede. Med Hensyn til Bestemmelsen af dette Spændes Tidsalder maa her tilföies, at meget lignende ere paa Island fundne sammen med cufiske Mynter fra det 10de Aarhundrede. Hele den överste Deel, hvortil Figurerne höre, er udarbeidet for sig selv og med Nitter befæstet til den indre Flade, der blank har skinneth igjennem mellem Dyrehovederne, og da man paa disse ovale Brystplader ogsaa sædvanlig finder den yderste Rand pletteret med en tynd paalagt Sölvplade, maae de i hine Dage have seet meget prægtige ud.

¹) Rasmussen: De orientis commercio cum Russia et Scandinavia medio ævo p. 33. Taleren er vel paa dette Sted om Russer, men da de siges at være „blonde”, kunne de ikke være af slavisk Herkomst, men det maa snarere forstaaes om de egentlige Russer eller Varæger, Folk af nordisk Herkomst, der boede i Rusland.

Det klöverbladformede Bronze-Spænde (Tab. III, Fig. 5) har ligesom det foregaaende Dyrehoveder, der tydelig sees ved de indadgaaende Spidser, desuden de sammenslyngede Dyrebeen eller Arme, der ligesom de øvrige her anbragte Arabesker tilhøre samme Periode. Ogsaa dette Slags Spænder har man i Island fundet sammen med eufiske Mynter fra det 10de Aarhundrede, og Overeensstemmelsen mellem hele Forarbejdelsen af dem og de foregaaende tyder hen paa, at de kun ere forskjellige samtidige Former til samme Brug. Overfladen er ligeledes her kun med Nitter befæstet til Underlaget.

Af en ganske anden Art end de forhen omtalte har det med dem samtidige Sölvspænde været, hvis ene endnu opbevarede Halvdeel er afbildet Tab. II, Fig. 6. Dette har nemlig virkelig tjent til at sammenholde Kappen eller Klædebonnet, og at den midterste Bøile, hvorpaa det store Hoved er anbragt, er halvrund fremstaaende, lader formode, at Kappens Flig eller Fold paa dette Sted er stukken ind. Det er kunstig forarbejdet med dybt graverede Zirater og forgyldt. De Dragehoveder, mellem hvis opspilede Gab det mindre Menneskehoved er anbragt paa Yderkanten af Endestykket, ere ganske som de, der findes paa Guldbracteaterne fra Hedenskabets sidste Periode, og dette halve Spænde er end ydermere fundet sammen med en saadan Bracteate, der ogsaa opbevares i Museet, ved at grave en Grøft i en Eng ved Galsted i det Slesvigske.

Endelig komme vi til at omtale det Tab. II, Fig. 4 a afbildede Spænde, der i Forarbejdning er det kunstigste af dem alle og ligesom det foregaaende virkelig har tjent som Sammenheftningsmiddel. Det er af Sölv med dybt graverede og forgyldte Zirater, desuden ere i den yderste Rand Zirater (∞) indlagte af Bly, som vistnok er blandet med Svovl, en Art Niello, lig det man finder paa vore

seneste Arbejder. Ogsaa paa Ringens Kant ere dybt indgraverede Zirater, hvorfor vi have ladet afbilde en Profil af denne Tab. III, Fig. 4 b. Den runde Deel af Spændet, paa hvilken Hagerne sidde fast, bestaer, foruden den överste afbildede tykke Plade med Ziraterne, ogsaa af en tynd glat Plade, der fastholdes til den överste ved de fire Nitter, som sees ovenpaa paa Enderne af Korset i Rosetten; og af det mellem disse to Plader nu aabne Rum sees tydeligt, at en Rem eller et Belte har været stukket ind her, og ved de samme fire Nitter er bleven fastgjort til Spændet. Det andet Stykke eller den aabne Ring, over hvilken Hagerne falde, har endnu Spor af en her anbragt Torn, der har fastholdt det gjennem Ringen stukne Beltes anden Ende.

UDSIGT OVER URNER, GRAVKAR OG JORD- FUNDNE KAR FRA NORDENS HEDENOLD.

PAA OLDSAG-COMMITTEENS VEGNE VED J. B. SORTERUP.

(Jævnför Afbildningerne Tab. IV-XII.)

I det förste Bind af Nordisk Tidsskrift for Oldkyndighed findes en Afhandling af Selskabets Oldsag-Committee, der er ledsaget med mange Afbildninger og giver en Oversigt over de forskjellige Arter og Former af Steenoldsager, som ere fundne i Norden. Den udgaves i den Hensigt, derved om muligt at forberede en mere bestemt Classification og Nomenclatur af Steensagerne, og det er Oldsag-Committeens alt dengang udtalte Önske ved lignende Oversigter, og navnlig ved omfattende Suitter af Afbildninger, der altid blive tydeligere end alle Beskrivelser, og hvortil man med Bestemthed kan henvise, at offentliggjöre de enkelte Classer af de i Norden fundne

Oldsager med specielt Hensyn til Samlingen i Kjöbenhavn; thi hvor ufuldkomment end dette Arbeide ved nogle Afdelinger nödvendigt maa blive, vil dog derved vindes, at Afbildningerne blive tilgjængelige for alle Oldtidsstudiets Venner, og at der efterhaanden vil opstaae en almindeligere antagen Inddelelsesmaade og Benævnelse for de forskjellige Gjenstande og Former.

Som en Fortsættelse slutter nærværende Afhandling sig til hiin Oversigt over Steensagerne; men hvad der giver hiin en større Betydning, end denne kan faae, er den bestemtere Classification, der blev mulig ved den tydeligt fremtrædende Forskjellighed i Form og Anvendelse, som aldeles mangler ved Leerkarrene. At classificere dem efter deres Anvendelse er endnu umuligt; det større Antal af dem, vi finde, har vel været anvendt til Opbevarelse af de brændte Been af de Afdöde, *Urner*, men mange af aldeles de samme Former findes hensatte i Grave ved ubrændte Lig, *Gravkar*, og medens nogle af disse igjen have Spor af at have indeholdt noget, maaskee Födemidler, have andre derimod som det synes været hensatte tomme i Gravene. Andre Kar ere fundne i Moser eller paa fri Mark, d. v. s. ikke i Gravhöie, og disse, *jordfundne Kar*, have de samme Former som Gravkarrene og Urnerne. Man veed altsaa, at de *have været forskjelligt anvendte*, men iflæng, uden at en særegen Form sikkert kan bestemme det enkelte Kars Anvendelse. — En anden Inddelingsgrund var det naturligt at söge i Tidsalderen, som de tilhøre, men ogsaa her möde endnu uoverstigelige Vanskeligheder. Det er ei med Karrene som med de övrige Oldsager, der dog mere eller mindre bestemt tilhøre en vis Periode i Oldtiden, *de tilhøre den hele Oldtid*, de findes i Mængde i de steensatte Gravkamre, hvor man foruden dem kun finder Steenredskaber hos de ubrændte Lig, de findes gjennem hele Broncealderen og fra Hedenskabets

sidste Periode, uden at det endnu er muligt at paavise nogen væsentlig karakteristisk Forskjellighed enten i den anvendte Materie eller i Forarbejdelsen mellem mange af de under de forskjelligste Forhold fundne. Som et Beviis herfor kan anføres, at man i Aaret 1839 her i Sjælland ved Landsbyen Valdby i Nærheden af Roeskilde fandt et Kar af brændt Leer, som indeholdt Mynter fra Kong Knud den Store og hans Søn Hardeknud, og som altsaa bestemt var i det mindste fra Midten af det 11te Aarhundrede, og dette Kar var saa raat og ufuldkomment i Materie, Form og Forarbejdelse, at man sikkert, hvis det var fundet under Forhold, der ikke oplyste dets Alder, vilde have anseet det for meget ældre, uden Tvivl for henhørende til Broncealderen.

Da denne Usikkerhed med Hensyn til Tidsbestemmelsen er meget hyppig især ved Karrene af Leer, der ere de almindeligste, vilde en Classification efter Tidsalderen nødvendigvis blive vaklende og kunde let blive urigtig og vildledende, og vi maae derfor indskrænke os til kun at fremsætte de enkelte Iagttagelser, man endnu har gjort over Leerkarrenes forskjellige Forarbejdelse og Udziring i de forskjellige Tidsaldere, og haabe, at disse enkelte Paaviisninger ved en mere almindelig Opmærksomhed vilde blive forøgede med flere, der da efterhaanden kunne grundlægge en bestemt chronologisk Classification, som ikke synes at ville blive umulig, ihvorvel den *endnu* er det.

Vi indskrænke os derfor her til at inddele Oldtidens Kar, over hvilke vi ville give en Oversigt, efter det Materiale, hvoraf de ere forfærdigede og saaledes fremtræder nærværende Afhandling som en Oversigt over: 1, URNER OG GRAVKAR AF LEER, 2, URNER OG JORDFUNDNE KAR AF STEEN, 3, GRAVKAR OG JORDFUNDNE KAR AF METAL, 4, GRAVKAR OG JORDFUNDNE KAR AF GLAS og 5, GRAVKAR OG JORDFUNDNE KAR AF TRÆ.

Under disse Hovedclasser ville vi søge som Underafdelinger at sammenstille de indbyrdes nærmest beslægtede Former, men ogsaa dette har det været umuligt at opnaae tilfredsstillende især ved Leerkarrene. Ved disse gaaer nemlig den ene Form over i den anden, desuden gjør Störrelsen Forskjelligheden mellem nogle langt større end den synes ved Afbildningerne, hvilke man ikke deels for Rummets deels for Tydelighedens Skyld har kunnet give i samme Maalestok, og endelig har Uregelmæssigheden og Unöiagtigheden i Formerne medfört saa store Vanskeligheder, at vor Classification nödvendigt maa blive meget ufuldkommen og kun kan betragtes som et første Forsög.

1. URNER OG GRAVKAR AF LEER (Fig. 1-78).

Den større Deel af disse troe vi at turde antage for at have været *Urner*, bestemte til Opbevarelsen af de Afdödes brændte Been. Ved Forbrændingen af Ligene bleve disse ikke fuldkomment brændte til Aske, Benene bleve kun halvt fortærede i en calcineret Tilstand, de blödere Dele af Legemet derimod bleve deels heelt fortærede, deels gik de over til en muldagtig Aske. Denne mørke Aske maatte vel ikke blandes med Asken af Brændet eller selve Baalet, men de gamle Nordboer have neppe vidst noget Middel til at undgaae dette, da de ikke, som sydlige Landes Beboere, have kjendt Asbestöier, hvoraf man aldrig har fundet det ringeste Spor. Da det altsaa har været dem umuligt fuldkomment at skille Asken af Liget og af Træet, have de uden Tvivl alene opsamlet og nedlagt de calcinerede og ved Heden söndersprængte Been i en Urne, og vi kjende i Norden intet sikkert Exempel paa, at en Urne har indeholdt Aske, altsaa heller ikke at, naar en Grav indeholder flere Urner, da de større af disse kun indeholde de calcinerede Been, og de mindre alene Aske, hvilket man ofte skal have fundet i Nordtyskland. Med

den største Omhu har man bestræbt sig for at tillukke Urnernes Aabning, for at ei Levningerne af den Afdödes Been skulde beröres eller forstyrres i deres Fred ved Noget udenfra. Ofte findes de derfor hensatte omvendte, saa at hele Urnen som et Laag eller Dæksel indesluttede og dækkede de brændte Been, hvilke man da rimeligt har opsamlet i en Dyuge paa selve Forbrændingsstedet. Man maa i det Hele ansee det for det Almindeligste, at selve Begravellesstedet ogsaa har været Forbrændingsstedet, hvorfor man oftere ved Gravhöie fra den egentlige Brændalder (Broncealderen) har fundet et Slags Beväs deri, at et Lag af forbrændte Kul ligger paa Bunden af Höien lige med den omgivende Jord. Hvor Urnen, som hyppigst er Tilfældet, findes hensat paa sin Bund, findes i den som oftest ovenpaa de brændte Been et Lag Sand, forskjelligt fra det Gruus, der findes i Gravhöien, altsaa med Flid nedlagt i Urnen; ofte har det nederste Lag af dette Sand, som jo faldt ned mellem Beenstykkerne, blandet sig med Partikler, som have lösnet sig fra disse og i Forbindelse med dem antaget Udseende af en mörk, muldagtig Aske, og denne har man da sædvanlig antaget for Asken af det brændte Lig, hvilket vi — efter hvad der ovenfor er anført — ikke kunne antage for rigtigt. Dette Sandlag ligger undertiden saa fast over de brændte Been, at det lader formode, at man ved Urnens Nedsættelse har heldet noget Flydende paa det. Over dette Sand kommer dernæst det egentlige URNELAAG eller DÆKKE, der oprindelig vistnok aldrig har manglet paa nogen egentlig Urne, men som ofte ved Udgravninger stödes af og da enten findes ved Siden af Urnen eller bliver sönderbrudt; muligt er det, at man ogsaa har benyttet Laag af Træ eller en lettere brændt eller blot soltörret Leermasse, som da ikke har kunnet modstaae Tidens og Fugtighedens Paavirkning og derfor er heelt eller tildeels oplöst og faldet ned i Urnen selv.

Man har oftere fundet saadanne Leerstumper oveni Urner, som man har maattet antage for Rester af et Laag, og selv hvor man slet intet Spor af Laag har fundet, maa man dog antage, at der har været et, paa Grund af den Ombu, hvormed man i Reglen har søgt at tildække Ligets Levninger (sammenlign nedenfor S. 324).

LAAGET har paa en meget stor Mængde Urner kun bestaaet i *en flad Steen*, som lagdes over Aabningen, og denne Steen har da meget ofte i Tidens Længde knust den af Fugtighed gjennemtrukne Urne. Mindre farligt for Urnens Conservation var derfor et andet lignende, men langt lettere Slags Laag, nemlig *en Skive af brændt Leer*, der nedlagdes oveni eller ovenpaa Urnen; det er dette Slags Laag, der navnlig findes saa ofte paa tyske Urner, og som der sædvanlig ere zirede med Punkter, indstukne med en Pind i den vaade Leermasse, hvorved de faae en stor Lighed med det Hvedebrød, vi kalde Kix (Cakes) (cfr. Fig. 77). Af denne Form har man vistnok ofte anvendt de Laag, der vare af en mindre varig Materie, f. Ex. af Træ eller af en mindre fast brændt Leermasse end selve Urnen, og heri kan maaskee Grunden søges til, at man hos os forholdsviis kun sjeldent finder dette simple Dækkemiddel. Et tredie Slags Laag, som forekommer almindeligst hos os, er en *Skaal*, meer eller mindre flad, hvormed man dækkede Urnens Munding (Fig. 39, 51). Fra disse var der en naturlig og let Overgang til et fjerde Slags, som vi ville kalde de *overfalsede* (cfr. Fig. 2), da de nemlig ere Skaale med en Overrand, der som en overfaldende Fals er nöie afpasset efter Karrets Munding, hvormed den slutter som et Æskelaag. I Modsætning til disse ville vi kalde det femte Slags de *indfalsede*; de have en nöiagtig tilpasset Fals, der gaaer ned i Karret, medens Laagets Overrand ligger ud over dets Sider (Fig. 50). Det sjette Slags Laag, som vi her

maa nævne, ere endelig de, der baade ere *overfalsede* og *indfalsede*, eller som baade have en Fals, der gaaer ned i Karret, og en anden, der falder udenom dette (Fig. 3); disse ere vel mindre almindelige end de andre, men de ere dog langt fra sjeldne. De findes fornemmelig fra Steenalderen, og næsten uden Undtagelse paa de til at hænge bestemte Kar, og de ere da, ligesom de Kar, til hvilke de høre, gjennemborede, saa at den Snor, der skulde bære Karret, tillige gik op igjennem Laaget og fastholdt dette (Fig. 1, 2, 3). Alle Laag til de Hænge-Kar, som haves i Museet, have saaledes enten en dobbelt Fals, hvorimellem Karrets Overrand gaaer op, eller de ere saa store, at de falde udenom en af Karrets Overrand dannet Fals, med Uudtagelse af det under Fig. 4 afbildede Laag. Dette er en høist ubetydelig böiet (convex) oval Leerskive, med et skraat indboret Hul i hver Ende, hvorigjennem man maa antage, at der har været trukket Snore, hvilket altsaa gjør det rimeligt, at det har været et Laag til et Hænge- eller Bære-Kar. Dets fine Linie- og Punktzirater henføre det til Steenalderen, men saavel dets Form som dets Masse og hele Udseende gjør det noget tvivlsomt, om det virkelig tilhører Norden, hvor der dog skal være fundet Gravkar af denne ovale Form. Det har heller ikke mindste Spor af den hvide Masse, der ellers altid findes paa Steenalderens Gravkar af Leer med dette Slags Zirater, og hvorom der nedenfor skal tales, og i Museets Protokol er det (i Aaret 1829) kun registreret som et lille Urnelaag, foræret af en Ubenævnt og uden Anförelse af Findestedet.

Af disse forskjellige Slags Laag have de flade Stene, de flade Skiver og Skaalene, hvilke sidste snart findes hensatte over Urnens Munding, snart ere lagte omvendte over den, let kunnet slutte til Randen; dette er derimod ikke

Tilfældet, hverken med de indfalsede eller overfalsede Laag, der maae være forfærdigede hvert enkelt til det bestemte Kar, hvorpaa de findes, da de ellers umulig vilde passe saa nøie som de gjöre. Man har nøiagtig dannet disse Laag efter Karret og til end yderligere Sikkerhed, for at det skulde slutte aldeles tæt, har man anvendt en Art Kit eller Beg, der navnlig hyppigt ved de haade overfalsede og indfalsede Laag findes indsmeltet, hvor Falsen slutter til. Stundum findes dette Beg anvendt ved alle Slags Laag, men som et ganske særegent Exempel paa dets Anvendelse maae vi her gjöre opmærksom paa den Urne, der er afbildet Fig. 67. Den er den eneste i sit Slags i Norden, og maa netop her nævnes, fordi den just har faaet sin eiendommelige Form ved Bestræbelsen for aldeles at sikkre Indholdet for Sammenstød eller Berøring med Alt udenfor Urnen. Som Afbildningen viser er denne Urne aldeles tillukket foroven og har kun en firkantet Aabning paa Siden, hvori en lille indfalsset Lem har passet; denne Lem har været fastholdt ved Skaader, formodentlig Pinde, der have været stukne igjennem de ved Siderne af Aabningen anbragte Öskener, og endvidere fastkittet med den ovenomtalte Begart, hvoraf der endnu findes betydelige Levninger paa Aabningens Rand. Dette mærkelige Stykke er opgravet af en Höi paa Bornholm og saa vidt vides existere der kun to lignende Urner, nemlig en, som er funden i Thüringen og opbevares i Leipzig og en anden, som er funden i Mecklenburg og opbevares i Samlingen i Schwerin¹. Som noget ganske særegent med Heusyn til Laagene fortjener ogsaa her til Slutningen at omtales, at man i Aaret 1844 i en Höi fra Jernalderen,

---

¹) Den i Thüringen fundne er afbildet i Zweiter Bericht des sächsischen Vereins 1826, Fig. V og i Klemms Handbuch der germanischen Alterthumskunde Tab. XIV, Fig. 13.

der aabnedes i Nærheden af Randers i Jylland, fandt tre Urner med eens Laag af et hidtil ubekjendt Slags med en dobbelt korslagt Hank foroven, hvori man altsaa under Paasættelsen har holdt Laaget; den ene af disse Urner er med sit Laag afbildet Fig. 77.

FABRIKATIONEN af Leerkarrene maa efter al Sandsynlighed have været noget forskjellig i de forskjellige Perioder af Oldtiden, men i det Væsentlige synes den at have bevaret sig omtrent eens. Nogle Leerkar have dog aldeles karakteristiske Særkjender for den Periode, de tilhøre, mange andre derimod slet ingen; bestemt at classificere dem have vi derfor allerede ovenfor opgivet paa Videnskabens nærværende Standpunkt, men vi ville her fremsætte de enkelte lagttagelser, vi have samlet om Fabrikationen, idet vi særskilt omtale *Leermassen*, som man har benyttet, *Formningen og Forziringen* og endelig *Brændingen*.

Til deres Leerkar have vore Forfædre i Oldtiden ofte benyttet det *grovere raae Leer* ganske som det findes, iblandet *med Gruus og Smaastene*. Den fuldkomne Udrensning af Leermassen, som vi kalde Slæmningen, have de slet ikke kjendt eller anvendt før i Hedenskabets sidste Periode eller Jernalderen, og rimeligviis ikke engang da tilfulde, thi selv blandt Leerkarrene fra Jernalderen ere de höist sjeldne, som bestaae af en rensset, fin Masse. Men allerede i den ældste Tid har man kjendt og ofte anvendt en ufuldkomnere Udrensning eller Udvaskning, der kommer Slæmningen temmelig nær, saa at endog Gravkarrene fra Steenalderen i Almindelighed ere af en mere udrenset Leermasse, end Urnerne fra Bronzealderen. Forskjelligheden i den anvendte Masses Reenbed har ofte sin Grund i de forskjelligt rene Arter af Leer, der anvendtes som de fandtes, men det naturligt rene Leer har et ganske andet finere Udseende end det, man med Flid har rensset og hvori altid noget af det er blevet tilbage, man har

villet skaffe bort. Den meer eller mindre omhyggelige, ufuldkomne Udrensning er derfor ikke karakteristisk for nogen Periode, men viser kun den forskjellige Flid, man har gjort sig med Forarbejdelsen, og da man i Broncealderen har været mindre omhyggelig, tør man slutte, hvad ogsaa Urnerne selv vise, at *de fleste enten aldeles ikke eller kun slet rensede* tilhøre denne Tidsalder; men vi maae tilføie, at der ogsaa fra Steenalderen og Jernalderen findes flere aldeles urensede.

En Rensningen modsat Fremgangsmaade vise mange Urner at man har brugt med Hensyn til Tilberedelsen af den Masse, hvoraf man forfærdigede dem. Man har ikke blot taget den raae, urensede Leermasse, men *i den har man med Flid indøltet Gruus og Smaastene*, hvorved man enten har villet give Massen en større Cohærens og Fasthed under Formningen, som derved blev lettere, eller maaskee gjøre Karrene mere poröse for bedre at kunne bruge dem som Kogekar. Ligeledes, maaskee for at gjøre Karret fastere, *har man anvendt Gruus til at strøe over det allerede formede Kar før Brændingen*, saa at det altsaa er hængt fast i det vaade Leer. Mange Exempler paa dette paastrøede Gruus haves i vort Museum (see Afbildningerne Fig. 36 og 39), og som oftest danner det paastrøede Gruus et Belte over Karrets Bug, der lader Stykker tilbage foroven og forneden, der ere afpudsede og glatte ligesom hele det Indvendige af Urnen. Dette paastrøede Belte synes vel strax rimeligst at maatte antages for en Forziring, men det giver dog virkelig et altfor ru og raat Udseende til at man ved nærmere Betragtning kan antage det derfor. Alle de Urner, Museet eier, som have dette efter Formningen paastrøede Gruus, ere fundne under Forhold, der bestemt henføre dem til Broncealderen eller den egentlige Brændalder, og de have alle indeholdt Levninger af brændte Been. — Til Hedenolds yngste Pe-

riode troe vi med Bestemthed at turde henføre de Kar, hvis Forarbeidelse endnu til vor Tid har vedligeholdt sig i vore Jydepotter eller Leerkar fra Jylland; de forfærdiges endnu som dengang af en middelfin, kornet Leerart, som ikke skæmmes fuldkomment reen, men kun udvaskes til den Grad, at der ikke findes grovere Gruus eller Klumper i den (jfr. Fig. 59).

Den Størrelse, man har givet Leerkarret, synes ubestemt, dog ere de ældre sædvanlig de mindre, og *af de egentlige Urner, der indeholde forbrændte Been, ere de senere, fra den yngste Broucealder eller fra Jernalderen i Almindelighed større end de ældre.*

Med Hensyn til Fremskridtene i Formningen af Leerkarret spiller *Pottemagerskiven* Hovedrollen, og man vilde have de to naturligste Hovedperioder for Oldtidens Leerkar, dersom man kunde paavise, naar den var opfunden eller indført hos os, saa at man kunde sige, at alle Leerkar, der vare formede paa fri Haand, vare ældre end den Tidspunkt, da man lærte at kjende og anvende Skiven. Men Skiven er ikke nogen Opdagelse, der er kommen paa eengang frem i sin nuværende Form og Anvendelse, den er en forbedret Indretning, som efterhaanden er udviklet af en ganske simpel og ufuldkommen Begyndelse. Karrene fra Nordens Oldtid vidne om, at man først i den seneste Tid af Hedenskabet har gjort væsentlige Fremskridt i denne Henseende, men de vidne tillige om, at man endog i den ældste Periode har forstaaet at give dem en regelmæssig rund og smuk Form, som det vilde være umuligt at give en Leermasse, der laa stille; ved en blot Optrykning eller Formning med Haanden. Sikkert er det, at man *ofte i alle tre Perioder af Oldtiden har formet Leret paa fri Haand, men at man ogsaa lige fra den ældste Tid har kjendt nogle om end ufuldkomne Midler til at dreie det, og at disse efter-*

haanden ere bleve fuldkomnere, navnlig i Jernalderen. Hvilke disse ufuldkomne Omdreiningsmidler have været, vide vi vel ikke, men det synes ikke urimeligt, at de have været omtrent som de, Almuen i flere Egne endnu anvende hertil. Den ufuldkomneste, der endnu bruges, er — saavidt os bekjendt — følgende: den, som vil forfærdige et Leerkar, binder et Skjödskind eller Forklæde af Læder for sig, der hænger ned over hans Knæ, og under Forarbejdelsen sidder han og holder det paa Skjödskindet satte Leer i en om-løbende Bevægelse ved vechselvis at sænke eller hæve begge Knæ. Denne Fremgangsmaade forudsætter en stor Övelse, men derfor maae ogsaa allerede de smaa Börn öve sig deri. En anden langt fuldkomnere, skjönt i sig selv höist ufuldkommen Maade er ogsaa endnu den alene anvendte paa mange Steder blandt Landboerne; de have nemlig en paa en vertikal Axe anbragt horizontal Skive, til hvis Yderrand en med Skiven concentrisk Ring er befæstet med Tvertremmer eller Pinde, ved hvilke Pottemageren holder Skiven med den ene Haand i Onløb, medens han med den anden former det paa den liggende Leer. Skiven med Drev, som vi nu have den, er en Forbedring, der tilhörer den nyere Tid, men imellem hine to fornævnte ufuldkomne Maader synes at ligge en tredje, der maatte bestaae i en horizontal Skive paa en vertikal Axe, men uden den tilsatte concentriske større Ring, der forøger Omdreiningsens Hurtighed i höi Grad og derved gjør Formningen bedre, lettere, hurtigere og sikkrere. Disse eller lignende Midler have sikkert de været, ved hvilke i Oldtiden Nordens Folk have kunnet give nogle af deres Leerkar den nöiagtige runde Form, der især er saa paafaldende, naar disse ombyggeligt dannede Kar, som ofte er Tilfældet, findes sammen med andre, der kun ere dannede ved med Fingrene at optrykke det stille liggende Leer til et aldeles uformeligt Kar, hvis Sider man i det Höieste har skrabet

med en Pind for at afstryge de større Ujævnheder. Hvilke Fremskridt man i hver af de tre Perioder (Steen-, Bronze- og Jernalderen) har gjort, vide vi vel ikke, men saameget vise dog Karrene os, at man bestandig har gjort Fremskridt, forsaavidt at man *kunde* udføre sit Arbeide bedre, men man har ikke, navnlig i Broncealderen gjort sig den fornødne Umage dermed, hvorfor denne Periodes Leerkar, skjødelsløst formede paa fri Haand, oftest ere langt slettere end Steenalderens. Som Beviis for, at man allerede i Steenalderen har kjendt en Slags Skive, ville vi navnlig anføre det Fig. 47 afbildede Gravkar, som umulig kan være formet paa fri Haand; men sjelden har Skiven været anvendt i denne ældste Periode, hvorimod Arbeideren sædvanlig kun med Haanden har givet Karret dets omhyggelig dannede Form. Først i Jernalderen har en meget forbedret Skive — og med faa Undtagelser — overalt været brugt. Som en Regel, der som oftest er rigtigst, kan derfor fremsættes: Steenalderens Kar ere formede omhyggeligst, men med saare ufuldkomne Midler, Broncealderens Kar ere hyppigt aldeles uformelige, stundum dog ziirlige og da fuldkommere dannede end Steenalderens, Jernalderens ere dreiede med en Lethed og Sikkerhed, der vidner om langt bedre Midler, end man i de foregaaende Perioder har kjendt. At der dog fra denne Regel gives mange let vildledende Undtagelser, er allerede ovenfor sagt.

MAADEN AT ANBRINGE ZIRATERNE OG ZIRATERNE SELV afgive desværre ogsaa kun faa Særkjender og Ziraterne gjentage sig med liden Forandring i alle Hedenolds Perioder. *Næsten altid ere Ziraterne paa de nordiske Leerkar anbragte ved Indtryk.* Man har anbragt dem ved at stikke større eller mindre Huller i det vaade Leer, enten med en spids Pind og derved dannet fine punkterede Zirater (f. Ex. Fig. 1, 2, 3, 15, 41, 45 og Laaget Fig. 4),

eller ved at gjøre større Fordybninger med Fingeren, Neglen eller en afrundet Pind, hvorved det udtrykkede Leer dannede en opstaaende Rand omkring eller ved den ene Side af Ziraten (f. Ex. Fig. 13, 37, 40); man har med en skarp eller spids Pind eller Kniv skaaret eller ridset fine Streger i det ubrændte Kar i forskjellige Figurer, i Zigzag (Fig. 9, 12, 20, 23, 25, 32, 34, 44, 59), parallele eller sammenløbende (Fig. 3, 4, 9, 15, 18, 22, 34 o. s. v.), i Halvmaaner eller smaa Buer (Fig. 32), i Guirlander (Fig. 21, 58, 64), i Mæander lignende Zirater (Fig. 29, 60, 62), og stundum har man søgt at efterligne Dyr og afbilde phantastiske Figurer, sammenslyngede Buer og Snoninger (Fig. 42, 74 og 76). Som noget særegent af det sidste Slags er Fig. 42 mærkelig, da den aldeles utvivlsomt tilhører Broncealderen, og har navnlig een Zirats, der öiensynlig er fremkommen ved Bestræbelsen efter at fremstille et firføddet Dyr, en Bestræbelse, der er aldeles afvigende fra alle andre Zirater fra denne Tidsalder, gjennem hvilken den blot lineare Smag — om vi tør kalde den saa — uden Undtagelse ellers gaaer; og denne Zirats staaer derfor ganske isoleret i det Mindste i vort Museum. Ofte har man ogsaa brugt et lille Stempel, som man flyttede, til at indtrykke Zirater; flere af disse, der løbe rundt om Karret, lade endogsaa formode, at man har haft et Hjul eller en Art Roulette til at indtrykke regelmæssige, parallele Linier og andre Zirater (Fig. 20 og 70, begge fra Jernalderen). Til de usædvanlige Forzirksmaader blandt de indtrykte Zirater maa henregnes en saadan indtrykt Flade, som findes paa den Fig. 43 afbildede Urne. Alle *ophöiede Zirater*, der i Tydskland i flere Egne ere saa almindelige fra den sidste Periode af Hedenskabets, *findes vel hos os, men meget sjeldent*. Hyppigst forekomme blandt dem de ophöiede Striber paa de flaskeformede Gravkar, der alle tilhøre Steenalderen; paa disse ere de op-

höiede Striber lagte udenpaa Karret fra Halsens Tilslutningslinie ned over Udbugningen, dog ikke til dens Midte, men kun i lige Længde med de finere Stregezirater, mellem hvilke de ere anbragte saaledes, at de danne Skillevægge mellem de eensartede og som det synes som et Hele afsluttede Grupper af Stregeziraterne (cfr. Fig. 71 og 72). Den egentlige Bronzealder har hos os ingen ophöiede Zirater, derimod have vi fra Jernalderen enkelte mindre Kar, men kun meget faa, hvis Bug er melonformet, med smalle, runde, fremstaaende, til Enderne spidst sammenløbende Striber, og disse ere da trykkede ud indenfra, saa at Karret indvendig har alle de samme Indtryk, som de Ophöininger, det har udvendig (jfr. Fig. 24). Til de meget sjeldne Zirater, der ere dannede af paalagt Leer maae vi henregne saadanne *Rækker af fremstaaende Knopper*, som der findes paa Fig. 15, men meget almindeligt er det, at man paa Leerkar uden Öre, omtrent hvor Öret kunde være anbragt, har gjort et Indtryk med Fingeren, saa at en Kant af Leret springer frem. Ofte har man gjort to saadanne Indtryk, et paa hver Side af Karret (Fig. 51), ja stundum endog flere. Ofte har man ogsaa anbragt en *fremspringende Knop* paa Karrets Side, blot som Zirat, og paa et lille Kar i Museet, afbildet Fig. 25, men uden at Knoppen sees, er denne Knop endogsaa formet som et Dyrehoved med Öine og Snude; hyppig findes to saadanne *fremspringende Knopper* (Fig. 41), men sjældent tre og fire (Fig. 14). Noget som ogsaa tydelig sees ofte at være anbragt alene som Zirat maae vi her nærmere berøre, nemlig *Örerne*. Ofte og navnlig paa de største *Leerkar*, ere *Örerne* saa ubetydelige og smaa, at de neppe have kunnet være til egentlig Nytte, med mindre man har anvendt meget tørre Sener eller Tarme, og neppe selv da, da Öret synes at være for svagt til at bære det

fyldte Kar; *de smaa Kar have derimod store, hyppig endog uforholdsmæssig store Örer* (sammenlign Fig. 68 med Fig. 22, 23), der næsten synes at tage til i samme Forhold, som Karrets Størrelse tager af. De flaskeformede Gravkar have undertiden to flade smaa Örer, der gaae fra Halsen lige over til Udbugningen (Fig. 71). Det lille Kar, som er afbildet Fig. 20, har et ganske særegent Öre eller Hank, der er deelt i to Afdelinger ved et lille Tverstykke, der kun kan være anbragt for at styrke Hanken og gjøre den zürligere; denne Hank i Forbindelse med Karrets hele Forarbejdsmaade, Form og Zirater gjør det rimeligt, at det tilhører Hedenolds aller-sidste Periode, maaskee endog den tidligste Middelalder. Det er nemlig dreiet paa en meget fuldkommen Skive og har haft en tilsat Ring til Fod ganske som de, der sættes under Nutidens Kar, men som derimod ikkun findes fra den seneste Jernalder paa Oldtidens Leerkar; det er fundet paa Bornholm med flere Gjenstande, der maae antages for at tilhøre Jernalderen, og kan saaledes tjene til Beviis for, hvor vidt Fabrikationen af Leerkar har været bragt paa Bornholm tidligere end i nogen anden Egn i hele Norden. — Leerkar med Fod have hyppig Indtryk af Fingre paa Foden, men disse Indtryk maae ikke ansees for Zirater, de ere kun fremkomne derved, at man simpelthen ved disse Fingertryk har dannet Fodstykket. — Af *Farve eller Maling findes ikke mindste Spor paa noget af vore Oldtidskar*, den store Forskjellighed i Farven kommer stundum af den Glands, hvormed hele Karret i den sidste Periode af Hedenold ofte er blevet overstrøget, men som oftest hidrører den kun fra den forskjelligt stærke Brændings Indflydelse paa det ogsaa af forskjellige Bestanddele sammensatte Leer, og vil derfor nedenfor blive nærmere omtalt, hvor vi komme til at omtale Brændingen.

Skjönt Ziraterne ikke give utvivlsomme karakteristiske Kjendetegn til at bestemme Leerkarrets Alder, har dog Museets Samling givet Anledning til følgende lagttagelser: Man har i den ældste Tid, nemlig Steenalderen, anvendt langt større Flid paa Karrenes Forziring, naar de havde Zirater, end i det mindste i en Deel — maaskee den ældste Tid — af Broncealderen. Ligesom vi, naar vi finde et meget raat, uformeligt Kar, kunne med Vished antage, at det tilhører Broncealderen, saaledes gjentager det samme sig med Ziraterne næsten uden Undtagelse. Jo uregelmæssigere, jo plumpere de ere, jo vissere er det, at de høre denne Tidsalder til. Særegne for Steenalderen synes to Slags Zirater at være, nemlig de zirligt og regelmæssigt punkterede eller indridsede (Fig. 1, 2, 3, 4, 9, 12, 31, 41, 45, 65?, 71, 72) og de, der danne simple Guirlander med Punkter i (Fig. 21). At disse Zirater ere Steenalderen særegne, bevises endmere derved, at næsten alle Kar, paa hvilke de findes, have et andet karakteristisk Særkjende, nemlig en hvid Masse, endnu ikke nøiagtig undersøgt, som er kommen i Berøring med dem i Oldtiden saavel udvendig som indvendig. Indvendig findes denne hvide Masse næsten over hele Karret, ofte endog i store Klumper, udvendig er den derimod som oftest kun bevaret i Ziraterne, hvorved det ved den første Betragtning synes, som om den var indlagt i Ziraterne for at fremhæve disse; men at dette ikke er Tilfældet, viser det indvendige Hvide tydeligt. Denne hvide Masse findes ingensinde uden sammen med disse fine tildeels punkterede Zirater, og da nu alle de Kar i Museet, som have disse to Særkjender eller det ene af dem, ere fra Steenalderen, slutte vi deraf, at *alle Leerkar, der have de samme, ere fra Steenalderen*, men vi have ogsaa mange Kar fra Steenalderen, der hverken have disse Zirater eller Spor af denne hvide Masse.

Til Broncealderen troe vi at turde med Bestemthed henføre alle Kar, der have de med en Finger eller Negl raat indstukne Zirater (Fig. 13, 37, 40) og dernæst dem, paa hvilke Gruus er strøet over det vaade formede Kar för Brændingen (Fig. 36, 39), men disse ere de eneste Kjendetegn, som bestemt alene høre Broncealderen til; det synes dog ogsaa, som om de simple grovt indskaarne Strege-Zirater hyppigst ere anvendte i den. Ved de her nævnte grove Strege-Zirater — et Udtryk vi ikke have været istand til at finde et mere bestemt for — önskede vi kun at antyde de saa ofte forekommende i Form af Zigzag, Halvmaaner eller Buer o. s. v., i Modsætning paa den ene Side til Steenalderens med en öiensynlig Flid og Nöiagtighed ziirligt anbragte, og paa den anden Side til Jernalderens sammenslyngede og snoede Zirater, der findes næsten i selvsamme Smag som paa Metalsagerne, der gaae op imod Christendommens Indførelse i vore Lande. — Til disse for Jernalderen karakteristiske Zirater høre de, der findes paa Fig. 74 og 76, rimeligviis ogsaa de dobbelte Guirlander paa Fig. 58, 64 og 70; Fig. 75 tilhörer ligeledes Jernalderen og er den hyppigste Form og Forziringsmaade paa Urner, fundne i Norge, hvor de altid findes med Jernsager og hvor een endogsaa er funden med *Jernlaag*; de herpaa anbragte Zirater ere smaa indskaarne Ruder, der maae antages for karakteristiske. Fra Jernalderen have vi ogsaa bestemte Gravkar med Mæanderzirater (Fig. 29 og 62), men, da disse Zirater ogsaa findes paa Urner fra den senere Periode af Broncealderen, ere de ikke afgjørende karakteristiske, uden maaskee for Overgangstiden. Endelig ere mange Gravkar fra Jernalderen aldeles uden Zirater, saasom Fig. 78; men næsten *alle Kar af Leer fra denne Hedenskabets sidste Periode have eet Særkjende, nemlig en Art Glassur*. Denne Glassur er kun en höist ufuldkommen tilsat Glands,

der Intet har tilfældes med den moderne Blyglassur; men da vort Museum dog ikke eier et eneste Leerkar fra Steen- eller Broncealderen, der har en saadan tilsat Glands, troe vi ikke at feile ved at antage, at man først i Jernalderen har forstaaet at give Karret Glands. De fleste skjøndt ikke alle Leerkar fra Jernalderen have derimod denne Glands, og derfor maae vi — indtil vi mulig faae Beviser paa, at vi have taget Feil — ansee ethvert Kar med Glands for at være fra denne den yngste Periode af Hedenold.

Efter saaledes at have omtalt Materien, Formningen og Ziraterne komme vi til *Brændingen*, det vil sige den Maade, hvorpaa man har brændt det formede og zirede Kar. Af den forskjellige Brænding var ei blot Karrets større eller mindre Fasthed afhængig, men ofte antog det yderste Lag derved en fra de indre Lag *forskjellig Farve*, og den stærkere Brænding gav ofte Leerkarret en Fasthed udvendig, der i Forbindelse med den Glathed, som man har givet nogle af Karrene maaskee blot med en glat sleben Steen, af Mange er antaget for en Glassur, men ikke er det. Den forskjellige Farve opstod af sig selv, hvor Leermassen indeholdt forskjellige metalliske Stoffer, der ved at udsættes for en stærk Ild afsætte Farven, idet de trække sig udad. Vort Museum eier saaledes flere Leerkar (fra Broncealderen), der synes at være formede først af en graa Leermasse, hvorover der med stor Omhu er lagt et heelt Lag af rødt Leer, men rimeligviis er denne Forskjellighed fremkommet ganske naturligt ved Ildens Paavirkning paa en Leerart, der har været meget jernholdig. Naar vi nu altsaa spørge, hvorledes vore hedenske Forfædre have brændt deres Leerkar, da troe vi bestemt at turde svare, at de enten slet ikke eller først i Hedenkabets allersidste Tid have kjendt en fuldstændig Brændovn. Det synes af hele Leerfabrikationen rimeligt at antage, at *den fuldstændige Brændovn først er kommen til Norden*

samtidig med Christendommens Indførelse; men en Mængde Kar vidne dog om, at man lige fra den allerældste Tid, igjennem alle tre Perioder af Hedenold, har kjendt og nu og da anvendt *en Slags Ovn* ved Siden af den vistnok almindeligste *aabne Grubebrænding*. Ligesaa vel fra Steen- og Broncealderen som fra Jernalderen findes nemlig Leerkar af en fortræffelig haard Brænding og uden Spor af, at Flammerne have slaet op om Karret. Disse Spor findes derimod paa mange andre fra alle tre Perioder, og da de ere utvivlsomme Beviser for den aabne Grubes Anvendelse, vise de, at man gjennem hele Hedenold har anvendt denne Brændingsmaade, hvilket i sig selv allerede var sandsynligt, da den — uden Tvivl i sin oprindelige Simpelhed — har bevaret sig endnu til vor Tid i de Egne, hvor Pottemageriet er et almindeligt Erhverv for Landboerne. Man graver en Grube i Jorden, i hvilken man paa Stene henstiller de formede Kar, Gruben fyldes dernæst med Brændsel sædvanligt Lyng eller Kviste, som antændes og ved med sine Flammer at slaae op om Leerkarret brænder dette. Hvor Karret derimod ikke har Spor af Flammerne, maa man antage, at man formodentlig kun ved paa forskjellig Maade at dække Gruben, har dannet sig en ufuldkommen tildækket Ovn, som altid var hensigtssvarende, saa længe man ei behövede at tænke paa nogen Sparsommelighed med Brændematerialet, hvoraf vore Forfædre havde en stor Overflödighed. Anvendelsen af den aabne Grube synes derfor kun at vise, at man har anseet det for altfor kostbart eller tidsspildende at danne sig en tildækket. Den ufuldkomne Brænding bærer vistnok Hovedskylden for, at saa mange Kar i Gravene findes sammefaldne i Brudstykker, deels knuste ved et ringe Tryk, f. Ex. af en flad Dæksteen, deels blödgjorte ved Paavirkning af Jordvædskerne. Som en Mærkelighed, der maa omtales paa dette Sted som et Beviis paa, hvor stærk Hede man i Oldtiden kunde

frembringe ved Brændingen, maae vi fremhæve det Fig. 66 afbildede fladtrykte Kar; det er en lille kopformet Krukke (i Form oprindeligt lignende Fig. 40), som rimeligviis er fortrykt för eller under Brændingen og ved en meget stærk Hede brændt til en pimpsteenagtig Masse i den sammentrykte Form, det nu har, som Afbildningen viser. Havde Karret ikke været saa stærkt brændt, vilde denne Sammentrykning maaskee have været mulig i selve Graven, hvor det da skulde have været nedsat vel formet; thi vel vilde det være næsten uforklarligt, at det havde kunnet give efter for det stadige Tryk, der var nödvendigt for saaledes at trykke det sammen, og at det ikke var blevet knuust, men denne Mulighed bliver dog ikke saa ganske utrolig, naar man erindrer, at Leerkarrene fra Oldtiden sædvanligt, naar de optages af Jorden, ere aldeles blöde og först blive haardere ved at udsættes for Luftens Paavirkning, og at man oftere har fundet Leerkar, gennem hvilke der ere voxede Trærödder o. a. dl.

Vi have nu anført de Iagttagelser, vi have samlet og som kunne bidrage til chronologisk at classificere Leerkarrene fra Nordens Oldtid; de ere visselig tilstrækkelige til efter vor almindelige Tredeling af Oldtiden at bestemme en stor Mængde af de forhaanden værende Stykker, men der ere endnu saa mange ubestemte tilbage, at vi ikke paa disse anførte Iagttagelser tör grunde en videnskabelig Iuddeling, som man turde haabe vilde kunne have noget blivende Værd. Uden videnskabelig Interesse vil det dog neppe være her i Korthed at sammenfatte for hver Tidsalder disse fra Leerkarrene selv hentede Bidrag til at bestemme deres Tidsalder, förend vi gaae over til at omtale, paa hvilke forskjellige Steder og under hvilke forskjellige Forhold de findes.

I den ældste Periode eller *Steenalderen* har man rimeligviis haft det ufuldkomneste Kjendskab og de ufuldkomneste Redskaber til Leerkarrets Forarbeidelse, men man har anvendt den største Flid og Omhu derpaa. Man har sjældnere udvasket Leermassen, medens man derimod ofte med Flid har indættet meget grovt Grus i den. Man har anvendt særdeles Flid paa Formuingen: en af de vanskeligste Former for Gravkar, nemlig den med en Hals, som nedenfor vil blive benævnt Flaskeform, er endog eiendommelig for denne Periode, ligesom man ogsaa alene fra den har Hængekar, der alle vidne om en stor Omhu og Bestræbelse efter at give Karret en smuk Form. De fleste af Steenalderens Gravkar ere formede paa fri Haand, men man har allerede kjendt og anvendt en Slags Skive σ : et Fodstykke, som man kunde give en omløbende Bevægelse, hvorfor vi blandt de afbildede kunne anføre som Beviis Fig. 34 og navnlig Fig. 47, der begge tilhøre denne Periode. Mange af Steenalderens Gravkar ere aldeles uden Zirater, men ere de forzirede, da ere Ziraterne i Almindelighed meget rigt aubragte og forholdsviis fine, de bestaae enten af indtrykkede Punkter eller fiint indskaarne Linier, der have en aldeles karakteristisk Overeensstemmelse, som man forgjæves vilde søge at tydeliggjøre med Ord, men som vil være iöinefaldende, naar man sammenligner de afbildede Leerkar fra Steenalderen, som have disse Zirater, nemlig Fig. 1, 2, 3, 4, 12, 34, 41, 45, 71 og 72, og blandt disse navnlig Fig. 3, 34, 41 og 45 med alle her afbildede Zirater fra de andre Perioder. Mindre bestemt karakteristiske ere de simple Guirlander med Punkter i (Fig. 21), men da disse paa alle de Gravkar fra Steenalderen, hvorpaa de findes, ere aldeles eensartede, og derimod aldeles ueensartede med alle Guirlandezirater fra en senere Periode, maae vi dog ogsaa ansee dem for eiendommelige for

den ældste Tid. Hvad der derimod er et fuldkomment utvivlsomt Særkjende for Gravkar fra Steenalderen er en hvid Masse, hvoraf der saavel indvendigt som udvendigt findes større eller mindre Spor paa de fleste Kar fra denne Tid; det seer ud som om man havde neddyppet hele Karret i den hvide Masse, der endogsaa findes indvendigt heelt oppe i Hængekarrenes toppede Laag. Ofte har man i Steenalderen brændt Karret i en aaben Grube, men vistnok lige saa ofte i en bedækket, og förend man brændte det haardt, har man ofte ligesom poleret det med noget glat, maaskee en glat sleben Steen, hvorved det har faaet et blankt Udseende, der ved den förste Betragtning seer ud som en Glassur uden at være det. I Henseende til Fasthed synes endogsaa disse de ældste Gravkar at overgaae Broncealderens, men hertil kan maaskee det bidrage, at de have været opbevarede i de tæt tilsluttede Steengravkamre, hvor Luft og Fugtighed langt mindre kunde komme til dem og angribe dem, end Broncealderens Urner, der have staaet i de mere aabne smaa Gravkister eller löse i Jorden selv.

Naar man har betragtet Steenalderens Gravkar, der ere forarbejdede med en synlig stor Omhu, og betænker, at de tilhöre en Periode, i hvilken man ei brændte de Afdöde, saa at man altsaa kun maa ansee disse Kar for et Slags Huusgeraad, der — vistnok indeholdende Spise og Drikke — blev medgivet de Döde i Graven, skulde man ikke vente, at man i den derpaa fölgende Periode, hvor Gravkarret var en Urne til at optage de brændte Levninger af de Afdöde, og altsaa Gjenstanden for en Pietetsfölelse, i Almindelighed har forarbejdet dette med den störste Skjödeslöshed og Ligegyldighed; det er ikke blot en större Simpelhed i Ziraterne, det er ingen Uvidenhed i Fabrikationsmaaden vi træffe i *Broncealderens* Leerkar i Sammenligning med Steenalderens, men medens uogle ere

omhyggeligt og vel forarbejdede, ere de fleste middelmaadige, slettere end de ældre, og nogle et elendigt, raat Hastværksarbejde, udført uden den mindste Omhu eller Nöiagtighed. Vel have de — som ovenfor bemærket — været mere udsatte for Ödelæggelse end Steenalderens Kar, men derved ere fornemmelig mange gaaede aldeles tilgrunde, og naar vi her tale om deres Raahed, da have vi kun dem for Öie, der vel bevarede ere komne til os. Naar et vel conserveret Kar er meget raat og uformeligt, er det næsten afgjort, at det tilhörer Broncealderen, men at dette er Tilfældet, kan egentlig kun sees ved at betragte Karrene selv, thi ved Fabrikationen er i det Hele, forsaavidt den kan beskrives med Ord, den samme Fremgangsmaade brugt som i Steenalderen. Man har af og til i Broncealderen udvasket Leret, dog langtfra hyppigt, maaskee först i en senere Tid: langt sjældnere end i Steenalderen — maaskee fordi man sjældnere nedsatte Huuskar — finder man Gruus ættet ind i Leermassen; man har nu og da formet Karret paa en Slags Skive, men langt hyppigere paa fri Haand, og skjönt man vistnok i Almindelighed har tænkt sig en smukkere udbuget, vase-dannet Form, har man i Udförelsen gjort den saa unöiagtig, at den er uformelig og uskjön; alle smukkere Former fra denne Periode ligge vistnok höit op mod Jernalderen, de ældre ere mere eller mindre raae. Særegent for Broncealderen synes det at være, at man har ströet Gruus udenpaa det vaade formede Kar (Fig. 36 og 39); og en for denne Tidsalder eiendommelig Maade at anbringe Zirater paa, er den med en Finger, Negl eller Pind at trykke et Hul saaledes ind, at det bortstödte Leer dannede en fremstaaende Kant (Fig. 13, 37 og 40). Ligeledes findes Mæanderziraterne (Fig. 29 og 62) fra den sildigste Broncealder eller Övergangsperioden til Jernalderen. Man har brændt Karret snart i en aaben og snart i en dækket

Grube, og ofte har man ogsaa i denne Periode poleret det derefter haardt brændte Kar, saa at det fik en glassurlignende Glands og Glathed.

I *Jernalderen* eller Hedenolds sidste Periode har man gjort betydelige Fremskridt: man har udvasket Leret, ofte til en meget stor Fiinbed: man har kjendt og anvendt en meget forbedret Skive; man har haft enten en meget vel tildækket Grube eller en Slags Ovn til at brænde Leerkarret i og man har forstaaet at give det en Art Glassur. Hyppigt har man anvendt alle disse Fremskridt, og da ere Jernalderens Leerkar lette at kjende fra alle ældre, men stundum har man endogsaa slet ingen af dem anvendt; Museet eier Kar fra Jernalderen, der ere formede af urensset Leer paa fri Haand, brændte i en aaben Grube og uden mindste Glassur — dog høre disse raae Kar til de ualmindelige fra denne sidste Periode. Af Zirater har den Mæanderne tilfældes med Bronzealderen, men aldeles karakteristiske for Jernalderen ere de sammenslyngede og snoede, der findes i samme Smag paa de seneste hedske Metalsager og paa de første christelige arkitektoniske Arbejder hos os (Fig. 74 og 76). Eiendommelige for Jernalderen ere vistnok ogsaa de dobbelte Guirlander (Fig. 58, 64 og 70) og de simple Rudezirater, der næsten altid findes paa norske Urner fra denne Periode (Fig. 75).

Dersom man vidste, *hvor og under hvilke Forhold* alle de Kar, Museet eier, *ere fundne*, vilde man have en aldeles utvivlsom Veiledning til at bestemme de fleste Stykkers Tidsalder, og derved uden Tvivl lettere være kommet til at iagttage karakteristiske Overeensstemmelser mellem de samtidige; men desværre fattes denne Oplysning ved saare mange, maaskee man endog tør sige ved de fleste. Man har navnlig i de tidligere Aar kun lidet bekymret sig om at indberette de Forhold, hvorunder de til Museet indsendte Oldsager ere fundne, og altfor hyppigt

er dette endnu Tilfældet; Gjenstandene selv ansees ofte for det eneste, der har Interesse, og man forglemmer, at Interessen for Gjenstanden først voxer og faaer videnskabeligt Værd, naar Suiterne i et større Museum afgive nye om end tilsyneladende nok saa ubetydelige Oplysninger for Folke- og Culturhistorien og Chronologien; thi ved Sammenstillingen af saadanne Enkeltheder opnaaes først de større Resultater. Det vilde være langt lettere at datere Urner og Gravkar end de fleste andre Afdelinger af Oldsager, fordi de altid findes under Forhold, der relativt kunne bestemme Tidsalderen. De Kar, der med Bestemthed kunne henføres til *Steenalderen*, findes saaledes altid i denne Olds rummeligere steensatte Grave, hvori de ubrændte Liig sædvanlig ligge over Bredden af Kammeret. Da Ligene ere ubrændte, maa man antage for sandsynligt, at de med dem nedsatte Gravkar have været Huusgeraad, der brugtes af de Levende, og som rimeligviis efter Oldtidens almindelige Tro, at Legemets Ernæring fortsattes efter Döden, have indeholdt Spise og Drikke for den Döde; muligt nedsattes ogsaa Kar med Næringsmidler som Gaver til gode eller onde Aander, som endnu hos enkelte Folk. At man intet har tilbage af dette Indhold, er ikke saa forunderligt, da det dels vist ikke har bestaaet af det blotte Korn, der ved sin Haardhed er overmaade varigt, dels ikke har været saa vel tilsluttet for Luftens Paavirkning som de smaa Forraad af Korn, man har fundet under den Lavamasse, der begravede Herculannum, eller som de enkelte Korn, man nylig har fundet hos ægyptiske Mumier. Den Spise, som man har nedsat i vore Grave, maae vi vel snarest antage for at have været tilberedt, altsaa halvt oplöst i det Mindste i dens haardere Bestanddele, og skulde end noget Enkelt have bevaret sig saa vel, at det ved en omhyggelig Undersögelse kunde lede til at bestemme, hvad Karret havde

indeholdt, saa har dog hidtil Opmærksomheden ikke været saaledes henvendt derpaa, at Noget saadant er kommet til Oldgranskernes Kundskab. Hvad der endvidere synes at tale for, at Steenalderens Gravkar have været de Levendes Huusgeraad, er det ovenfor anførte, at mange af dem ere af en Leermasse, hvori man med Flid har æltet Gruns og Smaastene ind; Hovedb hensigten dermed har uden tvivl været at gjøre dem bedre skikkede til Kogekar; de blive derved mere poröse, tage lettere mod Varmen og lade den hurtigere og stærkere virke paa det, der er indeni, uden at de selv let springe. Hvor hensigtsmæssig denne Iblanding er, erkjender man selv i vor Tid, hvor man som oftest endnu foretager den ved Forarbejdelsen af alle Kogekar paa de Steder, hvor man ikke har den til dette Brug alene ret skikkede middelfine, meget elastiske Leerart, der for Exempel findes i saa stor Mængde i de Egne af Jylland, hvorfra vi faae vore almindelige Leerkar til Huusbrug. Dersom vi med Sikkerhed turde gaae ud fra den Forudsætning, at de grovt iblandede Kar vare Kogekar eller — hvad der vistnok for hiin Periode er det Samme — Madkar, de af den finere Masse derimod Drikkekar, vilde man efter de i vort Museum værende Stykker komme til et Resultat, der stemmede fortræffeligt overeens med Formerne, thi i Reglen ere de flaskeformede de fineste, de skaalformede og urtepotteformede de groveste; Hængekarrene ere oftest grove i Massen, men de have i det Mindste ikke hængende kunnet være brugte som Kogekar, deels fordi Snoren, hvori de hængte, maatte forbrændes, deels fordi de som oftest ere altfor smaa. Bestemt at angive, hvortil alle Leerkar i Oldtiden have været brugte, vil i det Hele taget blive vanskeligere og umuligere, jo længere vi gaae tilbage til Tider, hvor man af Mangel paa Kundskab til andre Materialers Forarbejdelse vistnok har beeyttet de simple Gjenstande og Red-

skaber, man forstod at forskaffe sig, til mange Ting, hvortil man senere ei blot fik andre hensigtsmæssigere Former, men ganske andre og bedre Materialer. Kun det kunne vi med Bestemthed antage, at *alle* Leerkar, der findes i Steenalderens Grave, vare almindeligt brugte af de Levende. — Paa en mærkværdig Maade vare to Kar nedsatte i den store Røddingehøi paa Møen, der bestemt tilhører Steenalderen¹: man fandt her i den først aabnede Gang det Fig. 1 afbildede Hængekar staaende i Sand paa en flad Steen i det sydvestre Hjørne, støttet til begge Sidevæggene, 1 Qvarteer over Jordfladen. Karret havde intet Dæksel, men 3 Tommer over det var med Sandkit indsat i Hjørnet en beskyttende Flise, $\frac{1}{2}$ Alen lang fra Hjørnepunktet, 8 T. bred fra Væg til Væg og $1\frac{1}{2}$ T. tyk. I den anden Gang af samme Grav fandtes et andet Leerkar hensat og beskyttet paa den samme ellers ukjendte Maade; og hvad der er endnu mere mærkeligt: en tveegget Hammer af Gneissteen var ligeledes med Sandkit indfæstet med den ene Flig i Væggen, med den anden i Karrets øverste Rand, hvorved et Stykke af dette blev afbrudt, da man vilde skille dem ad. Dette andet Kar var større end det første og uden alle Zirater; det havde flad Bund, og paa Midten, hvor det var temmelig skarpt udbuget, fandtes to og to Örer ligeoverfor hverandre, og lige over disse Örer vare igjen i Overranden to og to Huller, öiensynligt anbragte for derigjennem at trække de samme Snore, der gik igjennem Örerne. I Almindelighed findes Hængekarrene staaende i Sand, ogsaa liggende paa Bunden af Graven; saaledes fandtes f. Ex. ifølge Indberetning det Fig. 3 afbildede, der ogsaa er fra Møen, i

---

¹) See Pastor J. Paludan om Rødding-Kongens Begravelse i Ant. Ann. 2 Bind Pag. 221 ff.; cfr. Afbildningerne i sammes Beskrivelse over Møen I Decl Tab. V. Fig. 1 og 2 og Tab. VI. Fig. 1.

en Grav, hvor det med flere aldeles lignende laa rundt om et større staaende Kar midt i Graven.

De Kar, der i *Broncealderen* nedsattes i Gravene, indeholdt ikke Fødemidler som Steenalderens. Man brændte de Døde og Troen paa Legemets fortsatte Ernæring maatte forsvinde ved at see, at der kun bleve halvt opbrændte Beenstumper tilbage; men netop disse Beenreliquier opsamledes og nedlagdes i Graven paa forskjellig Maade. At selve Forbrændingsstedet oftest brugtes som Begravelsessted er ovenfor omtalt; hvor det ikke har været Tilfældet, synes man almindeligt at have bestrøet Bunden af Graven med en rødlig eller gul Sand. De forbrændte Been nedlagdes i en Urne, der vistnok næsten uden Undtagelse var af Leer, sjældent af Steen, som vi nedenfor ville komme til at omtale, og sandsynligt aldrig her i Danmark af Metal, Glas eller Træ, thi skjönt man ofte ogsaa hos os har talt om Urner af Bronze og Guld, Glas og Træ, som skulle være fundne fyldte med brændte Been, mangle vi aldeles paalidelige Efterretninger derom; og om de fleste, vort Museum eier, vide vi derimod med Visshed, at dette ikke har været Tilfældet. Hvorledes Urnen blev tillukket er ovenfor omtalt, men hvorledes den blev hensat, skulle vi gennemgaae her. *Man opkastede hyppigt en Høi*, og disse *Broncealderens* Gravhøie ere ofte meget høie og store, skjönt Gravkisterne selv ere ubetydelige mod Steenalderens steensatte Jættestuer og mindre end dens Grave i Langdysserne. Paa Bunden af denne Høi staaer Urnen omvendt eller hyppigst retvendt paa en flad Steen under en kunstig ophobet Hvælving af Haandstene, der beskyttede den saavel fra oven som fra Siderne, og over denne Hvælving ligger den opkastede Jord lös. Ofte findes ogsaa Urnen hensat ligeledes paa en flad Steen, men i en ganske snæver Fjirkant af flade Stene, der sluttede om den og beskyttede den ogsaa fra

oven, da disse smaa Fiirkanter tillige vare dækkede med een eller flere flade Stene; sjældnere ere disse Gravkamre større og indeholde da som oftest flere Urner. I saadanne smaa steensatte fiirkantede Rum finder man endnu langt oftere de forbrændte Been simpelthen nedlagte uden Urne, og de danne saaledes den lette og naturlige Overgang til de fiirkantede Steenurner (Fig. 82), der alt saa allerede af den Grund maae ansees for at tilhøre den senere Broncealder. Udenom denne lille Kiste lagde man Haandstene uden tvivl for at støtte Siderne og derpaa kastede man en heel Dyngge Haandstene sammen over Kisten, over hvilke man opkastede Höien, der næsten altid bestaaer af reen sort Muldjord. Men ligesaa hyppigt og rimeligviis endnu *hyppigere* end man i den senere Broncealder opkastede en ny Höi, *benyttede man de ældre fra Steenalderen eller en tidligere i selve Broncealderen opkastet Höi*. Man gravede et Hul oveni eller i Siden af Höien, i hvilket man med flade Stene satte den samme Fiirkant, som ovenfor er omtalt, og indsatte Urnen i den, eller ligesaa ofte, om ikke oftere, har man indsat Urnen løs i denne Aabning i den ældre Höi og blot tildækket den med Jord. Deraf kommer det, at man ved at gjennemgrave en Höi i Almindelighed finder en Mængde Urner rundt om, dybere eller lavere under Overfladen, sædvanligt lige i Udkanten, förend man kommer til den oprindelige paa Höiens Bund værende Gravkiste. — En tredie i Broncealderen vistnok anvendt Maade at begrave Urnen, som indeholdt de forbrændte Been, var at *nedsenke den i Vand*; hyppigt findes nemlig Urner i Moser, som i Oldtiden maae have været Indsøer eller Dele af Fjorde, der gik ind fra Havet. En fjerde Begravelsesmaade, der vel sjældnere anvendtes og rimeligviis snarest i Overgangsperioden til den paafølgende Jernalder, og som ei directe vedkommer Urnerne, da ingen Urne

anvendtes, har et Fund bestemt oplyst, som i August 1845 blev gjort paa Lyngby Mark ved Kjöbenhavn. Den her fundne Gravkiste, der havde fem Dækstene og var sat som sædvanligt af flade Stene, var 3 Alen 11 Tommer lang, 22 Tommer bred i den ene Ende og 17 Tommer i den anden og 18 Tommer dyb, og altsaa stor nok til at rumme et ubrændt Lig, men i den fandtes *de halvforbrændte Been af Liget* kun *indsvøbte i et uldent Klæde*, rimeligviis et Klædningsstykke, lagte ovenpaa en Dyrehud. Over det uldne Klæde ved höire Side af Liget laa Broncesværdet, der daterer hele Fundet. — Sværdet, Dolken og Landsen af Bronze findes saa hyppigt ved Siden af Urner med brændte Been, at man maa antage det for en Skik, der kun har saare faa Undtagelser, at den Döde fik sine Vaaben med, men det hörer til de störste Sjældenheder hos os, hvad der altid er Tilfældet i de vendiske Grave i Nordtydskland, at Sværdet eller Dolken er sammenbukket eller sönderbrudt for at nedlægges i Urnen. I Urner fra Bronzealderen findes derimod hyppigt Naale, Pinsetter og Kuive, stundum, men langt sjældnere Sauge; sædvanligt findes da i en saadan Urne en Naal, en Pinsette og en Kniv lagte sammen, og da der sjældent findes Vaaben ved de Urner, som indeholde disse Redskaber, synes den Conjectur höist rimelig, at man i dem har Oldtidens Syredskaber, og at de Urner, hvori de findes, indeholde Ligene af Fruentimmerne. De smaa saakaldte symbolske Sværd og Landser findes ogsaa oveni Urner og vi maae beklage, at man ei endnu med Bestemthed tör sige, at de tilhöre den senere Bronzealder, thi derved vilde den rimeligste Forklaring af deres Bestemmelse vinde i Sandsynlighed, nemlig at de tilhöre en Periode, hvor den gamle Skik at medgive den Döde hans Vaaben endnu ikke ganske var afskaffet, og hvor man satte for stor Priis paa de brugbare Vaaben til at begrave dem med den

Döde, der ei kunde anvende dem; saa at altsaa disse Symboler vare et Slags religiöst Bedrageri.

I *Jernalderen* har man endnu stundum brændt de Döde og flere af de Gravkar, vi have fra denne Periode, ere Urner; men saavel dette som at nedsætte Urnen i Höie var höist sjældent. Man begravede de Döde, i Reglen ubrændte, i naturlige Sandbakker uden steensat Kiste, med Gravkar, der ligesom Steenalderens Kar maae ansees for Huusgeraad, der have indeholdt Spise og Drikke. De fleste Kar saavel af Leer som af Bronce, Træ og Glas fra denne Periode findes derfor tomme eller med Stöv i, fordi deres Indhold er bortdunstet eller opløst til Stöv; maaskee vilde dog en større Opmærksomhed paa disse Kars Findested og de mulige Levninger af det, de have indeholdt, kunne lede til langt bestemtere og mere oplysende Resultater, end dem, vi endnu kjende.

Man har sædvanlig i Jernalderen benyttet visse Sandbakker som en fælleds Begravelsesplads for en heel Egn eller et heelt Distrikt, og vi kjende allerede flere saadanne her i Danmark, men man finder ogsaa fra denne Periodes første Tid, naar man endnu har brændt den Döde, Urnen nedsat i en med Flid sat fiirkantet Steensætning, men denne er da større end de almindelige smaa fra Broncealderen og næsten af Störrelse som en moderne Grav. Den Fig. 64 afbildede Urne fandtes 1820 af Eieren af Hovedgaarden Lengsholm i Hornsherred i Jylland i en saadan Steensætning paa en lille Holm i det saakaldte Troldkjær; over Urnen laa Jernsværdet, som daterer Fundet. En tredje Slags Grave, der alene höre Jernalderen til og rimeligviis dens ældste Periode, da der i dem altid findes Urner med brændte Been sammen med Smykker fra Jernalderen, ere betegnede med smaa runde Jordtoppe — som Nutidens Gravhöie —, af hvilke altid mange findes sammen paa eet Sted, f. Ex. paa Urnekulen, o. fl. St.

Vi have her kun talt om Urner og Kar, der findes nedsatte i Oldtidens Grave; af dens almindeligt brugte Huusgeraad findes endnu mange under de forskjelligste Forhold, snart i Moser, hvori de enten ere nedsænkede eller tabte, snart paa slet Mark, hvor de ofte ere blevne nedgravne med forskjelligt Liggendefæ; med Hensyn til deres Tidsalder indeholder naturligviis Findestedet ingen Oplysninger, og kun Fabrikationen kan lede til at bestemme den. Alle saadanne Kar indbefatte vi her under Navn af jordfundne i Modsætning til Urnerne og Gravkarrene.

Efterat have forudskikket disse Bemærkninger gaee vi over til at omtale de afbildede Leerkar under de Hovedclasser, hvortil vi troe efter deres Form at kunne henføre dem. Det vil her blive nödvendigt, at af og til noget forskjellige Kar henføres til samme Afdeling, naar Formen i det Hele ere lignende, thi skulde de mindre Forskjelligheder bestemme nye Classer, vilde næsten hvert enkelt Kar komme til at udgjöre en Classe for sig, og Hovedhensigten af denne Classification, Indførelsen af en saavidt mulig simpel Nomenclatur ikke opnaaes.

1. HÆNGE-KAR $\varnothing$: *de, der have en saadan afrundet eller spids Bund, at de ikke kunne staae paa denne, og som derfor have Huller i Overranden eller Örer, hvorigjennem de Snore bleve trukne, hvori de bares hængende.* Alle Hængekar af Leer tilhøre Steenalderen, men Hængekar af Bronze og Guld findes ofte fra de følgende Perioder i Oldtiden. Som Underafdelinger af Hængekarrene af Leer kunne de fire her afbildede betragtes som Hovedformerne:
 a) *Hængekar med Örer, anbragte hvor Bugen er videst* (Fig. 1). Mundingen er paa disse kort over Bugen, rimeligviis for at Karret kunde være i Ligevægt, naar det bares.

- b) *Hængekar med en indkueben, høi Hals* (Fig. 2). De have gennemstukne Bærehuller istedetfor Örer, og *Bærehullerne ere anbragte överst i Halsen*, ligeledes for Ligevægtens Skyld.
- c) *Hængekar, som med deres Laag danne næsten en Kugle*. Bærehuller istedetfor Örer ere ogsaa her i Karrets Overrand. (Fig. 3). Vort Museum eier et lille Kar af denne Form, i alle Retninger kun to Tommer i Diameter, men uden Bærehuller, saa at man maa antage det for en lille Daase eller Æske af brændt Leer, hvis Form. Zirater o. s. v. henfører den til Steenalderen. Den er funden ved Plöining ved Carise i Sjælland, ikke i nogen Grav.
- d) *Hængekar i Form som et lidt over Midten overskaaret Æg*; de have Örer, anbragte nærvæd Munden (Fig. 7).

I Modsætning til Hængekarrene, maatte man vel strængt systematisk have fremsat som en Hovedclasse: **STANDKAR** α : *alle Kar, der have en flad Bund, hvorpaa de kunne staae*, men under denne Classe vilde næsten alle Leerkar henhöre, da Hængekarrene i Forhold kun ere faa, og vi have ikke opstillet en saadan Hovedclasse, for ikke derved at gjøre Inddelingen mere indviklet.

2. **BÆRE-KAR** α : *fladbundede Kar med to eller flere Örer*. Skjönt disse Kar kunne staae, vise Örerne, at de ogsaa have været bestemte til at bæres hængende i een eller flere Snore. De findes fra alle Perioder i Oldtiden og have vistnok været de almindelige Kar til at bære Vand og andet flydende i, hvortil man — navnlig i den ældste Tid af Mangel paa Kjendskab til Metal — kun med Vanskelighed kunde skaffe sig større og bedre Midler. Deres Hovedformer kunne henføres til:

- a) *Bærekar med Hals og rund Bug*. Fig. 5 af Form som en Dunk, med fire Öskener eller smaa Örer for Snore, Fig. 31 med to Örer ved Halsen, begge disse Kar ere

fra Steenalderen; og Fig. 55 med en viid Hals. Til disse kunde ogsaa Fig. 71 henføres, men da dens Örer ere meget smaa, maaskee kun anbragte som Zirater, og den er saa afgjort flaskeformet, henføre vi den heller til de flaskeformede (see nedenfor).

b) *Bærekar med skarp Bug*, kegleformet sammenløbende mod Mundingen (Fig. 6). Dette Kar har op imod Mundingen tre Öskener for tre Snore; det tilhører den seneste Bronzealder eller Jernalderen og er fundet paa den i denne Overgangsperiode almindelige Begravelsesplads noget fra Hasle paa Bornholm, som nu kaldes Urnekulen. — Et Bærekar med skarp Bug fra Steenalderen, der fandtes i Röddingehöien paa Møen er omtalt ovenfor S. 344; det var forskjelligt fra det her afbildede deels derved, at det havde to og to ligefor hinanden siddende Örer paa Bugens fremstaaende Kant, og deels fordi det tillige havde Bærehuller i Overranden, lige over Örerne.

c) *Ovale Bærekar* af en oval Form, der aldeles vilde tildekkes af det Fig. 4 afbildede Laag og med Öskener nede ved Bunden paa Ellipsens Ender, svarende til Laagets Huller. Af saadanne Kar eier vort Museum intet (kun det afbildede Laag), ei heller vide vi, at der findes noget i andre Museer i Norden, men vi have temmelig sikre Indberetninger om, at Kar af denne Form, der oftere findes i Tydskland, ogsaa ere fundne i Danmark, men faldne sammen ved Optagelsen.

3. URTEPOTTEFORMEDE 3: *Kar af Form som en Valse*, men da denne Form — i Overgangene næsten umærkeligt — udvider sig noget skraat opad, saa at Mundingens Diameter bliver større end Bundens, henregne vi ogsaa til denne Classe de Kar, der have Form som *en afskaaren, omvendt Kegle*. Begge disse nærbeslægtede Former ere med deres mange Variationer de almindelige i vor Tid

til Urtepotter, hvorfor vi have valgt dette for Alle tydeligt betegnende Navn. En Mængde af de til denne Classe hørende Kar findes fra alle Oldtidens Perioder, og de fleste, navnlig af de ældre, ere uden Tvivl Huuskar. — For disse Kar troe vi, uagtet mange Forskjelligheder, at kunne ansee for Grundformer:

- a) *de valseformede* α : *Cylindre*, hvor Diametren af Mundingen er lig Bundens, de have sædvanligt en lidt udadbøiet Overrand. (Fig. 8, 9, 12). Unöiagtighed i Formningen har ofte gjort, at Siderne ere skjæve, og Formen altsaa ikke reen (Fig. 8, 9). Fig. 12, der har en nöiagtig Valseform, er mærkelig ved den flade Ring, som er lagt paa Overranden, fremstaaende ligesaameget indvendigt som udvendigt.
- b) *de omvendt kegledannede* α : de, der ere skraat udvidede opad, hvor altsaa Mundingens Diameter er større end Bundens (Fig. 10, 15, 74). Fig. 10 er fra Steenalderen, Fig. 15 fra Jernalderen og Fig. 74 ligeledes fra Jernalderen, men funden i Norge.

Til Variationer af denne Form regne vi: α) Fig. 11: indkneben i Midten, β) Fig. 13 og 76: indknebene ved Mundingen (den sidste fra Norge) og γ) Fig. 14 og 75: indknebene ovenover Bugen og med noget udvidet Munding. (Fig. 75 er fra Norge). Fig. 11 og 13 ere fra Bronzealderen, Fig. 75 og 76 fra Jernalderen, Fig. 14 rimeligviis fra den senere Bronzealder eller Jernalderen. Ligesom dette Kar har tre fremspringende Knopper, saaledes eier Museet et andet af lignende Form med *fire* Knopper, i lige Afstand fra hverandre.

5. SKAALFORMEDE α : *lave Kar med bred Bug og viid Munding*. De have som oftest Öre (enten verticalt eller horizontalt), og undertiden ere de lidt sammenknebene over Bundens, saa at denne danner en lille Fod. De skaalformede Kar have vistnok alle oprindeligt været Huuskar,

men ere ofte i Brændalderen blevet benyttede som Laag over Urnerne. (Fig. 16: uden Öre, Fig. 17: med rundt Öre Fig. 18: med fladt horizontalt Öre, Fig. 19: indkneben under Bugen, Laaget paa Fig. 39: en meget flad Skaal, Laaget paa Fig. 51: Skaal med flere Afsatser). Museet eier en Skaal af Form som Fig. 16, men uden den lige opstaaende Kant foroven, der er benyttet som Urnelaag, idet den er sat retvendt paa Urnen med Bunden ind i denne; *Bunden* paa denne Skaal er *gjennemstukken med Huller*, der ere anbragte i concentriske Ringe, saa at den seer ud som et Dörslag. En flad Skaal af Form som Laaget paa Fig. 39, men med en horizontal anbragt Ring som Öre og *med Tud* (lignende en Lampe) har Museet nylig erholdt.

5. **KOPFORMEDE.** Da man ikkun bruger Navnet Kop om mindre Kar, ville vi hertil have henregnede: *smaa Kar* i Vidde mindre, og *i Forhold til Vidden höiere end de skaalformede*, *Mundingen er sædvanlig udadböiet*, og *Mundings Diameter mindre end Bugens*. De have alle været Huuskar, rimelig Drikkekar og findes i lignende Former fra hele Oldtiden, dog *hverken med Hank eller med skarp Bug fra den ældste Tid*.

a) *kopformede uden Hank*. (Fig. 21, 24, 25 og 26: rundbugede, Fig. 27: skarpbuget). Fig. 25 har, hvad Afbildingen ikke viser, paa den ene Side en fremstaaende Knop, der forestiller et Dyrehoved.

b) *kopformede med Hank* (Fig. 23: rundbuget, Fig. 20 og 22: skarplugede).

6. **KAR PAA FOD** ∴ *Kar*, der ere *hævede paa et bestemt afsat Fodstykke*, som enten er valse- eller omvendt kegledannet; de valsedannede Fodstykker ere da som oftest sammenknebene i Midten; til Gravkar paa Fod ville vi derimod hverken henregne de Kar, der have en flad Brikke

eller Ring under Bunden eller dem, paa hvilke Bugens Sider kun ere kegleformigt sammenløbende mod Bunden. De mindre Kar af denne Classe, af hvilken intet haves fra Steenalderen, kunne bekvemt kaldes de bægerformede, men vi have ikke brugt dette som Classenavn, fordi det f. Ex. ingenlunde kan anvendes paa Fig. 29, paa Grund af dens Størrelse; den er nemlig $8\frac{1}{2}$ Tomme høi, $11\frac{1}{2}$ T. i Bugen, 10 T. i Mundingen og 6 T. i Foden i Diameter. Som Underafdeling ville vi derimod benytte dette Navn:

- a) *bægerformede* med lige Sider som en omvendt Kegel, der hviler paa en retstaaende Kegel som Fod. (Fig. 28).
- b) *rundbugede* (de mindre kunde kaldes kopformede paa Fod), der hvile paa en Valse, der udvider sig ved Enderne (Fig. 29, 31 og 42). Disse Fodstykker ere alle hule, Fortsættelser af Karrets Huulhed.
- c) *skaalformede* paa samme Art Fod som de rundbugede (Fig. 30). Fig. 19 har vel en Slags Fod, men endnu langt mindre bestemt, end Afbildningen viser, hvorfor vi have anført den mellem de Skaalformede.

7. **KANDEFORMEDE** ☉: *høie Kar med viid Hals eller udadböiet Munding og altid med Hank.* De, vort Museum eier af denne Form, tilhøre alle den senere Broncealder eller Jernalderen:

- a) *skarpbugede*, med forskjellig Hals (Fig. 32 og 33).
- b) *rundbugede*, kun med udadböiet Munding (Fig. 35). Dette Kar kunde maaskee uagtet dets Hank henregnes til den følgende Classe (de krukkeformede), men vi have foretrukket at henføre det til de kandeformede, paa Grund af dets store Lighed med Viintappernes nuværende Studskander.

8. **KRUKKEFORMEDE** ☉: *alle større Kar, der have udvidet Bug, smallere Munding, og i Almindelighed en endnu smallere Bund.* De have ofte eet Öre, og ere alle meer eller mindre sammenløbende mod Mundingen,

men have hverken den store Hank eller den bestemte Hals, der hver for sig karakteriserer de kandeformede som Gydekander; fra de kop- og skaalformede, med hvilke de oftest i Form falde sammen, adskille de sig ved deres Størrelse, især Höiden. Det er disse Former, der endnu i vor Tid i Almindelighed anvendes til forskjellige Huuskar af Leer og benævnes med det fælleds Navn Krukker; de ere ogsaa de hyppigst forekommende Former fra Oldtiden og til dem høre de allerfleste virkelige Urner. Som Underafdelinger af dem ville vi opstille:

- a) *kopformede Krukker* ∴ Kar af Form lignende de kopformede Gravkar, men høiere og større (Fig. 38, 47 og 59?: uden Öre, Fig. 40, 66, 45, 46, 77 og 58: med Öre),
- b) *rundbugede Krukker* ∴ de, hvis Bug udvider sig afrundet. Stundum findes disse Krukker med en saa ringe Udbugning, at de næsten ere kegleformede, stundum have de en kort, viid Hals, oftere er Overranden lidt udadböiet, men sjældent er Mundingen dannet ved lige at afskjære Karret kort ovenover Bugen. (Fig. 37, 39, 48, 50 og 61). En særegen Form har Fig. 78, der næsten er kugelrund (den er 11 T. høi og $10\frac{3}{4}$ T. i Bugen i Diameter, Mundingens Diameter er $5\frac{1}{2}$ T.). Denne Urne, som indeholdt brændte Been, og hvorover var lagt et sammenbukket Jernsværd, er funden paa Öen Föhr (see Aarsberetningen for 1843 S. 13 f.).
- c) *skarpbugede Krukker*. Oprindelig er denne Form fremkommen ved at stille *to afskaarne Kegler med den brede Ende mod hinanden* (som Fig. 49): men ved at indkniibe Siderne paa disse Kegler, navnlig paa den överste, fremkom mange Variationer, hvis Antal end mere forögedes derved, at man beholdt den skarpbugede Form, men afrundede den skarpe Kant (Fig. 36, 41, 51, 52, 54). Som en ganske særegen Variation af denne Form, nævne vi Fig. 44, hvor den överste Kegel er

trukken sammen til en meget snæver Munding, der næsten kunde kaldes en Hals, dersom den var fortsat lidt længere opad.

- d) *Krukker, indfaldende ovenover Bugen* ∩: Kar uden Hank, hvis överste Deel er en afskaaren Kegle, hvis Grundflades Diameter er mindre end Bugens, og hvis Sider ikke slutte sig som umiddelbar Fortsættelse til Bugen (Fig. 56 og 57).

9 *BOJANFORMEDE* ∩: *höie, rundbugede Kar med viid Bug og viid Munding, ofte med en kort viid Hals.* Hvor Halsen ikke er omvendt kegledannet som Fig. 62 og 63, eller af Form som en sammenkneben Valse (Fig. 53), have disse Kar altid en fremstaaende Kant om Mundingen. Den korte omvendt kegledannede eller valsedannede Hals eller denne fremstaaende Kant om Mundingen ansee vi for det karakteristiske Særkjende for denne Classe i Mod-sætning til de ovenfor omtalte rundbugede Krukker, til hvilke vi derfor henregne Fig. 61, medens vi henregne Fig. 64 til de bojanformede. Denne Form er oprindelig uden Öre, men da vi have Kar af aldeles lignende Form, kun med et tilsat Öre, have vi troet at kunne fremsætte som Underafdelinger:

a) *uden Öre* (Fig. 60, 62 og 64).

b) *med Öre* (Fig. 53, 63, 65 og 68).

10. *FLASKEFORMEDE* ∩: *mindre Kar med en höi, snæver Hals.* De af disse Kar, som ere eiendommelige for Steenalderen, ere næsten kugelrunde, have stundum to smaa Örer (Fig. 71), stundum en flad fremstaaende Kant paa Halsen, en Haands Brede fra det egentlige bugede Kar (Fig. 72), begge Dele for med Lethed at kunne bære Karret. De have som oftest en flad Bund og kunne *alle staae*, men ingen af disse ældste Kar have noget eget Fodstykke (Fig. 69 er fra Jernalderen, hvis det er nordisk, hvorom vi meget tvivle; det er til vort Museum kommet fra det gamle Kunstkammer, i hvis Protokoller

der ingen Efterretning havdes om dets Findested). Vi ville inddele de flaskeformede Kar i to Classer:

a) *med rund Bug* (Fig. 69, 71, 72 og 73).

b) *med skarp Bug* (Fig. 70, som er fra Norge og fra Jernalderen).

11. **OVALE URNER.** Af dem eier Museet kun een, Fig. 43, som er fra Broncealderen, funden med brændte Been, og saavidt vides er dette det eneste Stykke af denne Form, som er fundet i Norden. I Tydskland findes de ikke sjældent. Her maae vi ogsaa paa Grund af Formens Lighed nævne de ovenfor omtalte *ovale Bærekar*.

12. **LUKKEDE URNER.** Ogsaa af denne Form har man i Norden kun fundet den afbildede Urne (Fig. 67), der öiensynlig er forfærdiget til Begravelseskar (see ovenfor S. 324).

II. GRAVKAR AF STEEN (Fig. 79-83).

Disse findes ikke sjældent i Norge og endnu oftere i Sverrig, navnlig i Bahuus Lehn; i Danmark ere derimod, saavidt os bekjendt, kun de to Fig. 82 og 83 afbildede fundne. Disse Steenkar ere ofte meget raat udhugne, ofte derimod meget omhyggeligt afglattede, og i Norge findes endog Kar af Talgsteen med indskaarne Zirater. De fleste af de skaalformede Kar af Steen have sikkert oprindelig været Huuskar og have derfor enten haft Haandtag, Hank eller to lige for hinanden siddende fremspringende Kanter, for lettere at kunne bæres; vi maae dog her bemærke, at den paa Fig. 83 afbildede Hank uden Tvivl er nyere tilsat, men i de gamle Huller, hvori der allerede i Oldtiden utvivlsomt har været befæstet en Hank. Dette Kar, der for længere Tid siden er fundet i Jylland, har nemlig af Funderen og hans Søn været anvendt til Liimpotte i en Række af Aar, før det afleveredes til Museet. — At Steenkar derimod ogsaa ere blevne brugte som Urner, i det Mindste i Norge og Sverrig, er aldeles vist, da man ofte har fundet dem, indeholdende brændte Been. Steen-

kisten (Fig. 82) synes ligeledes at være en Steenurne; den er fra Bornholm og er kun en fuldkommere Gravkiste i Smag med Bronzealderens smaa ovenfor S. 345 omtalte, der ere sammenstillede af löse, flade Stene. Alene af denne Grund, som og fordi den udfordrede til sin Forarbeidelse fuldkommere Redskaber, maae vi antage den for yngre end Bronzealderen, og naar dertil kommer, at den fandtes *omsat med röde Muurstene*, er det aldeles vist, at den tilhörer den allersidste hedenske Tid, og dersom den — hvad dens Form gör rimeligt — har indeholdt brændte Been af et Lig, er den et mærkeligt Beviis paa, hvorklänge man paa Bornholm ligesom i Norge og Sverrig har vedblevet — undtagelsesviis — at brænde de Döde. Alle Steenkar tilhöre Jernalderen; efter deres Hovedform troe vi at kunne inddele dem i:

I. SKAALFORMEDE STEENKAR, der kunne deles i:

- a) *runde eller firkantede Kar med et langt Haandgreb* (Fig. 79 og 80, begge fra Norge), og
- b) *lave runde eller ovale Kar med to korte Haandgreb eller Hank* (Fig. 81 fra Norge og Fig. 83).

2. STRENKISTER 2: *firkantede Kar uden Haandgreb eller Hank*. (Fig. 82).

III. GRAVKAR OG JORDFUNDNE KAR AF METAL.

(Fig. 84—105).

Af disse tilhörer naturligviis intet Steenalderen, fremdeles kan intet Metalkar, der er fundet i Danmark, med Rimelighed antages for en Urne; selv om enkelte Fund skulde komme for Dagen, i hvilke et Metalkar indeholdt brændte Been, maatte det ansees som en Undtagelse, at man havde benyttet et i en anden Hensigt forarbejdet Kar hertil, hvilket vi ogsaa antage at have været Tilfældet i Norge, hvor man dog oftere har fundet brændte Been i Kar af Metal, navnlig af Jern. Vi betragte alle *Metal-*

kar som *Huusgeraad* eller *Kar til helligt Brug*, hvilket sidste vi navnlig troe at maatte antage om Hængekarrene af Guld (Fig. 88 og 89). Deres store Metalværdi i den Old, de tilhøre, synes i Forbindelse med deres fuldkomne Overeensstemmelse i Form og Zirater at gjøre denne Antagelse rimelig, og det vil være naturligt ogsaa at overføre den til de eensartede Hængekar af Bronze. Disse have Andre villet ansee for Lamper, men mod denne Conjectur strider deels, at de fleste ere for store, deels at nogle (Fig. 87) have et aldeles tæt sluttende Laag, der er blevet fastholdt ved en gjennem Örerne stukken Rem. De i Jernalderens Begravelser fundne Metalkar troe vi, som ved Leerkarrene er anført, at have indeholdt Spise og Drikke, og vi have end mere ved disse et Beviis paa denne Antagelses Rigtighed i deres karakteristiske Former som Bolle til at indeholde Mjöden eller Öllet (Fig. 102), som Si til at bortsie tykt Bundfald eller andet deslige (Fig. 100 a), eller som Bægere til at drikke af (Fig. 101 og 103).

Til at bestemme, hvilken Periode, Bronze- eller Jernalderen, Metalkarrene tilhøre, have vi langt større og sikkrere Veiledning end ved Leerkarrene: Kar af Sölv høre alle uden Undtagelse Hedenolds sidste Aarhundreder til, ligeledes alle Kar af Jern, der saavidt vides aldrig ere fundne i Danmark, derimod ikke sjældent i Norge; men uden Hensyn til det forskjellige Metal er næsten altid Metalkarrenes FORARBEIDELSE, FORM og *især* deres ZIRATER karakteristiske.

I BRONCEALDEREN har man *forarbejdet* Metalkarret af Bronze eller Guld deels ved *Udhamring*, f. Ex. Hængekarrene af Guld, deels ved *Stöbning i og over Former af brændt Leer*. At dette sidste har været Tilfældet, bevise saavel de undertiden forekommende Stöberande paa Broncekar som fornemlig et Hængekar af Bronze i vort Museum,

hvori endnu hele den indvendige Form af brændt Leer sidder, og dersom vi ikke allerede fra andre Sider ved Fund af Indgusser, Rester af smeltet Metal, der er störknet i en Stöbeskee, o. a. dl. havde Beviis for, at disse Bronzearbeider ere forfærdigede her i Landet og ikke indförte, vilde dette Stykke alene gjöre det rimeligt. Hvor fuldkomment Bronzealderens Smede have forstaaet at stöbe Metallet, oplyse navnlig de Stykker (hyppigst Sværdhæfter og Öxer), som kun bestaae af en tynd Hinde Metal, der er stöbt over en Leerkjærne, enten for at gjöre Gjenstanden lettere eller — hvad der er rimeligst — for at spare paa Metallet, og det kan derfor ei være os paafaldende, at ogsaa Karrene af Metal ere ypperligt stöbte. Paa de stöbte Kar er det Indvendige glat, medens Ydersiden har ophöiede Zirater, der altsaa have været indtrykte i den overliggende Form, som vi desværre endnu aldrig have fundet. At stöbe og at udhamre Karret have været samtidige Forarbeidelsesmaader. *Öre eller Hank satte man til med Nitter* og Karrene synes at vise det Samme som andre Gjenstande af Metal, at *Lodningen* var ubekjendt för i den sidste Periode af Hedenold, og Kundskaben til den det sidste store Fremskridt i Metallfabrikationen, förend man lærte at dreie Metalkarret, hvilket man ikke har forstaaet för heelt op mod Christendommens Indförelse, hvis man overhovedet hos os nogensinde har kunnet det i Hedenold. Noget som let kunde lede til at antage omhyggeligt udhamrede Kar for dreiede er, at man ofte i Bunden af disse finder en opdreven Ring om Bundens Midtpunkt som Centrum, stundum to eller tre concentriske; men ved nöiere Betragtning viser det sig, at disse Ringe have afrundede, ikke skarpe Kanter, og at de kun ere opdrevne over en under Bunden lagt unöiagtig Ring, i det Höieste altsaa kun anbragte for at efterligne de dreiede Kar af romersk Fabrik, der ikke sjældent findes sammen

med dem. Støbningen i det Mindste af større Kar op-
 hørte aldeles i JERNALDEREN, i hvilken man har *udhamret*
og tilsidst maaskee endog dreiet Karret, med hvilket
Hauken var i eet Stykke (f. Ex. alle Kasseroller af Bronze
 og Sierne Fig. 100 a og b). *Udbedring* af et forslidt
 eller forstødt Kar er baade i Bronze- og Jernalderen skeet
 ved *Paanitning* af tynde Metalplader; Foden paa det
 Fig. 101 afbildede Sölvbæger fra Jernalderen er endog
 sammensat af flere tynde Lag af Sölvblik, som ere sammen-
 nittede. Dog maae vi bemærke, at det lille Sölvbæger
 Fig. 103 er *støbt* af Sölv og derpaa indvendig belagt
 med en tynd Guldplade. Ganske særegen er Forarbejdelsen
 af de norske Jernkar, der, som Fig. 90 viser, ere nittede
 sammen af smaa Jernplader. — Man har vidst at give
 Bronzekarret indvendigt, ved at fortiøne og derpaa gløde
 det, *en hvid, meget haard Metalbeklødning* som et
 Slags Klokke-metal, der ved sin Haardhed og Politur er
 meget bedre end Nutidens Fortinning. En saadan har
 Fig. 102 o. fl. andre. Stundum findes en tynd Guldplade
 eller et Slags *Plade-Forgyldning* indeni Kar.

FORMEN er vistnok det usikkreste Kjendetegn til at
 bestemme Metalkarrets Alder; dog synes det som at *alle*
de ældre Former — naturligviis med Undtagelse af Skaalene
 — *ere lave og brede* i Forhold til Jernalderens mere høie
 og slanke, der som oftest vise, at Smagen er bleven paa-
 virket af en Indflydelse, der er udgaaet fra Syden, hvor
 den classiske Oldtids Levninger bleve det naturlige Grund-
 lag for hele den opvaagnende Kunst og Industri.

ZIRATERNE ere derimod næsten altid aldeles karakter-
 istiske. Fra *Bronzealderen* ere alle de, som bestaae
 af concentriske Ringe eller af indslague eller opdrevne
 Punkter. Begge disse Slags Zirater have allerede været
 brugte i Bronzealderens ældre Periode og ere paa de støbte
 Kar *støbte* med, saa at de ere ophöiede (Fig. 86 og 86 a), paa

de udhamrede Kar ere de sædvanlig *drevne* indvendig fra udad og kun Punktziraterne findes — og sjældnere — *slugne ind* (Fig. 88, Bunden 88 a og Fig. 89). En senere Periode af Broncealderen brugte *indgraverede* Zirater, hyppigst i Form af et liggende S (Fig. 84 og 85), eller — hvad der især hyppigt forekommer paa Bunden af Hængekarrene af Bronze — en indgraveret rund Fordybning i Midten, omgivet af Straaler og Ringe (Fig. 87 og navnlig dens Bund Fig. 87 a). Disse sidstnævnte Zirater ere end mere karakteristiske derved, at de ere *udfyldte med en Masse af en Slags Jord eller Harpix*, der oprindeligt maa have haft en meget forskjellig Farve fra den blanke, Guld lignende Bronze og altsaa har været indlagt som en Emaile i denne. Den samme Indlægning findes ogsaa paa Skjoldknapper og Haandgreb til Broncesværd, hvoraf vi troe at turde slutte, at den tilhører den egentlige Broncealder, fra hvilken Periode vort Museum ogsaa eier flere store Knapper, maaskee til at sammenholde Sværdbæltet med, i hvilke de indskaarne Zirater ere i selvsamme Smag og ligeledes udfyldte, men med en anden Materie, nemlig Rav. Paa flere Hængekar af Bronze findes en ziirligt gjennembrudt flad Ring, der langs med Overranden løber rundt om Munden og staaer frem ind over Karrets Aabning (Fig. 84). Et Slags Mæanderzirater forekommer ikke sjældent paa Bronzekar, der rimelig ere fra den seneste Broncealder eller Begyndelsen af Jernalderen (Overringen paa Fig. 84). De phantastiske Dyre- eller Dragefigurer, Slangezirater og alle Slags forviklede Snoninger og Ruder ere endelig, hvad enten de ere indgraverede eller drevne, sikre Vidnesbyrd for, at de Kar, hvorpaa de findes, henhøre til *Jernalderen* (Fig. 99, 101, 103). Hvor disse Zirater ere indgraverede, ere de ikke sjældent udfyldte med en Indlægning, der altid er af Metal, hyppigst af Guld og Sølv. Saaledes er der lagt Guld ind i Ziraterne paa Fig. 103,

paa Fig. 99 ere der Indlægninger af Sölv og Kobber; paa Fig. 101 ere derimod Ziraterne drevne op i tynde Guldplader, der ere fastnittede til Karret.

Vi have kun talt om de ægte nordiske Metalkar, foruden hvilke der hos os ikke sjældent findes andre af romersk Fabrik, paa hvilke naturligviis ikke de ovenanföerte Bemærkninger passe. De ere dreiede paa Skive, og röbe ved deres hele Form, Forarbeidelse og Zirater deres fremmede Oprindelse i en classisk Smag, og da flere af dem endog have romersk Fabrikstempel, er det aldeles utvivlsomt, at de ere bragte hid ved Forhindelser med sydligere Nationer. For romerske ansee vi bestemt Fig. 96 og 104, ligeledes de fleste af Kasserollerne og Sierne (Fig. 100 a og b) og rimeligviis alle Kar med dreiet Bund eller en dreiet Ring til Fod (Fig. 91 og 93).

Broncekar skulle være fundne i Broncealderens Grave, men meget sjældent; i stor Mængde findes derimod Kar af alle Metaller i Jernalderens almindelige Begravelsespladser og i samme Olds hos os yderst sjældne Höie. Fig. 99, 100, 101 og 102 ere saaledes fundne sammen i en Sandbakke i det sydostlige Sjælland ved Himlingeöie (tilligemed de Fig. 109, 111 og 113 afbildede Glaskar), og have uden Tvivl været en fuldstændig Opsats af Drikkekar. Mærkelig er den Sammenstilling af Kar som er afbildet Fig. 100: yderst er en omhyggelig dreiet og meget solid kopformet Krukke med Öre af Leer, indvendig heelt beklædt med en tynd Broncebelægning; indeni denne er en Kasserolle af Bronze, der passer nöie i den, og indeni Kasserollen igjen en ligesaa nöie tætsluttende Si. Bollen (Fig. 102) har uden Tvivl oprindelig været indsat i Træ, der i Tidens Længde er faldet hen i Stöv, ligesom den vistnok har været tildækket med et Dæksel af Træ, da nemlig det bevarede Broncedæksel foruden Tuden kun dækker en ringe Deel af Karret, og altsaa kun har været bestemt til

at gjøre Udhældningen sikkrere og lettere. Det lille Bæger (Fig. 103) er fundet i Dronning Thyre Dannebods Grav ved Jellinge og tilhører altsaa en historisk Tid fra den allersidste Hedenold, hvilket giver dets eharakteristiske Zirater en overordentlig Værdi. — Hyppigt findes ogsaa Metalkarrene ikke i Grave, men løse i Jorden, hvoraf de tilfældigt opgraves eller oppløies, og ofte indeholde de da enten Mynter eller Smykker, der kunne tjene til at bestemme deres Tidsalder. Af alle Metalkar ere Hængekarrene af Guld de, hvis Tidsalder er meest ubestemt; de ere aldrig fundne i Forbindelse med Noget, der kunde datere dem, og skjönt de aldeles eensartede Zirater paa dem alle (vi kjende 11) henføre dem til den samme og navnlig den ældre Periode af Bronzealderen, synes det utroligt, at de kun skulde have været brugte i een enkelt Periode og netop i den Tid, hvor Guldet havde den allerstørste Værdi. Rimeligere synes det unægteligt, at man til forskjellige Tider har forarbejdet dem i samme Smag, hvoraf man vel ogsaa kunde ledes til at antage dem for hellige Kar.

Efterat have forudskikket disse Bemærkninger ville vi inddele Metalkarrene efter deres Former i følgende Classer:

1. HÆNGEKAR, σ : *de, der have en saadan rund eller spids Bund, at de ikke kunne staae paa den; de have alle deres væsentligste Zirater paa Bunden.* Hængekarrene af Bronze have altid Öskener eller Örer (Fig. 84, 85, 86, 87). Hængekarrene af Guld have derimod ingen Örer, men kun en omböiet Overrand, hvorunder man kunde binde en Snor og saaledes bære Karret. Det vilde vel have været hensigtsmæssigere at anbringe to Örer, men at de ikke have været bestemte til at staae, synes at fremgaae deraf, at de i Særdeleshed paa Bunden have deres fine opdrevne Zirater, der vilde blive aldeles fortrykkede, dersom Karret skulde staae paa dem, naar det var fyldt (Fig. 88 og 89, og især Bunden Fig. 88 a). Nogle af Hængekarrene

af Guld have derimod paa den ene Side Huller efter Nagler, der have fastholdt et Öre, saa at man maa antage, at de ogsaa have været brugte til at udbælde noget flydende af, idet man holdt dem i dette Öre.

2. BÆREKAR ☉: *Kar, der have flad Bund eller en Fod, hvorpaa de kunne staae, og Hank.* De ere igjen:

a) *Bærekar med rund Bund* (Fig. 90 fra Norge, Fig. 92).

b) *Bærekar med rund Bug og flad Bund* (Fig. 95).

c) *Bærekar med Fod* (Fig. 96, 98, 99).

d) *Bærekar, omvendt kegledannede (Spande)* (Fig. 97).

3. SKAALER ☉: *lave Kar med afrundet Bug og viid Munding, uden Hank, stundum have de et lille Öre.*

De kunne igjen deles i:

a) *Skaale uden Fod* (Fig. 94 og 104; med Öre: Fig. 105).

b) *Skaale med Fod* (Fig. 91 og 93).

4. KASSEROLLER ☉: *lave Kar med flad Bund af samme Diameter som Mundingen, med Haandtag, men uden Tud* (Fig. 100 b).

5. BOLLER ☉: *lave Kar med flad Bund af samme Diameter som Mundingen, med Tud, men uden Haandtag* (Fig. 102).

6. SIER ☉: *lave Kar, stundum med flad Bund, som oftest med afrundet Bund, men med Bunden gennemslaaet med fine Huller, til at rense en flydende Masse fra faste eller tykke Dele* (Fig. 100 a).

7. BÆGERE ☉: *mindre Kar med udvidet Munding og paa et Fodstykke.* De have to Hovedformer:

a) *rundbugede* (Fig. 101).

b) *omvendt kegledannede* (Fig. 103).

8. HØRN ☉: *Kar i Form som Dyrehorn.* Af disse haves nu ingen i Norden, men det kongelige Kunstkammer i Kjöbenhavn har tidligere eiet tvende saadanne af Guld, begge fra den sidste Periode af Hedenold, som bleve bortstjaalne og indsmeltede i Begyndelsen af dette Aarhundrede.

IV. GRAVKAR OG JORDFUNDNE KAR AF GLAS (Fig. 106-114).

De meget sjældne Kar af Glas ere *alle fra Jernalderen*, endog fra den sidste Deel af denne Periode, og have uden Tvivl alle oprindelig været *Drikkekar*. De ere sjældent glatte, aldeles uden Zirater som Fig. 113 og 114. *Ziraterne* ere enten anbragte paa Karret under Formningen, og bestaae da af *ophöiede Striber*, pressede op af det endnu blöde Glas (Fig. 106, Bunden paa Fig. 112, Fig. 107 og 111), eller de ere *støbne ind* i Form af runde eller ovale Fordybninger (Fig. 108 og 110). For sjældnere, skjöndt i sig selv meget simple, maae vi ansee saadanne Zirater, som de, der findes paa den Fig. 109 afbildede Pokal: de ere *ophöiede Striber af et svagt farvet Glas*, dels blaae, dels gule, som ere *lagte udenpaa det allerede færdige Kar*. — Kar af Glas findes næsten udelukkende i Jernalderens Grave, sjældent ere de fundne i Moser. De kunne henføres til 3 Hovedclasser:

1. BÆGERE ☉: meer eller mindre bestemt *kegledannede Kar*, sædvanligt som en afstumpet omvendt Kegle; efter deres varierende Former maae disse deles i:

- a) *Bægere med flad Bund* (Fig. 106 og 110). Hertil maa ogsaa henføres Formen Fig. 113, der kun er forskjellig derved, at Karret staaer paa en lille Ring, som ei er höi nok til at gribe om.
- b) *Bægere med spids, afrundet Bund*, som ikke have kunnet staae (Fig. 107 og 108).
- c) *Bægere paa Fod (Pokaler)* ☉: Kar paa et saa höit Fodstykke, at man derom kan fatte Karret og bære det (Fig. 109).

2. SKAALER ☉: *lave Kar*, enten *valsedannede*, stundum med en lidt udvidet Bug, eller *som en Halvkugle*; deres *Bund* er som oftest *rund*, men ogsaa undertiden *flad*, og naar den er rund, er den altid saa bred, at Karret kan staae paa den (Fig. 112, 114).

3. HORN af Glas, der ere saa sjældne, at det her afbildede (Fig. 111) er det eneste bekjendte.

V. GRAVKAR OG JORDFUNDNE KAR AF TRÆ (Fig. 115-117).

Disse have alle oprindeligen været brugte til *Huuskar*; man har oftere fundet Spor af dem i Bronzealderens Grave, og rimeligviis have Trækarrene fra denne Periode sædvanlig været *SKAALB, udhulede af eet Stykke Træ*, hvilke man ogsaa maa have haft allerede i Steenalderen; men det er først fra *Jernalderen* man har fundet større Fragmenter af Trækar. Fra denne Periode finder man endog sædvanligt ved ethvert større Fund af Oldsager saavel i Grave som löst i Jorden Levninger af Trækar, der alle ere forfærdigede som Nutidens af smallere eller bredere *Staver*, der sammenholdes med flere *Broncebaand* og ofte i Overranden med en omböiet huul Broncering. De have i Reglen haft *Hank*, hvis Örer — ligesom Baandene — ere nittede fast til Karret selv, og ville da rimeligt efter deres Form kunne kaldes *SPANDE*. Af dette Slags ere de tre afbildede, der vise dels de forskjellige Maader, hvorpaa man har befæstet Hanken, dels Baandenes forskjellige Brede og Mængde. Et Bronzebeslag, sandsynligt til et Trækar, som vort Museum eier, bestaer af to Oxehoveder, sammenbundne med lange Kjæder, men det Hele er altfor angrebet af Ælde, til at man med Bestemthed tör sige, hvorledes det har været anbragt paa Karret, af hvilket der ikke er mindste Spor tilbage.

Vi ville til Slutningen give en Tabel over alle de afbildede Kar med Tilföielse af de Navne, vi i forestaaende Oversigt have givet hvert enkelt; det Tal, vi have sat umiddelbart efter hvert Nr. er Angivelsen i Tommer af dets Höide (ved dem, der have Laag, uden Laaget) i Virkeligheden, hvoraf Enhver, der maatte önske det, let vil kunne finde Karrenes övrige Dimensioner (paa flere af de

norske Kar kjende vi ikke det bestemte Maal, da de ere afbildede her efter ældre Tegninger).

LEERKAR.

Fig.		Fig.
1. ($7''$) Hængekar med Örer paa Bugen.		27. ($3''$) Kop uden Hank, skarpbuget.
2. ($3\frac{3}{4}''$) Hængekar med indkneben Hals.		28. ($1\frac{3}{4}''$) Kar paa Fod, bagerformet.
3. ($1\frac{3}{4}''$) Hængekar, kugleformet.		29. ($8\frac{1}{2}''$) Kar paa Fod, rundbuget.
4. Laag til et ovalt Bærekar, $2\frac{3}{4}''$ langt.		30. ($3\frac{1}{2}''$) Kar paa Fod, skaalformet.
5. ($8''$) Bærekar, rundbuget, med Hals.		31. ($3\frac{1}{2}''$) Kar paa Fod, rundbuget.
6. ($5\frac{1}{2}''$) Bærekar med skarp Bug.		32. ($6''$) Kande, skarpbuget.
7. ($3\frac{3}{4}''$) Hængekar, ægformet, med Örer.		33. ($7\frac{1}{2}''$) Kande, skarpbuget.
8. ($4\frac{3}{4}''$) Urtepotteform, valse-dannet.		34. ($8''$) Bærekar, rundbuget med Hals.
9. ($4''$) Urtepotteform, omvendt kegladannet.		35. ($7\frac{1}{2}''$) Kande, rundbuget.
10. ($3\frac{1}{4}''$) Urtepotteform, omvendt kegladannet.		36. ($11\frac{1}{4}''$) Krukke, skarpbuget.
11. ($2\frac{3}{4}''$) Urtepotteform, indkneben i Midten.		37. ($9\frac{1}{2}''$) Krukke, rundbuget.
12. ($2\frac{3}{4}''$) Urtepotteform, valse-dannet, med en Ring over Overranden.		38. ($4\frac{1}{2}''$) Krukke, kopformet, uden Öre.
13. ($5\frac{3}{4}''$) Urtepotteform, indkneben ved Mundingen.		39. ($12\frac{1}{2}''$) Krukke, rundbuget. Laaget ($2\frac{3}{4}''$): Skaal, flad.
14. ($6''$) Urtepotteform, indkneben ovenover Bugen.		40. ($4\frac{1}{2}''$) Krukke, kopformet, med Öre.
15. ($5''$) Urtepotteform, omvendt kegladannet.		41. ($4\frac{1}{2}''$) Krukke, skarpbuget.
16. ($4\frac{1}{4}''$) Skaal uden Öre.		42. ($5\frac{1}{2}''$) Kar paa Fod, rundbuget.
17. ($3\frac{1}{2}''$) Skaal med rundt Öre.		43. ($6\frac{1}{2}''$) Oval Urne.
18. ($3\frac{3}{4}''$) Skaal med fladt, hori-zontalt Öre.		44. ($6''$) Krukke, skarpbuget.
19. ($4\frac{1}{4}''$) Skaal med Fod.		45. ($6\frac{1}{4}''$) Krukke, kopformet, med Öre.
20. ($2\frac{3}{4}''$) Kop med Hank, skarpbuget.		46. ($4''$) Krukke, kopformet, med Öre.
21. ($2\frac{3}{4}''$) Kop uden Hank, rundbuget.		47. ($4\frac{7}{8}''$) Krukke, kopformet, uden Öre.
22. ($2\frac{1}{2}''$) Kop med Hank, skarpbuget.		48. ($13''$) Krukke, rundbuget.
23. ($2\frac{1}{4}''$) Kop med Hank, rundbuget.		49. ($16''$) Krukke, skarpbuget.
24. ($3''$) Kop uden Hank, rundbuget.		50. ($7\frac{1}{4}''$) Krukke, rundbuget.
25. ($2\frac{3}{4}''$) Kop uden Hank, rundbuget.		51. ($8''$) Krukke, skarpbuget. Laaget ($2\frac{7}{8}''$): Skaal med Afsatser.
26. ($2\frac{1}{2}''$) Kop uden Hank, rundbuget.		52. ($9''$) Krukke, skarpbuget.
		53. ($9\frac{1}{4}''$) Bojanformet, med Öre.
		54. ($7''$) Krukke, skarpbuget.
		55. ($9\frac{3}{4}''$) Bærekar, rundbuget, med viid Hals.
		56. ($6\frac{3}{4}''$) Krukke, indfaldende over Bugen.

- Fig.
 57. (7^u) Krukke, indfaldende over Bugen.
 58. (4³/₄^u) Krukke, kopformet, med Öre.
 59. (6^u) Krukke, kopformet (?), uden Öre.
 60. (12^u) Bojanformet, uden Öre.
 61. (12^u) Krukke, rundbuget.
 62. (8¹/₄^u) Bojanformet, uden Öre.
 63. (11^u) Bojanformet, med Öre.
 64. (10^u) Bojanformet, uden Öre.
 65. (7³/₂^u) Bojanformet, med Öre.
 66. (c. 2¹/₂^u) Krukke, kopformet, med Öre.
 67. (11^u) Lukket Urne.
 68. (15^u) Bojanformet, med Öre.
 69. (6¹/₂^u) Flaskeform, rundbuget, med Fod.
 70. (6^u) Flaskeform, med skarp Bug.
 71. (8^u) Flaskeform, med Örer.
 72. (4¹/₂^u) Flaskeform, rundbuget.
 73. (8¹/₂^u) Flaskeform, rundbuget.
 74. Urtepotteform, omvendt kegle-dannet.
 75. (5^u) Urtepotteform, indkneben ovenover Bugen.
 76. Urtepotteform, indkneben ved Munden.
 77. (5¹/₂^u) Krukke, kopformet.
 78. (11^u) Krukke, rundbuget.

STEENKAR.

79. (2^u, Haandtaget 3^u l.) Skaal-formet, med Haandtag.
 80. (2¹/₂^u, Haandt. 3¹/₅^u l.) Skaal-formet, med Haandtag.
 81. (3¹/₄^u) Skaalformet, med to Örer.
 82. (7^u) Steenkiste.
 83. (4¹/₂^u) Skaalformet, med Hank.

METALKAR.

84. (4³/₄^u) Hængekar af Bronze.
 85. (4¹/₂^u) Hængekar af Bronze.
 86. (3¹/₂^u) Hængekar af Bronze.
 86 a. Bunden af Fig. 86.
 87. (3¹/₄^u) Hængekar af Bronze.
 88. (3³/₄^u) Hængekar af Guld.
 88 a. Bunden af Fig. 88.
 89. (2³/₄^u) Hængekar af Guld.

- Fig.
 90. (c. 6^u) Bærekar, med rund Bund af Jern.
 91. (5¹/₄^u) Skaal af Bronze med Fod.
 92. (4³/₄^u) Bærekar, med rund Bund af Bronze.
 93. (4¹/₂^u) Skaal af Bronze med Fod.
 94. (6³/₄^u) Skaal af Bronze uden Fod.
 95. (10^u) Bærekar af Bronze, rundbuget.
 96. (Fragm. 8¹/₂^u) Bærekar af Bronze, med Fod.
 97. (10¹/₄^u) Bærekar af Bronze, omvendt kegle-dannet.
 98. (Fragm. 4¹/₂^u) Bærekar af Bronze, med Fod.
 99. (8^u) Bærekar af Bronze, med Fod.
 100 a. (2^u) Si af Bronze.
 100 b. (2¹/₄^u) Kasserolle af Bronze.
 (100 c. (3¹/₂^u) Krukke af Leer, kopformet.)
 101. (4¹/₂^u) Bæger af Sølv, rund-buget.
 102. (4¹/₂^u) Bolle af Bronze.
 103. (1²/₃^u) Bæger af Sølv, omvendt kegle-dannet.
 104. (4¹/₂^u) Skaal af Bronze.
 105. (2^u) Skaal af Bronze.

GLASKAR.

106. (7^u) Bæger med flad Bund.
 107. (9¹/₂^u) Bæger, spids, med afrundet Bund.
 108. (6^u) Bæger, spids, med afrundet Bund.
 109. (10^u) Bæger med Fod (Pokal).
 110. (5^u) Bæger med flad Bund.
 111. (8^u) Horn.
 112. (2³/₄^u) Skaal med rund Bund.
 113. (2¹/₂^u) Skaal med flad Bund.
 114. (2¹/₂^u) Skaal med rund Bund.

TRÆKAR.

115. (9¹/₂^u) Spand.
 116. (5¹/₂^u) Spand.
 117. (4¹/₄^u) Spand.

INDHOLD AF AARGANGENE
1844-1845.

---

1. Den nordiske Oldtids Betydning for Nutiden; af N. M. Petersen	3.
2. Grændsebestemmelse mellem Norge og Sverrig i anden Halvdeel af det trettende Aarhundrede, efter et Pergaments-Haandskrift; ved E. C. Werlauff	117.
3. Fund i Steendysser i Danmark, meddeelte af J. J. A. Worsaae	193.
4. Udsigt over Udvandringerne fra Normandiet til Italien og Normannernes første Erobringer i Neapel og Sicilien; af F. Schiern	218.
5. Bemærkninger om de tvende ældste tyske Digte, nylig opdagede af Waitz, udgivne og forklarede af Jacob Grimm, ved Finn Magnusen	260.
6. Om Russernes ældste Tilværelse i Rusland og Byzanz under Navn af Gother, Varæger, Foederati og Russer, førend det russiske Riges Stiftelse; af F. Kruse; oversat efter det russiske Underviisnings-Ministerii Journal af L. Keyper	286.
7. Bemærkninger om nogle Spænder fra Hedenolds sidste Periode (jfr. Afbildningerne Tab. I-III)	312.
8. Udsigt over Urner, Gravkar og jordfundne Kar fra Nordens Hedenold. Paa Oldsag-Committeens Vegne ved J. B. Sorterup (jfr. Afbildningerne Tab. IV-XII)	317.

UDSIGT OVER AFBILDNINGERNE:

Tab. I-III. Spænder fra Nordens Hedenold.

Tab. IV-XII. Urner, Gravkar og andre jordfundne Kar fra Nordens Hedenold.

I Texten findes

S. 196 Afbildning af et Flintredskab af hidtil ubekendt Form.

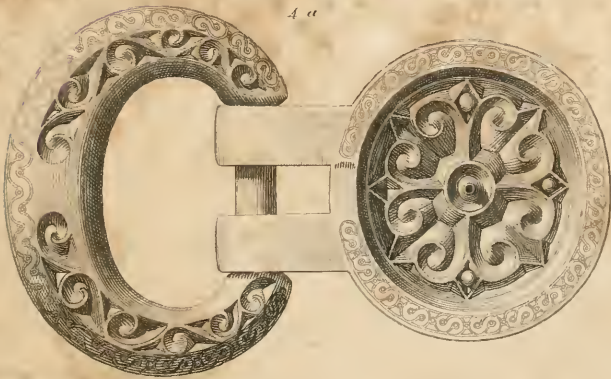

4 a

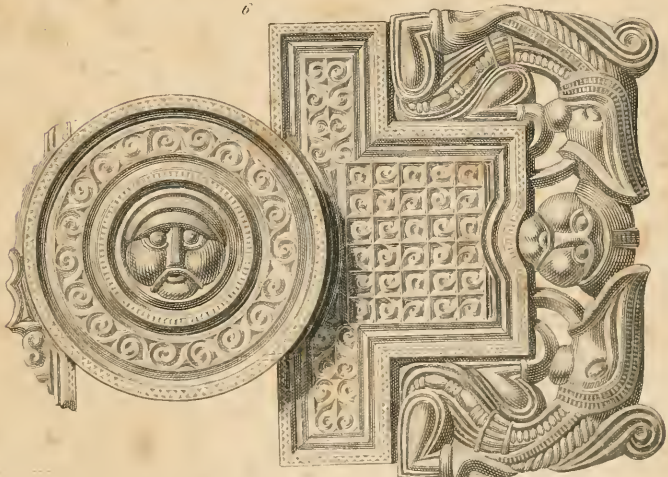
5

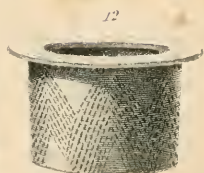
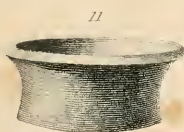
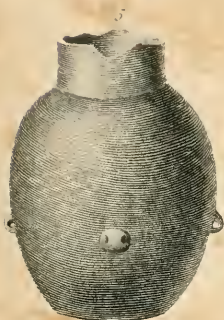
46

6

16

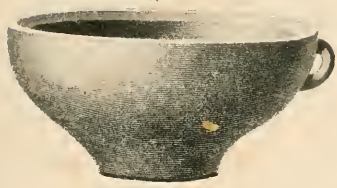
17

18

19

20

21

22

23

24

25

26

27

28

29

30

31

32

33

34

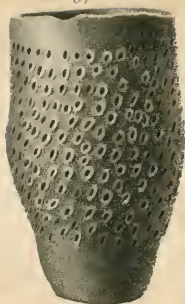
35

36

37

38

39

40

41

42

43

44

45

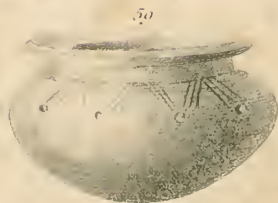
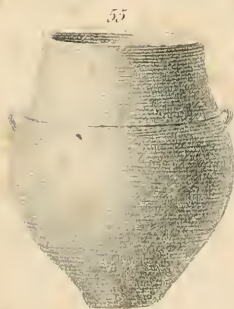
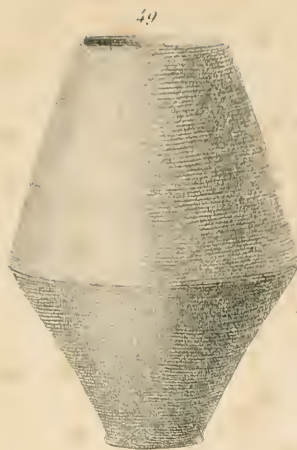
46

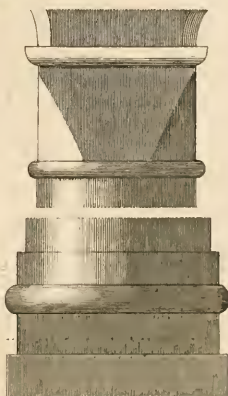
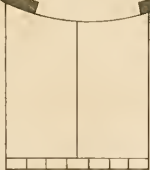
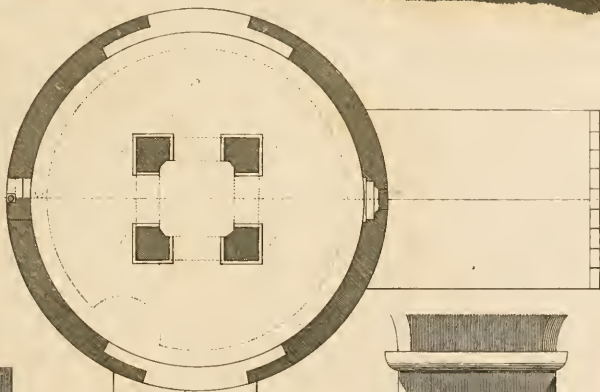
47

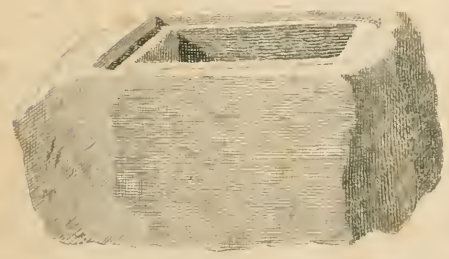
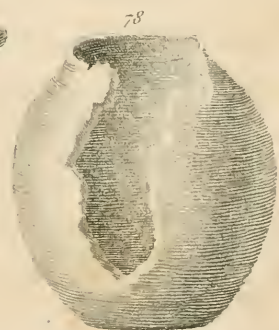

2. Lin 20 30. Lin

AF BJERNEDE KIRKE VED SØRD.

87

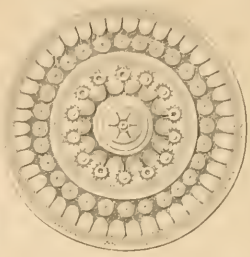
85

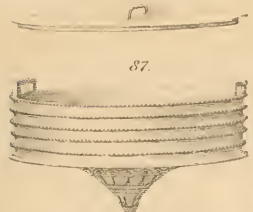
86

87.a

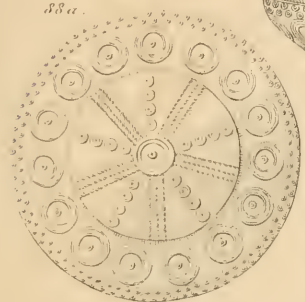
87.

88

88.a

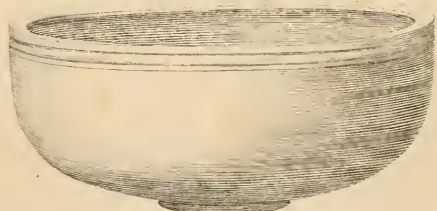
89

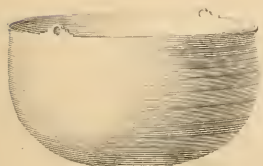
90

91

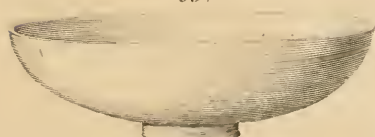
92

94

93

95

96

97

98

99

100 a

100 b

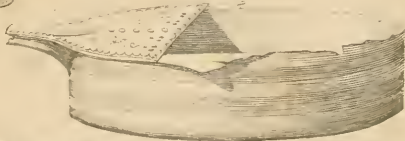
100 c

101

102

104

103

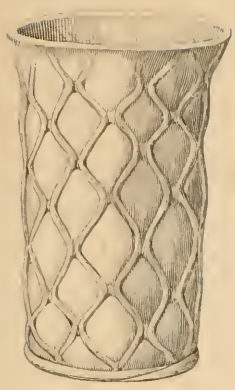

105

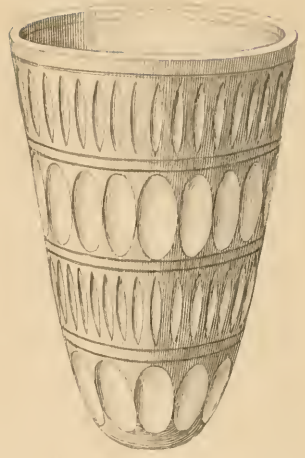
106

107

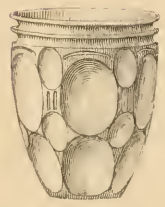
108

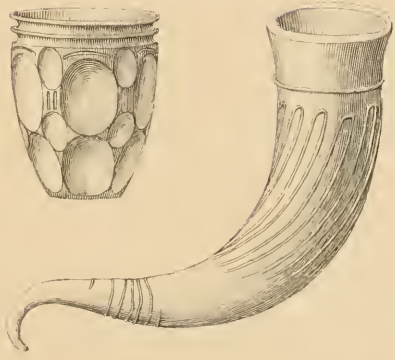
109

110

111

112

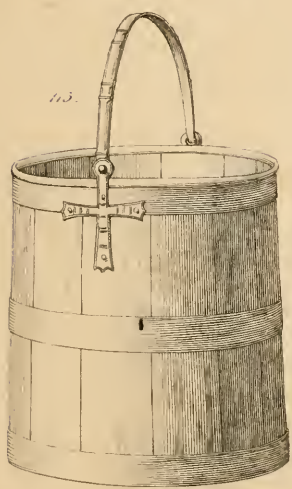
113

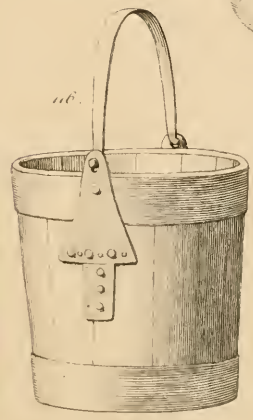
114

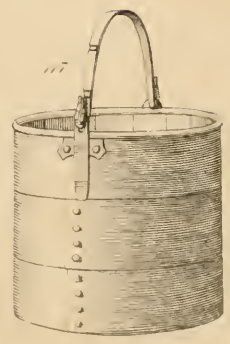
115

116

117

GETTY CENTER LIBRARY

3 3125 00689 9518

